6
11-C
21

4

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
9 A
51

L. V.

6-11-C 21

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

. 10 · 34 ·

Digitized by Google

VITA
PHILIPPI
MELANCHTHONIS

Authore

JOACHIMO CAMERARIO
Papebergenſi.

In qua conſpicere licet Hiſtoriam Primæ Reformationis Eccleſiæ, multaſque alias Res memorabiles ſcituque digniſſimas.

CA NAZIONALE V.E.
ROMA

HAGÆ-COMITUM,
Ex Typographia ADRIANI VLACQ.

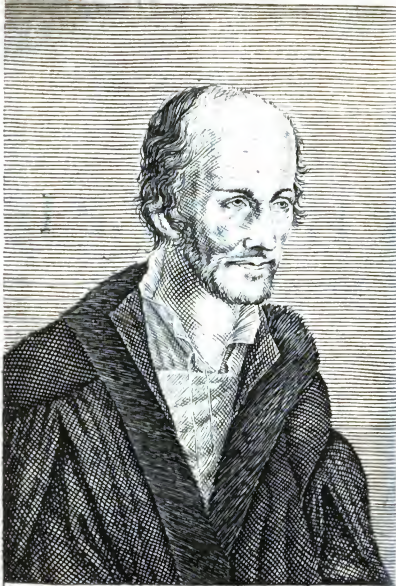
M. DC. LV.

Digitized by Google

VITA
PHILIPPI
MELANCHTHONIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

*

PHILIPPUS
MELANCHTON
THEOLOGUS NAT. ANNO
1497. OBIIT 1560.

PROOEMIVM

ad Illuſtriſſimum Principem ac Dominum D. Philippum Landgravium Haſſiæ, Principem Cattorum &c.

SAepe & multum egerunt mecum amici vivente adhuc & bene valente Philippo Melanchthone, vt, quæ de illius genere, vita, ſtudijs, actionibus comperta haberem, literis mandare inciperem. Multa autem mihi nota eſſe arbitrabantur, quem & celeriter in ejus familiaritatem perveniſſe, cum ille primùm ſeſe in has regiones contuliſſet, & conjunctiſſimè cum ipſo vixiſſe ſcirent. Diſputabant pertinere, me narrante potiſſimùm cognoſci illa, ad celebritatem neceſſitudinis noſtræ, & hunc fructum capere utrunque conſtantiſſimi in vera amicitia uſus, honeſtiſſimum ſimul atque jucundiſſimum videri. Sæpe literas mihi ab eo non aliter quam frattris nomine inſcriptas legerant. Sæpe viderant quam amanter ipſe me coram complecteretur, & de me abſente ſermones honorificæ inprimis mentionis audiverant. Quibus omnibus moti, & me noſtræ amicitiæ hanc operam dare, & ali-

orum

BIBLI[OTECA] NAZIONALE ROMA

orum cupiditati conciliare iſtam noticiam æquum eſſe exiſtimabant. Ego vero, qui & gauderem opinione de noſtra conjunctione aliorum ſingulari, & mihi hujus copiam gratularer, non nolui quidem hanc deſcriptionem aggredi & iſtud opuſculum abſolvere, ſed neſcio quo pacto ſemper intervenit aliquid quo hic conatus impediretur, donec æterni Dei voluntate à medio ſublatus eſt, & migravit ex hac vita Philippus Melanchthon cum ingente luctu & maximo dolore bonorum omnium, & occaſionem mihi eripuit non modò gratificandi amicis, ſed ejuſmodi etiam expoſitionis edendæ, quæ ab ipſo lecta & plenior & emendatior de ejus admonitionibus divulgari poſſet. Cum verò poſt caſum mortis illius vehementer urgeremur, ut tandem hujus ſcriptionis laborem ſuſciperemus, injecit moram partim animi in recente mœrore perturbatio, partim, vt verum fatear, aliæ complures optimorum & doctiſſimorum virorum hoc argumento prolatæ lucubrationes, inter quas, cum neque opus eſſe jam putarem ſtudio in hac parte noſtro,
&

& illis legendis ſæpe acquieſcerem, hebetiores redditæ fuerunt cogitationes animi mei, incitatioque priſtina reſedit. Itaque anno toto vertente res ea fuit dilata. Sed cum & amici ſubjicerent officij conſiderationem, & me recordatio conſuetudinis ſuaviſſimæ noſtra indies quaſi interpellaret, ſenſi rurſum paulatim inſtigari me & impelli ad hanc operam, ſi poſſem, navandam, & tempore neglecto, quo ad fruendum nobis communiter iſta elaborarentur, nunc quaſi exequiarum hæc & funeris juſta non perſolvere amico, ne impietatis crimen ſubiret, veritus ſum. Itaque & officio meo & amicorum voluntati ſtudui tandem ſatisfieri, vt expungatur nomen, ne quid debeam, ſecundum Plautum. Neque aliorum jam edita præclara ſcripta me à propoſito deterrere par eſſe duxi, ac potius veluti calcar hoc adhibitum mihi fuit. Quod enim illi feciſſent vt teſtarentur affectionem erga mortuum ſuam, id me non facere indignum judicabam. Quamvis autem eadem à me referrentur quæ ille commemoraviſſent, non tamen metui ne quis hoc reprehenderet, ac po-

tius cum aliud quaſi filum animadverteretur, diverſæ orationis varietatem delectatione non cariturarn eſſe ſperavi. Denique quæ alij tradidiſſent, ea meo quaſi teſtimonio confirmari, & quæ reticuiſſent, diligentia noſtra explicari neutiquam alienum viſum eſt. Venit autem mihi in mentem, hoc procemio tuam, illuſtriſſime Princeps Philippe, clementiam compellare, & tuæ pietati, virtutique & in rerum graviſſimarum atque difficillimarum tractatione, forti, excelſo, magno animo veluti dedicare hæc compoſita à me de Philippo Melanchthone: Qui & nomen haberes cum illo commune, & vivum clementiſſimo favore eſſes complexus, & multorum, quæ in iſto ſcripto vel enarrantur vel indicantur, teſtis & explicator eſſe poſſes. Scio etiam illuſtriſſimæ clementiæ tuæ judicio atque ſententia ſæpe commendatum celebratumque ſingularem in modum Philippi ſtudium in cognoſcenda, & aſſerenda fortitudinem, & labores propaganda cœleſtis veritatis & optimarum diſciplinarum doctrina, & tuenda vtraque ſolicitæ probitatis integritatem,

tatem, diligentiam, aſſiduitatem, fidem, & mortuo familiaris deſiderij dolorisque acerbi tributum eſſe honorem. Statuente illuſtriſſima conſideratione tua, non ad ſuæ tantum patriæ utilitatem & decus fuiſſe natum Philippum Melanchthonem, ſed ad Germaniæ eximium ornamentum productum vniverſæ. Memoratur aliorum alijs locis glorioſa procreatio, Germania autem noſtra, inque ea illuſtriſſimæ domus Palatinæ vicinæ terris tuis & conjunctæ etiam affinitatis vinculo, Bretta urbs alumno Philippo Melanchthone ad omnium hominum memoriam commendata celebrabitur, & quaſi in nitidiſſimo auro maximarum laudum aliarum, hujus veluti gemmæ pulcherrima ſpecies enitebit fama ortus & incunabulorum ipſius. Sané in hoc etiam genere & iſto loco, quo Philippus Melanchthon fuit, illa, quemadmodum Poëta fecit de Empedocle & Sicilia:

Etſi magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, viſendaque fertur
Rebus opima bonis multa munita virûm vi:
Nil tamen hoc habuiſſe viro præclarius in ſe

Nec ſanctum magis & mirũ carumq; videtur.

At ſive mihi eſt perſuaſum illuſtriſſimam clementiam tuam judicij ſinceri & ſententiæ incorruptæ gravitate, conſervare benignitatis conſtantiſs. favorem ergà communem civem, neque pati ut bona de eo exiſtimatio labefactetur, & tueri famam abſentis hujus, quem præſentem abs tua illuſtriſſima manſuetudine & maximi fieri, & clementiſſima affectione diligi, eſt multis atque clariſſimis ſignis declaratum. Accidit autem huic id quod perpaucis, ut non quieſceret invidia, & odium poſt mortem ipſius, ac potius ut magis tum quàm prius illo vivente paſceretur, carpens atque arrodens optimi & innocentiſſimi, deque omnibus publicè privatimque benè meriti ſanctiſſimum nomen, & in hoc lacerando auram popularem colligens & applauſum vulgi quærens, nimirum qui tantum & talem virum inſectari non dubitaſſent, ut ipſi aliquid fuiſſe perhibeantur. In medio autem eſt hujus ſæculi mirifica vanitas in affectando ſcientiæ propriam quandam & peculiarem famam, quam ita demum quidam

con-

conſecuturos ſe ſperant, ſi aliorum ſimplicem & planam doctrinam detorquendo & involvendo perverterint. Deprehenditur hoc fieri in omnibus ijs, quæ ingenij facultate & ſtudij induſtria exponi ſolent, uſque adeo ut nihil jam fere ſine contentione & jurgijs atque certaminibus diſputetur aut enarretur. Accedit ſumma inhumanitas, vel ut verius dicam immanitas conviciorum & maledictorum & pertinacium in altercando rixarum, quæ niſi uſurpentur, neque autoritatem habere quicquam, neque conſervari libertatem plerique exiſtimant. Quid dicam de impudentia ac ſævitia inſolentiæ? Quæ leviſſimis ſæpe de rebus capitales inimicitias excercet & prælia ciet cruenta, cum pietatis & humanitatis lenitas atque verecundia de veritate quoque & in cauſſis graviſſimis ſeveritatem illa quidem, ut decet, adhibeat, ſed removeat iracundiæ atque odii importunitatem. Quæ intuens non poſſum non admodum timere, ne magna calamitas honeſtis & liberalibus ſtudiis impendeat, evaſura ad religioſæ etiam pietatis detrimenta. Niſi fortaſſe, id

id quod multo triſtius eſt, iſta quaſi murmura antecedunt tempeſtatem extremæ barbariæ, qua inter verborum ſententiarumque diſſidia, excitatis etiam bellorum præliis, una cum rebus ſpes quoque bona penitus extinguatur atque intereat. Sed de hoc fiat, quod æterno Deo viſum fuerit, cujus miſericordiam imploremus, ut propitius nobis reprimat iræ juſtiſſimæ impetum, & clementer parcat veniamque det tam ſtulticiæ peccatis quàm improbitatis delictis. Ad Philippum autem Melanchthonem quod attinnet, haud ſcio an vel imprimis glorioſa ſit huic malevolorum contumelioſa obtrectatio, quæ hoc profectò efficit, ut & perſonæ Philippum Melanchthonem reprehendentes, & res quæ notantur, & tractationis futilitas atque perverſitas, ſcurrilisque audacia atque impudentia, cum, quem oppreſſum cupiunt, altius extollant, & cujus nomen infamare conantur, illius hoc reddant admirabilius atque illuſtrius. Non aliter quàm de noctis tenebris & caligine, dici lucem atque ſplendorem eminere & magis conſpici cernimus. Potuerunt Socratem

tem calumniâ accuſationis lædere & popularis levitatis judicio condemnare, Anytus, Melitus & Lycon, ſed ſapientiæ virtutiſque exiſtimationem tantum abeſt ut diminuerint, ut aucta hæc ad accuſatorum dedecus & ignominiam redundarit ſempiternam. Nihil tale aggreſſum eſt ignavum odium & cum formidine conjuncta invidia, neque omnino ſtruere machinarique valuit in Philippum Melanchthonem viventem. Nunc exultat importuna temeritas & excurrit vaniſſima jactatio hujus illius, qui, ut Græcorum vulgus Hectoris interfecti corpus fortiter confixerunt, quemadmòdum cecinit Homerus, telis ſuis : ſic mortui Philippi Melanchthonis nomen ignominiis & probris appetunt. E quibus unus cæteris ferocior glorioſo voto optat adhuc ſuperſtitem eſſe Philippum Melanchthonem, ut in eo ſcilicet vim ingenii & doctrinæ copiam experiri liceat. At hic ſi vultum iſti nugatori ſuum oſtendat reverſus, profectò ipſi & gregalibus atque ſocijs ad pedes ſtatim animus delabatur, & in fuga

—Per aperta citatis

Atria,

Atria, quamvis lata domus arcta oſtia fiant, quemadmodum ait apud eundem Poëtam adhuc ignotus procis Ulyſſes. Alter turbulentæ iſtius & ſeditioſæ catervæ & ipſe ſignifer delicatus ſcurra, tanquam Therſites ſtudio ſibi habet laceſſere maledictis ſummos & maximos viros, qui neſcio quos funeſtos capiti quidem ille ſuo cantus effutire fertur, ſic effundens furioſa verborum ſpurcorum nugas, ut aliquos dicatur reperire qui ipſum audiant, & voce ejus etiam permulceantur, quamvis hoc deterius non [illegible]

Ille ſonet, quo mordetur gallina marito,

Tum quidem cum immaturi & abſoni modi ab intorto gutture eliduntur. Adjunxit ſe his pietatis & humanitatis omnis manifeſtus hoſtis transfuga quidam, qui talia jam ſcripta edidit, qualia ſi non dico probare, ſed omnino ferre poſſunt promulgari, illi ipſi, quibus impudens os iſtud turpiſſimè aſſentatur, ſanè miror. Hi inter ſe diſcordantes, in oppugnando tamen nomine & convellenda opinione doctrinæ Philippi Melanchthonis jam conſpirant, & hanc quaſi in medio poſitam palmam

palmam habent, ut confidentiſſimè & inſolentiſſimè invehantur in viri, pietate, virtute, ſapientia, humanitate, integritate, fide præſtantiſſimi famam, & ejus, qui de ipſis non modò optimè eſt meritus, ſed ſine cujus benignitate atque beneficentia ipſis obſcuris & ignotis deliteſcendum, & famelicis atque nudis eſuriendum & algendum fuiſſet. Verùm etſi indignitas facinorum iſtorum tanta eſt, ut à potentia quoque pia atque religioſa & de ſalute patriæ ſolicita, animadvertenda ſit, futilitas tamen ineptiarum tam frivola eſt, ut, quod quidem ad Philippum Melanchthonem attinet, iſtiuſmodi βωμολοχίαι contemnendæ ſimpliciter neque omnino curandæ eſſe videantur. Niſi putamus eruditiſſimi viri Theophraſti cauſa moveri aliquem debuiſſe, quod contra illum meretricula quædam Leontium, ut accepimus, neſcio quid libri ſcripſiſſet & emiſiſſet. Nam virus iſtud maledicentiæ nefariæ non nocet profectò Philippo Melanchthoni, cum ſibi autores hujus ipſis, non illi, fœdiſſimas notas inurant ignominiæ & infamiæ, quas nulla unquam dies eluere poterit, quæque hære-

hærebunt in ipſorum memoria, ſi quæ fortè ad poſteritatem propagabitur, perpetuò. Quos vel debitæ & ſalutari in pœnitendo perturbationi, vel ultricibus ſcelerum pœnis relinquentes, ita pergamus & id agamus quod inſtituimus, & tuæ quidem Illuſtriſſime Princeps Clementiſſimæ pietati & ſapientiæ, ut ſpero inprimis, ſed & aliis compluribus gratam acceptamque futuram narrationem & quaſi hiſtoriam exponamus, commemorantes ea, quæ de Philippi Melanchthonis, patria, parentibus, genere, educatione, vita, moribus, morte, partim ipſi nos præſentes cognovimus, partim exploravimus, & certo veroque indicio comperimus. Quibus ſi quædam aſpergerentur cum negotiorum tum perſonarum mentiones huc pertinentes, vel non abhorrentes certè ab inſtituto opuſculo, neque hoc reprehenſum, ac potius ſententia bonorum & non inhumanorum omnium probatum iri, ſumus arbitrati.

VITA

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VITA PHILIPPI MELANCH-THONIS.

PHILIPPUS MELANCHTHON natus eſt in oppido nomine Bretta, qua parte territorium Palatinatus Rheni attingit fines agri Wirtenbergenſis, Solem Orientem verſus, fitque illac iter à proficiſcentibus ex Italia Galliaque in loca Germaniæ, quæ quoniam ad Oceanum ſita ſunt quaſi declivia, appellari ſolent Inferiora. Non eſt oppidum illud vel ambitu amplum, vel extructionibus magnificum, vel exquiſitis operibus munitum, ſed ſitu peramœnum, & pro captu Germanorum ſatis bené atque ſplendidè ædificatum, & tam firmum,

ut bello Bavarico gravem Ducis Wirtenbergenſis oppugnationem ſuſtinuerit, & virtute præſidii defenſum ſit, neque in poteſtatem hoſtium venerit. Quinetiam eo tumultu quo plebs ruſtica atque urbana adverſus dominos ſuos arma cœpit, cum ſeditioſi ſcirent, undique multa in oppidum illud deportata convectaque eſſe, potiendi ipſo cupiditate nihil non conati aggreſſique ſunt. Sed etiam tunc, tametſi ingens multitudo oppugnantium, neque propinqua auxilii ſpes ulla eſſet, cum ſumma incolarum laude & oppidum Principi & bona dominis fuere conſervata. Civium opes ſunt mediocres, & quæ parantur cum agricultura, tum rebus negociiſque inter ſe aut cum vicinis contrahendis, non commerciis externis & ingentibus lucris quæſtibuſque ſingularibus faciendis. Incolæ incredibili humanitate præditi, & moribus ingeniiſque ſunt politis ac bonis. Migraverat eò pater Philippi Georgius ductâ uxore, laudati & honorati illic viri Johannis Reuteri, qui & præfecturæ oppidi munere aliquot annis functus eſt, filiâ Barbarâ. Fuit autem Georgii pater Nicolaus, qui Eytelbergæ ſub arce domicilium habuit, & cujus ad vicinum ſacellum ibidem monumentum ſepulcri nunc etiam viſitur. Ipſe Georgius & probitate, integritate, taciturnitateque & fide, etiam prudentiâ atque ſoler-

lertiâ, & quod admirabili artificio opera armorum elaborare ſciret, quibus & defenderentur contra vim adverſariorum in conflictu, & inſtruerentur ad hos percellendum ſternendumque qui manum ſive in acie cum hoſtibus, ſeu in ludis equeſtribus, cum ſuis (quæ exercitationes tum in aulis Principum ſtudioſiſſimè frequentabantur) conſerere vellent: Harum igitur artium ille peritus, & iis virtutibus quas commemoravimus ornatus, in noticiam pervenit maximorum & potentiſſimorum Principum, iiſque carus fuit, in quibus nominaſſe ſatis ſit & Regem optimum & bellatorem Invictiſſimum Divum Maximilianum Imperatoris Friderichi filium. Quem Georgius aliquando cum glorioſo provocatore Italo, cui nomen Claudio Bataro, certamine ſingulari congreſſurum ita inſtruxit, & ſic arma ipſius machinando paravit, ut fortiſſimo Viro Maximiliano victoria certa facilè etiam & celeriter contingeret. Claudius enim non diu repugnans, cum, quantò omnibus rebus eſſet inferior ſentiens, ad pedes Maximiliani ſe abjeciſſet, ita in poteſtatem ejus ſe tradidit. Sed paulò poſt orto pernicioſo bello inter Palatinos & Bavaros cognatos Principes, cum Georgius patriæ ſuæ Principi Philippo operam officiumque quod debebat, fideliter præſtaret, inprimis machinarum tormento-

rumque ratione adminiſtranda, miſſus cum quibuſdam Monhemium, in morbum incidit inſanabilem, Etſi Princeps in curando eo ſummum ſtudium diligentiamque adhibuit, credebaturque puteo, unde aqua ad cotidianos uſus haurienda fuerat, veneno infecto, malum hoc illis accidiſſe. Sanè qui cum eo advenerant intra vertentem annum omnes mortui fuere, Georgii vita remediis & exquiſita curatione ad annum quartum producta. Deceſſitque tandem & ille cum ante die XI. ſocerum amiſiſſet, & ipſe totum quadriennium vixiſſet perimbecillis. Cæteram autem vitam ſine querela omnium & cum laude plurimorum, inprimis religionis amans, & profana omnia dicta ac facta fugiens, & neque ſeriò neque jocò verbis rebuſque deſignans quicquam, quod vel minimam impietatis ſpeciem haberet, aut propter levitatem eſſet vituperandum, vel etiam à gravitate veritateque recederet. Ante omnia falſitatem mendaciaque & fraudes averſatus fuit, multa etiam pietatis ſtudio & amore obſervans, quæ indicanda non putavimus, quod aliquorum opinione ſuperſtitioſa videri poſſent. Tunc Philippus habuit annos XI. quem ſuſceptum ex filia cum fratre uno Georgio minore annis non prorſus quatuor, & ſororibus tribus, avus voluerat tam ipſum quàm fratrem apud ſe edu-

educari. Mater vidua manſit annis totis XII. poſtea cum Philippum duxiſſe uxorem audiiſſet, non ſine quadam offenſiuncula nupſit iterum viro honeſtiſſimo civi Brettano. Fœmina fuit illa valde prudens atque pia, quam & nos vidimus in patriam proficiſcentis Philippi comites anno Christi, M. D. XXIV. & eam, quam diximus, eſſe perſpeximus. Cum in ludum publicum mitterentur pueri illi fratres unà cum avunculo & ipſo puero, cœpit tum lues fœda paſſim homines in Germania primum invadere, & miſerum in modum non ſolum excruciando, ſed mutilando & membra depaſcendo affligere, quam Hiſpanicam nonnulli, plerique Gallicam nominabant. Quo malo cum Magiſtrum ludi avus puerorum laborare reſciviſſet, contagionem metuens, nepotes cum filio domi apud ſe retinendos duxit, ubi matura ætate juvenis operâ primis literarum elementis curavit erudiendos. Nomen illius fuit Johannes Hungarus, quem gravem annis vidimus Phorcæ, & audivimus præclarè concionantem de filio Dei Domino noſtro Jeſu Chriſto, & puram Evangelii doctrinam explicantem Principibus & populo frequenti, virum optimum atque integerrimum: Eminuit autem ſtatim in Philippo præſtantia ingenii, quod & celeriter perciperet atque comprehenderet

quæ tradebantur, & fideliter meminiſſet, & liquidò exponere illa ſciret. Utque fit in generoſis animis, in puerili tum etiam ætate admodum quieſcere non poterat, ſed quærebat ubique aliquem cum quo de auditis diſputaret. Ea erant nimirum præcepta artis Grammaticæ & initia ſermonis Latini. Itaque & circuire & veſtigare advenas Scholaſticos qui tum peregrinari conſueverant, & maximè gaudere ſi qui adultiores offerrentur, quos ſæpe animadverſum fuit cum multorum admiratione & pudore eorum à puero Philippo mirificè exagitari. Itaque omnes de indole tali bonam ſpem conceperunt, & paulò poſt mortuo tam avo quam patre, paucorum ut diximus dierum intervallo, matris propinquorumque conſilium ac voluntas in ſtudiis piis & honeſtis educandi filium inſtitutum avi perſecuta eſt. Quanquam autem docilitas in Philippo tanta, in nullo altero oſtenderetur, & ſimul acris animi & mentis ſagacis præclariſſima ſigna perſpicuè cernerentur, & vis ingenii ingens tunc adeo appareret, nihilo tamen minus ſumma elucebat ſuavitas, quâ omnium facilè favorem ſibi ille conciliabat, & declarabatur futurum, ut vehementior natura ipſus non ad auſteram neque triſtem ſeveritatem deferretur, ſed ad gravitatem lenitate comitateque conditam evaderet:

id

id quod eventus approbavit. Nam ferventior incitatiorque in eo animus immitis aut ſævus non fuit, cumque eſſet ad iracundiam pronior, nihil tamen fecit unquam commotus, quod inſignem haberet deformitatem, aut omnino magnopere culpandum eſſet. Pronunciatio nonnihil balbutiens non modò tanquam prava colloquentibus moleſta & injucunda non fuit, ſed puerilem loquacitatem viſa etiã eſt decere: quod vitiũ tamen procedẽte ætate attentione & cura ſic emendavit, ut vix tenuiſſima illius veſtigia, verba præſertim eo accuratè faciente, apparerent atque deprehenderentur. Illis temporibus literarum ludus Phorcenſis celebrari præ cæteris, cujus Magiſter eſſet Georg. Similerus patria Bimpinenſis, qui habebatur & erat pro illius ætatis captu, doctus & eruditus inprimis. Jam enim plurimis in locis melius quàm dudum pueritia inſtitui & doctrina in ſcholis uſurpari politior, quod & bonorum autorum ſcripta in manus ſumerentur, & elementa quoq; linguæ Græcæ alicubi proponerentur ad diſcendum, cum ſeniorum admiratione maxima, & ardentiſſima cupiditate juniorum, cujus utriuſque tum non tam judicium quam novitas cauſa fuit. Similerus, qui poſtea ex primario Grammatico eximius Juriſconſultus factus eſt, initio hanc doctrinam non vulgandam aliquantiſper arbitra-

batur. Itaque Græcarum literarum ſcholam explicabat aliquot diſcipulis ſuis privatim, quibus dabat hanc operam peculiarem, ut quos ſummopere diligeret. In omnibus autem Philippus Melanchthon ita proficere & eas facere progreſſiones; & ita ſe erga omnes communicatione eorum, quæ ipſe percepiſſet & teneret, gerere, ut nemo non eum & laudaret & amaret. Habebat ſocios ſtudii fratrem Georgium & Johannem avunculum, quorum Georgius in hoc curſu non permanſit, & in patria præcipuos honores civitatis ſuæ conſecutus eſt & geſſit. Quæ, cum hæc ſcribere inſtituiſſemus, ipſius maximè conſilio opeque nitebatur, fungentis annis multis præfecturæ munere: Johannes Spirenſi collegio ad S. Crucem præfuit, quem ibi & nos aliquando vidimus, virum dignitate & humanitate excellentem. Vivebant hi apud ſororem Iohannis Reuchlini, quod quadam cognationis neceſſitudine familiæ illæ conjungerentur. Eveniebatque ſæpe ut Reuchlinus patriam & ſuos viſeret, qui in Gubernatione terræ Wirtenbergenſis tum unà cum aliis paucis autoritatem ſummam atque graviſſimam obtinebat. Solebat igitur in puerorum ſtudia ille inquirere, & de iis, quæ ſciret tradi eis in ludo, percontari. Longè autem Philippo omnibus reſponſionibus præcellente, Reuchlinus in-

dolem

dolem pueri exoſculatus, & ſpe ſingulari de illo concepta, libellos quoſdam ei donavit, inter quos plenior præceptorum Grammaticæ Græcæ tractatus & liber fuit, comprehendens interpretationem Latinam præcipuorum Græcorum Vocabulorum, quæ opera Lexica vocant. Hac copia inſtrumenti auctus Philippus, ipſe ſeſe indies magis magiſque incitare, & utriuſque ſermonis Græci Latinique uberiorem comparare facultatem, neque ſcribere tantum aliquid ſoluta oratione, ſed tentare etiam verſuum compoſitionem. Et oblatis aliquando factis à ſe quibuſdam Reuchlino, per jocum donatus ab hoc fuit pileolo puniceo, quo inſigni, ut fert conſuetudo, Reuchlinus fuerat decoratus, cum titulus ei Doctoris decerneretur. Philippus verò lætus dono, & veluti generoſus equus ornatu gaudens, prioribus ſemper aliquid adjicere, & cognitionem partam cumulare. Tunc & æqualibus ſuis ſcriptum quoddam ludicrum Reuchlini inſtar Comœdiæ illis diebus editum, ediſcendum diſtribuit, & ſuas cuique partes aſſignavit, ut coram Reuchlino ad ſe reverſo fabula ea ageretur. Quod etiam factum eſt cum ſumma ipſius voluptate atque lætitiâ. Quando & Philippi nomen, quod haberet ille familiæ ſignificans ſolum nigrum Germanico ſono, in Græcum Me-

lanchthonis mutavit, ſicut ipſe à fumo deminutum ſuum, ita ab Hermolao Barbaro aliquando in Italia converſum, Capnionis eſſe voluerat. Hunc conatum mutandi nomina familiarum, memini audire doctos & præſtantes dignitate viros, qui reprehenderent, quod iſto pacto familiarum noticia quaſi obteri videretur. Sed ſunt omnino quædam ita aſpera & veluti horrida; ut lingua Græca Latinave exprimi neque poſſint neque debeant, quæ ſi literis quibuſdam vel adjectis vel detractis quaſi dolare, ut leviora fiant, aliqnis velit, quemadmodum de barbaris omnibus fere fecerunt veteres, nihilo ille minus appellationem obſcuram & ſuis ignotam hoc modo redditurus ſit, quod à mutatione illa interpretationis nihil jam differet. Sed de his nunc diſputare alienum fuerit. Phorcæ (quam Latinis verbis contractis Portam Herciniæ eſſe eruditi volunt) Philippus pene annis duobus manſit. Et inde ad pleniorem ingenii cultum & quaſi mercatum doctrinæ uberiorem curâ matris ac propinquorum miſſus eſt Eytelbergam in patriam avitam, ubi & ſedes Principum & celebris Academia eſſet. In qua doctiſſimorum virorum in omni genere diſciplinarum copia florente, Philippus jam ætate ephebus ſtatim eam de ſe opinionem commovit, ut aliis quoque docendis idoneus habere-

retur. Ibique tum illi & exercendi ſtilum
·ibendique rationem ſuo exemplo ſuſcita-
, & ſtudio induſtriaque admirabili cum
ıi favorem caritatemque omnium ordi-
ım atque hominum conciliare, tum ani-
os æqualium ad bonas literas arteſque
ıajore aſſiduitate & diligentia colendas im-
ellere. Vixit Philippus Eytelbergæ apud
lariſſimum illo loco & tempore virum D.
'allantem, cujus ſapientiam virtutemque
k excellentem humanitatem atque benefi-
entiam, cum perquam honorifica mentio-
ıe ejus, quotieſcunque hæc incidiſſet, ver-
ɔoſè ſolebat prædicare, & ita ut facilè appa-
reret, memoriâ ipſum conſuetudinis iſtius
admodum delectari. Hujus viri prudentiſ-
ſimi conſiliis aula multis annis feliciter uſa,
& ope Academia ſuſtentata, ornata, aucta
eſt. Qui obiit mortem Anno Chriſti M. D.
XII. XVI. Calend. Sextil. ſepultus Eytel-
bergæ in urbis primario templo, cum elo-
giis Epitaphiorum utriuſque linguæ verſi-
bus perſcriptorum, ex quibus Latinum di-
ſtichum hoc inſerendum putavimus:

Conſilio pollens, largus rerum, ore diſerto
Doctor erat Pallas, hac tumulatus humo.

Dedit Philippus Melanchthon ibidem il-
lis temporibus operam inſtituendis duobus
filiis Comitis Ludovici Leoni ſtenii genero-
ſæ proſapiæ & indolis pueris, & familiariter

uſus eſt Petro Sturmio Argentoratenſi Iacobi fratre nobilitate generis, virtute & ſapientia clari, religioſæque pietatis amantiſſimi, Bimphelingi, quemadmodnm accepimus diſcipulo. Eytelbergæ etiam Philippus quaſi tirocinium quoddam depoſuit ſcholaſticum, & Bacularrius eſt factus. Quo nomine honorum in Academiis initia appellantur, natus annos fermè xiv. Cum autem animi in diſcendo impetus & honeſta ambitio inſtigaret eum, qui modo exceſſiſſet ex Ephebis, ut altius honoribus ſcholaſticis aſcendendum putaret, & ad majorem dignitatis gradum contendendum, adverſata tum voluntati ipſius ſententia fuit præcipuorum quorundam, quod ætati iſti tribuendum tantum eſſe negarent. Quo impedimento curſui cogitato, moraque illata offenſus, & quod tentationes febriles crebrò ſentiret, locum & propoſito ſuo & valetudini adverſum relinquere ſtatuit. Ea tempeſtate Tubingenſis Academiæ in Wirtempergenſi regione (quam Charitinorum vetere nomine fuiſſe conjectura eſt) fama fieri indies major atque melior. Quæ optimi & illuſtriſſimi Principis Eberhardi cognomento Probi & Barbati, paterna cura præclariſſimè fundata, & collectis viris doctrina varia præſtantiſſimis, condita fuerat ante annos triginta ſex. De hoc Principe, cum eam rem age-

et, & Academiam Tubingæ collocare
:t, accepimus id quod & memorabile
)n adhorrens ab hac narratione, duxi-
referendum. Eſt ſanè Academiæ in-
tio res magna & magnifacienda, ſed ſu-
)rum tamen temporum de his exiſtima-
nultò optima & præclariſſima fuit. In-
)gatus igitur tum à quodam externo
ceps Eberhardus, cujus opera in eo
d perfici volebat, uti cogeretur; quidnam
onis & terræ haberet, quod tanto orna-
ıto dignum eſſe judicaret? reſpondiſſe
ur: Cætera omnia eſſe mediocria, vel
m infra mediocritatem, uno autem com-
do atque fructu ſuæ regionis ſe merito
iari; quod, in quamcunque partem il-
ſolus fortè ipſe delatus, ſi acquieſcere
:ret, tutò & cum omni ſecuritate in cu-
ıis ex ſuis, qui obviam factus eſſet, ſinum
onere caput & ſomnum capere poſſet.
m audivi aliquando eundem dixiſſe in
ncipum quodam conſeſſu, cum alius alia
: terræ bona extolleret narrando. Erant
ıbingæ tunc & Theologi, ut illis tempo-
ıs, eximii. Erant Juriſconſulti, quorum
ıc etiam nomina illuſtria & opera lauda-
ia in ore & manibus ſunt eorum, qui hæc
dia tractant. Humaniorum autem ſtudio-
m & Philoſophiæ Profeſſores eos ſemper
buiſſe Tubingam conſtat, quorum erudi-
tio-

tionem & ſcientiam totam Germaniam excoluiſſe ſcimus. Ex quibus tunc, cum eò Philippus venit, viventes & operam navantes docendo, Johannem Stofelerum & Franciſcum Stadianum, quem & coluit & dilexit Philippus inprimis, & Henricum Bebelium, quem mortuum verſibus Epitaphiis Græcis Philippus ornavit, & Johannem Braſſicanum nominaſſe in præſentia ſatis habuimus. Cum autem natura atque voluntas Philippum ad commercium cum Muſis, id eſt bonis literis & erudita doctrina, incitaret, tanta tamen fuit in eo vis ingenii & ardor diſcendi, ut nullarum rerum cognitionem non attingendam atque comprehendendam putaret. Itaque & Theologos & Juriſconſultos & Medicos audire, & libros omnium profeſſionum illarum inſpicere, & undique quandam ſcientiæ quaſi poſſeſſionem occupare, & non tam laudem venari, quam uſum ſibi fructumque cognitionis acquirere. Ad Theologiæ tamen ſtudium maximè propenſa eſſe cupiditas illius, quod religioſæ pietatis amore flagraret, ſententiâ hac confirmatâ in puero paterna maternaque educatione atque diſciplina. Theologiæ tum materia non ſacræ literæ & ſcripturæ divinæ erant, ſed quædã obſcuræ & ſpinoſæ intricatæque quæſtiones, quarum nugatoria ſubtilitate exercebantur & defati-

gabant

gabantur ingenia. Philippus autem Melanchthon factus bonarum artium Magiſter & primus, declaratis tum ſimul XI. renunciatus, cùm illo etiam in genere tenui & aſpero nulli non modo qui pari ætate eſſet, ſed ex provectioribus quoque atque adeo ſeneſcentibus, cederet, veritatem tamen quærere & amplecti inprimis, & politiori doctrinæ operam dare. Animadvertebatur librum habere in manibus in templo & inter operationem ſacrorum. Cum grandior quibuſdam ille videretur iis, quibus preces deſcriptæ continentur, quique more in templis uſurpantur, malevoli quidam rumuſculos ſparſerunt, legere Philippum neſcio quæ ſcripta tempori & loco illi non convenientia. At ipſe nactus fuerat Sacrorum Bibliorum codicem, tractabili forma chartis minutioribus paulò ante primùm à Johanne Frobenio Baſileæ impreſſum, quibus legendis quam tunc adeo cœpit, eam conſtantiſſimè dare operam in tota ſua vita perſeveravit, & talem librum ad omnes conventus publicos poſtea detulit, ſecumque ſemper habuit. Cumque aſſcriberêtur ab eo in chartis paſſim utiles & præclaræ ſententiæ veterum, quæ ei illorum ſcripta legenti potiſſimum arriſiſſent, & nonnullis in locis explicationes quædam, quibus contigerat libros iſtos videre, ab his copia ipſorum maxima

cupi-

cupiditate expetebatur. Itaque cum eſſet Philippus natura liberaliſſimus & ad gratificandum cunctis quibus poſſet rebus proclivis, ſæpe ablatos iſtos ſuos & donatos aliquibus libros comparatis aliis mutavit. Sed hæc poſtea acciderunt. Illis temporibus vir prudentia & Juris publici ſcientia celebris colligere cæperat hiſtorias,&exponere tempora rerum memorabilium geſtarum ab origine prima mundi; ei nomen fecerant Naucleri, quod in familiæ nomine Germanici Nautæ ſignificatio eſſet,qui ſunt vergæ. Librum autem hunc exprimendum ſuſceperat Thomas Anshelmus, qui Typographicam officinam habebat Tubingæ. A quo perfectum fuit,ut & illius ſcripti & aliorum, quæ à ſe ederentur, curam reſpectumque Philippus ſuſciperet, quo prodirent correctiora. Is tunc & in hoc opere Naucleri partim diſponendi, partim augendo, partim etiam retexendo id præſtitit, ut lectio libri iſtius à plurimis expeteretur & fructu voluptateque non careret. Iiſdem fermè annis, quibus Philippus Melanchthon Tubingæ manſit, numero VI. luctatus eſt Johannes Capnion cum monachis, à quibus propter ſententiam dictam de libris Hebraicis graviſſimè vexabatur. Ea erat familia Dominici, & Colonienſes quidam Theologorum titulo ſuperbientes, qui in Capnionem ſe planè

hoſtiliter inferebant. Judicium fiebat
ıæ, & Capnio cum cauſam facilè de-
:ret, adverſariorum tamen opibus &
ıtia admodum premebatur: tametſi illi
e patroni viri ſummi deeſſent, & ſtudia
ium, qui amabant aut ſaltem videri vo-
ıt amare eruditam doctrinam, præſta-
ar tam prolixè vel effuſè etiam, ut ala-
ıte eum iſta offenſum fuiſſe conſtet. Qui
vir optimus, quamvis cuperet innocen-
ſuam tutam eſſe, & intelligi quam a-
:ſibi fieret injuria, ſic tamen optabat
à ſe depelli, ne læderentur ulli, utque
ıici non vel maximè meritis conviciis,
veritatis ſimplice oratione refutarentur.
rata etiam erat prudentiæ & gravitati
is ſeneſcentis, juvenilis levitatis exulta-
, & hanc non tam facto quam exemplo
ere poſſe perſpiciebat. Sed nihilominus,
, cum maxime faverent & quàm optimè
ıerent Capnioni, multò pejus oderant
ortunitatem eorum, quos Capnionis
rſionem prætendere animadverteretur,
ıreſſioni naſcentis doctrinæ eruditæ uni-
ſæ (hanc enim quòd ipſi penitus ignora-
t metuentes exiſtimationi ſuæ, exoriri &
ıvaleſcere iniquiſſimis animis patiebantur
ægerrimè ferebant.) His igitur infeſti illi
dioſi politioris doctrinæ, cauſam Capnio-
ſuam ducere, & illius adverſarios omni
gene-

genere ſcriptorum infamare, tam deridentes & eludentes futilitatem, quàm inſectantes & increpantes improbitatem. Inter quos Princeps Ulrichus, gente Huttenus, patria Francus, ordine Eques, ingenio acerrimo & animo confidentiſſimo, literis perquam eruditus, & litigantes monachos cum Capnione variè exagitavit, & illam factionem tum quidem vehementiſſimis ſcriptis, ſed aliquanto poſt armis quoque expeditis, adortus eſt. Hujus eſt carmen triumphale victoriæ Reuchlini cum pictura etiam in illius conſpirationis gregem contumelioſa, ubi unco trahitur quidam, qui cum Judæus aliquando fuiſſet, ſuam operam in Capnione lædendo atque evertendo, conductam illam quidem magna, ut credebatur, pecunia, dediſſet. Sed de Capnione extat narratio Philippi Melanchthonis, quam curavit quodam in conventu ſcholaſtico Wittebergæ, ut ſolebat, recitandam. Unde ſi quis de Capnione plura cognoſcere cupit, petere ea poterit Nam mihi hoc ſcriptum etſi non alienis, verboſis tamen & longis hujuſmodi expoſitionibus complere non libuit. Capnioni igitur tum rebus & dubiis & valde difficilibus ac moleſtis, aſſiduè & fideliter præſtò fuit Philippus Melanchthon, deſcribendo potiſſimùm ea quibus defenſio cauſæ continebatur, & quæ ad judicium mittenda erant,

&

& quicquid omnino ad Capnionis innocentiam declarandam & conſervandam ſalutem dignitatemque (quæ petebatur utraque) pertineret, omnibus modis adjuvando. Neque Philippus ad Capnionem modo Stuggardiam, ubi hic habitabat, crebrò accedere, ſed Capnio quoque ipſe ſæpe venire Tubingam ad Philippum, & cum eò in ſcholaſtico contubernio verſari que paſci, & jucundiſſimè poſt alios neceſſarios & ad ſe pertinentes ſermones, de communibus ſtudiis & liberali inſtitutione confabulari. Etſi enim Capnio non fuit literis elegantioribus penitus excultus, & doctiſſimum tamen virum & liberalium diſciplinarum cupidiſſimum fuiſſe eum conſtat. Hebraicæ autem linguæ peritiſſimum. Cujus prorſus ſenem doctrinam ipſum profiteri neque puduit neque piguit.

Hæc tempora intuenti & negocia conſideranti tis mihi quædam invicta fatorum ob oculos verſata eſt; id eſt: Quid eveniat divini judicii ſententiâ jam latâ, de rebus hominibuſque in hac vita? Tunc enim & illas præcipites ferri, & horum omnes rationes, cunctaque conſilia conturbari, & convertere in contrarium, licet videre. Quò autem progreſſa fuerit quorundam inſolentia atque importunitas prætendentium ſanctitatem atque obſervationem religionis, neminem fugit, cum tamen re jampridem penitus amiſſa, ſpecies quo-

que evaneſceret, vel etiam mutata ab illa gravitate & ſeveritate cum majore indies deformitate & contaminatior appareret. Cum autem deberent ii, quorum tunc res agebatur maximè, & pericula impendentia providendo cavere, & cauſas illorum attendendo avertere; tanta fuit cæcitas, ut & has ruendo impellerent, & illa ultro commoverent atque accerſerent. Non enim ipſi vitia ſua, quæ neque occulta amplius eſſent, neque omnino tegi poſſent, corrigere conati, ſed de his dimicare etiam, & pravitatem turpitudine cumulare non ſunt veriti. Habebant autem perſuaſum, tantas eſſe vires eamque potentiam ſuam, ut everti aut percelli labefactarique nulla impreſſione nulloque impetu poſſent. In quo opinio eos ſua adeo eſt fruſtrata, ut leviſſima aggreſſione illa tanta moles ſtatim ſic concuſſa ſit, ut poſtea non magnopere aliis machinis ad convellendum opus eſſet, ſed ipſa, cum ſemel ruere cœpiſſet, per ſe prolaberetur atque concideret. Quid enim magis contemptum & nihil haberi, exoriente bonarum literarum & artium ſtudio, & liberalium ingeniorum facultate? Quam parum in iſtis momenti & ponderis pleriſque viſum? Nedum metuerent aliqui ab his detrimentum aut damnum confirmatæ barbariæ. Neglecta igitur vel potius deſpecta parva & puerilia hæc, in elatione animorum & ſuperbia immenſa, ruinis, quæ & factæ ſunt, & nunc etiam impendent, occaſionem dederunt. Quæ illi; cum & cupidè admittere & libenter excipere, & ſtudioſè am-

amplecti oportuiſſet, repudiarunt inſolenter, & abjecerunt faſtidioſè, & contumeliis omnibus inſectati fuerunt. Nunc igitur meritas pœnas dant non ſtulticiæ, ſed veſaniæ ſuæ, &, ſi perrexerint urgere propoſitum, exitio ſuo perniciem Reipub. videntur eſſe implicaturi. De quibus quem non docent ea, quæ accidiſſe conſtat, is non moveretur mea certè diſputatione. His igitur omiſſis inſtitutam expoſitionem proſequemur.

Erant tum ſtudia Philoſophiæ, qua Theologiæ involvebatur, ſciſſa in duas præcipuè partes. Quarum una veluti Platonicam de Idæis ſeu formis abſtractis ſeparatiſque ab iis, quorum moles corporum ſenſibus ſubjiceretur, ſententiam tuebatur. Hæc de eo quod generalis cogitatio comprehendit, ut hominem, animantem, pulcritudinem, etiam ſpondam atque menſulam, quia natura & res ſingularis conſtituitur, *Reales* iſti ſunt nominati. Altera pars Ariſtotelem magis ſequens, ſpeciem iſtam de iis, quæ ſuam naturam ipſa haberent, univerſis colligi docens, & concipi intelligendo notionem hanc ex ſingulis quibuſdam exiſtentem atque contractam, neque naturas eſſe has per ſe ipſas priores ſingulis, neque re ſed nomine tantum conſiſtere: *Nominales* appellati fuere, & *Moderni*. Habuitque utrumque quaſi agmen ſuos ductores & autores quorum ſectam ſequi placuerat. Atque non ſolum con-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

contentiones & jurgia inter diſſentientes ſed dimicationes etiam ac pugnæ commiſſæ fuerunt, interdum concertationibus non tantum pertinacibus verborum, ſed manuum quoque violentis. Hæc diſſidia & Tubingenſem Academiam invaſerant, contubernio bonarum artium & Philoſophiæ ſtudiis deſtinato, in duo quaſi caſtella diviſo, ex quibus de opinione ſua factiones illæ acerrimè præliantes, inimicitias graves exercebant. Philippus qui certam docendi diſſerendique rationem probaret, & Ariſtotelica in hoc genere primas tenere intelligeret, magnificas & ſplendidas & amplas alteras diſputationes non amabat. Quamvis autem in verborum contentionibus ſuam ſententiam ita aſſereret, ut adverſantes facilè refelleret, id tamen eximia humanitate & parata omnibus, qui uti vellent, opera perfecit, ut ſua antoritate inter ſectas illas odia reſtinguerentur, & quamvis ſtudia diſcreparent, voluntatum tamen maneret conjunctio. Aliis etiam officiis plurimis contubernium interdum rebus difficilibus fulcivit, & ſuſtentavit conſilio opeque ſua. Nam curatio in eo, conſuetudine Academiæ ejus quoque fuit, qui & optimarum artium diſciplinarumque eſſet Magiſter, publicæ doctrinæ munus gereret. Poſtquam annos ſex confecit Tubingæ diſcendo & docendo cum magna

laude

laude omnium, conventus ſuit Imperij Romani Auguſtæ Vindelicorum, quem egit Maximilianus Imperator poſtremùm, Anno Chriſti M.D.XVIII. Nam proximè ſecuti anni initio ex hac ille vita migravit. Ad hunc conventum venit & Dux Saxonum Friderichus unus ex Septemviris, penes quos eſt deligendi Imperatorem Rom. poteſtas. Acceſſit & *Martinus Lutherus*, qui ineptias & ludibria in doctrina Eccleſiaſtica cum exitioſa impietate conjuncta notaſſet & reprehendiſſet, de quæſtu quodam redimendi veniam factorum faciendorumque; & hanc mortuis quòque conciliandi, quas vocarunt *Indulgentias*. Non enim tolerabile quibuſdam videbatur, auſum eſſe liberam aliquem vocem emittere, & quæ egiſſent ii, in quorum manu arbitrium eſſe ſtatuebatur rerum divinarum & humarum omnium, improbare. Voluerat autem Dux Friderichus ſedem eſſe Academiæ (ſic enim uſitatum eſt nominari congregationes profitentium doctrinam & ſtudium optimarum diſciplinarum atque artium) in oppido ad fluvium Albim ſito, cui nomen à colore albo *Witeberga*, etſi non ignoro à Wittechindo quoſdam nomen illud deducere, quod fuit fortiſſimi & potentiſſimi Principis in ea gente, & qui diuitiſſimè vim & arma Francorum, oppugnante Savonas Carolo Magno, ſuſti-

ſuſtinuit. Oppidum hoc caput eſt regionis ejus quam propriam & peculiarem poſſidet, gerens perſonam Septemviri in Saxonia creandis Imperatoribus Romanis. Atque fundata Academia confirmataque autoritate ante annos circiter XVI. Princeps Fredericus nullam curam tunc non ſuſcepit, qua auctior ornatiorque illa fieret. Itaque fama Philippi Melanchthonis nomen celebrante ad ipſum quoque delata, agi juſſit cum Capnione de conducenda opera doctrinæ Philippi, & ſuæ Academiæ recenti adjungenda. Et de eadem re literas ad Capnionem diligenter ſcriptas miſit, in quibus inter alia honorificam mentionem fecit de patre Melanchthonis tanquam familiariter noto. Fuit igiter Capnio autor Philippo, ut conditione, quæ offerebatur, uteretur; animadvertens hanc prioris loci mutationem, exiſtimationem ipſius meliorem eſſe reddituram. Extat inter alia, Capnionis epiſtola de hac ipſa migratione & itinere iſto ad Philippum, nuper à me edita. Ita igitur ille Tubinga diſcedens in Saxoniam, multis ibi cum deſiderium tum memoriam præclaram ſui reliquit, ex quorum numero Similerus teſtimonio ſplendido ornaſſe eum perhibetur, in quo & hoc eſſet: Non intelligi neque æſtimari ac perpendi quantum Academiæ decus & commodum decederet,

ret. Tranſiit eques eo itinere Norimbergam, ubi cum præſtantiſſimo dignitate & ſapientia viro atque etiam doctrina perculto inprimis Wilibaldo Picamero noticiam amicitiamq; junxit. Tranſiit & Lipſiam, ibiq; vidit primùm Petrum Moſellanum Richardi Croci docendis literis Græcis ſucceſſorem, quorum uterq; deinde alterum mirificè dilexit & coluit. Pervenit tum in amicitiam ipſius & Andreas Francus Camicianus, juvenis illis temporibus doctrinæ eruditione celebris, qui dignitatem poſtea & honores præcipuos eſt conſecutus. Solebat narnare Philippus, quid accidiſſet Lipſiæ in convivio, quo hoſpitem eum Collegium primarium Academiæ illius honoris cauſa acceperat. Cum enim cibi crebro inferrerentur, & quoties hi apponerentur, unus quiſpiam meditata oratione ad ipſum verborum aliquid faceret, animadverſa re Philippus, poſtquam ſemel atque iterum reſpondiſſet, tandem, obſecro vos, inquit, viri Clariſſimi, patiamini me auditis orationibus cunctis ita denique ſemel reſpondere. Nam re improviſa non acceſſi ad toties dicendum neceſſaria varietate inſtructus. Atque ita ajebat tum pompam eam ſupervacaneæ compellationis deinde adhiberi deſiiſſe. Cum Witebergam veniſſet, celeriter conſecutus eſt favorem & admirationem omnium, & Aca-

demia illa mirabiliter cœpit tunc celebrari & frequentari. Vera autem ratione & tractatione illuſtri doctrinæ omnibus muneribus fungebatur: Et Græcas literas quarum cognitionem paulò ante Ricardus Crocus Lipſius profitendo plurimorum ſtudia concitaverat, qui jam reverſus in patriam, hoc opus doctrinæ reliquerat inchoatum: Has igitur Philippus Melanchthon cum exquiſitius docendo cum certius tradendo, tum etiam ſcripta veterum autorum hujus linguæ uberius enarrando, & ſingularem expectationem de ſe concitavit, & undique allexit auditores atque diſcipulos, cum haberet annos integros XXI. & ageret XXII. Uſus ego ſum Croco præceptore Lipſiæ puer, pene triennio, eique me, ſi qua facultas mihi harum literarum contigit, tam initium quam progreſſum referre acceptum debere confiteor. In Grammatica ſane doctrina, quod eſt eruditionis omnis in quocunque ſermone fundamentum, Crocus excellebat. Ad quod autem vitæ genus & quæ ſtudia poſtea ſe contulerit, non eſt mihi compertum. Quamvis autem Petrus Moſellanus Lipſiæ & ipſe excitaret plurimorum ſtudia, & eruditæ doctrinæ fama ſuum nomen & Lipſicam Academiam illuſtraret: fuit tamen Philippi opera multo in docendo ſpecioſior, qui à prima pueritia naturæ & voluntatis inſtinctu bona-

bonarum literarum & artium ſtudia ſecutus, nihil tum etiam aliud curaret aut ſpectaret, quàm iſtius curriculi laudem, in inſtituti atque propoſiti incredibili conſtantia. Unde eum non ſpes majoris dignitatis, non opulentiæ cupiditas, non denique cujuſdam mediocris ſaltem, quod plurimis eſt moleſtum, exiſtimationis deſiderium dimovit, ſed in eo ſpacio quod ſemel ingreſſus fuerat, perpetuò ſine ulla declinatione perſeveravit. Etſi autem Illuſtriſſimi & verè optimi Principi Friderichi voluntate & juſſu, accerſiti erant & venerant Wittenbergam in omni genere doctrinæ excellentes viri, nondum tamen neq; ordine neq; elegantia optimarum literarum & artium pulcritudo conſpiciebatur, & cogitationum ſolertiæ explicationi officiebat obſcuritas, cui quaſi caligini in lumen à Philippo primum eſt illatum, & ſapientiæ quidam horror eruditæ doctrinæ veluti ſerenitate depulſus. Hoc omnibus accidit volentibus & lætis. Neque quiſquam metuit, ut talibus temporibus plerunque fit, ne quid de ſuis vel laudibus vel utilitatibus decederet alterius gloria atque commodis. Philippus autem cum ætate & dignitate ſuperiores ſtudioſe obſervaret & coleret, æqualibus omnia officia in familiaritatis ſuaviſſimo uſu præſtaret, cæteros variis beneficiis, docendoque & multiplice alia

 opera

opera, ſublevandoque quibus rebus poſſet, ſibi adjungeret, non modo neminem malevolum aut invidum, ſed amantes & cupidos conſuetudinis ſuæ & admirantes ſe atque venerantes pro cujuſque conditione, habuit, expertuſque eſt univerſos.

Mirabili tum incremento augeſcebet fama Martini Lutheri, & fatali converſione, id eſt, decretâ juſtiſſimo judicio divino, mutari incipiebat adminiſtratio rei Eccleſiaſticæ, quæ undique jam labaſceret, & tanquam vetus ruinoſumque ædificium demolitione ſaltem partium aliquarum inſtauranda eſſet. Hoc cum fieri iſtamque curam ſuſcipi ad eis quorum propria eſſet, boni & pii ardentiſſimus votis optarent, & prudentes, niſi fieret, quid timendum eſſet prædicerent & monerent: Tantum abſuit ut reſpectus ad tam neceſſariam rem excitaretur, & incuria illius excuteretur, ut contra, quaſi metueretur ne caſus non acceleraret, temeritas arrogantiæ & audaciæ furor, & deſpiciens omnes alios ſuperbia quorundam, cæco quodam impetu utcunque adhuc ſtantia, dum vitioſa ſarcire & tegere conantur, partim convelliſſe, partim labefactaſſe & corrupiſſe videatur, ita ut quid nunc refici emendariq; recte poſſit non appareat, quemadmodum fabula de cribro narrat, fatuum dixiſſe, conſtitui nequeat, qua parte res illæ ob-

obſtruantur quaque relinquantur patentes. Cumulatis enim & exaggeratis doctrinæ erroribus & actionibus facinoribus indignis profeſſione ſalutis & vitæ æternæ & cœleſtium rerum ſtudio, & religione ſincera confuſione ſuperſtitionis contaminata, denique & enarratione doctrinæ, & vita atque moribus, omnium penè ſententia atque confeſſione correctionem poſtulantibus, non modò neglecta ab iis, quorum maximè intererat conſervari, illa omnia fuerunt, ſed demonſtrantes etiam laborantium quaſi membrorum medicinam, inhumaniſſimè rejecti, & adjumenta omnia remediorum pertinaciſſimè repudiata, cum interea plurimi non inædificando ſed deſtruendo perquam ſtrenuè occuparentur. Intuetur enim nunc aliquis res & negotia iſta, & æquo animo perſpiciat, non propendente judicio in hanc aut illam partem; Inveniet profectò miſeriæ & calamitatis præſentis ſimul & impendentis, non eſſe autores eos, qui inclamantur contumelioſe à quibuſdam, ſed illos ipſos, qui iſtos accuſant, eoſque ſe ſtatumque ſuum everſum velle, inſimulant. Quid enim non modò quaſi deliteſcentem in otio & quiete, religioſæ etiam pietatis ſenſu timidum Martinum Lutherum excitarit, ſed poſtea quoque ſtimulando inſtigarit, & irritando provocaverit, non eſt profectò igno-

tum neque dubium. Circumferebat & proponebat quidam audacia ingente & facundia populari prǽditus, eas merces, quarum mentionis nunc iſtud venalitiorum genus pudet. *Indulgentias* appellatas eſſe ſupra oſtendimus. Pertinebat negotium primum ad majeſtatem æterni Dei, & attingebatur impiè veritas cœleſtis, deinde Reipublicæ detrimenta erant manifeſta. Neque apparebat, qui, non tam malitiæ & fraudum, quam rapinarum & prædæ & atrociſſimarum injuriarum finis ſperandus eſſet. Ibi tum Martinus Luterus, qui Theologiam publicè doceret Wittenbergæ, de iis rebus querere & quædam ad diſputandum proponere. Id ſtudium eaque conſideratio omnium approbatione digna, cum majorem attentionem & tam ardui negotii animadverſionem commovere deberet, hoc modo effecit, ut adverſario prorſus contemto, non modò abſurda & falſa non emendarentur, ſed addita nova vanitate & commentis aliis inanioribus redderentur magis evidentia. Philippus autem Melanchthon qui cerneret eſſe in Martino Lutero naturæ bonitatem, & ingenii excellentem vim, & virtutem atque ſapientiam majorem quàm in ullo cognoverat, venerari ipſum atque diligere præ omnibus. Luterus Philippi viciſſim probitatem, doctrinam, eruditionem, fidem,

can-

candorem, animum paratum ad ſuſcipiendos ferendoſque labores, ſtudium diligentiamque maximam quærendi cognoſcendique veritatem, & induſtriam explicandi ſingularem, eam denique facultatem ſcientiæ & eloquentiæ, quæ ætatis illius & noſtræ gentis rationem & modum longè ſuperaret: Hæc igitur omnia animadverſa in Philippo intuens Martinus Luterus non modò eum viciſſim diligebat, ſed dignitate & annis ſuperior non dubitabat neque verebatur colere, habere in numero amicorum, atque etiam ex omnibus amicum præcipuum atque intimum, cum eo communicare ſuas, cognoſcere ſtudioſe ipſius rationes atque ſententias, percontari libenter, & interrogationibus elicere quò ipſe fieret doctior. Itaque inter hos talis neceſſitudo, & tantus familiaritis uſus contractus confirmatuſque fuit, quo veriorem actioremque vix reperias. Admodum autem & ſcelerate errant, qui in hujus ſæculi deformitatem atque perverſitatem & præſentes ærumnas defigentes oculos, de illorum hominum conſiliis & actionibus male ſentiunt, & eas judicant vitia & pravitatem conſecutaſque calamitates contemplando. Nihil in mente tum ulli erat, neque voluntatis alia incitatio, niſi religionis pietas & pura doctrina in omni genere diſciplinarum

ut reſtitueretur, unicuſque hic ſtudii ardor, ut certa & vera & recta comprehendi tradique poſſent. A qua cura operaque refutari & reprehendi neceſſe ſcilicet etat, dubia, falſa, parva, quæ plurima undique occurrebant in tractatione doctrinæ univerſæ. Fieri autem omnino nequit, quin monendo & docendo, dum errores notantur, minus etiam clementer dicatur interdum aliquid, ut qui ſordida loca expurgant, ſolum inquinatum non poſſunt non attingere & ſcalpere verrendo. Accidit autem tum id, quod in fabula, qua narratur, quendam ne in facinore deprehenſus manifeſto opprimeretur, juſſum fuiſſe ſibi proſpicere & fuga conſulere, demonſtratumque locum, qua evadere concederetur, ubi nimirum in area puteum vidiſſet, nam ibi maceriam conci-diſſe ut fugæ exitus pateret. At iſte cum ad locum veniſſet, & non reperiſſet puteum, ſed ruinas quaſdam veteris putei, recurrit & expoſtulat cum monitoribus, ac negat puteum eſſe eo loco, ſed ruinas putei. Quid tua? inquiunt illi, non enim ut biberes ſed ut fugeres ſuaſimus. Reperiſti ne autem demonſtratam maceriam? Reperi, inquit ille; At vos non debuiſtis putei, ſed ruinarum veteris putei facere mentionem, non enim iſte jam puteus eſt, ſed aliquando fuit. Tu verò, inquiunt illi, tibi proſpice, &

mace-

maceriæ ruinas quærito, non diſputato de putei ruinis, ſi tibi tua ſalus curæ eſt. At vos, inquit ille, tamen malè monſtraſtis. Non nos quidem, inquiunt hi, malè monſtravimus, ſed tu malè tibi conſulis rixando alieno tempore. Dumque non deſinit iſte nugator altercari, adveniunt qui comprehendere eum volebant, & correptum inter litigandum ad ſupplicium trahunt. Quid mollius dici potuiſſet, quàm contra impudentiſſimas conciones de Indulgentiis dicebatur? Hæc admonitio non modo nihil profuit., ſed novæ tum abſurditates prolatæ fuerunt. Dumque una audacia trudit alteram, eò tandem res evaſit, ut glorioſus Eccius in arenam iſtam deſcenderet, qui primo adventu, ut de milite Plautino paraſitus prædicat, difflaret uno ſpiritu adverſantes diſputationes. Congreſſui iſti atque certamini deſtinatus fuit locus Lipſia, ubi quaſi committerentur duo athletæ Caroloſtadius & Eccius, eòdemque placuit venire Martinum quoque Luterum, quem eſt ſecutus Philippus Melanchthon, & operam ſubſidiariam in eo prælio navavit, admirabilem omnibus, Eccio ingratam & nocentem. Sed de his negotiis nunc non eſt texenda narratio, & ſentio me fuiſſe in hac mentione verboſiorem quàm eſſe debuerim, cum hac modò contenderit expoſitio, ut comi-

tatus ille commemoratur ſocietatis fideliſſimæ, non deſerente eo tempore Martinum Luterum Philippo Melanchthone, cum cupiditate ipſius, tum verò inprimis ſtudio veritatis.

Hoc tempus occaſionem dedit noticiæ noſtræ, quæ conjunctione neceſſitudinis deinde eximiæ ancta, amicitiæ peperit memorabilis uſum, quem, ut ſpero, poſteritas non ignoratura eſt. Nam cum fama promulgatæ diſputationis Lipſicæ multi excitati eò proficiſcerentur, contulit ſe eòdem ex Academia Erphordiana, ubi tunc ego debebam, Adamus Craphthus, quem Cratonem nominabamus. Hic quod inter nos totius vitæ & ſtudiorum omnium eſſet dulciſſima communitas, aliis ſermonibus, quos haberet ſæpe cum Philippo Melanchthone, in cujus quandam pene familiaritatem juvenis ille optimarum artium ſtudioſiſſimus ſe inſinuaſſet, ultro mei nominis & ſtudii fecerat mentionem, & hortando effecerat, ut aliquid ille ad me ſcriberet. Attulitque Adamus mihi compoſitos exaratoſq; à Philippo Melanchthone in charta parva verſus Græcos quatuor, quorum ultimo hoc compellabar:

ὦ μέγα γερμανῶν θαῦμα παλαιγενέων.

Reliquorum non memini. Et dum teſtimonio ejus, qui in tam præclara eſſet exiſtimatione,

matione,mihi placens,oſtento chartam iſtam omnibus, ita neſcio quomodo ibi illa mihi evolavit,ſecundùm Plautum, vt fuerit amiſſa. Sive autem commodé vel etiam prolixé loquendo de me Adamus benevolentiam mihi tum Philippi Melanchthonis conciliavit, ſeu opinione & ſpe bona de me, & vt redderet alacriorem in ſtudiorum liberalium curſu,ſeu etiam naturæ quadam inclinatione ille complexns me talia ſcripſit:Hoc certé eſt effectum, vt Philippus currentem me, quemadmodum dicitur,incitarit, ſtimuloſq; admoverit pungentes diu noctuq; animum, neque ſinentes cupiditatem præclariſſimi, quemadmodum arbitrabar, ſtudij optimarum diſciplinarum & artium langueſcere. Ex eo tempore videndi ipſum opportunitatem ſemper quæſivi. Quam tandem nactus fui poſt triennium metu peſtilentiæ & motibus quibuſdam temerarijs ſchola Erphordiana diſſipata, cum veniſſet ad me Pabepergam in patriam Georgius Pætus Vorchemius, optimus & doctiſſimus & graviſſimus vir (quem Magiſtrum & hoſpitem mihi delegeram Erphordiæ) & inde me ſecum, probata re meis parentibus, ad viſendam Wittenbergenſem Academiam, quæ tanta omnium commendatione celebraretur, abduxiſſet. Sed de me & conjunctione cum Philippo Melanchthone mea ſatis,

vel etiam, vt aliquis forte dicat, nimium. Reverſus Lipſia non depugnato ſed incœpto prælio (fuit enim iſta diſputatio veluti claſsicum ejus belli quod dudum commotum fieri tunc magis acerbum atq; peſtiferum cœpit, cujus qui finis tandem futurus ſit, nondum liquet) Philippus Melanchthon Wittenbergam majore contentione animi in Theologicam diſciplinam incubuit, cum tamen nihilominus coleret liberales & ingenuas artes, & has omnibus modis augeret & ornaret. Neque diu poſt deſponſa ei virgo fuit honeſtiſsima veteris & præcipuæ familiæ in ea vrbe, quam duxit vxorem agens annum XXIIII. cumq; ea vixit in matrimonio caſtiſsimo annos XXXVII. & vtriuſque ſexus liberos ſuſcepit quaternos, filios duos & totidem filias. Deſijt autem parere illa anno coniugij duodecimo. Fuit fœmina hæc religioſiſsima & viri amantiſsima, materfamilias aſsidua atque diligens imprimis, liberalis & benefica in omnes, pauperum ita ſtudioſa, vt & dando ſine diſcrimine, & deprecando pro illis, & conciliando quibus aliquid poſſet commodi, non modò ſuarum rerum facultatumq; minus rationem habere, ſed interpellatione & compellatione pro his ad alios vti ſoleret nonnunquam intempeſtiva, ſumma vitæ morumq; integritate, inq; perpetua cura religioſæ

ligioſæ pietatis honeſtatisq;, & victus & cultus negligens; neque hoc Philippus Melanchthon offendebatur, qui nullis deliciarum blanditijs caperetur, & voluptatum omnes illecebras fugeret. Non durus ille quidem neque aſper aut inhumanus, ſed nimis etiam interdum facilis atque indulgens, qui ne ſodalitie quidem hilariora vitaret, atque etiam congreſſuum talium eſſet autor, quiq; conniveret ad ſuorum familiarium nimiam aliquando læticiam. Cum quidem ab ipſo nihil fieret aut diceretur perperam & pravè, ſed præſentiâ & ſæpe inſtituto ejus caveretur, ne levitas iuvenilium cupiditatum in turpitudinem aliquam erumperet, cum ludis etiam ſeria miſcerentur. Quod fiebat in convivijs potiſſimum, quæ more Germanico Rege ſodalitij creato, apparari ſolent. Tum enim hoc ſervabatur, vt nunquam conſiderent ad epulas niſi prius ſcriptis prolatis & recitatis, quæ componi oportebat ab illis ſodalibus oratione ſoluta & verſibus. Itaque vt videri poſſit nonnihil ſeverioris diſciplinæ deſideratum eſſe, id tamen præſtabatur, vt verecundiæ pudoriſq; nulli congreſſus eorum, qui bonos, vel non ſaltem nihili prorſus & futiles perhiberi ſe vellent, eſſent expertes. Sed redeat oratio ad domeſticam Philippi Melanchthonis vitam.

Cum

Cum & ipſe nullis cogitationibus & curis vacaret, niſi ſalutaribus Reipublicæ, & privatim tam laudem quàm utilitatem afferentibus, magis quidem aliis quàm ſibi, & talem haberet hujus vitæ ſociam, factum eſt non modò, ut augendæ rei familiari nulla opera ab ipſis daretur, ſed ut etiam ea copia, quæ ſatis abundans non tam quærebatur quàm affluebat, effunderetur promiſcua benignitate, neque parceretur vel pecuniæ vel penui, quin petentibus quicquid in manu eſſet ſine recuſatione tribueretur. Videres igitur in ædibus illis, perpetuò accedentes & introeuntes & diſcedentes atque exeuntes aliquos, in quibus turba verſaretur omnis ætatis, ſexus, conditionis atque adeo gentis. Exportabaturque & auferebatur non indies ſed horis ſingulis & penè momentis aliquid. Nam ea domus diſciplina erat, ut nihil cuiquam negaretur. Veniebant autem ad Philippum Melanchthonem plurimi, qui literas ad aliquos peterent, qui ſcriptum ſuum quodpiam ut emendaretur orarent, qui teſtimonii publici diploma confici vellent. Alii qui aliqua de re ſua & oblato negotio conſilium, ut ſibi daretur rogarent. Alii quod accidiſſet publicè privatimve reſpectum ipſius & conſiderationem & opem requirens narrantes. Alii querelas varias deferentes. Multi etiam ſtipem planè exigentes, quam veluti

deberi

deberi ſibi ab illius immenſa benignitate ſtatuerent. Qua in parte nonnullorum augeri confirmarique impudentiam, & erant qui tunc ægre ferrent, & Philippi Melanchthonis facilitatem improbarent. Interea alii ad conjugem, aut liberos devenire, & ſibi ſuiſque quo adjuvarentur & ſublevarentur quærere. Quorum nemo non aliquo munere affectus aut triſtis abire viſus. Ipſe Philippus acceſſionis ad fortunas qua fieret ditior conſilium cœpit nunquam, quinetiam ablata emolumenta aliquoties reſpuit, & quæ plurimi expetere atque arripere deque quibus digladiari non deſinerent, ea cum eſſent in poteſtate ipſius plane abjecit. Quæ cum ita quemadmodum expoſui, adminiſtrarentur, non potuiſſet ſe & ſuos ille alere atque ſuſtentare, niſi divinâ quaſi Virgulâ neceſſaria & plura etiam quam abſumerentur, ei undique affatim ſuppetiviſſent. In quibus modice retinendis ſi paululum attentionis voluiſſet adhibere, potuiſſet locupletiorem hæreditatem ſuis relinquere. Erat autem in familia ipſius unus, qui ad eum initio ſtatim venerat Johannes Suevicæ gentis, commendatus à Hieronymo Pamgertnero, qui illo famulo uſus fuiſſet, quem, expertus fidem & probitatem ejus & amorem erga Dominum mirabilem, Philippus valde carum habuit. Hic curabat domi ipſius omnia, emendo,

con-

condendo, cuſtodiendo, promendo, denique res rationeſque domeſticas tractando vniverſas: Cujus vigilantia, aſſiduitate, circumſpectione, diligentia, non etiam nulla prudentia, & multa incommoda avertebantur in illa familia, & quantum poterat, tantùm adjumenti afferebatur, non modò ad ſuſtentandam eam, vt quotidianis ſumtibus impendia ſufficerent, ſed ad copiola aliqua in poſterum muniendam. Hic conſenuit apud Philippum mortuus in ædibus ipſius, Anno Chriſti 1553. relicto exemplo famuli & miniſtri ejuſmodi, vt nomen ejus majore cum laude memoretur, qui ſervili conditione fuiſſet, quàm multorum potentia & divitijs & honoribus excellentum. Quia autem mentio eſt facta Philippi Melanchthonis, cujuſdam, dicendum enim verum eſt, negligentiæ in ſuis retinendis & ſeruandis, non putavi reticendum, quod aliquando factum eſt, de quo & ipſius proclivitas in largiendo, & quorundam in auferendo protervitas poterit certius cognoſci. Donabantur ei multa aurea & argentea numiſmata antiqua. Hæc fere auferebat qui primus, vbi ille accepiſſet, advenerat, & nobis nonnulla cum daret, ſolebat dicere, niſi ego ſumerem, relicturum me eſſe alijs. Quodam tamen tempore denarios compluſculos congeſſerat, qui maxime

ſignis & ſcriptura & imaginibus placuiſſent, eos externo cuidam, quem nominare nunc eſſet inhumanum, cum oſtendiſſet, animadvertit contemplatione eorum ipſum valde delectari. Iubet igitur ſumat vnum aut alterum, quos præ cæteris cupiat. At *ille*, ego verò univerſos, inquit, cupio. Non negabat Philippus ſe impudente poſtulatione fuiſſe offenſum, ſed dediſſe nihilominus illos, & ſatiaſſe ſe dicebat cupiditatem inverecundi ſpectatoris, eorum, quibus alterum etiam gaudere & capi, par fuiſſet eum cogitare. Hæc igitur non aliquot annorum, ſed omnium quibus & celebs & coniunx & viduus vixit, vita hac in parte illius fuit. Mirifica autem erat taciturnitas & diſſimulatio beneficiorum in largiendo. Sæpeq; numero pecuniâ exhauſtâ, pocula ſua ipſe ſolus clanculum detulit ad aliquem mercatorem, nihil curans juſtumne precium an minus eo perſolveretur. Qua domeſticæ vitæ ratione expoſita, quia huic loco conuenire hæc putavimus, pergamus ordine enarrare reliqua.

Diſputatione illa Lipſica finita, cœpit non ita diu poſt peſtilentiæ malum oppido eſſe infeſtum. Itaq; tum dilapſus cœtus ſcholaſticorum fuit, cum Martini Luteri Philippiq; Melanchthonis nomine plurimi invitati vt Wittenbergam peterent, feciſſent, vt admodum frequens Academia illa eſſet. Inter quos

quos adoleſcentes duo fuerunt mei Lipſiæ condiſcipuli ambo; alter etiam contubernalis Sebaldus Munſtererus & Caſpar Cruciger, quorum vterq; virtute ſua & diligentia ſtudij præcipuos honores in illa Academia geſſit, & intervallo ſane multorum annorum mortuus dolorem amicis & deſiderium ſui omnibus maximum reliquit. Secutum eſt tempus quo conventu indicto Berbetomagi in Vangionibus Carolus Quintus Cæſar fide publica accerſitum cauſam dicere juſſit Martinum Luterum, qui tanquam impiæ defectionis à religionis ſanctitate & ſeditioſus à Pontifice Romano, vel illius potius aſſentatoribus & aſſeclis, accuſabatur. Is cum iter illud ingreſſus eſſet, Philippus Melanchthon ita Wittenbergæ remanſit, vt omnem curam laboremq; rei ſcholaſticæ ſuſtineret. Accidebat autem tum quod ſimilibus temporibus ſemper ſolet, vt vitiis detectis & apparentibus, cum, qui maxime deberent medicinam facere, negligerent, atque etiam plurimi irritarent mala, & quemadmodum dicitur, eſſent ungues in ulceribus, multa ſuſciperentur & fierent cum audacter tum inordinatè, nonnulla etiam turbulentè. Et Wittenbergæ variorum generum diverſarumq; nationum jam magna copia confluxerat. Et illa omnino ætate fatalis rerum converſionis, provenerant homines qui moverent & concitarent

& no-

& novarent aliquid indies. Quorum proclivitate credibile eſt, permittente Deo, abuſum eſſe eum ſpiritum, qui Diabolus appellatur, quia divinis operibus obtrectare & diſſipare atque evertere quæ poſſit, perpetuò conatur, tam vi manifeſta quàm occultis machinationibus. Non enim audacia & facinora illa quorundam (de quibus dici aliquid neque alienum ab inſtituto, & cogitari nunc quoque utile eſſe exiſtimo) humanæ malitiæ videntur fuiſſe. Neque res tamen nova neque inaudita prius iſta tunc oblata eſt. Nam hiſtoriæ ſimilia atque eadem planè narrant, quibus aliis temporibus animis hominum in errorem & fraudem inductis, vita perturbata fuerit. Non habeo autem pro certo dicere, ubi locorum & quibus maximè autoribus ſecta iſta furioſa, de qua deinceps dicturus ſum, exorta ſit. Sed unus vagababatur paſſim, cujus nomen Germanicum habet *Ciconiæ* ſignificationem. Is ex plebe imperita & ſimplice plurimos deceptos falſitate opinionis pernicioſæ complebat. Erat autem facilè & in promtu inſectari eos, qui in Eccleſiaſtica re præſidebant, aut munere quopiam fungebantur, in quos nihil tam contumelioſè dici poſſet, quod non factorum illius generis improbitate confirmaretur. Primùm igitur eam congregationem, quæ à talibus gubernaretur & adminiſtraretur, Eccleſiam

cleſiam eſſe Chriſti negare, & dicere ex illa diſcedendo hanc inſtitui oportere. Et quibus hoc perſuaderetur & placeret, eos denuo baptiſmo initiandos eſſe. Vnde Anabaptiſtarum ſecta illa nomen invenit. Sed non inſiſtebatnr hoc loco, progrediebaturque vanitas doctrinæ ad ſtatum Reipublicæ univerſæ mutandum. Nihil enim rectè & debito modo fieri gerique uſpiam perhibebant, quod ſumma rerum eſſet penes malos, & à religioſa pietate ſtudioq; honeſtatis & virtutis alienos, qui ſuis cupiditatibus privatim ſervirent non commodis publicis, & omnia ad voluptatem referrent, in dominatione ſuperba ac inſolente. Atque decreviſſe Deum extinguere iſtud genus & ſufficere alterum innocentia juſticiaque & ſanctitate præditum. Ad cujus exordium atque incrementa, docebant neceſſariam eſſe curam & diligentiam in procreanda ſobole. Et ideo niminem ducere uxorem debere, ex qua non ſciret ſe liberos pios & gratos æterno Deo, & ad communionem regni cœleſtis electos, ſuſcepturum eſſe. Id autem non aliter quàm ipſo Deo patefaciente ſciri poſſe. Et jactabatur præcipuum donum Dei in illis cœtibus, prædictionis eventuum futurorum, & arcanorum indicii, cujus eximiæ & ſalutaris rei in veritate nomen eſt græcum *Prophetia*. Compertum autem eſt multis horum per quietem ſomni

mira-

mirabilia viſa, & ſpecies quaſdam vigilantibus etiam aliquibus, ſed paucis, oblatas eſſe. Cognitum etiam eſt fuiſſe in cœtu iſto fœminas vaticinantes. Ciconia iſte ſe imperitum literarum eſſe penitus ſimulabat, vel erat etiam fortaſſe, prædicans ſibi divinitus ſcientiam ſalutarem contingere. Eſſe tamen ſtudebant hi in numero ſuo literatos aliquos. Sed & iſti ipſi ſe Magiſtros Doctoreſve homines habuiſſe habereve affirmabant nullos, & copiam ſcientiæ ſibi divinitus conferri universæ. In quibus unus erat Marcus, nomine præcipuus, qui ſibi à Deo hoc eſſe datum tributumque eximium gloriabatur, ut ipſe interpretando & explicando ſcripta ſacrarum literarum excelleret: Hic gentis quæ putatur incolere eam regionem quam veteres Nariſcorum appellarint, civis, aliquando fuerat diſcipulus ſcholæ Wittembergenſis. Sed ſtudia deſeruerat, ſive antea, ſeu poſteaquam illam ſocietatem perveniſſet. Nam & hoc erat in legibus iſtorum: *Ne quis in ocio liberali bonis artibus & literis operam daret: Neu aliunde ſcientiæ cognitioniſque facultatem quæreret, quàm ab æterni Dei benignitate, cui adjumentis humanis nihil eſſet opus. Nam cur colere aut venerari aliquis vellet Deum? Si non dignaretur eo beneficio quod datum eſſet patribus & ſanctis viris priſco ſæculo. Quin etiam par commercium colloquiumque eſſe à Deo flagitandum,*

tandum, & urgentibus tribui. Hæc ſecta abſente in Vangionibus, & poſtea neſcio ubi, Martino Lutero penè anno toto, longe latéque eſt pervagata. Ciconia interdum venire Wittembergam, ſed ibi minus liberè & apertè verſari. Cæteri aliis in locis ſerere fallaces ſermones, quibus animi imperitæ multitudinis pervertebantur. Sed grati hi erant plurimis, ſpem licentiæ rerum omnium & ſimul cujuſdam regni oſtendentes. Quod ſibi Ciconiam polliceri credebatur, à quo auditum eſſet, viſum ſe videre aliquando dormientem advolaſſe Gabrielem Angelum, & poſtquam aſtitiſſet propter ſe cum alia commemoraſſe, quæ proferenda nondum putaret, tum hoc dixiſſe: *Tu collocabere in ſolio meo.* Ideque interpretatum Ciconiam, promiſſum ſibi principatum eſſe regni novi & paulo poſt exorituri. Hæc initia ſunt cladis & calamitatis quæ pervaſit Germaniam, ſerpente malo paulatim & procedendo acquirente vires, nemine ad cohibendum avertendumve veras rationes ineunte, aut capiente ſalubria conſilia, donec tanquam amnes eò pleniores, quò longius à fontibus feruntur, illi conatus & talia incepta in manifeſtos ſeditionum tumultus & perfidam vim confluxerunt, motuum urbis Monaſterienſis, & regni nefarii deteſtandum nomen. Quæ cauſæ fuerunt, ut Germania ſcelere & imma-

immanitate rapinarum & cœdum fœdiſſimè laceraretur, & paſſim vaſteretur ferro & igni, de quibus aliorum narrationes extant, & hoc loco plura commemoranda non ſunt. Ciconia, qui ut dictum eſt vagaretur, neque uſpiam ferè diu conſiſteret, quæ conceperat animo ea ſtrenuè exequebatur. Sive hujus autem mandato, ſeu ſponte ſua Marcus, cujus ſupra mentio eſt facta, Wittembergæ aliquantiſper manſit, quem & nos ibi vidimus & cum eo ſumus ſæpe collocuti. Receperat autem eum ad ſe Philippus Melanchthon, vel innata ſibi bonitate, cum hominis eum miſertum eſſet, vel ut certius cognoſceret, quid iſtud genus doceret. Cenſebat enim neque admittendum neque rejiciendum quicquam temere, & quod parum alicui exploratum eſſet. Itaque hic hoſpitem quidem habebat Philippum, ſed nihilominus ad alios ventitabat, & non paucos in ſuam ſententiam perducebat. Quorum caput fuit Martinus Cellarius, qui iſtis pertinaciſſimè diu ſane adhæſit, & cauſam hanc egit atque defendit. Cumque anno xxv. in Pruſſiam veniſſet, in liberam cuſtodiam Principis juſſu datus, multa ſcripſit de doctrina illa. Poſtea animadvertens labaſcere partes & ſpem ſe fruſtrari, Baſileam ſe contulit, ubi ducta uxore quiete deinceps vixit. Hic Suevicæ gentis cum Philippo Melanchthone Tubin-

Tubingæ uſum quendam habuerat, cumque & ipſe poſt diſceſſionem illius Wittembergam tandem veniſſet, à Philippo Melanchthone humaniſſimè acceptus & tractatus amantiſſimè eſt. Nondum probabat ille ſcholaſticæ prioris doctrinæ mutatam rationem, deque ea cum Philippo ſæpe diſputando pugnabat. Cum autem & ingenio eſſet minimè hebete, & ſtudii diligentia percultus, tradidit ei Philippus Melanchthon diſcipulos inſtituendos, habuitque ille ſcholam privatam, frequentem & fructuoſam. Hunc igitur Marcus amicum & ſocium & adjutorem & comitem atque etiam ducem nactus, ita tum propemodum ſemeſtre ſubſtitit Wittembergæ, ubi fiebant omnia indies difficiliora, levitate & petulantia cupiditatis rerum novarum. Jamque non muſſitabatur, ſed fremendo ferebatur palam, non quaſi pedetentim ad tollenda vitia quæ in operationes ſacrorum irrepſiſſent, progrediendum, ſed irruendum & demoliendum ſtatim quicquid perperam introductum uſurpatumque eſſet. Ac duorum potiſſimum deligebatur repentina mutatio: *Ritus actiones in peragenda Euchariſtia, & collocatarum in templis imaginum ſimulacrorumque amotio.* Quæ non modò convelli exterminarique ſed publicè per contumeliam, propter venerationis impietatem, exportari & concidi aut comburi volebant.

Neque

Neque carebat factio iſta patrocinio quorundam autoritate præditorum, in quibus & Andreas Caroloſtadius nominabatur. Philippus Melanchthon tum quoque fovebat apud ſe Marcum, quamvis perſpicuè cognoviſſet, inania eſſe omnia quæ afferret, & diſſentanea inter ſe, & pleraque nugatoria, nonnulla etiam ejuſmodi, ut non eſſe ſana neque integra eum mente deprehenderetur. Ex quibus unum hoc duxi exponendum. Quodam tempore ſcribente neſcio quid Philippo, Marcus, qui fortè adverſus illum aſſediſſet, in ſilentio & cogitationibus ſenſim ibi conſopiri, & demittere caput in menſulam, ad quam ſedebant, & obdormiſcere. Poſt non multum temporis experrectus, erigere ſe & intueri Philippum, & interrogare ſubitò; quænam eſſet exiſtimatio ejusde Iohanne Chryſoſtomo? cumque Philippus commode reſpondiſſet, ſe ſentire de illo præclarè, quamvis verboſitatem ipſius interdum non probaret: tum Marcus, modò, inquit, vidi illum ſpecie triſti in purgatorio. Ad hæc Philippus primum ridere, mox diſcedere deplorans perturbationem tantam in illo, qui purgatorii faceret mentionem eam, quam ipſorum aliæ diſputationes mirificè refellerent. Sed cum Philippus pondere rerum & negotiorum difficultate ſuperaretur, neque iis quæ ſibi imponi indies graviora

C ſen-

BIBLIOTECA ... VITTORIO

ſentiebat, par eſſet, & impendentium periculorum magnitudinem perſpiceret; crebris ſuis aliorumque literis permovit Luterum, ut Wittembergam rediret. Et ille (qui paulo ante clam paucis diebus ibi fuiſſet) tunc palam eſt reverſus, neque indicata re Principi, neque quoquam permittente, animo excelſo & confidente. Et niſi hoc facere maturaſſet, res Wittembergenſis non modo graviter afflicta atque vexata, ſed perdita & funditus diruta fuiſſet. Reverſio ejus incidit in Nonarum Martij dies, Anni Chriſti M. D. XXII. quibus diebus conciones eo habente omnia conquieſcebant, & audientes, cum ſingularem facultatem explicandi ſuſceptas res, tum dicendi vim, tum etiam virtutem atque fortitudinem admirabantur & reverebantur autoritatem. Interrogatus tunc unus ex Marci familiaribus, ecquid Doctorem eſſe Luterum egregium judicaret? Imo inquit angeli non hominis vocem mihi audiiſſe videor. Sed Marcus iis diebus aberat, cum neſcio quo quarumve rerũ cauſa diſceſſiſſet. Mox tamen hic ſe Wittenbergam ad ſuum, quem ibi habebat, gregem recepit. Qui rurſum ad ipſum confluere & opiniones hauſtas inter ſe confirmare, & Marco ad retinendas & defendendas eas animos hortando addere. Inque omnibus maxime & ardentiſſime M. Cellarius, cujus paulò

an te

ante meminimus. Placuit igitur Martinum Luterum accedi, & ei ſummam doctrinæ exponi. Aegre Luterum hoc conceſſiſſe reſcivi. Sed tandem certo die & hora fecit poteſtatem Marco ad ſe veniendi, ſolo Philippo Melanthrhone ſibi adhibito, cum Marcus Cellarium & alterum quendam ex ſuis adduxiſſet. Audivit Luterus placide narrantem Marcum ſua. Cum dicendi finem feciſſet, nihil contra illa adeo abſurda & futilia diſſerendum ratus Luterus, hoc modo monuit; viderent quid agerent. Nihil eorum quæ commemoraſſent, ſacris literis niti, commentaque eſſe cogitationum curioſarum, aut etiam fallacis & fraudulenti ſpiritus deliras & perniciosas ſubjectiones. Ibi Cellarius & voce & geſtibus veſanis, cum & ſolum pedibus & propoſitam menſulam manibus feriret, exclamare & indignari, auſum eſſe Luterum ſuſplicari tale aliquid de divino homine. At Marcus paulo ſedatior, ut ſcias inquit, Lutere, me ſpiritu Dei prædītum eſſe, ego, quid in animo tuo conceperis, ſum indicaturus, idque eſt: *Te incipere inclinari ad hæc ut meam doctrinam veram eſſe credas*. Cum Luterus, ut ipſe poſtea dixit, iſtam dedita opera ſententiam cogitando eſſet complexus: *Increpet te Deus Satana:* Poſt hæc plus verborum faciendum Luterus non putavit, & minantes glorianteſque eos dimiſit,

Ac neſcio quid pollicentes de mirabilibus effectionibus, quibus probaturi ſua eſſent, cnm hoc modo dixiſſet: *Is Deus quem ego veneror & colo, facilè veſtra numina, ne quid tale efficiatur, cohercebit*; eo die oppido illi exceſſerunt, & Chembergo diſtante paſſibus amplius millibus quinque literas plenas maledictis & execrationibus ad Lutherum miſerunt, de quibus longiorem eſſe narrationem hanc meam non decet. De Ciconia autem & Marco ipſo quid factum ſit, & quid ipſi amplius conati, quique exitus vitæ eorum fuerint, non habeo compertum, deque eis narrata atque prodita ſcio neque temporibus neque perſonis conſentanea. Et in exponendis his fui prolixior, quod iſtis rebus & negotiis omnibus Philippi Melanchthonis labores, curæ, opera, conſilium, fides, implicarentur.

Poſt hæc res ſatis tranquillæ toto biennio fuerunt Martino Luthero, quem non deſinerent adverſarii cum manifeſto dedecore ſuo & cauſæ quam agebant detrimento, laceſſere ſcriptis leviſſimis atque etiam ineptiſſimis, magno animo & ſumma contentione aſſerente ſua, & adverſariorum ſcripta confutante. Scholaſticam autem doctrinam publicè privatimque aſſiduo exercebat Philippus Melanchthon, optimarum artium ſtudia conformando & expoliendo, ordiens ab

horum

horum quaſi pueritia, & progrediens ad ultimam veluti ætatem (id quod annis aliquot perfecit) ut initium cum fine denique conjungeretur & coiret, & omnis iſta tractatio orbe uno comprehenſa abſolveretur, cujus nomen eſſe placuit ἐγκυκλόπαιδείαν. Atque idem ſacrarum etiam literarum diverſas interpretationes explicationeſque conficiebat & elaborabat. Cum interea ab occupationibus aliorum negotiorum & opera, quæ dabatur omnibus uti volentibus, nihil ei quietis aut ocii vel ad corporis valetudiniſque curam, vel aliam vitæ ſuavitatem & recreandum animum relinqueretur, neque ab ipſo uſurparetur, præter unam voluptatem, quam ex conſuetudine & familiaribus colloquiis amicorum percipiebat, qua quoties licebat libenter fruebatur. Quod autem tum facere cepit, ut ſerviret voluntati atque etiam cupiditati quorumvis, & obſequium ſuum in promptu cunctis eſſe vellet, ab eo omni poſtea tempore non voluit recedere. De quo quidem & memini diverſa judicia diverſorum audire, & intelligo in utramque partem diſputari poſſe. Idq; indicabo ubi prius de habitu corporis ipſius & valetudine & natura atque ingenio ac moribus, quam hoc loco aptè inſeri poſſe exiſtimavi, narrationem abſolvero. Fuit ſtatura Philippus breviore, non tamen brevitate notabili, cum à

communi virilium corporum modo illa non procul abeſſet. Membrorum compoſitio plane elegans, frons explicata & ardua, inſignis vena quadam ampliore in illa eminente, capillus rarior, collum procerum, jugula inſigniter concava, oculi pulchri & acies horum mirabiliter clara, pectus ſatis amplum, venter & ilia aſtrictiora. Omnium autem partium corporis & integra atque vera ſua figura & congruens erat ſoliditas. Senſus omnes acres, in corpore nulla mole carnium gravato, & ejuſmodi ut facile illud quidem propter ſubtilitatem afficeretur, ſed laboris tamen eſſet patientiſſimum, neque facile defatigaretur. Atque narrabat ipſe quoties adoleſcens Tubinga Stuggardiam ad Capnionem veniſſet, id quod ſæpe facere conſueviſſet, & illa vina bibiſſet pleniora, artuum dolores ſe ſtatim cœpiſſe invadere, & ideo ſtuduiſſe citius reverti Tubingam. Una fuit ei moleſta inſomnia. Nam accidebat nonnunquam ut totam noctem vigilaret, quo incommodo cum propter debilitatem quæ conſequebatur, tum obſtrepentes, ut fit, cogitationes injucundas graviſſime affligebatur. Sed hoc malum depulit diligentia in victu, præſertim cum ætate procedente vinis uteretur plenioribus, & aliis generibus potus, quibus ſomnus conciliari ſolet. Ad quem ſe dabat ſtatim

poſt

poſt cœnam, & ſurgebat mox aut non longo intervallo poſt mediam noctem. Omneſque ſcriptiones & commentationes, cæteræque res, vel ſaltem præcipuæ, matutina opera ab eo perficiebantur. Requirebatur autem ab eo quies ſomni nocturna placida. Quantum igitur poterat, cavere, ne qua re perturbaretur animo iturus cubitum: & eam ob cauſſam literarum veſpere allatarum lectionem in poſterum diem plerumque differre, earum præſertim quas Principes aut Civitates miſiſſent, quibus rem ſeriam atque magnam agi ſuſpicaretur. Atque ſeneſcens poſt meridiem interdum, non ille quidem in lecto, ſed ſupra ſcamnum alicubi recumbens & ſomnum capiens conſpectus eſt. Cum autem ejuſmodi potum, quem diximus, prodeſſe ei increbuiſſet, undique ad ipſum benignitate Principum Civitatumque & Amicorum aliorum ſtudio ille mittendus curabatur. Conſtat fuiſſe admonitum primis ſtatim annis adventus ſui Philippum ab Illuſtriſſimo Principe Friderícho, ſubjiciente, ut videtur, hoc optimo & doctiſſimo humaniſſimoque viro Georgio Spalatino, quo Princeps peculiari ſacerdote utebatur, ut haberet rationem ipſe ſui in conſervanda valetudine, neu vini uſum intermitteret. Valde autem delectabatur copiola quadam boni & egregii potus, non tam ſua ille qui-

dem, quam hoſpitum, quos & invitabat humaniſſimè, & libentiſſimè accipiebat, & aliorum quoque quibus hunc impertiebat, gratia. Nemini autem omnium in toto oppido cella ipſius clauſa erat, & quicquid ea condebatur, id petenti promi in hac domo mos erat. Attentione igitur ille & diligentia aſſequebatur, ut talis corporis firmitas perpetuis laboribus ſufficeret, & inter continuos illos duraret. Cum & à medicinis magnopere abhorreret, neque ullam exquiſitam curam corporis adhiberet, ac potius in hac re & parte eſſet negligentiſſimus, vel is etiam qui propoſito deſtinato omitteret atq; adeò fugeret omnia, quæ corpori curando apta ſunt: Unde factum eſt, ut tandem balnea etiam prorſus vitaverit, quæ aliquando cum amicis ingredi conſueviſſet. Atque in tali corpore, quale eſt deſignatione quadam à nobis effictum, Animus erat, quem & illud caperet, & qui idoneum iſtud quaſi domicilium haberet. Humor, quem *flavæ bilis* nomine appellant, abundantior, materiam præbebat affectionibus animi vehementioribus. Graviter ergo commovebatur, eratque in eo impetus hic repentinus, qui tamen ſedabatur celeriter. Reipublicæ Amicorum negotiis ex animo afficiebatur, & hæ curæ interdum ſic excruciabant animum ipſius, ut morbus contraheretur. Sed naturæ vi,

bilis

bilis dejiciendo expellebatur, eoque allevari ille ſe ſentiebat. Ingenio fuit liberali, comi, admodum benefico & humaniſſimo, ad gratificandum ſemper paratus. Etiam minimis in rebus officiiſque præſtandis non modo ſatisfaciebat expectationi omnium, ſed hanc ſuperabat quoque. Quinetiam ſua interdum merita aliis eum tribuiſſe & aſſcripſiſſe cognitum eſt. Non ille conſultò alterum quemvis vel apertè maledictis lædere, vel obliquè infamare, aut nigros ſales, ut dicitur, aſpergere, notamve & ignominiam ulli inurere. Nullum etiam fere dictum aut factum alicujus tam duriter unquam accepit, ut ab illius benevolentia familiaritateque & uſu refugeret. Nullæ in eo malevolentiæ aut ſuſpicionum latebræ. Nullæ æmulationis quaſi inſidiæ. Nihil ſubdolum, ſimulatum, tectum, fallax, contraque ſincera, ſimplicia, aperta, vera omnia, oratio libera, ſæpe etiam ſine circumſpectione & conſideratione coram quibus illa haberetur; Exceptaque eſſe quædam dicta ipſius, & ad quoſdam invidioſè delata, notum eſt. Quod cum ipſe ſciret, nullam tamen cautionem huic parti adhibebat, ne ab amicis quidem & benevolis admonitus. Eadem in ſcribendo libertas erat. Quinetiam libros ſcriptaque ſua omnia, & litteras quæ afferebantur cotidie plurimæ à diverſis & diſſimilibus

conditione, loco, fortuna, relinquere omnium oculis, & manibus expoſitas, ex quibus ſubtractum plurimum eſſe conſtat. Et ipſe hoc animadvertens, hortantibus ſuis etiam, ut cuſtodiret ſua, præſertim cum aliis hoc ut facerent aſſiduè præciperet, neque pericula tantùm, ſed malum præſens ſæpe demonſtrantibus, adduci nunquam potuit, ut eſſe aliter inciperet, & ſententiam conſuetudinemque hac in parte ſuam mutaret. Voluntati aliorum promtiſſime inſerviebat, atque adeo cupiditatibus indulgebat, cum erga ſe eſſet duriſſimus & immitiſſimus. Quæ non fiebant judicio ſed naturæ manſuetudine & bonitate. Seque intelligebat ipſe hoc agendo peccare, cum ſciret & teſtaretur quàm pernicioſa res eſſet impunitas & licentia, neque eam coherceri amplius poſſe ſæpe deploraret. Pueros parvulos nimio pene amore complectebatur, & naturæ affectio hæc in ipſo inſignis & pene impetrata fuit, prudentia in aliis ſumma & conſideratio quid deceret. Nihil ruſticum aut agreſte, feſtiva & venuſta plurima. Jocis delectabatur, vel tempeſtivos potius, ut inter epulas & peregrinationes, minimè triſtis atque horridus naturâ, non vitabat. Utebatur autem iis ridiculis, quæ ſine contumelia ac probro mordentia læderent neminem, & ſales haberent non ineruditos. Ambiguis libenter & ſuaviter ludere cum

pueris

pueris maxime & adoleſcentibus ſolebat, hoc ipſo etiam exercens intelligentiam illorum ad ſerias fallacias conſiderandas & explicandas, iiſque enarrandis ingenia eorum acuens, & alios conſideratione horum fatigari cernens, & explicando interdum falli, iſtam hilaritatis occaſionem habebat. Hiſtorias quoque & narratiunculas utiles & memorabiles crebrò exponebat. Moribus omnino placidiſſimis & manſuetiſſimis fuit. Comitas in eo & affabilitas prorſus ſuavis. Si quando etiam vehementiùs perturbabatur, ut veluti de poteſtate videretur exire, ſedabatur ea citò quaſi tempeſtas, & redire ſtatim ille ad ingenium, ferreque ut antea quæcunque ei imponebantur onera, & exequi quod mandabatur, & efficere quod petebatur. Idq; in ſe vel vitium vel vitii quiddam ſimile ipſe agnoſcebat. Ac poſtquam deferbuerat ardor ille, jocans de ſe meam referebat interdum narratiunculam & rythmos noſtrates, quibus perhiberetur quidam percutere & confodere, & eſſe tamen vim illam ſævitiæ lentam atque mitem. Itaque ut iracundiæ commotio in eo erat & ſubita & acris, ſic nemo illo cognitus eſt placabilior, quique moderari ſibi & temperare affectionibus ſciret melius. Animus ipſius in nullos invidia, odio, malevolentia ſuffuſus, ad omnes autem apertus atque ſimplex

admirabilem in modnm. Inter docendum interrogare aliquos fere ſolebat de iis quæ tractabantur. Idque faciebat admodum ſcitè & appoſitè, quod præcepta artium liquidò teneret, & meminiſſet exquiſitè. Fuitque in eo valde bona memoria non rerum modo & ſententiarum ſed verborum quoq; & orationis. Quæ igitur legendo comprehenderat, ea hærebant in animo ipſius. Et, ſi quid forte commentatus perſcripſerat, parvo negotio idem verbis propemodum eiſdem & eadem ſerie horum ſine ſcripto poſtea pronuntiabat. Itaque diſputando in reſponſionibus ad objecta adverſariorum plurimùm valebat, & erat illis metuendus. Id quod non ſemel, inſtitutis de religione doctorum virorum diſſentium partium colloquiis, cognitum eſt. Si res ſeria ageretur, ſtudio habebat hoc inprimis, ne eſſet dubia oratio & ſententia incerta. Neque pejus quicquam oderat, quàm in argumentando verſutias & fallacias concluſionum, quæ σοφίσματα, & quam totam non facultatem, ſecundum Ariſtotelem, ſed voluntatis incitationem σοφιστικὴν appellarunt. Et ſermo igitur planus atque purus, & id quod volebat intelligi (intelligi autem volebat concepta animo vera & definita ac certa) ſignificans in ſtudio ipſi erat, & cogitationes contortas argutiis implicantibus iraſcebatur, ita ſæpe graviter.

viter, ut ſtomacharetur, & objurgando ipſe perverſitatem callidorum, & veteratorum increparet acerbius. Ea autem erat acrimonia illius, ut celeriter deprehenderet talia, neque fere eum quicquam falleret in hoc genere. Uſque adeo autem abhorrebat à dubiis & incertis ſermonibus, ut ambiguas figuras orationis in rebus ſeriis quamvis uſitatas ferret iniquius. Ac memini aliquando inter epulas, cum vinum appoſitum ipſi valde probaretur, jubere illud ex convivis unum guſtare, & dicere, quid videretur? Qui cum reſpondiſſet conſueta αἰλφερίζως forma: *Eſſe illud haud malum*, pene cum indignatione Philippi Melanchthonis, *Bonum*, inquit, *vinum ſic laudari non debet*, quod ſimplicem & propriam commendationem uſurpandam cenſuiſſet. Hoc etſi vulgarius atque levius, moris tamen in illo hujus indicium illuſtre non putavi prætermittendum. Uſque adeo verò indiſerta, confuſa, vaga, indefinita, inexplicataque averſabatur, ut quoties cum aliquibus de tempore eſſet conſtituendum, ſemper momentum horæ juberet nominari. Et iis ſuccenſebat, qui intra aliquas horas duas aut circiter conveniendum agendumve quippiam eſſe dicerent. Similiter in mandatis dandis exponendiſque negotiis maximopere enitebatur, ut de qua re ageretur, ea res planè & expreſſè demon-

ſtrare-

ſtraretur. Itaque non ſolebat curare jubendum ſignificandumve aliquid, quod ipſe coram narrare, indicare, mandare poſſet, ſed hoc munus exequebatur ipſe. Cogitandi & omnia diligentiſſimè expendidi in eo cura penè erat infinita. Itaque in ſua inquirere ipſe ſemper & retexendo ſtudere fieri meliora. Quod ſi in uno ſtudiorum genere ei perſeverare, inque illo ocioſè verſari conceſſum fuiſſet, haud ſcio an ea opera efficere & edere potuiſſet, quæ omnium aliorum elaborationes longe vincerent. Nunc hoc fiebat, ut nihil vacui temporis ipſi relinqueretur prorſus, ſed & iis continuò occuparetur quæ ſupra indicavi, & novo quodam mirifico labore inſuper defatigaretur. Cœperant enim plerique ipſius & aliorum celebritate moti expetere, ut manu eorum aliquid in ſuis libellis perſcriberetur, quod oſtentare poſſent. Atque aliqui ad tales ſcripturas cartas conglutinatas & libellos peculiares circumferre, cui rei incredibile eſt, quantùm temporis operæque tribuerit, cum qualis res eſſet animadverteret, & negando tamen neminem vellet offenderet. Jam quicquid tunc ab aliis Wittenbergæ librorum conficiebatur in omni genere doctrinæ, eorum nihil ſine hoc quaſi Theſeo, ut dicitur, vel non ipſo plane magiſtro & autore elaborabatur. Quæ verò in doctrina publica diceban-

cebantur, quæ recitanda fortè erant ſolennibus in conventibus, quæ proponendæ aliquarum rerum ſignificationes, ab hoc uno ſcribebantur. Atque viſæ ſunt chartæ cum humidis adhuc literis reliquæ afferri iis, qui jam pronunciare compoſita ab eo priora cœpiſſent. Quid dicam de prooemiis? quibus ſi ab hoc ſcriberentur, quod commendari omnes & vendibilia fieri opuſcula ſua ſcirent, expetebant hæc plurimi, cum interea & externis daretur opera aliqua ipſius, conſcribendis iis, quibus illi docendo, concionando, diſputando uterentur. Sed hos labores & iſtas occupationes tantas æquabat vel etiam ſuperabat unus: Literas quibus aliqui commendarentur, & teſtimonia perſcribendi, quæ non modò potiebatur facilè abs ſeſe impetrari, ſed dabat etiam perquam liberaliter, & prolixè. Nam & facultates ipſius & operæ quibuſcunque dari illæ poſſent, in promtu cunctis, neque ſuum ei quicquam tam proprium erat, quam communia omnia omnibus. Atque eſt facilitas iſta, & hæc ea res, quam ſupra notavimus & reprehendi poſſe ſumus confeſſi. Cum quidem reprehendi interdum audiverimus. Deque ea quoniam dubium non eſt venire in mentem unicuique quid culpantes dixiſſe & nunc dicere credibile ſit, mihi ſilendum eſſe duxi, Sed vituperatione tamen liberare eam,

eum, ut opinor, poteſt, immenſa bonitas humanitaſque naturæ, & nullum ſibi ſuiſque proſpiciendi & conſulendi ſtudium, & ſerviendi aliorum commodis more etiam confirmatum propoſitum, & benefaciendi geſtiens voluntas: Ac fortaſſe etiam flagitatores partim moleſti improbitate, partim aſſiduitate acres, quos illum quoquo modo abſolvere atque dimittere voluiſſe, mirandum non eſt: In quo animus ſcilicet illis explendus fuit. Itaque pauci quod optaviſſent non fuere conſecuti. De nullo autem ſcribebat quicquam non admodum honorifice & exquiſitis verbis atque ſententiis. Ac ſi cauſa magna eſſet, cur hoc facere nollet, nihil ſcribebat potius, ſcimuſque pecunias ſæpe cum aliquibus dediſſe, ut illi diſcederent, neque inſtarent literas petere, & ita quaſi redemiſſe ab eis interpellationes. Quæ cuncta quamvis in vitio eſſe videantur, ita tamen & ipſa fuerunt indicanda. Ut enim in facie formoſa nævum referre expreſſa illius imago debet; ſic narratio de magnis & præſtantibus ſapientia atque virtute viris labeculam quoque aliquam, ſi fortè aſſit, repræſentans non facere hoc perperam exiſtimanda eſt. Philippum omnino Melanchthonem mira afficiebat ſolicitudo de eventu rerum, negotiorumque quorum ille particeps eſſet factus, & tum maxime cum acciderat, ut

ali-

aliquid ipſe cenſeret aut ſuaderet,uſqueadeò cavendum eſſe bono viro ſtatuebat, ne culpam admitteret, neve per errorem quoque aut imprudentiam cauſſam mali daret. Inque his aliquando angoris perturbatio tanta fuit, ut illi penè ſuccumberet. Cum cæteris rebus & maximè privatis atque ſuis animum ſatis bonum haberet, vel etiam magnum atque excelſum,qui & injurias patienter ferret atque adeo contemneret, & in periculis adeundis minimè eſſet timidus. Verecundia in eo tanta fuit ad ultimum vitæ diem, quantam haud ſcio, an qui in altero cognoverit, reperiatur nemo. Sed interea nihil omnino quod inhoneſtrum non eſſet neque turpe, quamvis parvum atque humile, facere eum pudere aut pigere. Itaque ea ipſum tractare, agere, exequi multi viderunt, quæ infimi etiam famuli inviti & gravate adminiſtrare cernuntur. Valetudo cum initio eſſet minus bona viventis ſub alieno cœlo & inuſitata ratione cibi & potus utentis,& corpus valde attenuaretur, & pervigilationibus debilitaretur, quemadmodum diximus, temperantia tamen moderatoque ſimul & accurato victu illam corroboravit, ut ſtabili & firma uteretur, neque morbos haberet ullos infeſtos,præterquam calculorum à ſtillicidio veſicæ, quemadmodum Plinius locutus eſt (hæc Græcis eſt λιθουρία & λιθίασις νεφριτική) quorum

Digitized by Google

quorum ſæpe acerrimos ſenſit cruciatus. Non multis annis ante mortem etiam oculorum epiphoris atque lippitudine conflictatus eſt, & cum ſpirandi viæ ſemper patuiſſent, neſcio qua de cauſſa nares tandem obſtructæ fuerunt, id quod graviſſime moleſtiſſimeque tulit. Humoris etiam ad lumbos vapores & flatus (qui gravis interdum ægritudinis cauſſam dant tam corpori quam animo, (πάθη hæc ὑποχονδριακὰ vocarunt) tentabant eum nonnunquam, unde doloris nonnihil capiebat. Potus ei neceſſarius erat, gratus & bonus. Eſca qualibet ſine faſtidio, veſcebatur. Sed cibos precioſos & opipare conditos & delicias epularum prorſus oderat. Piſciculos minutos probabat in cibo maxime, & olera atque pulticulas omnis generis expetebat, carnes non item. Et adoleſcens in contubernio Tubingæ (ubi perpetua conſuetudine hordei juſcula cibum communiter capientibus apponuntur) ſæpe cum juſculo alterius ſuas carnes commutavit, ut ipſe juſculum duplex, alter carnes duplices haberet. A piſcibus omnino non abhorrebat, veſcebaturque libenter ovis. Sed hæc recentia, illos ferventes afferri cenſebat oportere. Itaque in aulis utrumque eſſe cibum ingratum ſolebat dicere, quod neque recentia ova, & piſces fere tepidi apponerentur, quos jocans neque frigidos

gidos neque calidos edi debere aiebat. Magnificos apparatus conviviorum deteſtabatur, neque dubitabat libere reprehendere & objurgare eos qui inſtruxiſſent. Ac recordor eum me præſente aliquando quodam in convivio omnium rerum copia abundante, cum hoſpes, quemadmodum mos eſt noſtrorum hominum, hortaretur eos qui aderant & Philippum inprimis, ut quæ potuiſſent acquiri, iis contenti eſſe & veſci hilariter vellent, ſe quidem pro ſuis facultatibus operam dediſſe ut quam optime acciperentur, ſed videre ſe & fateri parum effeciſſe, quia nihil quod magnopere bellum eſſet, apponeretur, & quæ hujuſmodi alia tunc commemorari ſolent uſitata diſſimulatione: Ibi igitur recordor non ſine indignatione eum ſermonem Philippum interpellaſſe, & graviter monuiſſe re manifeſta, tali oratione non eſſe utendum, atque adeo metuendum ne ea ipſa ab æterno Deo animadverteretur, cui potius gratiæ agendæ eſſent, cum ſuppeditante largiter tam multa, tum benigne concedente non modò uſum, verum etiam abuſum illorum. Sed pergamus ad reliqua. Veſtitus eum retinebat modum quo initio fuerat uſus. Tunicam ſemper geſtabat, tam domi quam prodiens foras, ut tectum undique corpus eſſet. Interior veſtis conſuetudine horum temporum

linea

linea duplex fere induebatur, & ſuper eam lanea altera. Quam veſtem exeuntes in publicum nunc variam geſtant, ejus honeſtam ſpeciem demiſſæ ad pedes cum manicis nunquam mutavit. Neque paſſus eſt perſuaderi ſibi ut externis ullis ſericis aut ſimilibus uteretur. Pelles tamen non reſpuit aquilonares illas, quod eſſent ad calefaciendum corpus efficaciores. De balba voce Philippi dictum jam eſt aliquid, cujuſmodi & Ariſtotelis fuiſſe accepimus, quam tamen Philippi ingraveſcens paululum ætas ita emendaverat, ut nihil audiretur quod offenderet quenquam. Sed & juvenis incedens aliquando alterũ humerum detorquere non nihil ſolebat. Horum utrumque qui imitari vellent reperiebantur, quemadmodum & alios geſtus, ut manuum, quas inter loquendum movebat, & ſuperciliorum quæ ſuſtollebat. Sed imitati tamen complures ſunt meliora atque potiora. His expoſitis de ſtudiis ipſius, & quæ huc pertinent, nunc etiam quædam addamus. Cum in omnium liberalium ſtudiorum genere flagrantiſſima eſſet cupiditas Philippi Melanchthonis: nihil tamen habuit prius aut antiquius pietate religioſa, quam ſanctiſſimè ſemper coluit, & cui omnes quaſi nervos ingenii ſui intentos eſſe voluit. Itaque in eis potiſſimum omnibus viribus elaboravit, quibus doctrina Eccleſiæ Jeſu Chri-

ſti

ſti explicari, conſtitui, illuſtrari, amplificari poſſet. Inque eam partem quam operam dederit, & quid incumbendo effecerit, cum ſit evidens, neque quiſquam fere neſciat, noſtra expoſitione non eſt opus, præſertim quum longius excurrere neceſſe eſſet, quam inſtituti ſcripti ratio & modus pati ferreque videatur. Et procedens tamen narratio ſua illam ſerie attinget & aſſumet. Cum autem requiri ad eam doctrinam Hebraicæ inprimis linguæ cognitionem conſtaret, quam adoleſcens diſcere non negligenter inceperat, hoc conſecutus eſt continuatione ſtudii illius, ut ſcientiam hujus adipiſceretur haud vulgarem, ac potius nullorum facultate, qui hac excellere putarentur, admodum inferiorem, multumque & ſæpe collocutus eſt de ejus linguæ difficili & obſcura tractatione atque noticia, cum Bernhardo Ziglero, qui Laterenſis à nobis nominabatur, & ad eam docendam Lipſiam tandem fuit accerſitus, & apud ſe cum Crucigero, quos ambos de natura & veritate illius diligentiſſimè cogitare & rectiſſimè judicare perſpexerat. Amabat autem & magnifaciebat Ziglerum, non tantùm propter iſtam cognitionem & doctrinam, ſed quod de omnibus rebus conſideratio illius eſſet accurata & ſanax, Ingenium autem perquam liberale &, ut ita dicam, candidum, & conſtantia ſumma atque

fides

ſides certa. Cætera ſtudia & conſtituebat atque ordinabat, & ipſe ſine intermiſſione exercebat. Cumque Wittenbergæ exercitationes ſcribendi dicendique diu ſanè jam eſſent penè nullæ, hoc autore cœptæ ſunt materiæ rerum utilium ſcribi & publicè declamari. Cum ipſe ſuo exemplo præiret cæteris. Nam tum pronunciavit orationem de legibus, quæ poſtea edita fuit. Non ceſſabat autem urgere & ſua & aliorum opera, aſſiduitatem doctrinæ publicæ, & crebrò veniebat ipſe in ea loca & ad illas horas, quibus aliqui docebant, & apud diſcipulos aſſidens audiebat profitentes. Quo fiebat ut & hi magis attenti, & exiſtimatio ipſorum melior eſſet & diſcipulorum retineretur frequentia. Quia vero ſciebat omnem humanæ ſcientiæ veritatem mathematicis diſciplinis contineri, neque ſine his aut doctrinam certam, aut ſtabilem cognitionem eſſe ullam, quibuſcunque modis poterat ad has colendas ſtudia juventutis invitabat & alliciebat. In quo non parum negotii ei exhibebatur, propter ſtudiorum iſtius tractatus minus elegantes & quaſi blandos: Cum ita adhuc traderentur omnia, ut qui non quaſi aptus & natus ad hæc per ſe eſſet ipſe, horrore illo explicationis deterreretur, nedum audiendo profeſſores artium illarũ, aut edita ſcripta legendo magnopere proficeret. Ut igitur ſidera ſpectantibus

tibus nota fierent, & tota iſta doctrina clarior eſſet & quaſi venuſtior, inſtituit ut Plinii liber ſecundus enarraretur, & ad illud ſcriptum applicarentur ea, quæ Aſtronomicam ſcientiam perficiunt. Quæ eſſe nemo fere neſcit, primum cœli vel potius mundi quandam dinſtictam deſcriptionem, deinde omnium orbium & ſtellarum converſiones & motus demonſtrantem rationem. Quo nomine, & quia integerrimum & optimum hunc virum cognoverat, valde dilexit Caſparem Bornerum, cumque eo celeriter neceſſitudine, poſtquam in has regiones venerat, conjunctus fuit. Nemo autem Bornero ante illa tempora exquiſitius aut induſtria majore ſitus, loca, figuras, ortus obituſque ſiderum ſignorumque cœleſtium obſervaverat, neque hujus contemplationis iter planius oſtenderat. Fuit hic omnino vir egregius, & multis magnis veriſque virtutibus ornatus, qui piis & ingenuis ſtudiis fundandis tuendiſque fortunas vitamque ſuam impendit. De Philippo autem Melanchthone, quod hæc mentio requirat, fortaſſe reliquum ſit ut indicetur facultas orationis, & quo in genere eruditæ doctrinæ præſtitiſſe cæteris ille videatur. Sed hoc cum manifeſtum perſpicuumque ſit, quod ejus ſcripta & extent & ſint in manibus omnium, me diſſerere eſſet ſupervacaneum. Apparet defuiſſe

fuiſſe illi non quidem ingenium, non copiam & vim ſapientiæ & doctrinæ, non literarum ſingularem eruditionem, ſed inchoata perficiendi atque elimandi tempus atque ocium. Etſi natura à quadam granditate abhorrens, judicium voluntatemq; ipſius convertit ad curam potius verſandi in quodam caſtigato & puro atque ſano genere orationis, quam in ſublimi & vehemente & cujus compoſitio operoſa eſſet, elaborandi. Omnino autem ſubtilis & arguta concinnitas & proprie diſerteque eloquendi omnia ſtudium conveniebat diſputationibus doctrinæ & ſcholaſticæ veluti umbræ. Non ille inanibus verbis quaſi perſtrepere, non à re propoſita ſermonem abducere, non aliena intexere, ſed veluti intra ſuas ripas flumen orationis cohercere. Hæc eſt in exponendo perſpicua, in narrando & ornata ſatis & copioſa, in argumentando acuta, neque tamen mollis aut enervata, verumetiam non declamatoria quidem illa abundantia, ſed luculenta brevitate fortis & animoſa, eoſque aculeos defigens, qui penetrando vulnerent non pungant tantum perſtringendo. Nihil autem eſt in hac fucatum, nihil inæquale, nihil ineptum, nullum aucupium varietatis quaſi in pictura colorum, nullus tumor, denique ſimplicia ſunt & recta omnia. Ut ſi de horum temporum & noſtrorum hominum puerili adhuc

veteris

veteris præſtantiæ imitatione tam glorioſè loqui liceat, non dubitem, Atticum perhibere Philippum Melanchthonem. Id quod eſſet evidentius & clarius, ſi mediocre ſaltem ocium ad ſuorum illi limam & expolitionem conceſſum fuiſſet, quæ pleræque omnia non edita ſed effuſa, non compoſita ſed feſtinanter in cartas conjecta, non emiſſa ſed expulſa ſunt, non prodierunt ſed evolarunt, urgente ſcilicet neceſſitate & re poſtulante. Verum ne ſic quidem languent aut diſſoluta, jejuna, trita, vulgaria ſunt, ſed cum aſtricta aptis converſionibus, tum membris integris continuata. Utque fortaſſe ſplendor tanquam ſolis aut auri in illis non eluceat, nitor tamen profectò oſtendit ſe tanquam ſideris aut gemmæ. Et ut non quaſi aurea corona conſpiciantur hæc redimita, pulcherrimos tamen in eis elegantiæ & munditiæ floſculos licet cernere. Unum eſt in ſcriptis Philippi admirabile, quo haud ſcio an noſtra ætate alius illi jure conferri poſſit nemo: Sententiæ in oratione non modò crebræ & exquiſitæ, ſed adeo opportunæ, & aptè ſuo quæque loco collocatæ. In iis autem quæ ex veteribus aſſumi, & quibus expoſitio plenior & ornatior & illuſtrior reddi ſolet, quas Græci ἀποδοχὰς vocant, vicit non modò Philippus ſtudium & induſtriam aliorum, ſed hac ſo-

D tertia

lertia cæteram facultatem ſuam ipſe ſuperavit. Quid dicam de exemplis commemoratis & enarratis, & adhæc iis de quibus ageretur accommodatis? In quo genere plurima ſunt in medio opera atque monumenta ſtudij & induſtriæ ipſius. Quid de exquiſitis & ſubjectis rationibus atque cauſis? In quibus quod eſt conſiderationis & omnino felicitatis cujuſdam ſingularis, hoc præſtabat, ut afferrentur & pertinentia ad propoſitum atque rem de qua agebatur, & illuſtrantia explicando doctrinam inſtitutam. Cum ſtudium iſtud, dum colligit ſæpe undique omnia, non ſolùm corripere ſupervacua, ſed aliena quoque attexere ſoleat, adeo ut aliquando planè ineptum deprehendatur. Hoc autem prudentiæ erat, ne quid admiſceret abhorrens, aut etiam abſurdum, aut certè ſuperfluens, in quo aberraret & vagaretur expoſitio, nedum contrarium aut diſſentaneum aliquid irrepere pateretur. In quo vel indiligentiâ vel fiduciâ & erga ſe favore, reperiuntur eruditorum quoque aliquorum ſcripta juſtæ reprehenſionis crimen non effugere. In originibus nominum ſcrutandis, inque capiendis conjecturis obſcurorum & incertorum, non modò mirificè ſolers & gnavus, ſed etiam felix fortunatuſque erat. Neque vetuſtis nominibus interpretandis, & ad ea quæ his ſigni

ſignificarentur attribuendis, cujuſquam operâ noſtro ſæculo cognita eſt præclarior atque melior. Quo ſtudio ad certam rerum & firmam cognitionem atque ſcientiam vix aliud eſſe poſſit efficacius. Vel ſine illo hæc potius fluctuat ſemper & labaſcit. In iis de quibus conſultaretur, aut etiam deliberatis ſcribendo explicandis & componendis, nemo attentam cautionem illius & dilucidam expoſitionem vincere immò aſſequi potuit. Quàm autem res operaque iſta difficilis & magni momenti ſit, norunt illi qui in manibus eam habuerunt & ſunt experti. Vidi cognovique egò eum in talibus operibus non modo ſententiarum pondera examinantem, ſed verba ſingula quaſi aurificis ſtaterâ perpendentem. Cum verò naturâ eſſet Philippus Melanchthon is, qui veſtigando ſcrutandoque aliquid non facilè falleretur, tum ejus animum præſagiiſſe multa & prædictá ab eo quæ evenerunt ſcimus, & viſa ſomniorum evidentia atque certa plerumq; per quietem illi oblata (quod genus hominum Ariſtoteles εὐθυονείρους vocat) neque fere divinando hac in parte eſſe deceptum. Tentabant idem imitando, ſicut cætera, alii quoque, & audires paſſim percontantes de ſomniis & hæc recitantes atque conjicientes & ubique ſomniantes plurimos, neque perſonis neque rebus ſimilibus.

Sed hæc apponi poterunt ad ſuperiorem mentionem imitationis præpoſteræ, cum certè exemplum illius multi cum laude & fructu ſint ſecuti. Quod autem hic univerſæ rerum naturæ conſideratione & inquiſitione cauſarum, quibus illæ continentur, exerceri juventutis ſtudia ad religioſæ pietatis & cujuſcunque muneris adminiſtrationem functionemque valde prodeſſe ſciret: primùm tractando Phyſica eruditè, voluntates commovit & animos excitavit diſcipulorum, & multis illa jucunda ut eſſent perfecit, deducendo cogitationes ad Medicinæ artis eam partem, quæ ſtirpes tractat, & cæteras res, quarum explorata noticia in faciendo artem, non modò voluptatem ſed utilitatem affert præcipuam, vel etiam ad ſpem laudabilium operum in curando, neceſſitatem habet. Deinde ad eam quæ eſt Ptolemæo pars Aſtronomiæ ſeu Aſtrologiæ, prævidens futura & occulta aperiens, de cœli quadam inſpecta facie & animadverſo habitu (nunc *Aſtrologiam* proprie plerique vocant;) Ad hanc igitur ſive experientiæ ſeu artis rationem plurimos commendatione ſua perduxit. Non enim ignorabat fore, ut liberali quadam curioſitate animi adoleſcentum facilè caperentur, & ita ab aliis occupationibus abſtracti in ſpacio ſtudiorum utilium & bonorum retinerentur. Quinetiam

etiam per jocum ſolebat manus adverſas aliquorum intueri, & de lineis ibi apparentibus indicare id, quod à quibuſque expeti, aut quo delectari illos ſciret. Neque ideo tamen Chiromantices ſuperſtitioſam divinationem confirmabat, aut levitati ineptiiſque iſtis dabat operam, vel aliis eam commendabat, cum conſtet acerrimum fuiſſe eum inimicum, omnium quibus falſitatis nugarumve aliquid implicaretur, vel quorum omnino fundamenta non niterentur evidente veritate & certis rationibus ſtabilirentur. Diligenter autem & accuratè rem diſtinguebat, neque patiebatur hominum ſtultitiam & vanitatem cum vera intelligentia & recto uſu confundi. Quamobrem cum naturæ conſideratione & perveſtigatione conjuncta à præſtigiis & falſitate ſuperſtitioſa vaticinationem longiſſimè ſeparabat. Et quemadmodum illorum ſtudium collaudabat, ita hanc impiam optimæ & præclariſſimæ rei corruptelam vehementer deteſtabatur. Atque requirebat in veteribus quibuſdam & prudentiam & moderationem, qui temerè ac intemperanter cum Aſtrologiam inſectati eſſent, tum univerſas Mathematicas diſciplinas reddidiſſent inviſas. De quo quamvis cum ſæpe multumque verba graviter faceret, tum ſcriberet luculentè, & exiſtebant tunc tamen aliqui, qui illi tanquam autori

 appro-

approbatorique ſuperſtitioſi ſtudij obtrectarent, totamque occupationem hujus diſciplinæ malam ac pernicioſam eſſe aſſererent: & nunc etiam liberius à quibuſdam hoc nomine mortuo maledicitur. Sed cum manifeſta ſit falſitas criminis iſtius, & malevolorum evidens improbitas, noſtram defenſionem attexi nihil attinet. Refellit enim hos non modò res ipſa, ſed ipſorum etiam odij immanis ſcelerata acerbitas. Ipſe ſanè Philippus, qui de his, quemadmodum paulò ante indicavimus, dixiſſet ſcripſiſſetque, quibus hoc ſtudium & factum ejus ad omnes bonos vel non ſaltem inſignitè malos, facilè defenderetur, nunquam voluit cum ullo contendere neque dimicare. Id quod etiam fecit in aliis omnibus. Contentus veritate doctrinæ ſuæ, & non ignorans rixando & litigando non explicari quicquam, ſed omnia magis dubia & incerta fieri. Itaque non ille reprehendentibus & interdum accuſantibus ſæpe etiam inſolenter calumniando inſectantibus, reſpondere, non de ſuis, quæ notarentur, apologias edere, non etiam pro ſua fama propugnare, ſed injuria accepta tacere & patientia frangere vim adverſariorum. Interea tamen ſua attentè conſiderare & inſpicere & limando reddere meliora. Quæ opera & utilior Reip. & ipſi honeſtior fuit, quam ſi digladiando certamina auxiſſet, & qui

quibuſdam materiam hanc celebritatis expetentibus, in ea nanciſcenda adjutor fuiſſet. Itaque & Philippi Melanchthonis ſcripta in quæ planè hoſtiles impreſſiones aliqui fecerunt, & nunc in manibus & poſthac futura ſunt, cum pleræque hæc oppugnantium jam evanuerint, &, ſi quid adhuc in hujus ſæculi levitate quaſi innatat, id brevi interiturum ſit una cum autorum nominibus, demerſum in caliginem & tenebras ſempiternas. Neque rerum iſto ſtatu, & conditione tali temporum, & iis ingeniis ſtudiiſque hominum, & adeo confuſis, perturbatis, difficilibus negotiis (quod haud fere cerneret quæri veritatem, ſed dimicare de ſuis pleroſque opinionibus tanta pertinacia, ut in adverſantes non aliter quam feræ beſtiæ veſano impetu inveherentur) faciendum ſibi Philippus Melanchthon putavit, ut decertando & contendendo eas horas abſumeret, quæ fortè ſalutarium actionum & præclaræ doctrinæ occupationibus, quibus nihil prius ei neque potius erat, ſuperfuiſſent, cum præſertim nihil proficeretur hoc labore ad eos qui non diſputare, argumentari, diſſerere noviſſent, neque omnino vellent aut poſſent pati ſeſe reprehendi aut admoneri, ſed maledictis & contumeliis præliantes uterentur, & ita refutarent contra ſuas rationes adductas, quibus adverſari idem eſſet ac

calvum nutando frontem, ſecundùm proverbium Græcorum, inferre arieti, & viatorem ſcrutari veſparum cavernas. Quapropter ſinebat vociferari impunè quoſlibet, & ipſe quieſcere & tacere, & dicere ſibi quoque in ea parte decretum eſſe facere, quod filiola aliquando ſua ſe facturam eſſe dixiſſet. Cum enim hæc abfuiſſet quondam domo diutius, & ipſe eam interrogaſſet, quid matri reſpondere vellet, quæ eſſet graviter increpatura moram illam: Tum memoraſſe hanc ſimplice puerilique ſententia ajebat, velle ſe reſpondere Nihil. Atque ipſe inſectantum ſe injurias ſilentio perferre, ſibi quoque videri optimum cenſebat, ſive de odio malevolentiaque eorum propria illæ exiſterent, ſeu aliorum arbitrio ac voluntati inſervirent. Quæ ipſe quidem ad dijudicandum relinquens Deo æterno, cujus oculis paterent omnia, non deſinebat & voce ſua in ſchola præſentes, & ſcriptis abſentes docere & ſalutari cognitione inſtruere. Impendebatque his quaſi ſumtus laborum & defatigationum & infinitarum moleſtiarum, neque valetudinem adeo ſuam neque vitam ipſam majori curæ habebat, quam publicam utilitatem & privata plurimorum commoda. Quemadmodum enim quidam ſcripſit: Luſciniæ ſuaviſſimos cantus magna homines voluptate afficere, ipſi aviculæ nihil pro-

prodeſſe, ita labores, vigiliæ, occupationes, opera hujus viri, ad aliorum uſum commoditatemque pertinebant, ipſi nihil afferebant emolumenti, neque fructus quicquam ex iis ille capiebat, præter ſtudii induſtriæque honeſtiſſimam voluptatem. Cumque audiret interdum aliquos cupidos certaminum uſurpare prætendendo voluntati incitatæ ad rixas ſententiam jactatam in ſcholis etiam Juriſconſultorum: Crudelem eſſe eum qui negligeret famam ſuam, ridens quærere ſolebat: Quemnam conveniret exiſtimari eum qui ipſe læderet? Non enim certè iſto pacto defendi illam, ad eos ſaltem qui veritatis amantes eſſent, & ſapientia virtuteque præditi. Quia autem de Philippi Melanchthonis ſcriptis mentio facta eſt, non fuerit fortaſſe alienum monere, nonnihil horum & vivente eo, cum magis non prohiberet, quam juberet aut permitteret, cumque etiam plerumque ignoraret, & poſt mortem ipſius, quædam prodiiſſe neque ſpecie illuſtria neque re eximia, edita nimirum non tam ad nominis ipſius famam, quam puerilis inſtitutionis uſum, & fortaſſe aliis quoque de cauſis. In his ſunt explicationes quædam & interpretationes ſcriptorum veterum, accommodatæ ad captum auditorum & ex tempore multa non tam dictata qnam effuſa & quomodocunque excepta, cum

præſertim varijs & diverſorum negotiorum neceſſarijs tractationibus occupato ocij temporiſque tantum nunquam concederetur, quantum requireretur non ad elaborandum modò, ſed cogitandum quoque, ut ejuſmodi quippiam efficeretur, quod perfectionis inſignem laudem haberet. Quapropter de talibus libellis non ab ipſo, ſed ab alijs divulgatis, de ingenio, doctrina, eruditione, facultate Philippi Melanchthonis judicium neutiquam fieri convenit. Sed de iis qui etiam dicta & ſermones cotidianos atque familiares ipſius collegerunt, & auſi ſunt cum ſuis commentationibus divulgare quid dicam? Iſti vero neque ſtudio, neque judicio, neque omnino conſideratione aliqua congerentes, quæ ne audijſſent ipſi quidem, ſed ex alijs fortuitò cognoviſſent, ſtolida ſua temeritate ſeſe quidem infamarunt inprimis, ſed & Philippi Melanchthonis nomini maculæ aliquid aſperſerunt, & multorum bonorum virorum futilem atque nugatoriam, vel indecoram quoque & indignam mentionem inculcantes, indignationem illa offenſione concitarunt. Verùm in hujus ſæculi impudente licentia, hoc ſcilicet ad alia innumerabilia mala apponendum, & dandum eſt inſulſæ hominum vanitati, & exiſtimationis ſeu lucelli quoque aucupio, cum permittantur ſi-

antque

atque impune alia cum flagitioſiora tum ſceleratiora. Sed diximus ſcilicet de his plura quam neceſſe fuiſſe videatur. Quod reſtat igitur ad id exequendum procedat narratio. Exponemus autem reliqua annorum ſerie quos vivendo confecit Philippus Melanchthon, & quid memorabile ei in ſingulis acciderit, & quibus præcipuis magnarum rerum tractationibus adhibitus, denique quod curriculum vitæ ipſius fuerit univerſum. Quibus ſi quid fortè admiſcebitur quod exilius & levius alicui videatur, venia dabitur mihi, qui fieri poteſt, ut propter mirificum ſummi amoris ſenſum erga Philippum Melanchthonem, quædam æſtimem carius quam mereantur. Quod ſi inter aliquos noſtris temporibus veræ amicitiæ conſtans atque firma fuit conjunctio, & inter nos eam fuiſſe ſpero plurimis eſſe notum vel certè perſuaſum. Diligere ille me cæpi antequam vidiſſet. Conſpectum tanta amoris affectione eſt complexus, ut excitari benevolentia illa divinitus videretur. Neque enim à me quicquam quod ejus favorem mereretur profectum, neque mei illi indigens, neque utilitatis expectatio ulla fuit. Niſi fortaſſe ex ſimilitudine ſtudiorum voluntatumque exardeſcere potuit amor iſte, qui familiaritatis & cotidianæ cõſuetudinis uſu creſcẽs, ad perfectionem veræ amicitiæ progreſſus

eſt, vel certè imaginem quandam atqu
mulacrum expreſſit. Acceſſit par pr
modum ætas quod triennio tantum inte
me eſſet ille major. Ut caritas benevo
tiaque noſtra ſpacium fermè æquale ad
currendum ingredi videretur. Et Philip
Melanchthon, quanquam nuper & Reip
& ſuis & mihi ereptus eſt, non tamen
moria ſanctiſſimæ neceſſitudinis ſimul et
ſublata eſt, neque hæc reliquo vitæ meæ t
pore extinguetur, & vivet etiam in po
ritate grata ſemper. Pietas enim illiu
humanitas, virtus, ſapientia, liberali
conſtantia, fides, doctrina, amoris cauſa
Quæ tantæ laudes mortuæ profectò non
neque morientur unquam. Neque ſo
mihi in oculis ſunt, qui & certius intue
& fruendo uberius, penitus eas perſp
ſed ab aliis quoque compluribus & n
cum admiratione perpenduntur, & poſt
notæ celebreſque ſunt futuræ. Ex qui
qui recto conſilio & ſpe honeſta & lau
bili voluntate ſuſcipere aggredique in
diis præſertim majora voluerit, erit ne
qui non ipſius cupidè & adjumentis
rum uti, & exemplum ad ſequendum
ponere ſibi velit. Mea quidem nulla dul
eſt cogitatio, eâ, quæ familiaritatis c
ſuetudo & neceſſitudinis noſtræ uſus re
niſcendo quaſi repræſentatur, cumque
b

bono non invenio alterum quod debeam comparare, in quo mihi de maximis rebus conſenſio, inque eodem conſilium auxiliumque difficili tempore rerum privatarum, & conſolatio ſæpe doloris, gratiſſimaque interdum & plena oblectationis quies fuit. Nemo unquam ſenſit eum eſſe à me offenſum, cum laboris & moleſtiæ cauſſas ei aliquando me dediſſe, ipſe nunc quoque ægre feram. Ab eo nihil unquam contrarium mihi, aut quo vel minima triſtitia afficerer, dictum factumve eſt. Neque eſt in hac fortuna conditioneque noſtra aliis de rebus dicendum, ſed domi tamen & foris ſic una fuimus, ut conſiliorum rerumque omnium inter nos eſſet ſocietas. Studia certè eadem communiaque prorſus fuiſſe & lætor, & gloriari non verear, & in dolore non poſſum non jucundiſſimè recordari. Quæ cum omnia in animo mihi ſint & verſentur ante oculos, nonnihil lenitur deſiderium amiſſi tanti amici, præſertim cum ille ſuo omnino tempore deceſſerit. Cumque de eo narratio inſtituta ſit, ſi nihil quod cognitionem meam non effugiſſet, ſilentio prætereundum arbitrer, vel ignoſci ſtudio meo poſſe, vel diligentiæ etiam gratiam haberi oportere exiſtimo. Et ut aliquid mihi memorabile alteri parvum & contemnendum eſſe videatur, excuſare me, quemadmodum opinor, poterit omnibus inſitus error de iis,

quæ

quæ ſingulari quadam & eximia cupiditate adamaverunt. Etſi autem luctuoſa & acerba mors Philippi Melanchthonis omnibus fuit, non ſuis modò ſed etiam extraneis; bonis ſaltem aut non certè improbis, in ea tamen tempora eaſq; res hæc incidit, ut ei non tam longiorem vitam ademiſſe æternus Deus, quam maturum finem largitus eſſe videatur. Superavit annum LXIII. quem modo perpauci attingunt. Diſtracta omnis vita illius fuit ingentibus laboribus & curis perpetuis, & graviſſimis Reipub. privatiſque negotiis & expertibus omnis remiſſionis ſolatiis. Obiit mortem placidè & omnino feliciter, ſuaviſſimè acquieſcens obdormiſcendo in ejus veneratione, quem ſemper religioſiſſimè coluerat, filii Dei Dominis noſtri Jeſu Chriſti, & ſpe immortalitatis & vitæ æternæ: Et hoc ipſo exitu è vita beatus, & quod declinans præſentem miſeriam impendentia non modo pericula, ſed mala migrando hinc vitavit. Non cognoſcit jam in terris indies orientes novas pernicioſarum rixarum turbas, & inexplicabilium quæſtionum controverſias, & majorum diſſidiorum cauſas, non ambitione animos plurimorum & invidiæ odiique flammis incenſos, non ſcelera audaciæ ruentis atque præcipitis ad interitū. Non videt præſens ea ſuſcipi & geri, quorum exitus anxiè ſolicitum animum ipſius ſæpiſſimè

mè habuiſſent. Non audit aut legit indicia & ſignificationes conſiliorum actionumque vel abſurdarum atque perverſarum, vel etiam exitialium ac peſtilentum. Non ſpectator eſt ejus furoris, cujus impetum ipſe ſemper valde metuit, ut animorum acerbitate palam erumpente, etiam conjuncti antea ſtudiis atque doctrina diſſilirent, & ſe mutuo gladiis ſuis penè in oculis adverſariorum conciderent. Atque abitu omnino ſuo hoc conſecutus eſt, ut non amplius, hujus aut illius nomen tanquam Pelopidarum, neque rumores nefariorum conatuum & audaciæ infinitæ exaudiat. Non adhibitus eſt ad illa, quæ cum non poſſet ſimplicis veritatis aſſertione defendere, varias multiplicesque aliorum excogitationes, quibus interpolarentur, & tortuoſa quædam veluti emblemata ferre & admittere fuiſſet ei inſtar mortis. Denique effugit alias aliorum criminationes, ut ab his nimium facilis aut lenis aut timidus, ab illis plus æquo pertinax, durus, confidens perhiberetur. Quin etiam aliqui, quod ille profectò inprimis dolenter tuliſſet, veteratorem eum & aliis horribilis ignominiæ nominibus impudentiſſimè mentientes, non dubitarunt appellare. Nemo jam obſtrepit auribus ipſius exprobrando dicta ſcriptave partim inſidioſè excepta, partim depravata atque palam corrupta,

rupta, neque ſuſpicionum malicia præſentem onerat. Atque hæc omnia opportunitate ipſi optatæ mortis ille effugit, ut ſtatuendum hoc ſit, non aliter quam propitii Dei benigniſſimo conſilio ortus fuerit & his temporibus nobiſque donatus Philippus Melanchthon, eſſe eundem bonitate & favore erga ipſum divino ſublatum, & ademtum ei una cum vita ſenſum metumque calamitatum earum, quæ ſtatim mortuo illo affligere religioſæ pietatis optimarumque diſciplinarum & artium ſtudia atque doctrinam gravius atque turbulentius ceperunt. De qua quid deinceps futurum ſit vel ominis cauſa, vel ne ſeniles deſperationes inculcaſſe & materiam cujuſdam quaſi declamationis videar quæſiviſſe, plura non dicam commendans noſtræ ætatis ſalutem & proſperitatem cuſtodi generis humani Filio Dei, Deo æterno & ei permittens cætera. Atque ita ut me facturum jam dixi, vitæ curſum, quem in terris confecit Philippus Melanchthon ſerie annorum perſequar eearrando.

Anno Chriſti Jeſu M. D.XXIIII. proficiſci illi in patriam placuit. In quo tamen ipſo etiam non tam ſuæ cupiditati quam arbitrio amicorum morem geſſit. Comitem habuit eo itinere Wilhelmum Neſenum, cujus familiaritate jucundiſſimè utebatur, & quem propter ingenii bonitatem, pruden-

tiam

tiam in judicando, doctrinam, multarum rerum cognitionem atque experientiam & magni faciebat & valde diligebat. Sequebantur Philippum duo adoleſcentes Franciſcus Burcardus Vinarienſis & Iohannes Silberbornerus Berbetomagenſis, quorum uterque poſtea dignitate & honoribus longiſſimè proceſſit. Burcardus enim Illuſtriſſimis Principibus patriæ ſuæ gratiſſimas & præclariſſimas operas dedit; & rebus difficilibus atque duris præſtitit fidem & navavit ſtudium. Silberbornerus cum Iuriſconſulti perſonam egregiè tueretur, adverſa valetudine quaſi apud ſe eſt detentus, qui ſi corpore valuiſſet, honorum laudiſque tantum aſſequi potuiſſet quantum collibuiſſet animo ſuo. Sed artuum cruciatus, quibus crebrò affligebatur, longius eum progredi paſſi non ſunt. His & ipſe me tunc adjunxi, ſumuſque vecti equis omnes, eo quiſque quem potuit nanciſci. Et venimus Lipſiam, quo die obiit mortem Petrus Moſellanus, qui corpore fuerat perimbecillo & parvo, cum ingenio & eruditione doctrinæ excelleret. Ad eum morientem acceſſimus Philippus & ego, & hoc luctu triſti acerboque ſumus affecti, ille amico eximio, ego cariſſimo præceptore deinceps cariturus. Erat Neſſeno veniendum certis de cauſis Francofortum ad Menum. Illic igitur primùm ſumus profecti, &

accepti

accepti tractatique publicè privatimque officioſè & benignè. Cum autem hoc itinere placuiſſet tranſire regionem eam, cui nomen fagi *Buchononiam* fecerunt, manſimus unam noctem Fuldæ, ubi tum Crotus Rubianus & Adamus Crato degebant. Qui adventu noſtro affecti magno gaudio omnia humanitatis & hoſpitalitatis officia prolixè nobis præſtiterunt. Ibi etiam certi aliquid primùm cognovimus de morte Ulrichi Hutteni, quem ut vivum magnifacere & admirari propter doctrinæ eruditionem & præſtantiam ingenij, ſic ab illius natura vehemente & excelſo animo & voluntate ad novas res propenſa, quam conſuetudo etiam quorundam immoderatiorum incitarat, nonnihil timere Philippum Melanchthonem licuit animadvertere. Interceſſerat Hutteno cum Croto Rubiano ſingularis uſus à prima adoleſcentia, quo autore vel certè adjutore reliquit ille contubernium Fuldanum, in quod penè puer magis diſciplinæ quam religionis cauſſa datus eſſet, & Coloniam Agrippinam ad optimarum artium & literarum ſtudia percolenda profectus eſt. Poſtea venit in Italiam,unde eum revertentem in patria mea primùm vidi anno Chriſti, ut meminiſſe videor,M.D.XVII. Celebrabat autem fama non eruditionem modò illius, ſed fortitudinem quoque, glorioſi facinoris prædicatione;

ne: Qod Gallicæ gentis quatuor Viterbii, quò fortè tunc Roma ille excurriſſet (cum eodem divertiſſet à Rege Gallorum legatus quidem ad PontificemLeonem contendens) ortâ rixâ ac certamine,profligaſſet dimicando, vulneratus quidem & ipſe deſertuſque à ſocio itineris illius, quemadmodum eum audivi Fuldæ narrantem anno Chriſti M.D. XIX. ſecutus conferentem ſe Erphordia in patriam Adamum Cratonem ſummum noſtrum. Ubi iterum tunc Huttenum vidi, & cum eo aliquot dies familiariter ſum verſatus, decedente ex aula Moguntina in qua circiter biennium manſerat. Adjunxit deinde ſe Franſciſco Siccingenſi, cum quidem & antea implicatus fuiſſet motui bellico,quem fecerat in agro Wittenbergenſi Huttenica gens interfecto populari ibi quodam ſuo, & rei militatis ſtudium præ ſe ferret,& repræſentante ſe imagine armatâ maximè delectaretur. Tandem hic poſtremò gravis querelæ ſcripto contra D. Eraſmum Roterodamum edito, quod ille parum ſanè molli ſpongia abſtergere ſtuduit, non procul ab urbe Tigurina morbis confectus, quibus frequentibus & acribus laboraverat,mortem obiit, annos natus XXXVI. Fuit nobilitate & laude generis antiqui inprimis clarus, doctrinæ eruditæ princeps, impatientiſſimus injuriarum, libertatis immodicè cupi-

cupidus, non prorſus alienus à ſævitia, quæ etiam vultus acerbitate & minus clemente interdum oratione indicabatur. Sed neque opum abundantia neque corporis, in quo admodum puſillo atque debili inerat animus ingens ac ferox, viribus pollens: ut de eo mihi ſæpe in mentem venerit verſuum quibus perhibetur: ſi reſpondiſſent vires atque potentia Demoſthenis propoſito & ſolertiæ, nunquam fuiſſe futurum, ut in Græcia ſumma rerum potiretur Macedo. Nam ſi conſilia & conatus Hutteni non defeciſſent quaſi nervi copiarum atque potentiæ, jam tum mutatio omnium rerum extitiſſet, & quaſi orbis ſtatus publici fuiſſet converſus. Et dolore autem tum Philippi Melanchthonis ac noſtro & deploratione quoque Croti quaſi juſta facta ſunt Hutteno. Deque eo in itinere verſus à nobis compoſiti, & refutati quidam mortuum lacerantes. In quibus cum Luſcinius quiſpiam nominaretur, vulturem hunc potius eſſe Epigrammate quodam Melanchthonis dicebatur. Venimus autem Fulda die tertio Francofurtum, ubi reperimus Ludovicum Carinum, cujus tum ſuavitate Philippum Melanchthonem admodum delectari animadverti potuit. Poſtquam in patriam venit unaque nos omnes, eas ædes petivimus, quas incolebat vitricus ipſius. Ibique divertimus apud matrem Philippi. Sed

Sed ego comitibus adoleſcentibus duobus, quos ſupra nominavi, incenſus cupiditate videndi Eraſmum Roterodamum, perrexi Baſileam. Et inde reverſus cum diſcedente Philippo Melanchthone (cuſus adventus quemadmodum ſuis fuerat lætiſſima & jucundiſſima conſuetudo, ita abſceſſio triſte deſiderium reliquit, matri præſertim & fratri Georgio) eo itinere Eytelpergam veni. Ubi Hermannum Buſchium vidimus, qui Philippum juvenem ſenex amantiſſimè cum quadam reverentia complexus, nobis adoleſcentibus ſe ita quoque dedit, ut facilè intelligi poſſet, affectionem benevolentiæ & amoris erga nos ipſius eſſe ſingularem. Academia etiam Eytelpergenſis ſtudium erga Philippum Melanchthonem ſuum officioſiſſimè & benigniſſimè declaravit. Revertentibus nobis non longè Francofurto obviam factus eſt Illuſtriſſ. Princeps Heſſorum Philippus, admodum adhuc juvenis, proficiſcens ad ludos indictos Eytelpergæ, ubi Principes Germaniæ conventuros eſſe ajebant XIII. & affuturum quoque vel potius jam adeſſe Cardinalem Campegium. Is quendam ex ſuis, qui nomen ſibi Nauſeæ impoſuerat, Germanico ſignificationis illius in latinum mutato (patriam enim habuit hic in montana regione Pabepergenſi ad Menum) Eum igitur ille ad Philippum Melanchrho-

nem

BIBL. VITTORIO

nem miſerat, ut cum ipſo, quaſi ſua ſponte acceſſiſſet, de controverſijs ortis colloqueretur, & ſententiam voluntatemque ipſius exploraret. Utque etiam policeretur prolixè: Si Philippus deſertis partibus ad ſe tranſire vellet. Eum Philippus cum ſimplice & brevi reſponſo dimiſerat: Ea quæ ſtatueret & ſciret eſſe vera, nullius mortalis reſpectu aut gratiâ neque ſpe emolumenti aut ambitione amplecti ſe & defendere, neque ab iis qui illa docendo protuliſſent & nunc aſſerendo confirmarent, unquam ſeparaturum ſuas rationes. Quod autem adhuc feciſſet, ut doctrinam puram & ſinceram diligentia ſtudij ſui præſtaret ſine obtrectationibus & pugnis, in eo ſe eſſe perſeveraturum. Hortari omnes qui in hoc genere communi tranquillitati & ſaluti conſultum vellent, ut ad ſananda vulnera, quæ amplius tegi non poſſent, conſilia atque operas conferrent, & quorundam furioſam audaciam coherceri ſtuderent, qui exulcerata veluti infeſtis unguibus lacerare non deſiſterent. Hoc niſi facerent, & ruere ſi mallent, videndum eis ne prolabendo ipſi primi præcipitarentur. Itaque tum Nauſea diſſimulatis omnibus abierat. Sed Princeps Heſſorum cum in Philippum Melanchthonem, ut dixi, incidiſſet, de aliquorum fortaſſe indicio, qui ſcirent eum in patria fuiſſe, ſuſpicatus illac eum reverti,

reverti, & animadvertens equitatum noſtrum eſſe minimè equeſtrem, idque quod res erat arbitratus, ad Philippum Melanchthonem advehitur, & nunquid ipſe ſit Melanchthon, interrogat: Ille ſe eſſe reſpondit, & honoris cauſa de equo deſcenſurus jubetur à Principe in equo permanere, & converſo itinere ſecum pernoctare, cupere enim ſe de quibuſdam cum eo loqui, habere autem bonum animum neque quicquam metuere. Philippus & à Principe nihil ſibi ſe timere, reſpondit, & eum eſſe, de quo quid fiat, non multum referre videatur. At enim, inquit, arridens, ſi tamen te adducam & tradam Campegio, haud illi ingratum me facturum crediderim. Ita Philippus tum propter Principem pergens ad quædam fortuita interrogata, reſpondit & breviter neque explicatè. Non enim aliter tum poterat. Principis etiam animus nondum magnopere res illas curare, atque eſſe alijs cogitationibus intentus videbatur. Sed cum Philippus enixè peteret, ut ſibi ſuum iter exequi cum bona Principis gratia concederetur, impetravit tandem ne abduceretur longius, eaque conditione Princeps illum dimiſit, ut de quæſtionibus quas audiiſſet moveri, reverſus domum aliquid diligentur conſcriptum curaret quam primum ad ſe perferendum. Percon&atus etiam eſt de commeatu,

meatu, & juſſit iter fieri per loca ſuæ poteſtati ſubjecta, & mandata dedit de uſitata deductione in ſuo territorio. Ex quo poſtea per jocum neſcio qua ſententia Princeps ille diſcipulus Philippi fuit à quibuſdam appellatus. Reverſo Wittenbergam Philippo Melanchthone nobiſque cum ipſo, inuſtus eſt acerbiſſimus dolor, ex triſtiſſimo caſu mortis Wilhelmi Neſeni, qui lintre piſcatoria trajecturus Albim, id quod ſæpe ab eo recreandi animum gratia factum fuerat, cum impegiſſet illam latenti ſub aquis arboris trunco, de improviſo vacillante inflexaque in latus lintre, excidit & in amne eſt ſuffocatus, cum quidem eo die poſt prandium paululum conſopitus, talem ſpeciem per ſomnum oblatam vidiſſet, offendentis lintris & fluctuantis & prolabentis ſui ipſius in fluvium. Id ipſe, adventanti tum Philippo, qui crebrò accedere eum ſoleret, narravit, deridens cum jocis ſomniorum vanitatem. Recordati & nos fuimus, quid in itinere accidiſſet. Eſt oppidum Heſſorum Træſa, ubi cum pernoctaſſemus, mane exeuntes petivimus præterfluentem amnem aquationis cauſa. Dumque ibi Philippus Neſenuſque & ego, cæteris provectis donec equi biberent moramur, conſpicit Neſenus tres corvos in proximo colle & ore & alis ſonos geſtuſque edentes ſingulares, quaſiq; tripudia facientes.

Quæ-

Quærit igitur ex Philippo, Quid portendi augurio illo exiſtimet? Quid enim, inquit Philippus, aliud, quam uni ex tribus nobis propinquam mortem. Hoc dicto ſenſi graviter percuti animum meum & me vehementer perturbari, cum Neſenus jocoſè eludens illud, ita hilaris pergeret. Atque tum quidem veritus fui interrogare Philippum, quid in mentem veniſſet ei ut de oſcinibus iſtud interpretaretur. Sed poſtea narravit ſe exiſtimaſſe, qui tam imbecilli eſſet corpore & valetudine mala, non poſſe eſſe vitam ſuam diuturnam. Et eo ſanè itinere interdum non modò graviter ſed periculoſè etiam inſomnia & pervigilationibus fuerat conflictatus. Neque hæc eo commemorantur, quaſi aut obſervationi ſuperſtitioſæ volatus geſtuſque avium aliquid à me tribuatur, aut Philippum Melanchthon tales divinationes unquam curarit, ſed ut intelligatur mirabiliter interdum quædam accidere, quæ neque deridenda ſint, & poſt eventum varias cogitationes commovere ſoleant. Scripſit de morte Neſeni Epicedium optimus & doctiſſimus vir Iacobus Micyllus, & extant cum noſtra tum aliorum Epitaphia. Auxit triſtitiam hanc nuncius crudeliſſimus hoc anno interfecti viri gravis atque conſtantis, & doctrina egregiè inſtructi, magnanimi quoque, ſed & ſapientis & perquam

modeſti Henrici Supphanienſis,qui in Dietmaria (quò accerſitus venerat ad cœleſtem veritatem demonſtrandam populo illi & concionandum de Euangelio Ieſu Chriſti) inopinatò compræhenſus & excruciatus immaniter horribili ſupplicio necatus eſſet. De cujus mortis autoribus & architectis hoc reperiebatur,ut fraude & malitia vicini ſacerdotij eam oblatam eſſe optimo & ſanctiſſimo viro dubitaret nemo. Valde hunc Philippus Melanchthon dilexerat,& fuerat aliquando Wittenbergæ carus univerſis, & celebravit eundem Philippus mentionibus honorificis, quas inſeruit ſcriptis ſuis. Poſt Neſeni hunc caſum placuit mihi paulisper ſecedere,& tunc ad Clariſſimum virum Georgium Sturciadem ſummum amicum me contuli, qui in patria fortè erat Annæbergæ. Et Wittenbergam reverſus non diu illic manſi, revocatus in meam patriam. Quò profectus ſum circiter idem Octobris. Interea Andreas Caroloſtadius nonnihil vel ipſe dedit turbarum, vel non cavit certè neque providit ne quid daretur. Et tum quidem Wittenbergam reliquit, ita ut ſimultatem cum Wittenbergenſibus ſibi eſſe fateretur, & non dubitaret aliqua notare & repræhendere, quæ ibi docerentur. Deque iis etiam edita ſcripta quædam fuere. Præ ſe ferebat tamen ſtudium de illis ipſis cum

cum Lutero & alijs diſſerendi, & ſuæ quædam rationes ſi explicarentur & adimerentur dubitationes, ſe libenter in ipſorum ſententiam conceſſurum, & denuo cum eis conjuncturum eſſe. Sed hæc dum moventur, & incipiuntur actiones, & obtinetur ut tutò Caroloſtadio quos velit convenire liceat, intervenit calamitas ſeditionis plebeiæ. Poſt quam tamen & ipſam impetratum fuit ab Illuſtriſſimo Principe Iohanne, qui fratri Friderícho ſucceſſerat, ut in Saxonicis regionibus domicilium habere Caroloſtadio liceret. Qui aliquantiſper antequam in Helvetiam abiret, privatus vixit Chembergi. Ita jam progrediens expoſitio noſtra annum Chriſti M. D. xxv. pervenit, qui quaſi inundatione quadam ſeditionum fatalis fuit toti Germaniæ, cum quidem de ſiderum ſuperioris anni congreſſu, aſtrologi plerique eluvies aquarum prædixiſſent. Sed hæ fuerunt ſanguinis, & horribilium facinorum, de quibus modò ſcribendum non eſt. Harum rerum ſcelerata conſilia & actiones nefariæ quibus angoribus confecerint animum Philippi, qua affecerint ſolicitudine, quantopere excruciando afflixerint, verbis exprimi nequit, & de literis ipſius ad amicos miſſis & alijs ſcriptis perſpici poteſt. Evenit autem vix ſedatis illis tam turbulentis & periculoſis motibus, ut Martinus Lu-

terus uxorem duceret, paulò etiam ante mortuo Fridericho Principe Septemviro creandis Imperatoribus Romanis. Ex quo facto maximum dolorem cœpit Philippus, non quod illud damnaret, ſed quod occaſionem dari cerneret inimicis & malevolis quos habebat Luterus & numero complures, & opibus potentiaque præſtantes, acerbius inſectandi & liberius maledicendi ipſi, cum præſertim, quicunque hoc facere voluiſſent, adjuvari atque inſtrui tempore animadverteret, in quo plurimum ad omnium rerum momenta ſitum eſſe conſtat. Verum cum & Luterum ipſum iiſdem cogitationibus nonnihil conturbari intellexiſſet, non modò ſuum eſt dolorem moderatus, ſed illum quoque conſolando erexit, & triſtitiam moleſtiaſque ejus hilaritate colloquiorum levavit, & ad priſtinam eum alacritatem reduxit. Eo anno proficiſcens cum nobilitate generis, pietate, virtute, ſapientia præſtantiſſimo viro Iacobo Fuxio ordinis equeſtris in Franconia, cui Pruſſiam videre placuerat, quòd poſt oppreſſos ſeditioſos magna eſſet ubique confuſio rerum, & quorundam ferox inſolentia, & nihil uſpiam amantem patriæ & ſtudioſum veritatis & alienum ab inhumanitate oblectare poſſet: Tunc igitur Wittenbergam veni, & revertentes cognovimus interea allatas literas fuiſſe ſcriptas ad

ad Philippum Melanchthonem à ſenatu urbis Noricæ, quibus accerſebatur ad deliberationem de ludo literarum apud ſe inſtituendo. Norimbergæ tum Principes ſenatus erant Caſpar Nucelius & Hieronymus Ebnerus, & Laſſarus Spengelerus nomine quidem ſcriba ſenatorius, ſed revera conſiliorum omnium fere autor ac gubernator. In Nucelio vigebat animus altus atque magnus, & ita prudens, ut neminem audiverim, cum ſermonibus interfuerim de eo plurimorum, qui in iſto genere civilis rationis ac facultatis quenquam præſtantiorem illo cognoviſſe diceret. Quæ ſecum ipſe deliberando è Republica eſſe ſtatuiſſet, ab iis nullius odio aut amore abduci ſe patiebatur. Non obtineret aliquid & vinceretur adverſantum numero, at ipſe diſſimulare ſtudium & propoſitum ſuum, & facere quod omnes cujuſcunque artis non vulgariter periti ſervant, ut permanente eadem de ſui operis abſolutione ſententia, non facilè mutent efficiendi illud inſtitutum modum, neque deſiſtant ab experiendi conatu. Itaque cum jam Nucelius aliquid abjeciſſe aut reliquiſſe exiſtimaretur, comperi alio tempore occaſionem eum nactum ex improviſo de eodem referendo perfeciſſe, ut approbaretur decernendo. In Ebnero ingenij major erat manſuetudo & placidior quietiorque

mentis habitus. Innocentiæ cura ſumma & bonæ conſcientiæ cuſtodia. Vt horum duum quaſi copulationem civitati illi ac felicem ſtatum Deus largitus eſſe videri poſſit, temperamento quodam optimarum quidem naturarum, ſed quarum tamen utraque aliquid haberet alterius diſſimile & ſuum, adminiſtrationem Reipub. fortunans. Spengelerus autem & uſu rerum, & quadam etiam inchoata doctrina excellebat, exploratâque & perſpecta multis difficilibus & arduis negotijs fide atque induſtria, cum inextincto ardore aſſerendi defendendique vera & recta tam ad Deum quam homines. Itaque nihil erat ei antiquius religionis ſinceræ & puræ inſtauratione. Quod autem intelligeret & perpenderet animo ſuo, quantum eſſet ſitum ad ſpem omnis proſperitatis rerum divinarum & humanarum & ſalutarium in hac vita actionum, in puerili inſtitutione, hortator & inſtigator fuit ſenatui, ut peritos aliquos bonarum artium & literarum reperirent, qui operam darent ſuam civitati in pueritia erudienda, quibuſque congregatis eximius quidam apud ſe ludus aperiretur. Cumque illi duo quorum virtutem & ſapientiam veluti adumbrando paulò ante indicavimus, ſentirent idem, non magno negotio effectum fuit, ut Philippo Melanchthoni publicè ſcriberetur, & de ejus ſententia

atque

atque judicio totam rem conſtituendi cauſa, adventus ipſius peteretur. Qui cum recuſandum iter iſtud non putaret, & poteſtatem faciendi impetraſſet à ſuo Principe, ita eſt illud hujus anni autumno ingreſſus, & nos ſumus una profecti, eoque itinere Pabepergæ apud meum patrem habui hoſpitem Philippum Melanchthonem cum in illo comitatu eſſet egregius generoſæ ſtirpis & mẽtis juvenis Melchior Fronſpergius. Norimbergæ autem hoc actum eſt, ut proximo anno rediret illuc Philippus, Melanchthon & adduceret Eobanum Heſſum, cum jam conveniſſet ut Micaelus Rotingus & ego ibidem illo tempore adeſſemus. Fuitque anno Chriſti M. D. xxvi. nobis magiſtris inchoata publica doctrina bonarum literarum atque artium in ea urbe, adjunctuſque mox nobis Iohannes Schonerus Mathematicus. Laborabat Philippus ut ſocium haberemus operarum ſcholaſticarum doctiſſimum virum Sigemundum Gelenium gente Bohemum. Qui ante annos aliquot ex Italia, ubi patrimonij totius pecuniam in neceſſarios ſtudiorum ſumtus impendiſſet, reverſus aliquantiſper vixerat apud Philippum gratiſſimus huic hoſpes & nobis ſodalis jucundiſſimus. Sed neſcio quæ res illum Baſileæ, quò tunc ad Probenianos ſe contulerat, detinuerit, ubi & ad ſenectutem

uxore ducta pervenit, & in literis bonis operam navavit, vir honeſto loco natus, & utriuſque linguæ peritiſſimus, & valde ingenioſus & mirabiliter diligens. Hoc ipſo anno & curarum nonnihil & moleſtiæ aliquid ex me percepit Philippus Melanchthon, cujus ſolicitudines de amicis eſſent ingentes, præſertim iis in rebus quarum vel minima ex parte autor ipſe extitiſſet. Fuerat decreta legatio ad Carolum V. Imp. Rom. qui in Hiſpania illo tempore conjugio operam dabat, cum duxiſſet Luſitaniæ Regis Emanueli filiam. Ad hanc legationem obeundam quatuor delegerant, inter quos præcipuus erat Generoſus & Nobilis Comes Albertus Mansfeldenſis, apud quem cum facta aliquando de me à Philippo mentio fuiſſet, & ille ſecum aliquem eſſe vellet, qui loquendi ſcribendique latinè uſum quendam haberet, conditio mihi una proficiſcendi ita lata fuit. Quam cum juvenis ætate & animo mores externorum cognoſcendi cupido minimè repudiandam putarem, obſtitere mihi quædam ad quæ expedienda conſilio opeque illius indigebam. Itaque nonnihil laboris mea cauſa tunc Philippus ſuſcepit, & procedente, ut credebatur, itinere ſolicitudine de me affectus fuit maxima. Sed cum ventum fuiſſet Eſlingam, ubi proceres Imperij congregati dare mandata

data & abſolvere legationem debebant, converſa res fuit, & viſum illo itinere ad id deſtinatis ſuperſedendum, neque Cæſarem tunc miſſis legatis interpellandum, & quæ ſignificari placuiſſet, literis exponenda eſſe. Reverſi igitur Norimbergam ſub hujus anni exitum nonnihil, quemadmodum exiſtimabatur, periculi vitavimus, & anxietate ſua Philippus eſt liberatus. Sed ſequens propter noſtras ærumnas gravius illum afflixit, præſertim gaudentem indicio literarum, quibus certiorem eum feceram de conſilijs actionibuſque conjugij mei. Hanc enim lætitiam triſtiſſimus caſus calamitatis à fratre meo acceptæ contaminavit. De quo, rebus illis jamdudum compoſitis, & quia renovare ingentem dolorem & ſæviſſima vulnera quaſi refricare non lubet, plura dicenda non ſunt. De Philippo Melanchthone hoc prædicare debeo, neque laboris ullius defatigatione retardatum, neque formidine ullorum deterritum, neque metuentem flagitationum offenſiones, & hos illoſque appellando, & itineribus ſeſe defatigando, & conſulendo, & deprecando, facilè declaraſſe quanti nos faceret, & quid in amicitia fieri oporteret ſuo exemplo demonſtraſſe. Sed & hæc omittantur, ne exequi & texere narrationes de me non de illo videar. Non diu ante finem hujus anni patrem ego amiſi

meum, Annos natum LXXXI. magis adverſorum mole quam morbo oppreſſum, qui luctus Philippo Melanchthoni mecum communis fuit. Eſtque ille me tunc conſolatus amantiſſimè ſcripta epiſtola. Quæ, ſi videbitur, & res feret, una cum aliјs aliquando proferetur in lucem. Annus Chriſti M. D. XXVIII. penè obruit Philippum conſultationibus & curis de maximis negotijs & rebus difficilimis atque graviſſimis & præſente diſcrimine pleniſſimis. Quæ tempeſtas ut ſubitò extiterat, ſic ſtatim abijt. Sparſa enim fama & delato indicio conſpirationis cujuſdam ad eos vel cohercendos, vel in ordinem redigendos, qui auſi fuiſſent ritus priſtinos religionis noſtræ immutando veluti ſeceſſionem quandam facere, Principum quorundam animi iracundia & dolore exarſerunt. Sed Illuſtriſſimus atque Præſtantiſſimus pietate, virtute, ſapientia, & optimus Princeps Iohannes Erneſti Filius, Friderichi frater, Iohannis Friderichi Pater (quæ ex hac domo præclariſſima nomina noſtra ætate pulcerrimis laudibus & ſummo ſplendore effloruerunt) Dux Saxonum, unus ex Septemviris Imperij Romani, clementia atque manſuetudine operaque & ſtudio ſuo jam exorientis belli exitiale incendium reſtinxit, & Germaniam periculo, omnes metu liberavit, cum ſe eum

præ-

præberet cujus virtutem & integritatem & abſtinentiam inimici quoque admirarentur & laudarent. Sed iſta à nobis enarranda hoc loco non ſunt. Eodem anno & laborioſæ & invidioſæ res occupatum tenuerunt Philippum Melanchthonem. Quod enim multa inordinatè & perperam in adminiſtratione rei Eccleſiaſticæ fierent, inſpici juſſit Illuſtriſſimus Princeps Dux Saxoniæ Iohannes ſtatum Eccleſiarum ditionis ſuæ. Huic negotio & ex nobilitate quidam primarij, & cum alijs Philippus Melanchthon præfectus fuit. Plurima ibi comperta ſunt, ad quæ reſpectu maturo opus, multa depræhenſa vitia, quorum emendatio neceſſaria eſſet. Neque breviter dici poteſt, quantum boni illa inſpectionis opera diligentiaque effectum fuerit, cum & peccata aliquot annorum corrigerentur & fulcirentur ruinæ multis in locis labefactatarum Eccleſiarum, & proſpiceretur in poſterum incolumitati illarum. Complexus tunc eſt Philippus doctrinæ ſummam perſpicua brevitate, & compendio memorabili, ut certò ſcirent docentes in Eccleſijs regionum illarum, quid ſequi deberent, Neu diverſa & diſſentanea traderentur. Qui libellus maximè & utilis per ſe, & tempore neceſſarius, non caruit obtrectatoribus varijs, quorum aliqui requirerent nervos & vim contentionum,

alij dicerent prodi cauſam, rurſumque libertatem eripi & adduci in ſervitutem homines. Nam autore & monitore Philippo aliquid tunc de diſciplina & vita nonnihil diſſoluta conſtitutum, & eo libello cum fideliſſimis præceptionibus & ſalutari doctrina perſcriptum fuerat. In quo ſi adverſarij tantum erraſſent, ferri poterat, ſed conjunctos in cauſſa, non tam iniquos certè judices, neque cenſores immites eſſe oportuit. Verum levitas plerorumque talibus temporibus perſpicitur, cognoſciturque quàm in paucis & ſtudium veritatis vigeat, & ſententia certa ſit atque firma. Philippum quidem labaſcere, qui eadem placidè exponeret, quæ ab alijs vehementius diſputarentur, rati adverſarij egerunt cum eo ut ad ſe tranſiret, & conditiones tulerunt defectionis, ut putarunt, haud reſpuendas, cum interea apud quoſdam ſuorum quoque ipſe oneraretur ſuſpicionibus & invidia odioque premeretur, & hanc mercedem acciperet ſtudij, diligentiæ, laborum, fidei ſuæ. Annus proximus Chriſti, M. D. XXIX. quo matrem quoque amiſit migrantem ex hac vita, & ipſe mirificè exercuit Philippum Melanchthonem propter actiones conventus Spirenſis, quo cum Illuſtriſſimo Principe Duce Saxonum Iohanne ille venerat. Erant res multiplicibus & varijs modis exulceratæ,

&

& undique magis impendebant malorum incrementa, quàm ſublevationis aut proſperitatis ſpes oſtendebatur. Et tantis in miſerijs Reipub. controverſiiſque ortis iis, quæ capitalia odia ordinum cum jam excitaviſſent tum adhuc alerent, non tam hoc alienatis inimiciſque animis diſſidentes agere videbantur, ut explicatis dubijs & quaſi decidendo occaſione diſcordiarum remota, ita divulſæ ſeparatæque partes benigna pacificaque compoſitione rurſum jungerentur, quàm veluti dedita opera irritare ſeſe mutuo, & odio quietis diſſidia vetera confirmare, & his alia addere, ſuamque urgere perniciem, perinde ac ſi impendens exitium averti nollent. Cum autem his ſimilia alijs etiam fatalibus temporibus, orbiſque terrarum locis acciderint, fortaſſe liceat conſolatione hac, quamvis infirma & miſera uti: *Haud tibi ſoli, & ferenda ſint illa patienter.* Vtinam præteritis omiſſis, quamvis gravia & intolerabilia ea quibuſdam eſſe videantur; non pudeat adverſis doceri, & libeat cavere providereque, ne priores difficultates, ut leniſſimè dicam, novis alijs cumulentur. Quod adjuvante Filio Dei pacis ſinceræ largitore, eſſet in proclivi, ſi illius voluntati ſervirent ſtudia hominum, & non indulgeret quiſque animo ſuo. Neque me fugit, à nonnullis Philippi Melanchthonis anxias

ſolicitæ

ſolicitæ mentis curas ſæpe eſſe reprehenſas & planè vituperatas, tanquam nimias & immodicas & timiditate quadam deſperata, neque Deo æterno gratas & hominibus odioſas ac contrarias, quæque ſuſceptis interdum rebus utilibus officerent. At ille neque ignavo metu, neque deſperatione culpanda quorundam vehementiam non probabat, ſed ipſe erat attentior atque circumſpectior, veramque conſiderationem adhibebat, & ne temeritatis juſtum crimen ullo incepto ſubiretur, præſtandum eſſe judicabat. Neque negabat ſe intuentem præterita & contemplantem præſentia, non parum interdum vereri quid denique futurum eſſet, & ea cura ſolicitudineque angi animum ſuum fatebatur. Quod quibus uſu non veniret, eos non tam fortes quam nimis audaces vel nullo ſenſu etiam humanitatis præditos videri poſſe arbitrabatur. Vt autem fabula narrat quendam qui cæcus eſſet per ponticulum anguſtum ſine trepidatione tranſijſſe, cum alij videntes & periculum intelligentes idem facere non poſſent, ſic profectò prudentis animi cogitatio ſemper in cautione timida eſt, cum nimia fiducia alij quamplurimi admodum ſæpe inſolentes feroceſque eſſe videantur. Ac memini me aliquando perturbatum Melanchthonem hortari, ut illas curas deponeret, & rejiceret, ſecundum præceptum Davidi-

vidicum, in Deum æternum. At ille, ſi, inquit, nihil curarem, nunquam implorarem Deum. Cum autem curas finiat religioſa pietas precibus, nimirum expers eſſe earum penitus illa nequit. Et curis igitur ad preces impellor, & precibus curas depello. Diligentia ſanè & circumſpectio, cura, attentio Philippi Melanchthonis non probabatur æque omnibus, cum reperirentur qui ad voluntatem ſenſumque aliorum judicia ſermoneſque ſuos perfacilè inclinarent, & ideo grati acceptique eſſent iis, quibus aſſentiebantur vel etiam aſſentabantur. Philippus verò qui in cupiditate benefaciendi quamplurimis & commodis aliorum ſerviendi, ad res ſuſcipiendas promtus paratuſque eſſet, conſulendo autem agendoque cum perquam ſolicitus, tum propter ſummam fidelitatem nimis etiam anxius de eventu, nonnunquam liber quoque tam monendo quam repræhendendo, cavere non poterat quin aliquos offenderet, non etiam nullos à ſe plane alienaret. Non debui hoc loco omittere, quod compertum haberem, qui & ipſe tum ſalutandi Philippũ Melanchthonẽ, gratia Spiram veniſſem, accidiſſe optimo & elegantiſſimo atque doctiſſimo viro Simoni Grynæo. Tametſi me non fugiat & ab ipſo Melanchthone eſſe eam narrationem inſertam libro cuidam ipſius, & ſciam de hac re quoſdam ita

locutos

locutos ut ficta,quoſdam ut nugatoria. Mihi quidem minimè ſuperſtitioſo, & ei tamen, qui nunc etiam numinis divini vim & efficacitatem in terris aliquando cerni non dubitem, haud videtur illa extenuanda nedum deridenda. Quæ ſeſe ad hunc modum habet. Eytelpergæ Crynæus tunc, ubi ducta uxore conſederat, opt. diſciplinarum & artium doctrinam profitebatur, cum autem cæteris in partibus philoſophiæ non facilè ei parem reperires, tum mathematicarum ſcientiarum erat peritiſſimus. Viſum fuerat huic quoque Spiram vicinam venire, ut cum Philippo Melanchthone pauliſper verſaretur. Ibidem aderat & Faber Conſtantienſis qui magna vehementia reſiſtebat puriori Eccleſiaſticæ doctrinæ & in hac vitiorum emendationi. Erat quædam Grynæo cum hoc neceſſitudo antiqua, qua fretus accedit hominem, & cum eo primum alijs de rebus familiariter colloquitur, deinde & ſermones infert de iis quæ erant in manibus. Monet hortaturque ne veritatis hoſtis eſſe pergat, neu ſeſe non modò cum eam oppugnantibus conjungat, ſed his etiam autorem ducemque præbeat. Diſputat cum ipſo liberè, confidentius quoque aliquid dicit. Faber qui valde offenderetur oratione tali, diſſimulare tamen omnia, & jubere reverti ad ſe Grynæum, ut accuratius de tanto negotio diſpu-

diſputarent. Narrat amicis hoc Grynæus, qui diſſuadent reditum ad Fabrum, & rem periculo non carere oſtendunt. Erat Philippus una cum ſuo grege collocatus in hoſpitio domunculæ ſacerdotis cujuſdam ſenis, nequaquam mali hominis. Ibi Grynæus & ipſe fere ſemper eſſe conſueverat. Venit eodem fortè Grynæo abſente quidam eo habitu ſpecieque ejuſmodi, quæ dignitatem præ ſe ferret ſingularem, quæritque ex Philippo ubi Grynæus ſit. Modò, inquit Philippus, ille abijt. Vellem adeſſet, inquit hic, & ſcire ſe indicat parari ipſi inſidias, in quas incidere nollet virum bonum & doctum, ſic enim prædicari. Ita ille, quiſquis fuit, nam cognoſci id non potuit, diſceſſit. Revertitur paulò poſt Grynæus, quem Philippus jubet redire Eytelpergam ſtatim, neque diutius Spiræ commorari, ac miranti quæ eſſet feſtinationis tantæ cauſa, narrat omnia in via, cum deduceret ipſe eum ad Rhenum, quo loco Illuſtriſſimus Princeps Elector Ludovicus Palatinus peculiarem trajectum inſtituerat. Et non diu poſt affuit armata quædam manus ad compræhendendum Grynæum miſſa. Neque quiſquam aliter ſupicari potuit quàm à Fabro ortum id, & tantum periculum Grynæo creatum fuiſſe. Natus hic in jugis montium vicinis Wittenbergico agro, Viennæ ad Danu-
bium

bium bonarum artium ſtudijs operam dederat. Cumque Eytelpergæ annis aliquot ſubſtitiſſet, contulit ſe poſtea Baſileam, ibique multis egregiæ doctrinæ operibus editis, mortuus eſt anno Ieſu Chriſti M. D. X L I. Commigrationis autem illius non minima cauſſa fuerat, cupiditas utendi conſuetudine Iohannis Oecolampadij, quem doctrina excellentem cœleſtis & æternæ veritatis, id eſt, ſacrarum literarum ſtudioſiſſimum, ſimulque integritate vitæ atque morum honeſtate & ſuavitate ingenij venerandum ac amabilem cognoviſſet. Sed redeat ab hac digreſſiuncula ad inſtitutum narratio noſtra. Dum illi qui debuerant rebus laborantibus ſuccurrere potiſſimum & remedia adhibere, vel omnino facere, medicinam negligunt, vel ita facere aggrediuntur, ut malum indies redderetur inſanabilius & aſperius, Non modò non ſedata fuerunt jam commota, ſed indies quaſi tentationes novorum morborum acceſſerunt. Et metu injuriarum atque violentiæ inceperunt tunc ſibi aliquanto diligentius proſpicere illi, qui ut deſertores veteris religionis accuſabantur & damnabantur. Itaque capita, ut ajunt, illi conferre & de conjunctione ac fœderibus ad neceſſariam defenſionem colloqui. Fervebant in Helvetia ea tempeſtate contentiones, & civitas Argentoratenſis, ritus quoſdam

judi-

judicio & perſuaſione ſua impios, abrogaverat, frementibus iis, quibus mutatio illa detrimento futura eſſet. Atque Spirenſi conventu cum urgerentur decreta priora valde dura & leniora antiquarentur, conjuncti Principes quidam refragari manifeſtò non dubitarunt, teſtantes publicè talibus decretis quæ fraudi eſſe poſſent progreſſionibus doctrinæ veritatis cœleſtis, ſe non aſſentiri neque iis teneri velle. Horum primus fuit opt. & excellentiſs. pietateque Illuſtriſs. Princeps Iohannes Dux Saxonum. Adhæſeruntque eis civitates potiſſimum duæ Norimberga atque Reutlinga. Et fuit iſta origo atque cauſa nominis & cœtus eorum qui ſunt appellati *Proteſtantes*. Solenni autem Iuris publici obſervatione res illa acta & ſcripto expoſita, & poſtea miſſis ad Imperatorem Rom. Carolum V. legatis, ſubjectiſſima ſignificatione indicata eſt. Qui legati illum in Italia convenerunt, peregeruntque apud ipſum mandata, adventantem ad Imperatoris titulum coronationis auguſto ritu adipiſcendum & obtinendum à Pontifice Romano. Sanè rediens mecum in memoriam earum rerum quæ illis temporibus geſtæ fuerunt, non poſſum non vehementer ſuccenſere quibuſdam, qui ignari omnium quædam tunc dicta atque etiã ſcripta Philippi Melanchthonis nunc contra

ipſum

ipſum colligunt atque proferunt. Quo tamen nihil fere aliud conſequuntur, quam ut inhumani vel potius impij odij ſui nefariam acerbitatem patefaciant. Ut in mari procellis ventorum commoto fluctus multiplicantur, ſic inceptiones inuſitatorum augeſcebant. Et de dogmatibus diſputationes quorundam erant alicubi horridiores, & conſilia animoſa atque feſtinata actioneſque præcipites. Neque quod Medici præcipiunt, cavebatur, ne indigeſta adhuc atque cruda agitarentur impellendo. Quæ animadvertens & perpendens Philippus Melanchthon non poterat non pietatis prudentis attentione metuere, quorſum illa evaſura eſſent. Itaque ſi quid ſuſcipi moverique cognoviſſet turbulentè aut ſaltem audacter, valde perturbabatur, autoribusque iraſci & adverſari illis ſolebat. Non rem interdum improbans, ſed intempeſtivam aut præpoſteram rationem repræhendens, eorum præſertim qui alacritate quadam nimia delinquerent, & exultando laberentur, & viam nondum tritam ingrediendo nonnuſquam aberrarent. Cum ipſe non modò veritatis ſed ſimplicis hujus & puræ eſſet amator, & quicquid abhorreret è doctrinæ directa & plana veluti via, recederetque à proprietate diſertæ & preſpicuæ tam expoſitionis quam explicationis, id magnopere fugeret. Fontem

tem autem doctrinæ integræ & ſinceræ in Eccleſia, unde ea hauriretur univerſa, præter ſacras literas nullum aperiendum admittendumque cum & ſciret & inprimis defenderet, doctrinam nihilominus quaſi deduci, ut liquido flumine & ſine ambagibus manaret, per conſentientem antiquitatis piæ atque religioſæ explanationem tanquam alveum debere ſtatuebat. Cum igitur intempeſtivæ vel etiam importunæ novitatis quaſi eruptiones, quæ novorum quoque certaminum & diſtractionum maiorum cauſæ eſſent, neutiquam illi placerent, tum fœderibus devinctas conjunctiones & armorum communitatem implicari in negotium religionis & ſpecie mirificum, & reipſa periculoſum eſſe intelligens, curis graviſſimis & maxima ſolicitudine afficiebatur de talium conſiliorum atque actionum eventu. Non autem temporibus, perſonis, occaſionibus, ipſisque adeo negotijs atque rebus perſpectis, diſtinctis, exploratis, omnia quæ dicuntur confuſa atque obſcura eſſe neceſſe eſt. Qualia ſunt partim obtrectantia bonis & maledica, partim ſcurrilia atque nugatoria, partim etiam calumniis & mendacijs referta ſcripta quorundam, quæ his temporibus evolant tanquam monedulæ aut ſturni & magno numero & ſtridore ingrato, &, ſi quid adhuc reliquum eſt boni, illud carpen-

carpendo perimunt, & omnem ſpem fructuoſorum tractatuum præcidunt. Qui niſi reprimantur aut fugentur, quid futurum tandem eſſe exiſtimandum ſit, non libet dicere, itaque hoc ipſum relinquo unicuique cogitandum, & ad pertexendam narrationem redeo. Hoc etiam anno Illuſtriſſimus Princeps Philippus Land-gravius Haſſiæ pio conſilio & ſtudio laudabili perfecit, ut Marpurgi convenirent primarij doctores Eccleſiarum Saxonicarum & Helveticarum & ſuarum. In quorum numero Philippus quoque Melanchthon fuit. Et eſt in illo congreſſu de capitibus præcipuis doctrinæ Eccleſiaſticæ tractatum, ac de plæriſque quidem planè conſenſum, de nullo autem tunc ſanè iracundè litigatum, aut in controverſia alienatis odio animis diſceſſum. Celebravit nominatim compellando eos qui tunc convenerunt elegante epigrammate Euricius Cordus poſtea inter alia edito. Erant autem omnino ante oculos & inter manus multæ & magnæ difficultates illo tempore, & ærumnoſa Reſpub. & Eccleſia afflicta. Nam & bellorum undique furor inflammabatur, & de Religione creſcebant diſcordiæ, & multa loca fame peſtilentiaque erant infeſta. Quæ de aliorum narrationibus poterunt ab iis, qui per ætatem nō meminerunt, cognoſci. Cum autem Turcicus

cus exercitus, qui ad oppugnationem uſque urbis Auſtriacæ Viennæ proceſſerat, virtute præſidij, cui præfectus eſſet Illuſtriſſimus & fortiſſimus Princeps Philippus Ruperti F. Philippi nepos, Palatinus, de conatu & ſpe potiandæ urbis depulſus, in qua capienda omnes vires opeſque ſuas fuerat expertus: Hic igitur cum fœdè vaſtata Pannonia diſceſſiſſet, ut nihil amplius eo quidem tempore eſſet Germaniæ ab illo periculi: Et jam antea tentatis omnibus & fortuna undique adverſante, Franciſcus Rex Gallorum quamvis duris conditionibus pacem cum Imperatore Carolo feciſſet, & inter hos potentiſſimos Chriſtiani nominis Principes reconciliata gratia videretur: Ita igitur tandem primum in Italiam ad Pontificem Romanum veniendum & inde in Germaniam progrediendum Carolus ſtatuit, ſi quo modo præſens quod operæ precium eſſet, efficere, & laboranti Reipublicæ conturbatæque Eccleſiæ opem ferre poſſet. In qua parte & conſilia ipſius recta & veras rationes fuiſſe multa vel plurima potius ſunt argumento. Sed obſtitit nimirum Caroli egregio propoſito & eximiæ voluntati, impeditque progreſſionem ad ſalutem & dignitatem Reip. in fatalis mutationis articulo, cum hominum pertinacia & effrenata ſæculi licentia, tum tantæ jam pridem factæ labes,

labes, & res uſque adeo vel convulſ
certè inclinatæ,ut tanquam ruinoſum
cium ſarciendo tegendoque inſtaurar
poſſent, ſed ſive neglectas concidere
ſeu demoliendo & extruendo denuo re
in priſtinum locum oporteret. In
quidem quanto mora ſit diuturnior,
vel gravior & horribilior ruina, vel d
litio & reædificatio laborioſior atque r
ſtior eſt futura. Verum illa tum ſpe e
animo in Germaniam venire voluiſſe C
lum Imp. cur dubitare aliquis velit, ca
non reperio. Indictus igitur conventu
qui ageretur Auguſtæ Vindelicorum
Chriſti M. D. xxx. Quo tandem Ca
acceſſit Idib. Iunij, cum illic ordines
perij jamdudum præſto eſſent, inq
primus Illuſtriſs. & opt. Princeps Ioh
Dux Saxonum & Septemvir, qui &
& modò honoris cauſa nominatus, ſim
ut deinceps nominetur, narrationis ſer
res feret. In hujus comitatu inter The
gos fuit Philippus Melanchthon.
res ſic eſt,ut plerique ſuſpicarentur, pro
quædam Pontifici Romano ut fierent,
ram dari. Itaque vehementer objur
illis, qui tanquam deſertores veteris
gionis penè ſeditionis inſimulabantur
varia aggreſſione eorum animis tent
quod inter hos etiam ipſos quædam a

controverſa eſſent, juſſi ſunt omnes ſcriptis ſententiam ſuam demonſtrare. Tum informata quædam ſumma fuit doctrinæ univerſæ: quam profitebantur & ſequebantur Eccleſiæ Saxonicæ & cum his concordantes. De qua poſt diligentiſſimam conſiderationem compoſitum eſt ſcriptum compræhendens capitibus aliquot expoſitam & explicatam doctrinam illam univerſam, opera ſtudioque & cura atque immenſo labore Philippi Melanchthonis. Quo ſcripto contentionibus diſputationum agitatæ quæſtiones variæ, cum ordine diſpoſitæ tum aſſertione ſimplice & aperta illuſtratæ definitæque ſunt. Ut ab hoc tempore certa & explicata ratio doctrinæ cœleſtis veritatis uno ſcripto expoſita cœperit extare. Quia autem de hac conſentientibus Principibus & illorum conſortibus ſuo nomine commemorari placuerat, quid & verum eſſe perſuaſum haberent, & in quibus tuendis defendendiſque perſeverandum eſſe ſtatuerent, Confeſſionis titulo ſcriptum illud Carolo Imperatori fuit oblatum. Malu erat hoc Philippus non Principum & eis adjunctorum nomine edi, ſed docentium, qui Theologi vocantur. Nam & magis decere iſtos talia diſſerere, & autoritatem illam potentiæ quaſi liberam reſervari, utilius eſſe judicabat. Sed obtineri id non potuit, quod actionem

illam ſplendidiorem fore ſubſcriptis iſtis nominibus exiſtimaretur,& aliis quoque de cauſis, ut hoc fieret,videretur melius. Propoſitæ autem fuerant complures deſcriptiones, quædam etiam admodum verboſæ. Nam qui in cauſa hac conjungebantur, ii juſſerant ſuos quique Theologos aliquid conſcribere. Quæ legenda cognoſcendaque erant Philippo. Qui non ille quidem de eorum,quæ aſſerebantur, veritate ambigebat, neque incerta multoque minus falſa defendi putabat: Sed quanquam & ſacrarum literarum autoritate & conſenſu religioſæ pietatis ab initio ea niti ſciret,ne agendo tamen optima cauſa in tanta rerum perturbatione & hominum tam inſolentia quam ferocia atque etiam arrogantia,læderetur,neu qua in parte negligentia aut confidentia peccaretur, ſolicitè & anxiè metuebat. Cumque onus totum ipſi impoſitum eſſet & ab eo ſuſtineretur, cura laudatiſſima afficiebatur, ne quid committeretur, quo & ſua ad Deum conſcientia vulnerari, & bona ad homines violari exiſtimatio, & Reipublicæ pernicies incitari videretur. Ipſe ego inter tales cogitationes non modò ſuſpirantem ſed profundentem lacrimas conſpexi, & pietatis atque prudentiæ cum juſtiſſimas querelas, tum graviſſimos ſapientiſſimoſque ſermones illius audivi. Hæc quibuſdam ſecurioribus

rioribus diſplicebant, & Martino Lutero indicata inflatius, quandam epiſtolam expreſſerunt, qua increpari timiditatem Philippi,ut jactabant,ille non dubitaret. Eamque ad invidiam ipſius circumtulerunt, cum magis laudationem illa quam vituperationem Philippi contineat. Sed neſcio quo pacto hujus viri dicta & facta omnia perpetuò, quaſi ſignum quoddam, propoſita fuerunt, ad quod dirigeret veluti ſagittas calumniarum & obtrectationum levitatis improbitas. In arduis autem & non carentibus præſente diſcrimine negotiis circumſpectionem atque etiam timorem,qui culpat, ei nimirum improbatur præceptum veteris poetæ Græci cenſentis, deliberationes ſæpe eſſe repetendas, jubentisque conſultare bis & ter perpendentes ea,quæ in mentem ipſis venerint, ſubjecta memorabilis ſententiæ veriſſima ratione: Quod damnorum eſſe maximorum autores ſoleant præcipites, & qui impetu quodam vehementiæ efferantur. De quo nos quidem quaſi dimicare diſputando non volumus. Atque utinam feſtinatione protervitatis noſtra quoque ætate non confirmata aliquoties eſſet præcepti illius contemti aut refutati admonitio, vel non ſaltem deinceps accepto detrimento, quam præclara hæc & ſalutaris ſit, intelligatur. Non gravabatur Philippus quoſcunque

accedere & de rebus illis tantis quid ſentirent cognoſcere. Non etiam verebatur cum adverſariis colloqui. Quæ, cum fierent ab eo optimo animo, neque nocerent cauſæ ac potius valde prodeſſent, non tamen effugerunt criminationes etiam amicorum, parum rectè de his exiſtimantium, vel ardore quodam cupiditatum ſuarum, vel minus perſpectæ rei indiligente conſideratione. Quinetiam ſi qua ad aliquos Philippus Melanchthon ſcripſiſſet liberius minuſque acerbè & accuſatoriè de iis negotiis, quæ tum diſceptabantur, ea conquiri atque proferri ad invidiam illius. Ac fuere circumlatæ literæ ad Legatum Venetum ſcriptæ, quæ in Senatu Venetiis nec non Romæ recitatæ fuiſſe dicerentur. Sed omnia iſta fortiter contemſit Philippus Melanchthon acquieſcens in recta bonaque conſcientia, & nequaquam inflectens conſilia actioneſque ſuas ad aliorum ſententiam ac voluntatem, ſed ad veritatem ſolam conſtantiſſimè dirigens. Unum erat quod penè omnibus reclamantibus ille non intermittebat ſuadere, non modo aſtipulatore ſed etiam autore ipſo Lutero. Nimirum Epiſcopi ſi concederent libertatem & uſum puræ doctrinæ cœleſtis veritatis, ſecundum expoſitionem confeſſionis editæ, ne recuſaretur atque denegaretur reſtitutio ordinariæ poteſtatis ſeu adminiſtrationis

ſuæ

ſuæ quibuſque diœceſis. Quod quidem quale eſſet, cum cæco, ut dicitur, apparere deberet, tamen variè & mirabiliter exagitatum fuit. Audivi ipſe quoſdam aliquando, quos & morte ſublatos, & tali in mentione non putavi nominandos, ſed eos audivi cum me illi non providiſſent, de hoc ipſo capite potiſſimum accuſantes Philippum inhumaniſſimè, cum unus ex illis diceret: ſi eſſet ingente pecunia conductus à Romanenſi factione, ut ipſorum ſtatum tueretur, ſe non videre qua meliore alia ipſiſque utiliore ratione cauſſam, quam iſta, agere poſſet. Neque Philippum ſuæ partis ſed adverſariorum patronum habendum eſſe, & quidem præcipuum atque ſingularem. His ſine verecundia proferebantur etiam & atrociora & magis contumelioſa quædam, quorum magnopere poſtea pœnituit & puduit pleroſque. Philippus autem Melanchthon & coram interdum hac de lenitate remiſſioneque appellari, & quid de eo homines loquerentur certior fieri literis. Verum nihilominus permanere in ſententia, & tenere curſum bene inſtitutum, neque mutare curationis modum, tanquam medicus peritus, dum conſtaret ratio illius, quamvis non efficeretur ſtatim quod aliqui optarent & cuperent. Neque ipſe laborare de nugis quibuſdam, neque ſervire voluntati ſibi

aliquid quærentium aut etiam aſſentari ad arbitriumque eorum ſeſe & nutum accommodare. Sed urgere neceſſaria & ea, quibus æterni Dei veneratio inſtauraretur, ad ſalutem omnium mortalium, & relinquere cuncta quibus turbarum aut belli cauſa dari videretur. Atque ipſis adverſariorum capitibus eum tunc confeſſionem extorſiſſe conſtat: Veram eſſe ſententiam, quod eſt fundamentum doctrinæ Chriſtianorum univerſæ: Quod nullo alio humano opere, nullo merito, nullo denique pacto acquiratur & contingat reconciliatio gratiæ cum Deo alienatis & ſpes certa ſalutis ac æternæ, niſi fide tantum quæ habeatur filio Dei patris æterni *λόγῳ συναϊδίῳ*, & qua credentes freti ſint atque nitantur. Exortus eſt paulo poſt ex turba illa quæ vel per contumaciam nollet, vel propter obſcuritatem caliginis errorum non poſſet aſpicere lucem eminentem clariſſimæ veritatis, quidam qui ſe nominaret Cochlæum, de patriæ appellatione, in qua eſt Cochleæ ſignificatio quales graduum in ædificijs ſunt. Vicus autem ille eſt in arenis Noricis. Qui quod cuperet videri eruditus, actiones, ut ipſe ſcilicet exiſtimavit, accuſationis gravis & rei capitalis inſtituit atque perſcripſit ad Imperatorem Carolum, quibus ridiculè Philippicarum titulum fecit. Eas & malitia improbitatis &

tis & ineptiarum levitate refertas, non puto ab aliis negotiis tantum vacui temporis Imperatori, vel etiam in ocio quoque eam voluntatem fuiſſe, ut legeret & nugis iſtis operam daret, quæ ſanè jam inter tales delirationes plurimas prorſus evanuerunt, neque uſpiam fere comparent. Sed in his tamen cum alia atrociter objiciuntur Philippo tanquam autori Confeſſionis, tum ad Pontificis Romani Legatum acceſſio & ſermones cum eo habiti humiles & abjecti. Atque nuper adeo alter quidam, qui neſcio cujus linguæ formæque nomine Staphylum ſe vocat, Græcum enim illud eſſe non vult, & à Philippo Melanchthone inprimis adjutus, ad honoreſque & commoda productus, ut alii complures, qui parem gratiam meritis ipſius retulerunt, cum in Pruſſia quò à Philippo Melanchthone commendatus Illuſtriſs. Principi Alberto venerat, tantam dignitatem tantaſque opes non adipiſceretur, quantas illuc contendens ſpe ſibi deſponderat, Principem ſimul eum reliquit, ſimul à cauſſa deſcivit, cum Philippo Melan. quoque ſimultatem quandam exercens offenſionis privatæ, quam nunc indicare non eſt viſum. Hic igitur, ut ab autore confeſſionis illius Philippo Melanch. tanquam fonte, multos & varios rivos manaſſe ſectarum pernicioſarum in Eccleſia perhibet

mirifico quodam & joculatorio illo quidem ſcripto, ſed ita impuro ac potius ſpurco, itaque calumniis & mendaciis conflato, ut quamvis neque dolere contra ſe iſtiuſmodi, neque pro ſe edi gaudere quiſquam debeat aut poſſit, rabies tamen iſta animadverſione ſevera digna eſſe videatur. Quod quidem totum tale eſt, ut non pertineat prorſus ad Philippum Melanchthon. Nam ſubſcriptio confeſſionis hujus tunc etiam in medio eſt eorum, qui autores ipſius dici haberique voluerunt. Eorumque aliqui ipſi adhuc ſuperſtites, & cæterorum ſucceſſores atque poſteritas, illius autoritatis perſcriptionem agnoſcunt & tuentur. Itaque ipſi tantum in componendo ſtudium induſtriamque, & exarando operam ac manum Philippi Melanchthonis adhibuerunt & uſurparunt, Rem ipſam & negotium proprium eſſe & ſuo ipſorum periculo ſuſcipi gerique voluerunt. Qui profecto accuſantur, non Philippus Melanchthon, repræhenſione & inſectatione ſcriptum iſtud culpantium. Et hi fortaſſe aliquandò temeritatem petulantiæ iſtius refutari cohercerique ſtudebunt. De iis verò quæ vel minus cautè vel parum fortiter egiſſe Philippus Melanchthon à ſuis & adverſariis dictus eſt; concedatur ſanè erraſſe eum. Fuit enim certè homo. Hominem autem natum labi atque peccare, na-

naturæ ipſius neceſſitate contineri demonſtratur. Neque mihi propoſitum eſt laudationem hoc libello Philippi Melanchthonis & tanquam Encomium pertexere, neque ego illum cujus pietatem, virtutem, doctrinam eruditionem ſuſpicio , facio tamen, ut de adoleſcente Comicus ſervulus ait, Deum. Sint ſanè & hoc in genere quædam peccata ipſius: Et ut promiſcua gratificatione & meritis erga dignos atque indignos & facilitate, lenitate, manſuetudine, humanitate ſua deliquerit,ſic nimia quoque fuerit & infinita conſideratio, ſolicitudo, circumſpectio, metus illius: Minus tamen hæc omnia Reipublicæ damni dediſſe , immo plus utilitatis attuliſſe depræhendetur,quam aliorum audacem confidentiam & animi vehementis ſubitos impetus & orationis libertatem. Ut taceam copiam effuſam atque profluentem tam temerè cogitatorum, quam malè & indecorè cum plurimorum exitioſa offenſione pronunciatorum, vel etiam effutiendo prolatorum. De his igitur ſatis. Philippi Melanchthonis illo tempore ſtudium diligentiaque & fides, ſerviit & tributa eſt explicationi diſertæ & ſimplici ac planæ æternæ cœleſtiſque veritatis. Et quoniam non ſunt illa commenta nova turbulentæ vanitatis, ſed relata in expoſitionem ordinatam atque diſtinctam

& præſentibus temporibus ac rebus accommodatam, prophetarum apoſtolorumque, & qui illorum veſtigia ſecuti ſunt docendo in Eccleſia Chriſti, oracula atque conſentientis perpetuò ſanæ & integræ doctrinæ teſtimonia: Manebit profecto hujus ſcripti divinum opus, donec in terris colligetur cœtus Chriſtianus, quod uſque ad extremum diem mundi futurum eſſe religioſa pietas novit. Prolatum fuit & recitatum coram Imp. Carolo reſponſum quoddam, quo refelleretur aſſertio confeſſionis illius. Cujus exemplum ut communicaretur iis, quorum ſententiam confutare conaretur, quantumvis ſupplice Ducis ipſius Saxonum Iohannis Princ. Elect. & conſentientium petitione, impetrari non potuit. Attentione tamen quorundam diligentum, præcipuis tam capitibus quam argumentis exceptis ac notatis, confeſſionis poſtea Apologiam Philippus ipſe ſcripſit, cum explicans quædam copioſitus, tum adverſarios pertinaciter inſolentes vehementius urgens. Quæ cum deinde ederentur frequentius, operam dedit Philippus ut alicubi expoſitio eſſet dilucidior & plenior. Nam præclarè dicitur: Multa diem monere, & poſterioribus cogitationibus priores fieri meliores. Nihil tamen aliter factum, neque ullum mutatum dogma, neque momenta rerum
conversa

converſa ſunt. De quo ne deeſſet materia ſcilicet ſerendi rixas, quidam quæ ipſis non tam in mentem, qua deficerentur, quam animum, qui quieſcere non poſſet, & buccam, ut dicitur, venerunt, auſi fuerunt efferre atque evomere. Quorum futilitas & quaſi ſordes, tantæ ſunt, ut præterire eas averſando & vitare declinando omnes puræ doctrinæ amantes debeant. Sed reducatur narratio paululum ad ſuperiora, quò certius cognoſcatur quid illo tempore actum ſit, cujus nunc quoque temporis mentio ſæpe fieri ſolet, & quo negotium religionis crebrò tractatum nititur fere univerſum, & quia Philippi Melanchthonis diligentiæ, ſtudio, operæ, quam tunc rebus communibus navavit, à nonnullis per calumnias malitioſè eſt obtrectatum. Placuerat quemadmodum oſtenſum eſt, cognoſci præſente Carolo Imperat. cōtroverſiam de Religione. Librum igitur obtulerunt, qui Proteſtantes nominabantur, compræhendentem ſummam doctrinæ Eccleſiaſticæ apud ſeſe, de quo ſupra diximus. Huic adverſarij reſponderunt verboſo ſcripto. Ejus cum fruſtra peteretur editio, & nullo modo obtineri poſſet exemplum, res eo vergere videbatur, ut infectis omnibus diſcederetur vtriuſque. Quod quia & turpe & non expers periculi creditum, conſilium captum eſt deliberationis de toto negotio.

gotio per paucos. Tunc igitur ex utraque parte lecti fuere ſeptem viri, eisque illa eſt conſultatio commiſſa. Poſtquam inchoata conſideratio fuit eorum, quæ Proteſtantes aſſererent, ſatis bene res initio procedere. Nihil adverſarij quoque tanquam à capitibus Chriſtianæ fidei abhorrens notare. Fidei efficacitatem Iuſticiæ tribui: Remiſſionis peccatorum & vitæ æternæ nullum eſſe meritum humanorum operum: Implórationem ſanctorum hominum, qui mortem in terris obiiſſent, ſeu Invocationem, ſcripturæ ſacræ neque præceptum habere neque teſtimonium: Quæ Miſſæ vocatur eam non perhibendam eſſe ſacrificium pro vivis & mortuis: Itemque alia quædam his ſimilia nequaquam damnare. Progrediente autem conſideratione, ſeptem capita potiſſimum deſcripta propoſitaque ſunt, de quibus ſi fieri poſſet, partes concordarent. Hæc fuere ea quæ iis verbis, quibus propoſita eſſe cognovimus putavi recenſenda. 1. De utraque ſpecie. 2. De Miſſa. 3. De conjugio ſacerdotum. 4. De votis Monachorum. 5. De poteſtate & Iuriſdictione Eccleſiaſtica ſive Epiſcoporum. 6. De bonis Monaſteriorum. 7. De Confeſſione. In his aqua, ut dicitur, hæſit. Cumque nulla ſpes conſenſionis oſtenderetur, quamvis conditiones ferret, ut ſua opinio erat, commodas, pars

utraque, tentatis omnibus, tandem, quod inter paucos citius rectiuſque conveniri poſſe crederetur, numerum deliberantium placuit minui, Et pro ſeptem tres in conſilium illud adhiberi. In quo cæteris ſuorum remotis Philippus Melanchthon remanſit. Inſidioſè hoc inſtitutum ab adverſariis ſuſpicabantur multi, Quibus cupiditas pacis in Philippo, & animus placidus à contentionibuſque alienus non eſſet ignotus. Itaque callidè ii ſolum Philippum retineri ſtuduiſſe exiſtimabantur, quò facilius retinerentur ea, quæ nolebant amittere. Sanè tum Philippus Melanchthon in tam magno periculoſoque negotio ſolus relictus, de omnibus non modò cogitare accuratius, ſed quærere etiam diſputareque liberius, nec non argumenta afferre, cur hoc aut illud adverſariis flagitantibus concedi deberet, quò magis differendo veritas & eluceret & confirmaretur. Hoc eſt interpretatione malevolorum in eam partem detortum, ut de Philippo Melanchthone cum opinio conciperetur, tum ſpargeretur fama ea, quam paulò ante indicavimus, innocentiſſimo illo prorſus, id quod exitus declaravit. Sed cum nullis machinis effici poſſet ut res componeretur, ita tandem fuit diſceſſum ut potuit, non ut fuit expetitum. Atque hæc fuerunt iſtius fere anni negotia & res quibus

quibus interfuit & præfuit Philippus Melanchthon. Annus autem Chriſti M.D.XXXI. cuidam de Rege Ferdinando, quem deſignari Cæſarem Imperator Carolus voluerat, controverſiæ, conſilia actioneſq; adjunxit fœderum, inter eos, qui propter diſſidium in doctrina Eccleſiaſtica adverſarios multos ſe habere cernerent, & tam ab inſidiis quam violentia oppreſſionem formidare cogerentur. De quibus relatum quidem fuit ad Theologos quoque: Sed præcipua occupatio in his Philippi Melanchthonis nulla. Cujus omne ſtudium omniſque cura tribueretur doctrinæ laboribus. Quod tamen & ipſe de iſtis rebus vel cognoſceret vel etiam interrogaretur ab aliquibus, fiebat ut magnis & gravibus interdum curis perturbaretur, præſertim cum edito decreto Auguſtano & verbis aſperiore & ſententiis pene minace, ſuſpenſi multorum animi eſſent, & expectatio, ſpes, cupiditas, metus miſcerentur. Accidit autem ut quaſi pacificatoriam quandam perſonam quidam ſuam interponerent, & in hoc ſolicitè incumberent, ut reperiretur via vel ad certam pacem vel ſaltem ad firmas aliquas inducias, ut in Germania quantulocunque ſanè tempore eſſet tranquillitas. Ad quas actiones animus voluntaſque Imperatoris Caroli ideo erat propenſior, Quod compertum ille habebat

expedita

expedita eſſe arma Turcica & magnos exercitus contractos, qui pergentes jam Pannoniæ appropinquarent, ipſo gentis illius Imperatore, quem Magnum Turcam vocant, copias adducente. Accedebant motus in Helvetia qui & ipſi quorſum evaſuri eſſent omnes de Repub. ſolicitos magnopere vereri cogebant. In quibus Philippi Melanchthonis anxietas, dicendum enim verum eſt, maxima erat & cognoſcebatur. Sed & turbæ in Helvetia celeriter poſt unum aut alterum conflictum, ſedatæ fuerunt. Et induciæ anno Chriſti M.D.XXXII. præclaræ factæ in urbe Norimberga, & auxiliis communibus Imperator Carolus adjutus, apparatus magnitudine & fama nominis ſui potentiſſimum hoſtem avertit. Quem recipientem ſe Imperator non modo fortis & qui nullo terrore commoveretur, ſed providus etiam atque ſapiens perſequendum, eo præſertim anni tempore non putavit. Magnam etiam triſtitiam attulit Philippo & animum ipſius vehementur afflixit Illuſtriſſimi atque Optimi & Præſtantiſſimi Principis Iohannis Ducis Saxoniæ mors, quam ille anno hoc obiit ſenex, placidè & omnino feliciter, migrans ex hac calamitoſa atque caduca vita in æternam ac beatam, Idibus Auguſti. Sed hunc luctum novæ etiam curæ auxerunt. Cum enim Imperator

Carolus,

Carolus, inducias de quibus diximus, fieri paſſus eſſet, ad id uſque tempus quo Oecumenica Synodus congregaretur, quod Semeſtre fore oſtenderant, profectus in Italiam ea de re cum Clemente Pontifice Romano ita ſtudioſè & ſeverè quoque ægerat, ut Pontifex quamvis putaretur nullo modo rem procedere velle, mitteret tamen legatos declarantes ſuam de ſynodo ſententiam & promtam voluntatem. Quorum unus ad Illuſtriſſimum Principem Iohannem Friderichum qui patri Iohanni ſucceſſerat, Vinariam ſedem domus illius in Duringia, venit. Suſceptæ deinde fuerunt deliberationes & Theologorum quoque exquiſita ſententia. Philippus ſanè Melanchthon ſimulari à Pontificiis omnia, & hoc agi, ut conditionibus intolerabilibus ferendis deterrerent à voluntate veniendi ad Synodum ordines illos autores ſcripti Auguſtani, non habebat exploratum neque perſuaſum. Itaque ſimplice animo & vera conſideratione id cenſuit, quo illis plus penè concedebatur quam peterent. Nam neque indici à Pontifice Romano Synodi conventum improbabat, neque eum in illa præſidem recuſabat. Quod verò poſtulabatur: Vt jam tum ſe ſtare decretis Synodi velle promitterent univerſi, id nullo modo admittebat. Quod & accuſationes & defenſiones & ſententias

liberas

liberas oportere eſſe diceret. De eventu autem antequam diſceptatio & cognitio inciperetur, paciſci, præpoſterum eſſe, neque fieri hoc oportere. Neque omnino formam eam judicij eſſe, obligatis jam partibus ad probandum id, quod quale futurum eſſet ignoraretur. Neque à ſponſionibus forenſibus & civilibus compromiſſis exemplum ſine evidente & pernicioſo errore transferri ad has dijudicationes. In qua ſententia ſemper permanſit; cum eſſent qui neque ut indiceret Pontifex Synodum, neque ut in ea præſideret concedendum eſſe arbitrarentur. Nam & judidicandi jure conceſſo, potentiam principatus illius, quæ tantopere oppugnaretur, ſtabiliri, & præſidendi dignitate prærogari autoritati illius. Sed neque hæc Philippum Melanchthonem fugiebant, & res ſi ad legitimam cognitionem & incorruptum judicium, vel qualemcunque etiam non ſimulatam atque fictam diſceptationem deduceretur, proſpiciebat, neceſſe eſſe, ut antequam ullæ actiones inciperentur, nedum ſententialis dirimeretur, talia explicarentur atque definirentur. Sed res de Synodo tum facilis fuit, quam cogi Pontifex nollet, Imperator Carolus non poſſet cogere. Itaque iſte quoque annus inter conſultationes non nimis contentioſas abiit. His etiam tribus annis continuis conſpecti

Cometæ

Cometæ fuerunt. De quibus multa ad amicos Philippus ſcripſit, ſuas cum eis rationes communicans & explorans ſententias ipſorum. Cum autem anno Chriſti M.D.XXXI. Cometes ex eorum genere, qui Pogoniæ vocantur, apparuiſſet in plaga ſolis occidentis, conſpectus eſt vel idem vel alter ſimilis ei proximo anno manè in orientis ſolis parte, & anno XXXIII. tota nocte unus fulſit ad ſtellas propinquas Septentrionibus. Quo loco cerni deſijt. Hic annus peſtilens fuit urbi Norimbergæ, & eodem, quod Eobanus Heſſus Erphordiam ſe recepiſſet, ſchola Norica, quam ut ſuum opus labefactari nollet, nonnihil exercuit animum Philippi Melanchthonis. Etſi magis nos ſolicitum eum habebamus, quibus illuc ſe conferendi ipſe autor & ſuaſor fuiſſet. Excercuerunt & aliæ quædam curæ miſtæ juſtiſs. indignatione: Quod literæ neſcio quæ prolatæ ſparſæque dicerentur, quibus turbas excitatum iri ingentes & pernicioſas intelligebat. Neque ille tam autoribus earum iraſcebatur, quam divulgantibus talia temerè & incautè. Negotia etiam Britanica conſiderationes ipſius tunc cœperunt commovere. Rex enim Inſulæ illius, cum quo nupta eſſet Caroli Imperatoris matertera, de altero conjungio conſilia inibat, ſive tunc conſuetudinis iſtius ſatietas fieri cœpit, ſeu aliæ eum cauſæ ad divor-

divortium hoc impulerunt. Quod invito & refragante Pontifice Romano factum cum damnaretur, uſque adeo iritavit animum Regis, ut ſtatim Romani Pontificis quaſi jugum, ſub quo ad id uſque tempus fuerat Britania ſingularem in modum preſſa, repelleret & penitus excuteret. Hocque ipſo ad conjunctionem vel reſpectum ſaltem adigebatur eorum, qui Pontificis Romani potentiam dominationemque oppugnabant, quamvis aliquando ſe illis oppoſuiſſet, edito libro præferente nomen ſuum. Quod factum adeo gratum acceptumque Pontifici fuerat, ut Regi titulus novus decerneretur, Defenſoris fidei. Mittebantur igitur & legati & literæ, & Philippo negotia illa ſignificabantur, quem minimè fugiebat fore ut ipſe imprimis conſuleretur, & magnitudinem rei periculaque contemplans animo, magnopere tum adeo ſolicitabatur. Accedebant rumores, qui ſpargebantur de conatibus Land-gravii Philippi reſtituendi in ditionem terræ ſuæ Vlrichum Ducem Wirtepergenſem ereptam ei ante annos xv. Sed hanc proximè ſequens annus tunc inchoatam molitionem abſolvit, reductuſque Dux Wirtepergenſis & poſtea de recuperatione illa belloque toto tranſactum fuit, & ipſe Philippus benignè invitatus ut Tubingam veniret. Sed negotia ejuſmodi in manibus habebantur illo

illo tempore impendereque videbantur, ut Illuſtriſſimus Princeps, cui opera fideſque Philippi addicta erat, eum dimittendum nullo modo putaret. Acceſſit tamen illuc deinde cum ego jam ibi ſtudia bonarum artium docendo excolerem, & in Academia ordinanda, quæ ſic ſatis perturbata erat, adjumento nobis fuit, hoſpes noſter uno pene menſe. Hoc etiam tempore Landgravius qui animadverteret atque perpenderet quantum mali detrimentique daretur doctrinæ veritatis diſſidio Helveticarum & Saxonicarum Eccleſiarum, & litem illam cernens fieri indies majorem, multaque à quibuſdam admodum horridè & inſolentur, à quibuſdam vehementer & immoderata quadam libertate cum dici tum ſcribi, operam ſtudij pietate & fide pleni dedit, ut apud ſe convenirent utrinque unus, & breviter atque diſertè compræhenſam ſuæ partis ſententiam exponerent. Idque negotium Philippo à ſuis datum fuit, qui ipſorum ſententiæ ad Land-gravium eſſet nuncius. Neque quicquam tunc præterea actum eſt. Interea de conjugio ducta jam altera uxore & priore repudiata, ſolicitus Rex Britaniæ undique colligebat ſuffragia, quibus illud contra ſententiam damnantium, inprimis Romani Pontificis, approbaretur. Et quia ſperabatur hoc facturos facilè & libentur

Saxo-

Saxonicos dominationis pontificiæ inimicos, remittebatur indies aliquid de ſævitia, quam ad illud uſque tempus pariter cum Gallia, crudeliter excercuerant in eos, qui Saxonicarum Eccleſiarum exemplo, non aſſentirentur Pontificiæ doctrinæ. Et Philippus Melanchthon litteris nuntiiſque fiebat certior, adventum ſuum in Britanniam magnopere expeti, & futurum ut ab ipſo Rege accerſeretur. Orabantque amici, ne recuſaret, neve gravaretur illud iter ſuſcipere. A quo ſanè animus ipſius neutiquam abhorrebat. Rex autem Britaniæ, ut matrimonium novum legitimo modo & jure bono videretur contractum, nihil non experiri, & refragantes omnes odiſſe, & hanc maximè ob cauſam ad eos, quos ante fuerat inſectatus, inclinare credebatur. Cujus voluntati repugnans inter alios Thomas Morus vir doctrina atque dignitate præſtans, & qui præſentis ſtatus mutationem fieri nollet, & cui novitas conjugij diſpliceret, ſupplicio ultimo affectus eſt. Rex autem Galliæ, qui in Italia bellum gerere & occupare Mediolanum cuperet, ſocietatem Principum Germanorum expetebat. Cumque conveniſſent fœderis faciendi iterum gratia aliquot, eodem Legatus Gallicus acceſſit. Non autem potuit verecundè peti conjunctio ſine excuſatione crudelitatis ſupplicio-

rum

rum, quibus plurimi in Gallia per ſummos cruciatus fuerant necati: Itaque tunc & in ſeditioſos quoſdam ſuæ gentis animadvertiſſe Regem dictum eſt, & petitum ut de Religione diligenter re deliberata ſic conſentiretur, ne aſſerendis defendendiſque non neceſſarijs aut etiam ſupervacaneis dubiiſve, Reſpub. & Eccleſia amplius turbaretur. Petitum etiam fuit ut mitterentur ex Germania aliqui viri docti & boni, qui de dogmatibus ſententiam ſuæ partis exponerent. Fuerat autem quorundam ſtudio effectum, ut Rex non alienus à Philippo Melanchthone videretur, cui & accurata explicatio rerum, quas tractandas ille ſuſcepiſſet, & ab adverſariis ſine acerbitate diſſenſio, valde placeret. Itaque non modò amici inſtitere literis ſuis, ut in Galliam ad Regem proficiſceretur, ſed hoc etiam obtinuerunt ut ipſe Rex miſſis literis ad Philippum clementiſſimè eum invitaret ad congreſſum ſuum. Eo anno peſtilentiæ metu Wittenbergenſis ſchola diſſipata fuerat, & Philippus Melanchthon cum pleriſque Magiſtris doctrinæ conceſſerat in oppidum Duringiæ Ihenam. In Gallia autem Regis animus perturbatus ira indignationeque nullum modum ſervare neque facere finem ſuppliciorum. Et arrepti primum indicati convictique tanquam conatuum ſeditioſorum, quod uno tempore

paſſim

paſſim libelli quidam Pariſijs clanculum propoſiti & ad Regii quoque conclavis januam affixi fuiſſent: Hujus igitur facinoris conſcii ſtatim complures compræhenſi & ſubjectis ignibus torrendo excruciati ita demum vivi combuſti ſunt. Sed indicibus præmio propoſito & conceſſa deferendi accuſandique licentia quibus libet, plurimi etiam illius audaciæ nequaquam participes, rei facti & crimine defectionis ab Eccleſia, quod Luteraniſmi nomine inſercbatur, damnati & cremati fuerunt. Erant & pietate & doctrinæ literarumque eruditione in illo Regno, dignitate etiam & honoribus præſtantes quidam viri, quibus crudelitas iſta immanis admodum diſplicebat & ingentem afferebat dolorem. Et hi Germanos celebres eruditionis nomine in Gallia, benevolentia favoreque complectentes tuebantur atque protegebant, neque patiebantur eos ab iſta violentiæ feritate attingi. Inter quos excellebat benignitatis & omnino virtutis ſapientiæque fama domus Langæa & in hac Princeps Wilhelmus Bellajus, qui Galliam ſuæ ſapientiæ, fortitudinis, integritatis, fidei ope moriens deſtituit graviſſimè laborantem & in ſæviſſimo bello & aſperrima fortuna illius, Anno Chriſti M. D. XLIII. Germanorum autem, de quibus egregia ingenii, doctrinæ, virtutis, ſapientiæ, pietatis eſſet exiſti-

exiſtimatio, princeps habebatur Iohannes Sturmius. Per occaſionem igitur illis de negotiis inter ipſos verba fieri, & conſilia rationeſque iniri ac quæri, quibus tam graviter laborantibus rebus ſubveniri poſſet. Perfectumque eſt diligentia & ſtudio horum, ut apud ipſum Regem mentio fieret doctrinæ Saxonicæ, & Philippi quædam ſcripta coram eo legerentur, quorum dilucida expoſitione & diſputationibus placidis Regis voluntas ad clementiam converſa ferebatur, conſiderantis, & quouſque eſſet ſuperſtitio progreſſa,& quibus in tenebris jacuiſſet obſcurata veritas cœleſtis, & quam tetri errores doctrinam diſciplinamque Eccleſiæ occupaſſent. Verentis etiam fortaſſe,ne animadverſionis iracundia inſontes cum ſontibus corriperet. Hoc cum Philippo Melanchthoni eſſet ſignificatum, amicis ſuadentibus atque hortantibus literas ſcriptas mittit ad Epiſcopum Pariſienſem Iohannem Bellajum, quibus monet & orat: Animos Principum in Galliæ regno mitigari ſtudeat, autorque ſit, ut ratio ineatur, qua ſanari Eccleſia poſſit,quam indies magis magiſque lacerari appareat. Abuſus quoſdam eſſe repræhenſos, & nunc multos pios atque doctos veritatem quærere & doctrinæ genus purum, non prava cupiditate aliqua ſed ſtudio religionis. Atque eſſe ortas contro-

troverſias de maximis rebus quæ nulla armorum vi aut ſuppliciorum metu opprimi poſſe videantur. Non patrocinari ſe turbulentis & ſeditioſis, neque iis qui improbitate & malitia veritatem ſimplicis doctrinæ corrumpant, quos fanaticos ſolebat vocare. Verum horum etiam furori ſic maximè reſiſti poſſe, ſi extet certum doctrinæ genus, quo ambigentum animi confirmati nitantur. Oſtendit quantum momenti ſit in Galliæ florentiſſimo regno, ad omnium bonorum animos tam erigendos quam dejiciendos. In eo ſi exemplum iſtud ſtatuatur, ut non modo fanatici & ſeditioſi coherceantur, ſed nulla prorſus admittatur emendatio Eccleſiaſticæ doctrinæ & errorum correctio, ſique præſentia Eccleſiæ vitia ſumma vi defendantur, futurum eſſe ut ubique gentium magna de ſpe boni piique decidant. Addit: Eſſe eas preces & vota iſta, ut in periculo communi ſuccurratur Eccleſiæ ſimul atque Reipublicæ non unius nationis ac gentis, ſed omnium in toto orbe terrarum religioſæ pietatis & tranquillitatis publicæ cupidorum. Multum profuiſſe conſtat has literas, & lenitam eſſe Regis iram, & de ſuppliciorum ſævitia nonnihil remiſſum. Inculcatum autem fuerat Regi in Germania turbarum, motuum, ſeditionum, cædium, vaſtitatis, denique malorum omnium cauſſam fuiſſe

mutationem doctrinæ Eccleſiaſticæ,& falſò pleraque coram eo narrata. Quamvis igitur minimè ignoraret ac potius perſpicuè videret, quid in doctrina & ritibus uſitatis non modò vitiorum ſed omnino ſcelerum hæreret, tamen à novitate ſimilia incommoda vel parem potius infelicitatem metuere exiſtimabatur,& eoſdem eventus,quos perſuaſum hactenus habuiſſet de innovata doctrina Eccleſiaſtica extitiſſe. Sed ſive hoc ſeu aliud fuit, quo Rex Galliæ tunc ad clementiam ſe inclinavit, & eò adduci paſſus eſt, ut de rebus tantis cogitandum diligentius certiuſque cognoſcendum arbitraretur, primùm in Germaniam miſſus aliis etiam de cauſis Barnabas quidam Voræus,amicorum literas ſcriptas Philippo attulit, & cum eo locutus eſt de profectione ad Regem, policituſque non modò literas regias quibus accerſeretur, ſed cum obſides etiam, qui darentur, dum abeſſet, tum præſidia quibus deduceretur & reduceretur, ut undique periculi metus eſſet amotus. Urgebant rem amici, qui perſuadere conarentur, in congreſſu colloquioque cum Rege Melanchthonis,non Galliæ ſolùm ſed penè orbis terrarum fortunam eſſe poſitam. Si illum præſentem vidiſſent, ſimul ſalutem ſuam cum aliorum omnium conjunctam affirmare ſe conſpecturos. Si in illis fluctibus & ſæviſ-

ſæviſſimis tempeſtatibus audiiſſent adventantem, jam portum & tutiſſimam ſtationem ſibi oſtenſum iri. Quod ſi negligeret aut etiam contemneret poſtulata Regis, fore ut omnis ſpes, qua ſuſtentati in maximis periculis & præſenti diſcrimine fuiſſent, debilitata infringeretur, & ſimul ægrè aliquantulum ſopiti ignes rurſum ſuſcitarentur, & ſuppliciorum immanitas recrudeſceret. Atque eum cogitare, æquum eſſe cenſebant, non jam à ſe tantùm rogari, ſed ab omnibus hominibus, non ab iis, qui graviſſima ſupplicia perpeſſi ſint, neque qui eadem pertimeſcant, præſentiam ejus exoptari, ſed advocari ipſum Dei Chriſtique Ieſu voce. Removeret igitur ex oculis Cæſarea & regia nomina. Non reſpiceret populorum conjunctionem aut alienationem, funeſtas flammas intueretur & fumantes rogos, in quibus innocentiſſimorum hominum corpora conflagraſſent, & ſe plurimorum periculis quibus immineret idem exitus, moveri ſineret. Hæc & his ſimilia cum Philippo & ſcriberentur & nunciarentur, & multiplice ille cura & varia conſideratione afficiebatur atque perturbabatur. Difficile enim erat conſtituere, quid in tanta ac tali re fieri oporteret. Vel ea potius quæ offerebantur inexplicabiles habebant quæſtiones & diſputationes infinitas. Non eum

reſpectus ad ſe aut ſuos, non longinquitas loci, non periculorum metus morabatur, quamvis hæc ab ipſius amantiſſimis præſentia demonſtrarentur, ex quibus quidam inſidias vitæ ejus ſtrui ſuſpicabantur, & eum literis graviſſimè ſcriptis, ut caveret admonebant. Verum cum nihil eſſet prius illi neque antiquius gloriâ Filii Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti, tot piorum bonorumque ſalute & incolumitate, tranquillitate Eccleſiæ tantis procellis infeſtæ, hac una cura excruciabatur & in eo adhærebant cogitationes univerſæ, quod dubitaret de conſilio ſuſcepti negotii, & quæ actiones futuræ hujus eſſent, non poſſet decernere, & de exitu felice planè deſperaret. Neque ille quid ſibi conduceret omnino laborabat, ſed ne quid in tanta re imprudenter factum, turbarum mala aſperiora redderet providens, mirificè ſolicitabatur animo ſuo. Veniebat ei in mentem varias eſſe opiniones diverſorum in Gallia, & ea erat expertus, quæ cauſam darent circumſpectionis atque formidinis. Audiebat tanquam ſeditioſos eſſe eos damnatos de quibus tam crudeliter ſupplicia ſumſiſſent. Præterea cum intellexiſſet Gallos hoc agere ut quædam diſcrepantium capitum in Eccleſiaſticæ doctrina controverſiæ tollerentur, hoc maximè timebat, ne minuta aliqua & quæ ſua ſponte jam è ma-

nibus elaberentur, concedentes, retinere vellent ea, in quibus potiſſimum falſitas impietatis reſideret. Quod videbat neque fieri debere, & ſi tentaretur, plus ſecuturum mali quam boni. Cumque eſſet de Regis voluntate exiſtimatio ipſius præclara, tam multis tantopere illam prædicantibus, quid ipſe tamen Rex, ut maximè vellet atque cuperet, poſſet efficere non ſine cauſa dubitabat. Itaque reſcribens amicis hortabatur eos, darent operam ut Rex curaret maturandam Synodum, & per quoſcunque liceret ad hoc impelli ſtuderent animum ipſius. Tum enim communiter ineundæ rationis occaſionem omnes habituros, qua Eccleſiæ afflictæ ferretur auxilium. Cætera conſilia ſibi ſignificabat videri inutilia, quæ periculoſa eſſent omnia. Hæc ad amicos perſcribens ipſis ut in re præſente deliberationem totam permittebat. Quod non tergiverſandi iſta cauſa commemorarentur, ſed ut ipſi ſtatuerent quibus nota Gallia eſſet, quid expediret. Cum in omnem eventum favorem atque gratiam Potentiſſimi Regis, cauſæ conciliari poſſe optaret. Quod ſperabat fore, veris & commodis ſermonibus. Non enim ignorabat quanto odio ubique hæc laboraret, excitato adverſariorum fictis criminibus, itaque ſi ipſi in eo perſeverarent, ut exiſtimarent ſuum adventum profuturum

& Galliæ & Eccleſiæ univerſæ, policebatur ſe paratum promtumque fore ad ſuſcipiendum iter iſtud, relatis quidem prius omnibus ad Illuſtriſſimum Principem, qui haberet conductam operam ſuam. Itaque omnia fidei prudentiæque ipſorum committere. Cum autem Voræus & ſtudioſius de Philippo ad Regem reverſus loqui, & prolixius promittere, & ſi accerſeretur policeri adventum ipſius non dubitaſſet, ita à Rege literæ ſunt miſſæ, quibus collaudato ſtudio ipſius, quod Rex ab eo adhiberi intellexiſſet in ſedandis altercationibus invectis in Eccleſiaſticam doctrinam, quoniam ipſe ſe laborem itineris non gravatim ſuſcepturum eſſe oſtendiſſet, quo ad Regem ſe conferret, coramque illo de concordia doctrinarum cum ſelectis aliquot Gallicæ nationis viris doctis diſſereret: ita petebatur ut literis regiis tanquam fidei publicæ obſidibus fretus, quamprimum adveniret, neque ſe abduci ullius perſuaſione ſineret, à tam pio ſanctoque inſtituto. Nullam enim rem unquam majore Regem cura, ſtudio, ſolicitudine animi complectendam duxiſſe, quam ut laceratæ diſſenſionibus Eccleſiæ detrimenta ſarcirentur, & pulcerrima politia illius inſtauraretur. Denique affirmabatur modis omnibus adventum Philippi futurum eſſe Regi gratiſſimum. His literis acceptis omnino

nino erat animus Philippo in Galliam proficiſci, neque expectationem & ſpem de ſe conceptam amicorum fruſtrari. Neque operam ſuam, quæ navari poſſe crederetur, ſubtrahere afflictæ Eccleſiæ. Sed ut veniam hanc ei Ill. Princeps ipſius daret, & poteſtatem cum bona gratia in Galliam ſe, illo tempore, conferendi faceret, impetrari non potuit, Cum alia autem obſtare viſa ſunt, tum non minimo impedimento fuit bellum quod Rex Galliæ adverſus Imperarorem Carolum non meditari aut moliri, ſed jam movere & gerere ferebatur. Cognitum quoque eſt malevolorum quorundam obtrectatione Opt. & Præſtantiſs. Principis animum ad quandam hæſitationem fuiſſe perductum, ut nonnihil Philippo diffideret. Itaque denegans & planè præcidens petenti Philippo copiam ſibi clementiſs. fieri in Galliam veniendi, literas miſit ad eum verboſè & ſeverè ſcriptas. In quibus hoc potiſſimum movit Philippum & à conſilio itineris Gallici deterruit, quod oſtendebatur verendum eſſe, ne iſta profectione non modò nihil fructuoſè perficeretur, ſed ne detrimenta majora acciperentur, & cauſæ darentur, quibus de cauſis publica Germaniæ quies turbaretur, neve adeò ipſius Principis quædam negotia redderentur difficiliora. Hoc omnino periculum in ſe

 recipere

recipere ille noluit. Itaque cum magno dolore multorum non etiam nullorum repræhenſione cum Voræo, quemadmodum Rex voluerat, non eſt profectus. Et ei literas dedit abeunti, quibus inprimis Regi gratulabatur cupiditatem ſanandæ Eccleſiæ, non violentis remediis ſed vera ratione & Rege Chriſtianiſſimo, quo ipſe titulo ornaretur, digna. Qui in diſſenſionibus illis ita ſtuderet utriuſque partis impetus moderari, ut explicata doctrina Chriſtiana atque perpurgata, ſimul gloriæ Chriſti, & dignitati Eccleſiaſtici ordinis & tranquillitati publicæ conſuleretur. Orabatque ut non deſiſteret Rex in hanc curam cogitationemque incumbere, neque aſperioribus ſcriptis aut judiciis quorundam ſineret ſe adduci, ut etiam res bonas & Eccleſiæ utiles deleri pateretur. Se quidem literis Regiis acceptis quantum potuiſſet conatum eſſe atque contendiſſe, ut ſtatim ad Regem accurreret. Quod ſibi nihil eſſet optatius, quam ut pro ſua tenuitate aliquid opis afferre poſſet Eccleſiæ, quodque in optimam ſpem veniſſet, poſtquam cognoviſſet eam eſſe pietatem ac moderationem Regis ut in commune gloriæ Chriſti conſultum cuperet. Nullo verò ſe modo potuiſſe tunc iter ingredi, propter maximas difficultates, quibus adhuc eſſet implicatus. Quas poſſet Rex cognoſcere

ex

ex Voræo cui eſſent notæ. Quamvis autem moram quandam illæ afferrent, tamen non eſſe animum ſuum ab illa profectione averſum. Quod & ipſum planius & copioſius expoſiturum Voræum eſſe confideret. Atque ita Voræus dimiſſus Regem invenit in belli Italici apparatu, cui poſtea iſta res curæ non fuit. Eſtque deinde etiam atrocius ſuppliciorum ſævitia vexatum regnum Galliæ. Itaque ut fit, alii de tota re aliter ſentire & loqui; quidam credere ſi Philippus adveniſſet, multa Regi indicari demonſtrarique potuiſſe, quorum ignorantia cauſam daret, ut & ipſe juberet iratus abhorrentia ab ingenii ipſius naturæque bonitate, & ad ea quæ gererentur inhumanius, conniveret: Plurimum habituram momenti exiſtimationem de Philippo ſingularem, futuram liberam de magnis & parvis diſputationem: Neque offenſuram Regem in afferenda veritate libertatem orationis, ac conſtantiam potius eum magnopere delectaturam fuiſſe: qui jam inciperet intelligere aliquid. Niſi enim ita eſſet, neglecturum fuiſſe, ut antea rem totam, & iracundiæ ſuæ indulgentem vindicaturum offenſiones. Plurimum ſitum in eo ut audiatur interrogatio, & reſponſio ſtatim ſubjiciatur. Valde autem cavendum fuiſſe, ne Rex cui propemodum certò promiſſus eſſet adventus

 Philippi

Philippi ex illa fruſtratione, vel opinionem conciperet levitatis, vel ſuſpicionem hauriret diffidentiæ, atque ita de integro & à cauſſa alienior, & in adverſantes ſententiæ ſuæ aſperior immitiorque redderetur. Alii incerto dubioque eventu in tam magna gravique re periculum faciendum fuiſſe in Rege illo cauſæ conciliando, & ſecretum à cæteris cum ipſo colloquium inſtituendum nullo modo cenſebant. Erant etiam qui Philippo ſoli, committendam talem actionem potuiſſe tutò negarent. Experiebaturque iniquitatem ille fortunæ fatalem, ut minus rectè judicaretur à nonnullis de conſilio hoc ipſius. Neque decrant qui omnia in partem deteriorem interpretarentur. In qua veluti palæſtra miſeriæ totam vitam illius luctatam eſſe ſcimus. Sed prudentes & callidi aliud actum quæſitumque exiſtimabant, cum in ipſo belli quod adverſum Cæſarem Carolum gereretur apparatu maximo, ſuſceptas inſtitutaſque tales tractationes cernerent, & plærique invidiam in Principem cui ſerviret Philippi opera, derivare vel minima ex parte oportere non putabant. Sic igitur illa profectio tunc repreſſa poſtea evanuit, & ſunt in Republica & Eccleſia ea ſecuta, quæ, niſi quatenus ad Phil. Melanch. aut temporum negotiorumque quæ hac narratione continuanda putavimus, ſeriem propriè pertinent, à me

à me jam non exponentur. Sanè Philippus Melanch. invitus retentus eſt. Et aliquantiſper remanendi in Saxonia animum habuit hæſitantem. Amicique ejus non ſine cura fuere, ne quid ei triſtius accideret. Verum iſta quaſi vulnera clementiſſima humanitate Illuſtriſs. & Opt. Principis ipſius & celeriter & facilè fuerunt ſanata. Non duxi ſilentio prætereundum, quo horum negotiorum & difficultatem & fortaſſe pericula ſignificata eſſe credi poſſe videatur. Nam quo tempore propter peſtilentiæ contagionem Wittenberga plærique ſcholaſtici tam Magiſtri quam diſcipuli urbem relinquere decreverant, paucis ante horum diſceſſum diebus flamma de cœlo decidit ante ædes Philippi Melanchthonis, & templi tectum viſa eſt lambere. Cum quidem alias etiam ſignificationes notaſſe eum conſtet, quibus ab earum rerum quæ ſecutæ fuerunt, moleſtia curiſque & periculis quoque præmonitum ſe fuiſſe intellexerit, & recordando ſæpe commemorarit. Atque iſtæ fere de Gallico itinere curæ moleſtiæque tunc exhibitæ Philippo fuere. Nihilo autem minus ambire viſus eſt deinde Rex Galliæ ſocietatem Saxonicorum, & cum ipſius quoque legatis de capitibus controverſis Eccleſiaſticæ doctrinæ eſt diſputatum. Sed Britannici magis aſſidui fuerunt in hac parte,

& cum Philippo inprimis liberè collocuti. Inter quos Nicolai Heti & eruditio & humanitas ab ipſo laudabatur. Ab his etiam eſt vel commoditate verborum perſuaſum Philippo, vel precando expreſſum, ut Regi Britaniæ quaſi dicatum epiſtola præpoſita librum ex ſuis unum peculiari compellatione mitteret. Redierunt mox anno Chriſti M. D. XXXVI. Wittenbergam Magiſtri doctrinæ publicæ & diſcipuli, quos diſceſſiſſe metu peſtilentiæ diximus. Et Philippus hypochondriacis doloribus eſt conflictatus, quos uſu herbæ chamæleontis mitigavit, & ſcimus efficacitatem illius remedii eum prædicaſſe. Dum autem cum Britanicis legatis acriter de capitibus doctrinæ Eccleſiaſticæ diſputatur, & eo res deducitur ut de plæriſque conveniat, deque divortio tantum diſſenſio reliqua eſt, id accidit de conjuge altera à Rege ducta, quod omnium animos valde perturbavit, & Legati circiter menſem Iunium Wittenberga diſceſſerunt; & ſolicitudine Britanici itineris Philippum liberarunt. Nam hæc illis flagitantibus una cum aliis fuerat ei deſtinata. Sunt tamen aliæ tunc deliberationes actionesque inſtitutæ atque ſuſceptæ Theologicorum colloquiorum, quorum eventus cum ſolicitum habuiſſet imprimis Philippum, ipſius moderatione & diligentia effectum eſt, ut ille ſatis

eſſet

eſſet felix. Atque ita quod diu conceptum animo iter habuerat, tandem eſt ingreſſus, ut & in patriam & Tubingam ad nos veniret. Ubi, quemadmodum dictum eſt, habuimus eum aliquantiſper gratiſſimum & jucundiſſimum hoſpitem, & autorem conſiliorum ordinandi res ſcholaſticas & doctrinam publicam conſtituendi in illa Academia. Eſtque eum Illuſtriſſimus Princeps Vlrichus clementiſſimè complexus. Deque ejus ſententia accerſendum curavit IohannemBrentium è ſalinis Suevicis, cujus annuâ operâ Eccleſia & ſchola ſalutari & bonâ uſa eſt. Habuit comitem eo itinere Clariſſimum virum Philoſophiæ & inprimis Medicinæ artis profeſſione Iacobum Milichium, cujus ingenium rectum, ſincerum judicium, in conſiliis prudentiam ac fidem, animum firmum, voluntatem perpetuam atque conſtantem in optimarum artium diſciplinarumque ſtudiis colendis, & tuendis amicitiis, perſpectam maximi faciebat, ut par erat, Philippus Melanchthon, & Milichium diligebat inprimis. Hic Friburgum Briſgoicum patriam habuit, natus loco perquam honeſto. Cumque conſediſſet Wittenbergæ, quemadmodum & alii externi complures, poſt multorum annorum actam ibi vitam ſumma cum laude & præcipua plurimorum utilitate, anno Chriſti M.D.LIX. maximo omnium

omnium luctu mortuus eſt, agens annum ætatis LIX. Hæc excurſio, cujus & cupiditas videndi amicos cauſſa fuiſſet, varios rumuſculos commovit, vel à malevolentia invidiæ & odii, vel temeraria levitate vanitatis ortos. Aliqui literis diſſipaverant, ita diſceſſiſſe Philippum Wittenberga, ut diſſidentem à Lutero & reliquis, neque reverſurum illuc. Alii quamvis rediret, conjunctionem firmam non fore augurabantur, quod nimis philoſophica eſſet doctrina Philippi de actionibus virtutis & officiis. Hæc ventilabantur ab imperitis bonarum artium, & quibuſdam qui in ſola vehementia & abhorrente ab humanitate ac moderatione genere tam docendi quam vivendi ſpem exiſtimationis alicujus collocabant. Sed Philippus Melanchthon curſum tanquam navigii directum tenuit, ut ſtudia optimarum diſciplinarum & artium excoleret quibuſcunque modis & rationibus poſſet, utque veritatis cœleſtis doctrinam ſimplicem docendo traderet, & eam ſpinoſis ſuperiorum temporum diſputationibus expurgatam, propria & pura oratione explicaret. Quod agentem & hujus generis pulcerrima & præclariſſima opera elaborantem, cum religioſæ pietatis & honeſtatis amantes omnes, tum Luterus ipſe, non modò diligere, ſed ſuſpicere etiam ac colere.

Neque

Neque ſine ejus conſilio quicquam inſtituere quod momenti aliquid haberet,& ad cuncta informanda,componenda, explicanda opera ipſius uti. Qua ſe non poſſe carere ingenuè fatebantur, & gratis animis agnoſcebant maxima merita ipſius, neque inhumaniſſimo & pernicioſo iſto, qui paulò poſt frequentari cœpit,more,in quo viribus ipſi deficerentur, eo excellere alios ægrè ferebant,neque metuebant ne alterius ſplendor exiſtimationem eorum deminueret. Quorum judicio & ſua ante omnia conſcientia contentus Philippus, uſque adeo nihil curabat cæterorum maledicos ſermones, ut penitus contemneret, in quo & conſtantiſſimè perſeveravit. Eo anno orbis ſolis & lunæ obſcuratus fuit, & de ſcalis lapſus Philippus eam partem dorſi,quæ nominatur Os ſacrum, graviter afflixit, & aliquot diebus pertulit magnos cruciatus. Sed nihil poſtea ſenſit ex eo caſu incommodi aut mali. Hoc eodem Chriſti anno obiit mortem D. Eraſmus Roterodamus ætatis ſuæ LXX. Baſileæ, quo ſe Friburgo receperat. Hunc toto vitæ ſuæ tempore coluit atque veneratus eſt Philippus Melanchthon, neque de eo prædicari à me quicquam vel neceſſe eſt,vel etiam decet, omnibus ubique locorum atque gentium noto ac celebri, & cujus ſcriptorum monumenta paſſim extant

habenturque in manibus, cujuſque totum curriculum in ſpacio doctrinæ liberalis & piorum ſtudiorum deſuadavit & elaboravit ad utilitatem publicam omnium, quibus doctrinæ & veritas & eruditio cordi eſt. His temporibus Academiæ Tubingenſi nonnihil difficultatis allatum eſt cujuſdam offenſione, cujus eſſet munus, Romani Pontificis autoritate faciendi collegiis profitentium facultatem optimarum artium & diſciplinarum, poteſtatem, ut meritis conferrent honores & decernerent titulos dignitatum ſcholaſticarum. Hoc enim facere ille pertinaciter recuſabat, & oppido exceſſerat, neque patiebatur ſe mitigari, quamvis ad eum præcipui ex Academia miſſi & egiſſent negotium cum reverentia perſonæ ipſius debita humaniſſimè, & nihil proficientes teſtati de Iure Academiæ ita diſceſſiſſent. Prætendebatur autem in negando mutatio ſtatus Eccleſiaſtici & ſcholaſtici, quem, niſi Romani Pontificis permiſſione & venia, approbare adjuvareque ſibi nequaquam liceret. Habet nomen munus iſtud Cancellarii, & eſt Tubingæ mandatum præpoſito adminiſtrationi illo in oppido Eccleſiæ, benignitate Pontificis Romani ſingulari. In conſultationem igitur res venire & non reſpondere idem cuncti, placuitque tunc ſententiam ac conſilium Philippi Melanchthonis

exquirere, Ad quem literæ publicæ datæ fuerunt. Is cum aliorum quoque judicia exploraſſet, ſuum planè & perſpicuè explicuit ſcripto ad Academiam, cum aliorum etiam literis miſſo. Cujus ſcripti ſummam ſi demonſtraſſem, neque ab inſtituta hoc narratione abhorrens viſum iri, neque cognitionem infructuoſam habiturum eſſe dixi. Affirmatur autem illo tanquam minimè dubium: Eccleſiam Dei habentem ſcholas & conventus ſeu collegia docentium & diſcentium, poſſe & debere teſtimonia dare auditoribus. Teſtari id conſuetudinem litterarum publicarum, quas Formatas vocarent, & aliquas Synodos decreviſſe, ne ſine his reciperentur ulli ſacerdotes. Deum autem ipſum velle frequentioribus Eccleſiis adjunctas eſſe ſcholas literarum & doctrinæ, quæ Eccleſiæ neceſſaria eſt, ſicut fuerint olim ſcholæ Alexandriæ, Antiochiæ, Cæſareæ, unde mitterentur huc & illuc doctores cum teſtimoniis. Quapropter poſſe nunc quoque Eccleſiam habentem adjunctam piam ſcholam dare teſtimonia, hoc eſt renunciare Doctores Theologiæ. Hæc, inquit, ſententia de Theologis non dubia: Neque hic diſputandum eſt, de privilegiis aut jure annulorum aureorum. Nam hi cum mittantur ad Evangelii præconium, ſcire debent ſibi crucem & ærumnas perpetiendas,

das,

das, non opes & voluptates quærendas eſſe. Et promotiones tales Theologicæ fuerunt Patrum, Prophetarum & Apoſtolorum temporibus, & poſtea florentibus Eccleſiis Alexandriæ, Antiochiæ, Cæſareæ, longè ante quam Romani Imperatores aut Pontifices aliquid ſanxerunt de Academiis. De reliquis tribus ordinibus profitentium aliarum artium facultatem, reſponſio ipſius hæc fere complectebatur: ſcire ſe quæ eſſent nunc opiniones uſitatæ, nec eſſe eum qui cuperet mutari præſentes politias, nec cum iis, qui iſtam politiæ formam defenderent, rixari velle. Conſuetudinem eſſe annorum fortaſſe trecentorum, confirmari ſtatum ſcholarum publicarum autoritate pontificia & imperatoria, & ferri privilegia. Favere ſe moribus præſentibus honeſtis, ſed arbitrari ne Pariſienſem quidem Academiam initio Pontificum Imperatorumque Rom. decretis fundatam eſſe, & quæri poſſe hac in parte & de Bononienſi & de Piſana. Atque ſe eſſe ea in ſententia & ita ſtatuere: Unamquamque Rempub. & eum penes quem ſumma rerum eſt, poſſe conſtituere collegium docentium & diſcentium utilia ac bona. Immo hoc facere eos debere, quorum fortunæ & opes magnæ ſunt. Et hoc, inquit, collegium optimo jure poteſt dare teſtimonium auditoribus, Neque ſunt gradus dignitatis ſcholaſti-

cæ

cæ aliud, niſi iſta teſtimonia: Quod ſi fortè diſputetur de lege generali, eam jam ait latam eſſe: Vt approbati à ſuis collegiis excerceant artes. Quemadmodum Imperatoris Valentiniani pulcerrima lex teſtatur, codice de Profeſſoribus. Sed ex Iuriſconſs. & Medicis fortaſſe hac communi collegii autoritate contenti eſſe aliqui non volent. Neque ego cum his rixari, inquit, velim: in Philoſophicis tamen cæteris ſtudiis conſervari poſſent gradus decernendis titulis, ſi tamen adeſſent omnium artium profeſſores & Magiſtri. Ridiculum enim fortaſſe ſit, ibi creare Magiſtros artium liberalium, ubi ne tradantur quidem præcipuæ artes. Certè ſcholam Atticam conſtat dediſſe teſtimonia diu quoque ante quam ab Imperatoribus ſanciendo hoc confirmaretur. His ingenuè & liberè, more ſuo, addidit: Cauſſam quoque conſiderari oportere, qua de cauſſa jam tales confirmationes denegentur. Non velle enim aliquos propagari veram atque puram Evangelii Chriſti Ieſu doctrinam, quæ neceſſaria ſit Eccleſiæ, & ideo certis perſonis & congregationibus illos eſſe inimicos. Qui iſtam tamen doctrinam amplexi ſunt, Principes viri & civitates, facere debent officium ſuum & conſtituere collegia honeſta docentium diſcentiumque bonas literas & artes. Poſſe autem

tem collegia teſtimonia dare, jam oſtenſum eſt, & dari ipſa par eſt, vel ut eruditi & docti emineant, vel ne imperiti per audaciam aliis imponant, & ita cum adoleſcentia perperam inſtituendo corrumpatur, tum dogmata falſa ferantur, & tam Eccleſiæ quam Reip. quies & tranquillitas turbetur. Cum Iulianus, inquit, edicto prohiberet admitti Chriſtianorum liberos in ſcholas publicas, Chriſtiani proprias ſcholas & peculiares diſcentium cœtus habere inſtituerunt. Nec eſt dicendum, non licuiſſe tunc Chriſtianis dare teſtimonia auditoribus ſuis. Immo creſcentibus tunc ſcholis & ſtudijs Chriſtianorum plures homines doctrinam Evangelii admiſerunt invitati honeſtis ſtudiis & diſciplina Chriſtianorum. Eſtque credibile libentius miſiſſe multos in ſcholas Chriſtianorum liberos ſuos, ubi eſſe mores honeſtiores & integriorem vitam cernerent. Hæc fere ſunt, quæ Philippus Melanchthon à Tubingenſibus conſultus tunc reſpondit. Sed res iſta, quadam veluti Iuris via expedita fuit, ut Cancellario, qui ad præſtandum officium & fungendum munere ſuo legitimè requiſitus, in defugiendo & recuſando perſeveraret, alius autoritate ordinaria ſufficeretur, ne diutius hujus quaſi principatus curatione Academia deſtitueretur. Annus Chriſti M. D. XXXVII. deliberationes de Synodo

nodo renovavit & attulit curas maximas Philippo. Placuerat enim Principibus convenire ad audiendum Legatum Imperatoris Caroli, qui dicebatur habere mandata de Synodo potiſſimum, in oppido ſito in finibus Duringiæ & Haſſiæ, quam Chalcidem & Vulcaniam Philippus ſolebat appellare, propter crebras officinas æris & ferri. Evocati ſunt aliunde quoque Theologi & adducti Witteberga Martinus Luterus & Philippus Melanchthon. Graves cauſæ perhibebantur fuiſſe, ut Theologi convocarentur. Nam & de doctrinæ capitibus accuratius ſententias conferri, & manifeſtius conſentiri tandem oportere exiſtimabatur. Decerni etiam & ſtatui debere, ſi res ad Synodi cognitionem deduceretur, quæ capita doctrinæ Eccleſiaſticæ ita retinenda defendendaque eſſent, ut aſſertio illorum omnibus rebus humanis, tranquillitatique Reipub. & fortunis ac vitæ in terris præponeretur. Itemque ſi vera ratione & via in Synodo procederetur, quod ad inſtaurandam in Eccleſia concordiam, & pacis communis cauſa, Pontifici Romano & Eccleſiaſticæ potentiæ videretur eſſe concedendum. Sæpe autem boni & quibus cordi erat religio, & amantes patriæ, queſti haud obſcurè fuerant: tantas illas res, non tam ſolicitè & diligenter agi quam magnitudo

nitudo earum poſtularet. Sed iſta tunc conſilio optimo & maximè laudabili ſuſcepta, partim inter agendum adhæſerunt, partim admodum lentas habuerunt progreſſiones. Neque enim Pontifici de Synodo quicquam concedere, neque de doctrina, exquiſitè diſſerere conſultum plurimis viſum. Et non parum impeditæ tractationes illæ fuerunt, gravi periculoſoque morbo Luteri, de cujus vita cum penè deſperaretur, improbantibus & adverſantibus plæriſque omnibus, juſſit ſe illinc avehi Luterus. Quod Clariſſimus vir Georgius Sturciades Erphordia accerſitus, ut ipſe mihi poſtea narravit, cum non omnino improbaret, ſe illi itineris comitem adjunxit. Et nocte quæ diſceſſus diem eſt ſecuta, melius habere Luterus cœpit. Itaque illo conventu neque accuratè de doctrina diſputatum eſt, & Legato Imperatoris reſponſum datum, quo talis Synodus, tali ratione indicta recuſabatur. Iuſſi autem Theologi ſunt aliquid componere de Pontificis Romani poteſtate. Quod à Philippo perſcriptum fuit. Simul etiam recognoſci placuit capita Auguſtanæ Confeſſionis, & explorari de illis ſententias omnium & audiri: num quis quid requireret, aut aliquid improbans diſſentiret. Cum præclara eſſet conſenſio de univerſis, ita ille eſt conventus ſolutus.

Petitum

Petitum tunc fuit à ſenatu urbis Auguſtæ, ut Philippus ad ſe accederet, ſed hoc multis gravibuſque de cauſis eſt denegatum. Dum autem bellis occupantur Reges, interea à conſultationibus Synodicis nonnihil ocii fuit; Philippum vero calumniarum & obtrectationum improbitas non deſinebat exagitare. Qua etiam Principis contra eum indignationem penè commotam fuiſſe accepimus, inſtigantibus eum quibuſdam & indoctis & levibus hominibus, quibus ſemper patuerunt magis fores & aures potentum quam gravibus & benè inſtitutis. Quod & antiquitas animadvertit ita ſe habere, quæ veteribus heroibus Iove genitis Libero & Herculi, in numerum etiam ſuperſtitione ſua relatis Deorum, adjunxit comitatum ridiculum, Silenorum & Satyrorum Dionyſiacam turbam, & Cercopum ſodalitatem Herculanam. Neque quicquam repræhenſioni in Philippo aut culpæ expoſitum erat, quam fuga altercationum & rixarum, ſtudiumque & cura tranquillitatis & quietis. Qui niſi de neceſſariis non putaret contendendum, poſſe autem arbitraretur conniveri ad nonnulla, multa ferri debere. Cum interea non ceſſaret operam dare & anniti, ut doctrina eſſet perſpicua, & ambigua explicarentur, & confuſa diſponerentur, & mirabilia quædam ad com-

communem intelligentiam proprietate expoſitionis ſimplicis ac planæ revocarentur. Id quibus diſplicebat, ii modo hoc modo illud, quod notarent arripere, & invidioſè deferre ad alios, ut ſæpe Philippus, priuſquam animadvertiſſet, odio oneraretur, & interdum vocaretur in periculum quoque. Inter alia & hoc crimen ſuſtinendum ei fuit, quod literæ ad ipſum ex Italia mitterentur ab iis quos cauſæ eſſe inimicos conſtaret. Quod ſuſpicioſum eſſe iſti volebant & cauſſam afferre dubitandi de voluntate & fide Philippi. Miſerat autem paulo ante literas ei Iacobus Sadoletus, cui poſt Petrum Bembum tribuebatur ſapientiæ & eruditionis laus præcipua. Hæc epiſtola ſcripta eleganter & forma ſermonis latini exquiſita, à Philippo oſtendebatur omnibus, tantum aberat, ut occultè aliquid & aſtutè ab ipſo fieret. Atque cogitabat reſpondere diligenter & accuratè, & eadem, ut dicitur, menſura aliquid illi viciſſim emetiri. Sed occupatus negotiis & curis oppreſſus infinitis facere hoc intermiſit. Atque haud ſcio an etiam penitus omiſerit. Verum criminationes illa accuſatorum & futilitate & manifeſta pravitate, facilè evanuerunt, adeo ut qui illas admiſerant, eos mox puderet proclivitatis iſtius. Epiſtolæ Iacobi Sadoleti, cujus mentio facta eſt, putavi hoc
loco

loco exemplum inſerendum. Quod & verbis eleganter & ſententiis præclare eſſe illa ſcripta mihi videretur. Atque iſto ſtudui quaſi emblemate noſtram narrationem reddi ſpectatiorem, cum aliis aliorum ſcriptis, quibus plenior & ornatior fieri hæc potuiſſet, certo conſilio variandam eam eſſe non duxerim. Epiſtolæ autem iſti inſcriptæ nominatim Philippo Melanch. aſcripta erant hæc:

Amantiſſimus tui Iacobus Sadoletus Cardinalis Carpentoractenſis.

Carpentoracti cum eſſem, quo in loco ſtatutum habere me credens domicilium perpetuum vitæ fortunarumque mearum omnium, repente tamen inde decedere, & Romam redire juſſu Pontificis Maximi ſum coactus: Sed cum ibi eſſem, accidebat mihi fermè quotidie, ut aliquid nanciſcerer de ſcriptis tuis, quæ ego & propter excellens ingenium tuum, & propter elegantiam ſtili atque orationis libentiſſime legere ſolebam. Id cum ſæpius facerem magnaque in legendo delectatione afficerer, ſenſi paulatim mihi incendi animum ad quandam benevolentiam nominis tui, uſque eo quidem, ut miro quodam ſtudio tecum ineundæ amicitiæ tenerer. Etſi enim nonnulla erat inter nos opinionum diſſenſio, ea tamen animorum diſſidium apud ingenue eruditos minime

me faciebat. Iamque erat mihi deliberatum ſcribere ad te, primaſque aperire amicitiæ fores, cum ſubito ut dicere cæperam, ad urbem accerſitus, & per cauſam appropinquantis concilii, earumq; rerum tractandarum & conſultandarum, quas mox in conſilio agi oporteret, è mea Eccleſia, *ubi decennio manſeram, evocatus, Pontificis hujus optimi & prudentiſſimi judicio tacito, inſcius atque imprudens in ampliſſimum ordinem S. R. E. Cardinalium cooptatus ſum. Hęc res effecit, ut meæ voluntati in dandis ad te literis obſequerer tardius.* Non enim *dici poteſt, ut ex illa priſtina, pacata atque felice vita, in hanc tumultuoſam & plenam ſtrepitus traductus ſum, quæ ſolicitudines, quam multæ & graves curæ, eædemque permoleſtæ me exceperint. Quod quidem mihi neceſſe fuit accidere. Hanc enim ego vitam & prius judicio fugeram & alteram illam item judicio fueram perſecutus. Quarum nunc utraque cum mihi contra animi ſententiam ceciderit, nec lætari poſſum habere me quod noluiſſem, & neceſſario doleo amiſiſſe quod diligebam. Sed quoniam* Deo *parendum eſt de nobis ſic ſtatuenti, dabimus nos operam, quantum per ejus auxilium opemque licebit, ut honorem hunc recte integreque adminiſtremus. Quod autem noſtræ inſtitutæ eſt ſcriptionis, non eſt paſſus meus, mi Philippe, in te animus diutius hoc à me officium differri, quin ut primum è turba & moleſtiis animus emergere cœperat, literas ad te darem, & pignus meæ propenſæ in te voluntatis & invitamentum*

tamentum in me tuæ. Si id quod ego in te amando meæ exiſtimationi de tuis eximiis virtutibus tribuo, tu humanitati tuæ, ut me pari benevolentia complectaris, eſſe dandum duxeris. Quod quidem te rogo uti facias, neque me ſitientem familiaritatis tuæ deſeras. Non *enim ego is ſum, qui ut quiſque à nobis opinione diſſentit, ſtatim eum odio habeam. Arrogantis eſt hoc & elati animi, non manſueti & comis, quas me potius ad partes natura mea vocat. Sed faveo ingeniis, virtutes hominum colo, ſtudia literarum diligo. In quibus tu ut doctrinæ & ingenii, ſic amoris mei non mediocres partes poſſides,* Nec *dubito quin tu eadem mente & volun:ate ſis præditus. Iſto enim animo, qui tam liberaliter artibus ingenuis expolitus ſit, nihil agreſte neque aſperum ineſſe poteſt. Quo etiam majorem mihi ſpem virtus tua facit, meas hoc apud te ponderis literas habituras, ut qui locorum ſpaciis disjuncti ſumus, animis tamen & benevolentia conjungamur. Quod ego maximè aveo expetoque, tibique prorſus perſuaſum cupio, in numero eorum, qui te diligunt & florentem cupiunt quorum magna eſt profectò, pro tui nominis celebritate, multitudo, me principem locum appetere, nihilque vehementius cupere, quam dari mihi locum probandi tibi recipſa & declarandi amoris erga te mei.* In *quo tu ſi anſam mihi aliquam occaſionemve meæ explendæ hujuſce cupiditatis præbueris, magno me abs te beneficio affectum arbitrabor. Omnia quidem quæ tibi grata eſſe*

 ſenſero,

ſenſero, tantò ſtudio ac diligentia exequar, ut nec fide quiſquam exequi majore nec benevolentia poſſit. Sicut & mea natura officii inprimis colens, & ſuſceptus jam erga te amor, & perpetuum meum erga doctos viros ſtudium poſtulat. Vale mi Doctiſſime Melanchthon & nos tui amantiſſimos dilige. Romæ XV. Calend. Iulii, M. D. XXXVII.

Vixit Sadoletus annis totis LXX. Poſt hanc miſſam epiſtolam X. Fuerat autem is, qui unacum Petro Bembo primus conſideraverat attentius, & accuratius uſurparat non modò elegantis & ſpecioſæ, ſed diſertæ atque dilucidæ & illuſtris orationis rationem & compoſitionem. Quæ non ſolum cujuſque linguæ propriis & ſignificantibus verbis apta, ſed ſententiis quoque non vulgaribus neque levibus concinna eſſe debet, ſimul ut prudenter cogitata, quæ exponuntur, ſimul ut eorum qui audiunt aut legunt, intelligentiæ, & ad penetrandum in animos ipſorum operam datam, eſſe appareat. Ad quæ cum ſingulorum verborum electio, tum junctorum compræhenſio requiretur talis, ut & conceptorum animo quaſi membra elequendo diſtinguantur, & totum veluti corpus illorum conveniente ambitu exprimatur. Atque hoc ſtudio multorum paſſim animi ad imitationem & ſimiles conatus excitati invitatique & bonarum litera-

rum

rum atque artium excercitationes frequentari magna aſſiduitate ceptæ ſunt. Cumque & Philippo Melanchthone idem probaretur, & eſſe præclara res iſta percolendaque modis omnibus videretur, eſſetque ipſe minime duro aut ruſtico agreſtique ingenio, ab eruditis & doctis & humanitate præditis benevolentia & favore eum eſſe compræhenſum, non eſtmirandum, cum momenti plurimum ad amicitias conjugandas afferre nemo fere ignoret voluntatum ſtudiorumque ſimilitudinem. Sed à ſuſpicionum pravitate tuta eſſe, calumniarumque morſus vitare integritas atque innocentia nunquam potuit. Vt tunc acciderit Philippo Melanchthoni quod antea aliis, quos arrodere non dubitavit odii invidiæque malevolentia atque improbitas, & poſthac quoque bonis & quietis placidiſque hominibus idem periculum eademque eſt fortuna ſubeunda. De quo ſatis vel nimio etiam plus, quam argumentum poſtularet, non alieno tamen, ut opinor, loco neque intempeſtive cum diſputatum ſit, redeamus ad rem. Inter illa igitur quæ commemoravimus & de iſtis literis, cum alii rumores diſsipati fuerunt, tum fama ſparſa non bene cum ſuis Philippo convenire, Principeſque quidam pertrahere eum in ſuas Academias ſtudioſe conati ſunt. Sed ipſe à propoſito publicæ utilitati conſulendi &

ſerviendi aliorum non ſuis commodis ſeſe nihil omnium deducere paſſus eſt. Conſpectus eſt & hoc anno cometes in plaga aquilonari, de quo eruditos epiſtolas Philippus ad amicos, quos ſciebat ſtudio philoſophico delectari, miſit. Eodem anno in Britaniam quidam Saxonici profecti fuerunt, Qui de capitibus doctrinæ Eccleſiaſticæ exponerent doctis Britaniæ ſententiam ſuam & alias etiam fortaſſe res agerent. Cumque diſputationes eſſent initio commodæ, poſtea digreſſis Saxonicis, contraria decreta propoſita ſunt, cum tamen duceret Rex deſponſam ſibi ſororem Ducis Clivenſis, quam paulo poſt repudiavit. Ferebatur autem rurſum expeti adventus Philippi à Britanis, & ſignificabant quidam, nulla alia re ad moderationem & æquitatem flecti poſſe animum Regis, niſi ſi legatio mitteretur, quæ non mediocrem haberet ſplendorem, & Philippus una adveniret. Sed iſta in unum aut alterum annum excurrerunt, Quibus commota negotia diverſa tam ſacra quam prophana exagitarunt vehementer Philippum Melanchthonem. Romanenſes neſcio quid, quaſi emendationis & correctionis vitiorum in ſtatu ſuo meditarentur, conſcribere. Quod etſi nequaquam divulgari placuerat, & in manus tamen multorum pervenit, & ſermonibus ſcriptiſque atque adeò picturarum

contumeliis

contumeliis eſt vexatum: Cum & notarentur in illo ſcripto ea, quæ manifeſtam haberent turpitudinem (ut non tam, ſi removerentur, laus ſperanda, quam, eſſe tam longo tempore lata impune atque licenter uſurpata, nefarii ſceleris crimen ſuſtinendum videretur) & nugatoria quædam inculcarentur, quale erat de quodam ſcholaſtico libello Eraſmi Roterodami excutiendo de puerorum manibus. Principum autem quorundam conventus de Republica agebatur in urbe Saxonica Brunoſviga, in quo non temere à nonnullis metuebatur, ne quorundam privatis cupiditatibus & emolumentis prætenderetur publicarum commoditatum & utilitatum reſpectus. In Gallia autem animadverſionum ſævitia non deſinebat corripere eos, qui vel tranſverſum, ut dicitur, unguem à priſtinis qualibuſcunque obſervationibus diſcedere, & in doctrinam Eccleſiæ quamvis optimo & pietatis religioſæ cupidiſs. animo inquirere auderent. Carolus etiam Imperator & Gallorum Rex Franciſcus pacificatoriam perſonam agente Papa Paulo, plane in gratiam ſecum rediiſſe credebantur. Neque ceſſabat Pontifex Romanus Synodicum congreſſum indicendo urgere. Iam & belli Turcici ſparſa fama, plurimorum animis timorem injecerat. In Saxonia autem & cauſæ daban-

 tur

tur indies novæ pernicioſarum turbarum, Et odia vetera aliqui non patiebantur ſedari, qui iidem quietis & ocii inimici haud ſcio quo conſilio quave ſententia atque ſpe, armis decertando quam diſceptando verbis dirimi controverſias malebant. Inter quæ doctrinæ Eccleſiaſticæ labes quoque inferri cœpit, quorundam vel curioſis vel ambitioſis diſputationibus, qui in illa præceptiones & juſſa legum proponi atque explicari, non ſolum non neceſſarium, ſed planè ſupervacaneum atque alienum eſſe contenderent. Suſpicabantur nonnulli, in Philippum Melanchthonem iſta potiſſimum ſtrui & intorqueri. Sed eadem ut veritatem cœleſtis doctrinæ convellentia, Martinus Luterus & oratione & ſcriptis repræhendendo vehementiſſime oppugnavit, & graviſſime confutavit, & autores eo adægit, ut incepti valde eos pœniteret, utque errorem confitendo, ipſi priorem ſententiam ſuam ſine diſſimulatione improbarent. Quo tempore, ut aliis omnibus, non tam privatim adverſando refragandove ulli, quam publice vera ac recta atque certa aſſerendo, Et facere officium ſuum Philippus Melanchthon, neque de curriculo ſuo uſpiam deflectere. Anno autem Ieſu Chriſti M. D. XXXVIII. Quo gubernatio Academiæ, ſemeſtri æſtivo, ut mos conſuetudoque fert, commiſſa fuit

Phi-

Philippo, quidam libellum edidit Wittenbergæ epigrammatum. In quibus quod putarentur eſſe quibus fama aliquorum læderetur, iritati præcipui quidam cenſuerunt autorem comprehendendum. Sed is fuga ſalutem quæſivit. Tunc igitur rurſum facti invidia in Philippum detorqueri. Aliqui ab ipſo admonitum, Aliqui ope neceſſariorum Philippi adjutum evaſiſſe ajebant. Hæc omnia aliis quibuſdam criminibus cumulabantur, quorum erat caput, quod non arbitrio alieno certos quoſdam homines odiſſet, & aſpergeret conviciis, vel etiam à ſuis ornari pateretur. Sane illa, de quibus tumultuatum adeò fuit, epigrammata ad nullius manifeſtam contumeliam, vel certe atrocem injuriam incorrupte & ſimpliciter judicantibus viſa ſunt pertinere. Et quæ notabantur ea carebant tam ſcelerum quam flagitiorum turpitudine. Autor tamen elapſus impudentiſſime mentiendo tam fœda atque impura poſtea ſcripta emiſit, ut neque priorum veniam dandam ei, & quicquid accidiſſet, id lenius, quam nefaria ipſius veſania mereretur, omnes boni ſtatuerent. Eodem hoc anno & mea cupiditate impulſus & aliis quoque de cauſſis, quæ indicandæ modo non ſunt, profectus ego fui Wittenbergam, ut Philippum Melanchthonem potiſſimum convenirem. Quo in

itinere accidit, ut pedis malum, quod mihi jamdiu non ſolum moleſtum ſed infeſtum quoque fuiſſet, & tunc videretur ſatis benè eſſe ſitum, cum vectatione iritatum, tum errore quodam curæ recrudeſceret, ut metu majorum cruciatuum, feſtinantius Wittenberga diſcedere cogerer, quam ſtatueram ac volebam. Sum tamen paucis illis diebus, quibus ibi manſi, Philippi Melanchthonis & ſuaviſsima conſuetudine uſus, & ipſius variis de rebus accurata oratione cum delectatus tum inſtructus. Revertens ad meos habui comitem Philippo Melanchthoni cariſſimum Iuvenem Mattheum Friderichum, gente Francum patria Vurcepurgenſem, quem Irenæum nos appellabamus. Atque is paulo poſt Tubingam ad nos venit, & Lipſiæ deinde nobiſcum familiariter eſt verſatus, cum Iuris publici & Legum cognitioni operam dandam & civilem prudentiam perſequendam ſtatuiſſet. Non videor vidiſſe quenquam pari ætate vel ingenio acriore illuſtrioreque præditum, vel ſtudio flagrantiori deditum, vel in quo major eſſet induſtria cogitandis, elaborandis, agendis iis rebus, quibus animum intendiſſet. Memoria autem ea erat, quæ admirabili facilitate comprehenderet & ſumma fide retineret quidvis. Cum meritis autem tanta-vi conjungebatur voluntas recta,

&

& animus averſans falſa fucataque omnia & & vera atque ſimplicia adamans. Ut hoc erepto, non patria modo terra, ſed exteræ quoque nationes non leve damnum feciſſe videantur. Mortem autem obiit Anno Chriſti Ieſu M. D. L I. improviſa atque ſubita ruina Spiræ (quo excercendi artificii ſui gratia ſe contulerat, quod ibi tum ſolennis confeſſus eſſet Imperatorii iudicii) cum clamoribus quibuſdam excitatus trepide ad feneſtram projectam, quales ſunt veteres in illius urbis ædificiis, accurriſſet, & proſpiciendo cupidius & inconſideratius, pondere ſuo antiqua tabulata quædam depreſsiſſet. Cum his enim illo præcipitato, ita graviter afflictum caput fuit, ut ſine facultate loquendi poſt paucos dies vitam amitteret, omnium, quibus notus fuerat, incredibili dolore, deplorantium & ejus vicem, & factam talis amici, neceſſarii, ſodalis jacturam. Atque ita fere decurrit iſte annus. Sequens vero M. D. XXXIX. rurſum deliberationes perquam ſolicitas, & valde arduas attulit de Repub. Cumque placuiſſet, ut ordines conjuncti in confeſsione ea, quæ ſupra qualis eſſet oſtendimus, religionis convenirent Francofurti ad Menum, eodem proficiſcentem Principem ſuum juſſus eſt ſequi & Philippus Melanchthon, idque iter ingreſſus eſt pridie Calend. Februarij. Quod autem in-

 certum

certum omninò eſſet, quid de pace impetrari obtinerique poſſet, & multi timerent conatus violentiæ & injuſtæ oppreſsionis, juſſus tum fuit Philippus, de legitima & conceſſa neque contraria voluntati divinæ defenſione, ſcriptum componere. Cujus ille in tres partes diviſi, ſilvulam, ut ipſe appellabat, tunc inſtituit. De compoſitione ſolicitum fuit ſtudium Philippi. Animadvertens tamen quorundam non ſolum callida ſed fraudulenta eſſe conſilia, cum illis certare verbis deſtitit. Atque fuit tum quidem res in ſummo diſcrimini. Quo tempore in morbum inopinatum Princeps Haſsiæ incidit. Sed poſt longas difficileſque & odioſas contentiones, inducias & pacem fecerunt. Reverſum domum Philippum curæ laboreſque aliæ exceperunt, Quod Illuſtriſsimo Principe Georgio Saxoniæ Duce mortuo, & totius regionis gubernatione ad fratrem ipſius Henrichum devoluto, De conſtituendis Eccleſiis & Academia ad Martinum Luterum & Philippum referretur, & priorum ſtatum Dux Henrichus mutari quamprimum cuperet. Succeſſio iſta inexpectata aliquando & prorſus inſperata, à quodam tamen vaticinante ante multos annos prædicta fuit. Qui in Phryſia bellum gerentibus fratribus Georgio & Henricho, Henrichum univerſæ regionum Miſni carum ditionis futurum

ſuturum Dominum eſſe affirmarat, non ſine indignatione Henrichi, quem iniquo animo illam prædictionem tuliſſe conſtat. Graviſsimum etiam vulnus inflictum eſt eo tempore Philippo, cum ſe abſente & in vicinam Marchiam profecto, mortuus eſſet una cum conjuge uxoris Philippi ſorore, Optimus & Clariſſimus vir Sebaldus Munſtererus Iuriſconſ. malo à pueris Noricis præcipuæ familiæ ipſi commendatis, illato in ædes ejus, cum incautius foris illi verſantes contagione peſtilentiæ infecti domum rediiſſent. Hunc Sebaldum, cujus antea quoque mentio facta eſt, habui in pueritia condiſcipulum ego Lipſiæ, & poſtea conſtantiſs. & fideliſs. amicum. In quo Præter doctrinam probitas & religioſa pietas fuit admirabilis. Et ipſa mors quæ eripuit affines, orboſque liberos horum illi curandos reliquit, & genus mortis miſerabile, ingentem dolorem attulit Philippo Melanch. Inque hoc veterum etiam ærumnarum ſuſcitata memoria novorum cruciatuum quibus laceraretur animus ejus, cauſſa fuit. Itaque tum & triſtitia & ſolicitudine & variis magniſque laboribus ſic afflictus eſt, ut de vita quoque nonnihil eſſet periculi. Conſilia de Academia Lipſica occaſionem obtulerunt Philippo, ut cogitationem ſuſciperet, me illuc, ubi puer diſcipulus fuiſſem opt. literarum atque ar-

tium

tium, ad docendum eas reducendi, cum ex eo tempore quo alter alteri notus eſſe cœpit, expetere conſuetudinis noſtræ uſum nunquam deſtitiſſet. Sed peſtilentia quæ hoc anno Lipſiæ fuit, rem diſtulit. Itaque anno demum X L I. denuo accerſitus ab Illuſtriſſimo Principe Mauricio, qui patri Henricho ſucceſſerat, Lipſiam me contuli, & ita deinde propter vicinitatem jucundior velutique uberior fructus à nobis percipi mutuæ neceſſitudinis. Decretum fuerat ut Hagenoæ ad Rhenum convenirent Theologi, deque controverſis capitibus Eccleſiaſticæ doctrinæ placide & amanter colloquerentur. Eo proficiſcens Philippus quoque Melanchthon in graviſſimum morbum incidit, remanſitque Vinariæ, ubi clementiſſima Principis benignitate & diligentia amicorum, evocato etiam Erphordia Georgio Sturciade medico, quem ille diligebat & magnifaciebat, id in curando ſtudium & ea induſtria adhibita eſt, ut vita illius Dei æterni propitio favore conſervaretur. Accurrit tunc ad illum Martinus Luterus, & decumbenti omne officium præſtitit, eumque jacentem in graviſſimis perturbationibus erexit cum conſolando tum admonendo, tum etiam interdum leniter objurgando. Morſus autem erat ille doloris, cujus cruciatus ita eum proſtraverat, Qui in iis ſolis, quibus culpam aliquam

quam ſuam ineſſe credebat, ſuſtinere tenerrimæ conſcientiæ quamvis parvas labeculas non poſſet, cum eſſet cæteris caſibus animo patientiſſimo atque fortiſſimo. De quibus negotiis & rebus narratio copioſa alienior videri poſſet, In quibus tamen ſi quod peccatum fuit, peccatum illud vel ignorantis vel melius ſperantis Philippi fuiſſe certum eſt. Recuperata valetudine in Vangionas ad aliquoties jam dilatum colloquium venit. Hoc anno poſt natum Chriſtum M.D.XL. incendium ortum Tubingæ fœdam ſtragem dedit. Ea enim ſubita vi flammarum inter procellas ventorum plures quam LXXII. domus celeriter conflagrarunt. Ac quamvis undique accurreretur ad opem ferendam, & in reſtinguendo opera ſtrenua daretur, vix tamen ignis ſævitia potuit opprimi. Neque potuiſſet omninò, niſi ventus ex improviſo ſeſe in contrariam partem ad ea quæ jam deflagraverant, convertiſſet. Suſpiciones erant, non fortuita negligentia illud excitatum fuiſſe, quod aliis compluribus in locis damna tunc ſimilia data à conductis pecunia, nunciarentur. Sed certo depræhenſum eſt, in quodam ſtabulo lumine relicto ſtramenta ignem concepiſſe, & inde nocte profunda in vicinas hunc ædes ſatis lente quaſi procedentem ita creviſſe, ut ſerum eſſet auxilium. Hic caſus animum

Philippi in recordatione vitæ juvenilis Tubingæ in ſtudiis actæ cum omnium benevolentia atque amore, & ipſe maximo dolore affecit. Colloquium autem illud tergiverſantibus adverſariis in annum XLI. eſt extractum. Affuit ibidem Legatus Romani Pontificis. Hic cum oratione habita ad tempus & rem præſentem accommodata, actiones illas eſſet exorſus, Philippus reſpondere ei cupiens, à Granvelano, qui Imperatoris Caroli loco præſidebat, prohibitus fuit hoc facere, metuente ne vehementius aliquid initio ille diceret, quod impedimento eſſet progreſſionibus, de quibus bona ſpes adhuc erat. Cumque Philippus hoc animadverſo, ſe moderate reſponſurum eſſe dixiſſet, poſtulavit Granvelanus ab eo perquam benigne, ut eo tum labore ſuperſederet. Et ſcio, inquit, te poſſe tibi moderari, quando vis. Ita breve & minus elaboratum ab altero quodam reſponſum datum, in eruditorum quorundam dicta incurrit. Etſi autem aderat Eccius, qui fulcire quaſi ſedem Pontificiam putabatur, & cauſſæ tamen bonitas, & rerum de quibus agebatur veritas, & Philippi etiam Melanchthonis doctrina, facilè tutata eſt partem illam, & adverſarii tum non parum perculſi, colloquium inſtitutum non illi quidem recuſare, id quod honeſte facere non poterant, ſed clanculum impe-

impedire, & diſputationes defugere. Et modò moram quærere congreſſibus, modò novas conditiones ferre: Tandemque eò devenire, ut conſcripta à ſe capita poſtularent publice recitari, & omnes ut ea approbarent illiſque ſubſcriberent autoritate præſidis adduci. Non poterant his aſſentiri Saxonici. Atque ab aliis quoque compluribus ſimplex & evidens diſertaque præcipuarum controverſiarum explicatio, præferebatur tortuoſis & obſcura varietate implicatis iſtorum formulis. Quo offenſis nonnullis novæ artes tentatæ fuerunt, & inſtitutum ut ſinguli accerſerentur & audirentur coram iis, quibus gubernatio colloquiis illius commiſſa fuerat. Eſtque actum primum cum Henricho Theologo Illuſtriſs. Princip. Friderichi Palatini, ſene illo quidem neque eximiæ doctrinæ laude celebri, ſed viro opt. & in veritatis exploratæ atque certæ profeſſione defenſioneque acerrimo & conſtantiſſimo. Poſt hunc exiſtimabantur audituri Alexandrum Aleſium Theologum Illuſtriſs. Principis Ioachimi Marchionis. Qui quidem & paratus erat & cupidus conflictus. Sed huic obſtitit juſſum præſidis, qui & Aleſium ad pugnam inſtructũ ſciret, & talem adminiſtrationem rei vicioſam eſſe animadverteret. Nam Saxonici cumque his conjuncti, cernentes quæri ſuorum diſtractionem, & concipi ab adver-

ſariis

ſariis ſpem fore eos ſeparatos timidiores, epiſtolam à Philippo compoſitam illis & in conſilium advocatis miſerant. Ea teſtati ſe ex animo piam concordiam expetere, & bono ſtudio profiteri id doctrinæ genus in quo verſarentur, (quem judicarent eſſe conſenſum Catholicæ Eccleſiæ Chriſti, eumque illuſtrari & patefieri oportere (ſignificarunt non aliqua ſe cupiditate, non petulantia, non moroſitate, diſſidia alere, qui tanta pericula tot ærumnas, tam dira odia ſuſtinerent: Et orare ſe cum reverentia, ſcripſere, ut ſe illi interpellari boni conſulerent, ab iis qui propter communem Eccleſiæ Chriſti neceſſitatem adveniſſent. Poſt hæc oſtenderunt, audire ideò differri colloquium, ut nova capita excudantur ipſis deinde proponenda, quibus cogantur aſſentiri. Et hac ratione ad concordiam rem adduci poſſe, fortaſſe aliquos arbitrari. Quos & falli certum ſit, & diſcrepare hæc à Decreto Haganoënſi. Se adveniſſe ut doctrinam placide conferrent cum adverſariis, non ut acciperent leges capitum flexiloquorum & inſidioſe ſcriptorum, quibus non tollentur ſed magis inflammarentur diſſidia. Eo accedere & illud, quod iniquum ſit, non audita utraque parte ire in ſuffragia. Fortaſſe argumentis auditis atque perſpectis, ex utraque aliquos parte mutaturos ſententias, quas

quas adhuc retinerent. Itaque grave eſſe præjudicium ſuffragia præripere. Recuſaſſe ſe ſynodum Pontificiam, quod iniquum ſit adverſarios & hoſtes eſſe judices. At in ſynodo minùs fuiſſe periculi futurum, quam ſi jam adverſarii velint neceſſitatem imponere aſſentiendi capitibus ſuis. Conventum enim ſynodi habiturum plures doctos & moderatos, & externarum nationum homines, minuſque indulgentes affectibus animorum ſuorum, fortaſſe & hoc tum futurum fuiſſe, ut & attente audirentur ipſi, & res eruditè diſputarentur. Atque perhiberi à quibuſdam ſapientibus dici, ne eſſe quidem opus diſputatione, quod illæ ſint non rerum ſed verborum controverſiæ, quas proſit obruere potius quam agitando excitare. Cumq; res ſit eadem, horridiora quædam verba leniri poſſe. Quo judicio utramque partem graviter lædi. Si enim verborum tantum ſint diſſidia, interrogarunt illa in epiſtola Saxonici & ſocii ipſorum, cur ſuæ doctrinæ aſſentientes interficerentur? cur tot mortales, totaſq; adeò gentes deletas aliqui vellent? Perinde eſſe hoc, ac ſi Sarmata velit interficere Germanum, propterea quod lingua alia ſit. Nimis ſe graves pœnas dare inſcitiæ, ſi ideò plectantur, quod non ſatis facundi adverſariis videantur. Se etiam ſceleratos habendos, ſi Eccleſiæ & Reipublicæ tranquillitatem

tem turbent, non neceſſariis rixis verborum. Sane ſi quando exarſerunt civiles diſſenſiones, in ea quoque parte, quæ juſtam cauſam tuetur, minus interdum moderate certari. Ideò non eſſe fortaſſe nullas in utriuſque partis diſputationibus rixas verborum. Sed eas facilè poſſe tolli. Et ubicunque res convenit, non repræhendere ſe verba, quibus & ipſi ſæpe iiſdem ſine cavillatione utantur, quamvis ſentiant proprietatem ſermonis in doctrina Eccleſiaſtica ſervandam eſſe. Non igitur litem de genere ſermonis, ſed rerum magnas eſſe controverſias: De verò Dei cultu & veneratione. De vera Invocatione. Eas non eſſe eludendas hac ſpecie, quod ſint verborum certamina. Niſi aliqui fortaſſe omnium religionum diſſidia verborum eſſe certamina putent, à qua philoſophia Chriſtianos prorſus abhorrere deceat. Se unam veram Religionem eſſe ſtatuere, quæ certo verbo Dei tradita conſenſus ſit Catholicæ Eccleſiæ Chriſti, in qua regnet Filius Dei, & implorantes ſe audiat & impertiat ſalutem atque vitam æternam. Quapropter orare ſe, ne capitum novorum præjudiciis onerentur, neve rebus nondum diſceptatis ſuffragia præripiantur, ſed ut inſtituatur ſecundum decretum Haganoënſe collocutio. In ea ſe operam daturos, ut omnes honeſti viri intelligant, quod non abhorreant à mo-

à moderatis conſiliis. Vere enim poſſe affirmari, ſic eſſe ſe affectos, ut morte etiam ſua piam Eccleſiæ concordiam redimere cupiant. Utrum vero adverſarii hanc quærant, an potius pravarum ſuperſtitionum confirmationem, judicandum ſe relinquere bonis & veritatis amantibus. Neque fucoſas compoſitiones reſtituturas eſſe tranquillitatem. Quod ſi de rebus ipſis integre planeque diſputari placeat, cur non ſecum potius agere velint quam cum aliis? Nam ſe ſperare ſuas explicationes piis mentibus ſatisfacturas eſſe, & omninò exiſtimare, Invictiſſimi Imperatoris Caroli eam eſſe virtutem, ut veritatem patefieri, & conſuli ſaluti Reipub. velit rationibus optimis. Ideò orare ſe, ut petitio illa ſua in bonam partem accipiatur, eamque proficiſci non ab impudentia ſed pio ſtudio judicetur. Quod ſi pergant adverſarii præripere ſuffragia, quale ſit futurum judicium bonorum ubique de conventu illo, non eſſe obſcurum. Quorum ſpem & expectationem falli non debere, neque ſibi imponi neceſſitatem juſtarum querelarum. Seque confidere futurum ut autoritate præſidentum interpoſita, ad veritatem patefaciendam ſtudia convertantur, & aliquando uno pectore & una voce omnes Eccleſiaſtici cœtus Deum celebrent. His literis redditis ab incepto illo audiendi adoriendique

riendique ſingulos, autores ſuaſoreſque ejus deſtiterunt, rurſumque policeri facultatem congreſſuum publicorum, cum prius contendiſſent ut pauci quidam utrinque deligerentur, & rationem quærerent qua inveniretur aliqua controverſiarum moderatio. A quo conſilio Saxonicorum cumque eis conjunctorum quibuſdam non abhorrentibus, vel quia timore quodam afficiebantur, vel quia præſidi obſequendum eſſe ſtatuebant; Philippus, qui publicæ quietis gratia nihil non quod recta conſcientia poſſet, faciendum tolerandumque duceret, quid periculi tamen illa in re eſſet, libere demonſtravit. Seque exiſtimare oſtendit, ideò proponi anguſtius illud colloquium, ut dubiæ aliquæ & fucoſæ confirmationes ſententiarum inveniantur. Cumque jam eum talium actionum magnopere eſſet pertæſum, & ludibriis adverſariorum provocaretur, vehementius tum etiam locutus eſt. Negavitque ſe talium actionum participem, multo minus adminiſtrum eſſe velle: Non dicere ſententiam, non ſcribere quicquam in hoc genere, non etiam ſi quid conſtitueretur approbare. Non, ſi exercitus hoſtium, qui ad portas eſſet, metu terreretur. Doctrinam neceſſariam in Eccleſia illuſtrem & claram eſſe debere, ejus luci ut caligo præſtigiarum offundatur, ſe autorem adjutoremque nunquam futurum.

Ita

Ita ad congreſſum publicæ diſputationis res eſt reducta. Ibique tum rurſum poſtulatum, ne diſſentientes ſuas rationes pronunciando explicarent, ſed ut traderent perſcriptas. Hanc occaſionem aliqui abrumpendi colloquii cenſebant non eſſe amittendam. Quorum in Philippum abſentem (is enim è conſilio diſceſſerat hortatus, ut quid optimum eſſet diligenter conſiderarent) minus etiam clementem orationem fuiſſe cognovimus. Sed pluribus viſum eſt, hac etiam in parte præſidibus eſſe gratificandum. Convenit igitur ut ſcripta offerrentur. Idque cum faciendum eſſet, mutare rurſum autores hujus conſilii ſententiam ſuam, & moram injicere, & tandem ad diſputationem verborum relabi. Itaque ea ſtatim has quaſi velitationes ſecuta eſt. Certatum fuit de naturæ vitio & pravitate & Eccio ſuo more jactata jampridem enarranti, non ſine maledictis contumelioſis in eos, qui iſta aliter differerent, cum tamen aliter eum privatim de quæſtione illa locutum eſſe conſtaret, Philippus Melanchthon poſtero die reſpondit, & ſuæ partis ſententiam veram expoſuit plane & diſerte, & à conviciis quidem abſtinuit, nonnihil tamen ſalis in Eccianis ineptiis deridendis aſperſit. Poſt paucas congreſſiones, rurſus diſſuadente Philippo, obtinuerunt ut duo ad Præſidem acciderent, qui de capite diſpu-

diſputatione agitato, formulam congruentem perſcriberent. Protulit tum Eccius quandam ſuam. Sed poſtea avocatus Granvelanus ab Imperatore Carolo, qui venerat illis diebus Spiram, tota res ita relicta & ad conventum, qui Ratisbonæ mox ageretur, rejecta eſt. Hoc quaſi præjudicium magna ſolicitudine affecit Philippum, neque paſſum eſt bene ſperare de ullis talibus congreſſibus. Neque ille adverſariorum doctrinam, non potentum vim metuebat, miniméque omnium cauſæ diffidebat: Sed aſtuciæ fraude, & laqueos in concinnandis & colorandis diſcrepantibus ſententiis, & falſitate quaſi illuminanda infuſcandaque veritate pertimeſcebat. In iſtis autem actonibus quantumvis parvæ & leves offenſiones mirifice excruciare animum ipſius ſolebant. Neque præſagia iſta fuerunt inania. Nam proximus annus non modo fucata & tenebricoſa illa negotia retulit, ſed eorundem priores difficultates auxit, novis involucris & integumentis additis. De quibus aliquid ſuo à nobis loco dicetur. Atque Granvelanus tum ita diſceſsit, ut & bona exiſtimatio ejus de Philippo Melanchthone videretur eſſe, & ipſe præ ſe ferret voluntatem atque ſtudium quibuſcunque modis poſſet perficiendi, ut Germania pacem haberet, policens ſe ad manſuetudinem flectere Imperatorem velle, & hortari

hortari ad conſervandam tranquillitatem, & iudicii publici nimiam ſeveritatē cohercendam, Denique pia & ſalutaria ſua conſilia omnia futura eſſe profeſſus eſt. Anno Chriſti M. D. XLI. egit conventum Imperator Carolus Ratisbonæ ad Danubium, quæ Regenoburga à fluvio vicino appellatur, atque Ptolemæo eſſe exiſtimatur Artobriga, colonia Tiberii. Ad quem cum actiones de doctrina Eccleſiaſtica ſuperioris temporis eſſent prorogatæ, ita eo etiam iuſſus eſt proficiſci Philippus Melanchton. Qui illo itinere in finibus territorii Palatinorum, cum vectoris culpa eſſedum quo ipſe & alii vehebantur, everſum fuiſſet, manum dextram ita afflixit, vt nunquam integer vſus illius reſtitutus ſit. Vel laxata, vel certè quaſſatis oſciculis detorta fuerat commiſſura cum cubito. Itaque & curationis tum & poſtea debilitatis ea parte incommoda moleſtiaſque perferre eſt coactus. Protulerunt ibi librum, neſcio quorum opera conflatum, de quo perſuaſum Imperatori fuerat, eo ipſo vtriuſque partis errores quos diſſidentibus altercationes attuliſſent, poſſe corrigi. Poſtulabatur igitur vt ille probatus reciperetur. Id quod neutra pars facere voluit, cùm Saxonici illum quidem non penitus rejicerent, ſed cenſerent emendari oportere, inque eo operam ſuam policerentur:

Adverſarij autem horum, totum librum repudiarent & damnarent. Vt infelice admodum ſidere natum hunc librum exiſtimari debeat: Qui recens veluti in pueritia ſua omnibus inviſus & clanculum educatus poſtea adultior cauſſa maximarum calamitatum fuerit, quando interim dum Synodus cogeretur, eodem fermè, ſed accuratius veſtito, ut ferebatur prolato, quid fieri ſervarique placeret, definitum fuit. Atque erat Ratibonenſis expoſitio talis, quæ niſi diſceptando & concertando diffidentiæ alienationeſque animorum corroboratæ eſſent, ferri admittique rectè poſſe plurimis videbatur. Sed acutiores multa notabant, partim occulta falſitate inſerta, partim callidè & inſidioſè perſcripta. De quibus pacis & tranquillitatis amantiſsimum Philippum curæ angebant die noctuque, ut ſomnia etiam quædam, quorum viſis per quietem territus eſſet, divulgaret. Sed tunc quidem magis adverſarijs quam Saxonicis reclamantibus de libro multiplicibus & varijs notis interpolato nihil conſtitutum fuit, & dimiſſus conventus ſat bonis conditionibus, Imperatore Carolo ad calamitoſi exitus bellum Africanum feſtinante. Multorum etiam ſummorum virorum nunciata; interque eos præcipuorum amicorum funera, maximum luctum & graviſsimos dolores attulerun

Philippo

Philippo Melanchthoni, inprimis Simonis Grynæi & Eobani Heſsi, quorum ille Baſileæ ut ſupra dictum eſt, hic de quo noſtra extat peculiaris narratio, Marpurgi mortem obijt, ſævitia peſtilentiæ continua annis penè tribus vaſtante regiones ad Rhenum & Harciniam. Quibus & Argentina cum alios præſtantes pietate & doctrina viros, tum Bolgangum Capitonem & Iacobum Bederorum amiſit. Fuiſſe eo tempore cognovimus Philippi Melanchthonis animum iterum invitatione Gallica tentatum, cumque eo actum, ut intermiſſam aliquando profectionem tunc ſuſciperet atque perficeret, ſed negotium iſtud neque tractando accuratè geſtum eſt, & inter initia ſtatim evanuit. In Britania autem Rex divortijs coniugijſque ludere, & pro arbitrio ſuo edere decreta, & quoſcunque ea improbantes crudeliter tollere ê medio, ſive Pontificis Romani, ſeu Saxonicæ Eccleſiæ doctrinam amplecterentur. Id enim modo obtineri omnium aſſenſione ſtudebat, quod ipſe in animum induxiſſet, & ſibi paſſus fuiſſet arridere. Quæ & ipſa cum eorum reſpectu, qui atrocibus ſupplicijs interimebantur, tum priorum actionum memoria, animum Philippi vehementer, & dolore & interdum indignatione commoventia affligebant. Sunt autem deinceps ea negotia ſecuta, quæ perpaucis animadver-

tentibus, cum à plериſque parva & futilia ducerentur, à multis nihil prorſus curarentur, cauſſas vel dederunt vel cumularunt atrocium turbarum & calamitoſorum eventuum. De quibus ſi Philippi Melanchthonis ſermones periculum prævidentis, & ea conſilia quæ capiebantur quorſum evaſura eſſent metuentis, iam recenſerem, vereor ne non deeſſent, qui fingi iſta ſuſpicarentur, id quod impune facere liceret, & eſſet in proclivi rebus geſtis & confectis. Ne igitur in his moram faciamus, perſtringentur ea & breviter indicabuntur, quibus ipſe partim non repugnans implicatus eſt, partim volens interfuit, partim etiam cum magna vtilitate & fructu præfuit. Hoc autem verè commemorare poſſum, Nihil poſtea accidiſſe, quod ille non timuerit & prædixerit, cum quædam ſuſcipi & tali ratione adminiſtrari minimè probaret. Fuerat Rei Nauburgenſis in Duringia & cura Eccleſiaſticæ eo loci gubernationis commiſſa Illuſtriſsimæ familiæ Palatinorum Principi Erneſto Philippi F. Is mortuus eſt hoc anno, in quem narratio noſtra iam excurrit, Ieſu Chriſti M. D. XL I I. Et ſuffragijs collegij illius ſurrogatus ipſi, Iulius gente Pflugius, quæ eſt Miſnicæ nobilitatis primaria. Hoc eſſe factum non conſulto neque aſſentiente ſe, Iohannes Fridericus Princeps Elector

Elector graviſsime queri, neque actionem eam ratam eſſe pati. Cauſas etiam exponere quaſdam, cur antiſtitem Nauburgi præſidere Iulium, ſibi tolerabile non videretur. Atque mirabantur nonnulli, Iulium ingenio excellente doctrinaque literarum inſtructum & percultum opt. diſciplinarum artiumque ſtudijs, ijs etiam ab adoleſcentia rebus gerendis excercitatum, vt non vulgarem prudentiam adeptus eſſe crederetur: Hunc igitur talem virum & tam dubijs rebus difficilibuſque & turbulentis negotijs cupiiſſe implicari, ne temporibus quidem conſideratis, quibus parendum eſſe ſapientes præcipere & neceſsitatis vim tribuere non ignoraret, erant quibus mirum videbatur, quique non poſſent quid rei eſſet, decernere. Sed ipſe & ſcripto quodam edito conſilij ſui rationes reddi ſtuduit, & alij, vt fit, tunc alia cum ſuſpicari, tum affirmare pro eo atque factum iſtud probabant aut improbabant, & de Iulio bene aut male exiſtimabant. Atque tunc Iulius ſolij Nauburgenſis poſſeſionem adipiſci non potuit, cum ius ſuum nihilominus proprietatemque eſſe docere conaretur & dignitatem nominis retineret. Poſtea tamen & illo, rerum ſtatu in his regionibus alio, poſt infelicis belli exitum, eſt potitus. Poſtquam autem Princeps Elector decrevit ſe non eſſe paſſurum illo

loco præſidere Iulium, & rei Nauburgenſi iuſsit alterum præfici, voluit Philippum Melanchthonem adeſſe eo tempore, quo in ſedem Nauburgenſem ab Electore Principe deſignatus ſolenni collocatione imponeretur. Intercedebat Philippo cum Iulio ſingularis uſus, & literæ utriuſque ſcriptaque edita Philippi, quanti uterque alterum faceret, teſtabantur, & conſtabat ſumma benignitate à Iulio Philippum comprehendi. Neque contra dignitatem & amplitudinem Iulij quicquam à Philippo eſt factum, Qui ideo ſine recuſatione ſuſcepit iter illud, ut Eccleſiaſticæ ac Scholaſticæ adminiſtrationis diligentius conſtituendæ vel autor vel adiutor eſſet. Neque enim de cæteris quæ ad gubernationem terrarum aut bellorum motus, aut ordinandi ſtatum Reipublicæ ſpectarent, ad hunc magnopere iam ſolebat referri. Itaque eo erat non quidem ſolicitudo de eventis illius levior, ſed dolor, ſi quid forte accidiſſet gravius, minus acerbus, Quod ſe culpa omni carere, & iſtiuſmodi neque conſiliorum neque actionum ſocium eſſe ſciret. Etſi interdum mandabantur ei operæ quædam ſcriptionum, ut eo bello quod hoc anno inter apparatus armorum, quæ contra Turcicam in Pannonia vim expedirentur, adverſus Henrichum Brunſvicenſem Ducem ſuſceptum geſtumque eſt.

Quam

Quam ſic dedit, vt & vera inprimis & ad ſpem tranquillitatis ac quietis accommodata perſcriberentur. Sed horum narratio à propoſito noſtro aliena eſt. Vt autem explotata turpitudo & manifeſtum dedecus neque adiumentis ullis quaſi fulciendum, neque ope conſilioque tuendum eſt, ſic quæ prudentes eſſe interdum eiuſmodi, ut omnium reprehenſionem non poſsint effugere, & aliqua ex parte labaſcere vident, ea non dubitant ſtudio induſtriaque ſua ſuſtentare, ne graviores ruinæ atque labes fiant. Non illi quidem committentes quod malum ſit & inhoneſtum ſpe eventus laudabilis ac boni, ſed hac ipſa moderatione & effugientes vitium & in præſentia rebus afflictis conſulentes. Nam qui rebus dubijs & perturbatis nimis fortes ſunt, ij interdum laborantibus ea remedia adhibent, in quibus medicina plus nocet quam prodeſt, curantes, contra proverbium, malum malo. Hæc negotia exceperunt alia quibus Philippus Melanchthon & excercitus & defatigatus fuit. Nam quæ ſolicitudo & anxietas de Repub. animum ipſius tunc excruciarit Imperatore Carolo ad bellum in Germaniæ regione Clivenſi excitatum adventante, de eo nunc nihil dicam, & ad communes curas in talibus propter amorem erga patriam ſanè mollis & teneri, & in conſideratione diligente futu-

rorumque providentia fluctuantis animi ipſius referendo apponam. Propriè autem oblata ei & ab ipſo ſuſcepta ut antea, deinceps perſequar. Gubernabat ea tempeſtate rem Colonienſem & commiſſam habebat Eccleſiæ illius cuſtodiam Archiepiſcopus Hermannus Septemvir creandis Imperatoribus Romanis, annis gravis, amans veritatis, & cupidus rem Eccleſiaſticam in meliorem formam redigendi, quam non modo ipſe intelligeret ita eſſe depravatam atque corruptam, ut ſine emendatione diutius ſtare non poſſet, ſed videret eos quoque, qui neque Dei metu neq; hominum reſpectu magnopere tangerentur, non audere tamen negare, plurimis & maximis viciis laborare cum deformitate fœda & minimè occulta. Atque erat ille hoc jampridem facere conatus, & aliquid in eo genere inchoarat, ſed præclarum & ſalutare opus abſolutum non fuit. Habebat initio & ſuaſorem & adjutorem præcipuum ex collegio ſacerdotum unum Gropperum nomine, à quo poſtea non modo perfidè deſertus, ſed hoſtiliter etiam oppugnatus eſt. Hic optimus & Religioſiſſimus Princeps ab Illuſtriſſimo Principe Iohanne Friderich Saxonum Duce impetraverat, ut Philippum Melanchthonem ad ſe proficiſci pateretur. Nam præclariſs. & maximè utili illius opera ſe uſurum in iis quæ parabat,

parabat, arbitrabatur. Quæ eum opinio ut non fefellit, ſic concepta ſpes aliquantulum fruſtrata eſt. Quod non accidit vel negligentia ipſius vel Philippi Melanchthonis culpa, ſed importunitate & odio quorundam oppugnantum novi operis veluti ſtructuram. A quibus divina & humana commota fuerunt, & effectum ut non modo Pontifex Romanus ſua ſponte proclivis ad irruendum in Colonienſem ſanctiſſimum Epiſcopum, incitatus vibraret quaſi fulmen execrationis uſitatæ, ſed Imperator quoque Carolus ut diu multumque urgendo impulſus, contra Principem, in quem more maiorum & Jure publico, ſine ſolennis judicii legitima cognitione vindicari nullo pacto liceret, iracundiæ & ſævitiæ ſententiam tandem pronunciaret. Verum hæc aliquanto poſt acta, neque mea narratione exponenda ſunt. Sed Philippus Melanchthon anno Chriſti M. D. XL III. deducente pietate & virtute atque eruditione doctrinæ præſtante viro Petro Medmano mandato Archiepiſcopi Menſe Aprili iter ingreſſus, ad Principem venit Bonnam, ubi ille tum commorans iſtā rem agebat, & redijt ad ſuos menſe Auguſto, maximæque lætitiæ adventus ipſius fuit univerſis, ſed ſcholaſticis potiſsimum, qui obviam illi proceſſere ſecuti præceptores plærosque & Magiſtros ſuos. Quid autem & conſuluerit

conſuluerit & egerit apud Principem Philippus Melanchthon, de eo & ipſius & aliorum ſcripta extant, quæ eius teſtantur diligentiam & ſolertiam & fidem; in cunctis quibus tractandis adhibitus fuit. Vt minus clementiuſque tunc repugnatum fuiſſe, iam nonnullos optare, exiſtimari poſſe videatur. Ab Archiepiſcopo accerſitus fuerat Argentorato Bucerus, cuius nomen erat inviſum inprimis, cum neque in illius vita ullæ turpitudinis maculæ hærerent, neque in doctrina errorum vitia deprehenderentur, & ipſe neque pericula neque moleſtiam laboremque ferre; qui pro tranquillitate Deo æterno grata, & hominum ſocietati profutura ſuſciperetur, recuſaret. Annus proximus fœcundus fuit cauſſis malorum, & magnum mœrorem attulit Philippo Melanchthoni nunciata mors patriæ ipſius Illuſtris. & fortiſs. Principis Ludovici Palatini. Quo vivente, nemo admodum timuit, ne erumperent in publicam cladem & perniciem bellorum, multorum animis odia ſimultateſque incluſæ, quæ veluti antecedentia tempeſtates ſævas & horribiles murmura iamdudum exaudiebantur. Non diu admodum ante huius Principis mortem mihi ſcribens Philippus Melanchthon ſe per quietem viſum eſſe ſignificabat, videre, ab illo ſe accerſi, idque in eam partem interpretabatur, quod tum &

curis

curis conficeretur, neque firma valetudine uteretur, ſe ab illo Principe mortuo ex hac vita evocari. Verum præſagium hoc obitus Ludovici fuit, qui eſt altero anno ſubſecutus. Philippus autem vixit non ſibi ſed alijs benignitate Dei diutius. Alterum graviſſimum vulnus animo Philiplippi inflixit acerbiſsimus caſus Hieronymi Pamgertneri Norimbergenſis, viri ſapientia, virtute, doctrina literarum, eruditione, humanitate excellentis, & maximi religionis puræ & pietatis amatoris. Quem & adoleſcens ipſe adoleſcentem cognoverat, cumque eo familiariſsimé in communibus ſtudijs VVirtenbergæ vixerat, & progreſſum ad ampliſsimos honores in patria ipſius colere perſeverarat, cum quidem ab ipſo cum reverentia Præceptori debita diligeretur. Optimum hunc & integerrimum atque ſummum virum in itinere revertentem domúm à conventu Spirenſi, quo miſſus à ſua civitate fuerat, quidam tunc, qui ſe hoſtes reliquijs fœderis Suevici profitebantur, comprehenſum, inque diverſis latebris, ut neceſſe fuit, abditum & diu vexatum tandem pecunia accepta dimiſerunt. Atque exiſtimabatur alteri iſtas fuiſſe inſidias poſitas, ſed rebus inſtructis ac paratis, cum Pamgertnerus in illas incidiſſet, preda oblata arripienda fuit. Declaravit Philippus Melanchthon dolorem quem ex amici

fortuna d verſa capiebat, non modo ſermonibus & literis ſuis, ſed ſtudio quoque & opera, cum perficiendo vt familia Pamgertneri conſolationibus eorum ſublevaretur, quorum autoritate eam moveri, & unde bonam ſpem oſtendi ſciebat, tum quærendo occaſiones etiam quaſdam liberandi captivum & ijs à quibus detinebatur placandis, Principum quorundam favore clementiaque & cura adhibita, & notorum ex equeſtri ordine hominum adiuncto ſtudio. Sed liberatio illa mirabiliter impedita & res dilata fuit, Nonnullaque capto laudabilia atque gloriosa ipſi nocuerunt, de quibus narratio verboſa neque huic argumento congruit, neque à me eſt perſequenda. Cum diuturno tamen dolore & ingente triſticia ſuorum graviſs. afflictus non ſine vitæ propter morbos periculo, patriæ reſtitutus eſt & redijt domum Pamgertnerus, læticia omnibus bonis exultantibus, & ad conſpectum revertentis effuſa civitate univerſa. Furor quidem iſte Martius & vis graſſatorum, quin crimen ſubeat ſceleris & impietatis, vereor ut defendi nequeat, ſed & uſurpatur tamen ille more, & in hoc mundo ſuum ſcilicet malum cuique æquo animo eſt ferendum. Philippus autem alijs etiam tunc adverſis, & malis familiaribus atrociter vexatus eſt. Quorũ commemorationi etſi multa obſtabant animo

meo,

meo, prorſus tamen de his reticendum eſſe non duxi. Filiam maximam natu Annam amantiſsimam ſui incredibili caritate diligebat. Erant autem vehementes admodum incitationes huius in illo viro affectionis, adeo ut aliquibus hæ immoderatæ & cum indulgentia nimia coniunctæ viderentur. Sed in filia omnino natura optima & præclarum ingenium, pietatiſque & omnis honeſtatis decus, non immerito illam patri magnopere commendabant, matris præſertim partu difficili in lucem editam, & in quam amoris paterni vis ſe primum quaſi effuderat, accedente etiam fortaſſe aliqua occultiore naturæ conciliatione. Erat puer gentis Marchicæ, qui tum certis de cauſis clanculum Vittenbergæ in ſtudijs literarum educabatur, inque ædibus Philippi Melanchthonis degebat, patria Brandeburgenſis, Georgius nomine, Hic diſcendi ardore flagrabat, & in eo impetus quidam divinus manifeſtò apparebat, efferens ſe ad ſapientiæ virtutiſque præſtantiam, qualis in omnibus qui ulla in parte & quocunque genere virtutis ſingularem laudem & egregiam famam conſecuti ſunt, fuiſſe animadvertitur & eſſe conſuevit. Hinc enim exiſtit immenſa cupiditas impellens atque inſtigans animũ ad ea ſuſcipienda & agenda, quibus quæ aliquis appetivit, ea ſe eſſe adepturum ſperat.

Inter

Inter quos conatus neque labor fugitur, neque cura alia admittitur, neque cogitationi actionive alteri locus relinquitur. Inque hoc modo opera datur, ut in quod incumbendum ſibi aliquis duxit, in eo laude excellentes ipſe non modo aſſequatur verum etiam antecedat. Itaque dies noctesque ſumma contentione enititur, ut ad partam ſtudio diligentiæ ſuæ facultatem, majorem aliquam copiam addere & acquiſita bona augere poſsit. Vidi ego hunc Georgium, qui poſtea Sabini nomine celebris fuit, valde tenera adhuc ætate, lacrimas profundentem ad lectionem boni & elegantis carminis. Audivi triſtes querelas eius, deplorantis ſuam infelicitatem in ſcribendo, cum non ſolum per ætatem nihil quod perfectum eſſet ipſe elaborare, ſed ne intelligere quidem rationem perficiendi elaborandique adhuc valeret. Huic ſanè iuveni puellam filiam ſuam deſponderat Philippus, duxitque eam ille anno Chr. M.D.XXXVI. Cumque non modo ſcientia literarum bonarumque artium excellere, ſed dignitate quoque præſtare cuperet, & difficultatis & moleſtiæ in iſto curſu nonnihil ei fuit exhibitum. Atque de cæteris prætermitti rectè poteſt narratio. Hoc autem anno in quo expoſitio noſtra occupatur, oſtenſa ſpe melioris & ſplendidioris conditionis in Pruſsia, haud ſcio quo pacto inter ſocerum ac generum

generum non quidem odium aut ſimultas, ſed alienatio tamen quædam & prope diſsidium ortum fuit. Narrationem autem talium ideo nequaquam omittendam duco, non modo ne quid prætereatur quod expoſitionis fides requirere videatur, ſed ut huiuſmodi quaſi vulneribus inſpectis, quam miſera interdum vita ſit magnorum virorum intelligatur, cum ad onera Reipublicæ pondus etiam domeſtici doloris adjicitur. Fons autem erat omnium, quod Sabinus ſocero nimia cupiditate Illuſtris fortunæ videbatur ardere. Ille autem non tantum adiuvari & quaſi promoveri ſe ab ipſo quamtum optabat & poſſe arbitrabatur, ægre ferebat. Scholaſticæ vitæ genus amabat Philippus, & illa humilitate delectabatur. At Sabinus eminere & conſpici volebat amplitudine etiam honorum, & opulentia. Itaque magna ille ſpectare, neque nominis celebritate, quam rectis ſtudijs ſibi comparaverat eſſe contentus, hoc agere ut vulgi oculi in ſe converterentur, & ipſe in Reipub. quoque luce verſaretur. Ex eo fiebat ut voluntates horum aliquantulum diſjungerentur. Quod ubi accidit, quamvis non inimicitiæ etiam ſuſcipiantur, amicitiam tamen debilitari varijs ſuſpicionum offenſionumque cauſſis neceſſe eſt. Etſi autem Philippo Melanchthoni nemo inveniebatur ad elevanda ferendaque

ea,

ea, quibus interdum graviſsimè lædebatur, fortior atque patientior, tantum aberat ut ab ipſo ullius veluti ſeceſsionis occaſio daretur, tamen in hac quaſi velitatione multa vehementer pupugerunt animum ipſius, præſertim cum nonnihil triſtitiæ vel etiam acerbitatis ad filiam pertineret, quam, ut diximus, maximo amore complectebatur, Quamque tam procul deinceps abſuturam, & cum marito iritato diſceſſuram eſſe, valde dolenter ferebat. Aliqui etiam huic aut illi aſſentando penè effecerant, ut diſtractio ad iurgia ac contumelias evaderet. Sed iſta tamen veluti tempeſtas ſic abijt, ut moderatione tolerantiaque & obſequio Philippi facilè leniretur Sabinus, & coniunctio benevolentiæ mutuæ inter ipſos conſervaretur, & in coniugij uſu nihil inſuave ſequeretur, præſertim cum & rei atque dignitatis acceſsione augeretur Sabinus. Apud quem Philippi filia poſtea, nulla re dirumpente iucundæ conſuetudinis amoriſque mutui vincula, annis quatuor in Pruſsia vixit. Deceſsit enim anno Ch. M. D. XL VII. apud montem Regium Pruſsiæ IIII. Cal. Martij, qua nocte per quietem patri ſpecies mortuæ filiæ oblata eſt, eoque ſomnio ſignificatum eſſe caſum iſtum & ipſe exiſtimavit, & eventus facit, ut credibile ſit, eiuſque mortem nunciatam magis molliter tulit pater amantiſs. illius, quam

plærique

plærique eſſelaturùm crediderant, vel ratione quaſi in girum exultantes animi motus reducente, vel diuturnitate temporis ad tolleranda omnia factus robuſtior. Privata hæc incommoda ſolicitudine Reipub. cumulabantur. Nam & bellum periculoſum inter Imperator. Carolum, Regemqne Galliæ Franciſcum utriuſque ſumma contentione impendebat ac movebatur, & actiones de Brunſvicenſibus negotijs inſtituebantur eiuſmodi, ut his ſemina certaminum tumultuumque novorum jaci viderentur. Verum & res tandem, Carolo in Gallicum agrum progreſſo longius, compoſita eſt, & pax inter Reges facta, & contentio illa Principum intra verborum maledicta & criminationes tunc quidem conſtitit. Sed Philippus Melanchthon alijs quaſi in portu, id eſt apud ſuos, procellis iactatus ita fuit ut penè everteretur, vel oppreſſus vel pulſus iniquitate & odio nonnullorum, qui contra ipſum Martini Luteri animum incitaverant atrocitate accuſationum, quarum caput erat moderatio & lenitas, quibus ab illo adverſarios ſublevari dicebatur. Atque alijs temporibus concedendo & molliendo quædam, cauſſæ eum nocuiſſe prædicabatur, Tunc autem renovabantur, cum quadam non modo vehementia ſed planè ſævitia, diſputationes de ſacratiſsima in Eccleſia Chri-

ſti actione cœnæ myſticæ, quæ eſt communicatio corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti. De ea quorundam qui Martino Lutero ita ſe dabant, ut doctrinam illius univerſam non modo cupidè amplecterentur, ſed eam etiam exaggerare non neceſſaria interdum amplificatione ſtuderent, horum igitur nonnulla inſulſa & propemodum prôfana tam dicta quam ſcripta, illis nonnulliſque aliis piis & attentè rem conſiderantibus non probabantur. Sed hæc quaſi nubecula celeriter eo quidem tempore depulſa, turbæque iſtæ facilè ſedatæ fuerunt, & temerè incitatam iracundiam quibuſdam reprimentibus, & Philippo Melanchthone ſolitam moderationem patientiamque conſtantiſſimè uſurpante. Graviter etiam perculſus tunc ille eſt nunciata morte Valerii Cordi, qui patrem habuerat Euricium, virum ingenio doctrinaque excellentem. Qui me cum Erphordiam ſtudiorum cauſa veniſſem, humaniſſimè complexus notumque habuit admodum familiariter, ſuorumque Epigrammatum luculentis verſibus ſtudioſè ornavit. Eumque ego viciſſim obſervans colui, & quibus potui officiis illa ætate conditioneque mea adjuvi. Neque erat minus in filio præclara natura, & tempora magis opportuna ad illam percolendam optimarum literarum artiumque copia, & occaſiones habue-

habuerat patre meliores. Hic iam omnibus ad ſpem expectationemque de eo admirabilem erectis, cum ſpectatæ eruditionis atque ſcientiæ opera edidiſſet, in Italiam augendæ liberalis & utilis cognitionis gratia profectus, Romæ febre laborans moritur. Morbus autem contractus putabatur, nimia defatigatione in locis calidioribus, quod ipſe qui in artis medicinæ ſtudium incubuiſſet, non prata modo ac campos, ſed montes valleſque ubique perrcptare, herbas, radices ſtirpeſque explorans non ceſſaret. Aegrotavit eodem tempore ibidem Cornelius Sittardus Colonienſis, qui tum quidem periculum evaſit, ſed poſtea Norimbergæ cum maxima laude & plurimorum ſalute artem Medicinæ factitans tabifico morbo conſumtus interijt anno Chriſti M. D. L. Valerium autem ut notum carumque luxit Philippus, ſed magis deploravit mortem ipſius propter erepta Reipublicæ commoda & interceptos fructus, qui potuiſſe ab illo, ſi contigiſſet vita diuturnior, percipi viderentur. Sequens annus Chriſti M. D.. XLV. vidit crudeliſsima ſupplicia & ſævitiam immanem in Galliæ regno, non tantum ſingulos, aliquos corripientem, ſed in oppida populoſque totos graſſantem, iugulando omnis ætatis, ſexus, conditionis mortales & inflammand ooppida atque vicos regioneſque vaſtando, quod aliqui

aliqui in ſtudio veritatis & errorum manifeſtorum declinatione, tanquam hoſtes nominis Chriſtiani & deſertores catholicæ Eccleſiæ accuſarentur & condemnarentur. Vidit & conventum indictum in Vangionibus, Qui fuit ultimus (nam evaſit hic in annum proximum deductus Ratibonam) in quo verbis & colloquijs de controverſis doctrinæ capitibus diſceptari placuit. Nam ſive inſidioſè & callidè, ſeu fatali quadam progreſsione,ita res actæ, eaque tum cogitata, deliberata ſuſceptaque fuerunt, unde tandem varij multiplicesque conatus belli Germanici eo evaſerunt, quo iamdudum cupiditates plurimorum impulerant. Affuit ibi Cardinalis Farneſius. Principes Germaniæ non affuerunt. Itaque cum colloquij ne religionis rebus mentione,conventus alter rurſum indictus,qui ageretur ad Danubium Ratibonæ. Interea ad recuperandum principatum ſuum exul Brunſvicenſis tentare molirique quicquid poterat,& collecto tandem exercitu in ſuo quondam territorio tunc victus captuſque fuit, ductante copias fœderis adverſarij Philippo Landgravio Heſſorum. Hoc anno mortuus eſt optimus & integerrimus ſapientiaque & virtute inprimis pietate eximia præditus Georgius Heltus patria Vorhemenſis, quod eſt oppidum ditionis Pabepergicæ, meus præceptor ſic

de

de me meritus,ut non minus gratiæ ei quam parentibus debeatur. Qui neque me aliter quam filij loco toto quinquennio, quo diſcipulus ipſius fui habuit, & retinens illam caritatis affectionem dilexit omni tempore vitæ ſuæ. Vtebatur hoc Reverendiſsimus & genere, ſanctitate omnique ad Deum & homines laude Illuſtriſsimus Princeps Georgius Anhaldinus, quæ antiquiſsima & præclariſsima Germanicæ nobilitatis familia Aſcania eſt: Eiuſque autoritate atque fide non facilè quicquam aut prius aut potius ducebat. Fuerat autem cum Fratre Illuſtriſsimo Principe Ioachimo in diſciplinam ei adoleſcens traditus. Quo nomine & erga me illorum Principum clementiſsimum favorem expertus ſum, qui me etiam condiſcipuli appellatione dignarent. Sed tantum tribuebat Heltus Philippo Melonchthoni,à quo & ipſe ſingularem in modum diligebatur & magnifiebat, ut ſæpe impetraret copiam aliquantiſper VVittenbergæ degendi. Vbi illum cerneres cum libellis & chartis, ad loca doctrinæ publicæ itare, non minus aſsiduè & relictis omnibus quam infimæ ſortis alterum quenquam. Tantus durabat in ſene etiam ardor diſcendi. Nonnunquam de gravibus & difficilibus rebus quærendi conſilijque petendi ille cauſſa à Principe eo mitebatur, In quo valde

valde liberaliter poteſtate facta uti ſolebat. Atque is tum Deſſaviæ mortuus & Illuſtriſs. Principibus & Philippo Melanchthoni ingens deſiderium ſui reliquit. Luxeruntque eum illi ut parentem; hic non ſecus atque fratrem, & monumentorum operibus ac ſcriptis ſtuduerunt celebrari. Cunctas ille facultates ſuas libris coëmendis impenderat, habuitque Bibliothecam omnis generis librorum refertam. Cuius æſtimatæ precium munificè Principes perſolverunt ſecundum voluntatem & ſententiam teſtamenti ipſius. Non poſſum ſilentio hoc loco prætererire quod memorabile videtur. Cum Heltus à primæ pueritiæ annis caſtiſsimè celebs vixiſſet, conſiderans tamen in quam ætatem incidiſſet, & cuiuſmodi vita moreſque eſſent ſæculi huius, certæ pecuniæ ſummæ fructum annuum honeſtæ & pauperi alicui virgini dotis nomine, quo facilius in matrimonium collocari poſſet, de ſuis bonis deſtinavit. Quod matrimonia conciliari ad conſcientiæ puræ conſervationem, & turpitudinis multorumque malorum fugam plurimum prodeſſe iudicaret. Mei quoque ego mœroris & luctus domeſtici ſocium eo anno Philippum Melanch. habui, cum in patria amiſiſſem cariſs. fratrem de tribus una mecum adhuc reliquum Hieronymum. Quem Philippus quod cognoviſſet eſſe ingenio bo-

no

no & acri, & morum gravitate, & probitate vitæ, multiſque præcipuis laudibus eminere, non mea tantum cauſſa, ſed ipſius etiam admiratione adductus, carum habuerat, & mortuum veræ benevolentiæ lacrimis deplorabat, cum meos quidem gemitus conſolatione amantiſsima literarum ſuarum ſedare conaretur. Id quod & ante aſperis temporibus noſtris ille ſtudioſiſs. fecerat, quæ curæ ei fuere maiori, quam ſi propria eſſet atque ſua. Miſerat ad eum non diu ante quam moreretur epiſtolam accuratè ſcriptam, de filia, cui ille, quod minus conſideratè & ignorante ſe conſilium de coniugio cœpiſſet, valde iraſcebatur. Quæ levitas quantopere parentes honeſtos & ſequentes laudem integritatis offendere ſoleret, intelligebat quidem Philippus, ſed malum iſtud ſanari ignoſcendo ducebat eſſe melius. Quæ & ipſa epiſtola, una cum alijs ipſius, ſi videbitur & res tempuſque feret, aliquando edetur. Et iſta, noſtrarum enim rerum eſſet expoſitio, inculcanda non ſunt, cum quidem varietatem habuerit tantam vita fratris mei, & ea in utramque partem illi uſu venerit, ut narrare indignum non eſſe videatur. Qui & divinitus ex periculis maximis ereptus, neque ſecundis rebus inſolens, neque adverſis mollis fuit. Veritatis amans, integritatis & fidei ſpectatæ. De quo proſtrato

ſtrato etiam melior exiſtimatio bonorum fuit, quam de ijs quorum odio & invidia conciderat. Verum de his ſatis. Rediens igitur ad propoſitum oratio ea quæ reſtant perſequantur, & iſti quaſi Emblemati ignoſcatur à legentibus, mentionique tali impetret veniam fraterni amoris affectio, & deſiderium amiſsi huius, & conſanguineæ neceſſitudinis recordatio. Hoc anno commiſſa adminiſtratione rei Merſepurgenſis Illuſtriſs. Principi Auguſto Henrichi F. Duci Saxonum, adiungi ad gubernationem ipſius placuit Illuſtriſsimum Principem Georgium Anhaldinum, cui reſpectus & cura Eccleſiæ regendæ imponeretur. eoque ille munere eſt functus diligentia & fide maxima, ad id uſque tempus, quo adminiſtrationis iſtius onus Princ. Auguſtus depoſuit. Cum enim inde functionem muneris ſui pendere univerſam non ignoraret, hanc provinciam non magis habente Principe Auguſto, ſuam quoque curationem ſibi adimi & ſimul extingui intelligebat. Paulo poſt, quorumcunque ſanè opera atque ſtudio, nam mihi iſta ſcrutari non eſt viſum, effectum fuit ut collegium Merſpurgenſe omiſſa antiſtitis more maiorum ex ſuo corpore electione, poſtulandum ab externo ſtatuerent ut antiſtes Eccleſiæ illius eſſe vellet; cum qua iam gubernandi regionem illam principatus rurſum cohærebat.

cohærebat. Is fuit ex eorum genere qui antiſtitum aliorum ſuffraganei vocantur, vicarii quidam certis operationibus ſacrorum exequendis. Quos & ipſos, quod antiſtitum nomine cenſeri oportere exiſtimaretur, certarum urbium titulis ornari, earumque ritu ſolenni antiſtites renunciari, tum eſt cœptum, cum Chriſtianæ religionis veritas ſuperſtitionum varia ſpecie commutata fuit, ſive errore ſeu dolo. Atque ille qui tum Merſpurgum accitus ad hoc faſtigium dignitatis & opum pervenit, Sidonius appellabatur, natus in terra Feringenſi humili loco, & educatus in ſtudiis Tubingæ, ibique & Magiſtri liberalium artium honorem conſecutus, cum vixiſſet aliquantiſper in contubernio fundato ad alendos pauperes ſcholaſticos, quibus certo numero & de domicilio & victu & doctrina proſpectum eſt, Inde ad ludos literarum aperiendos diſceſsit, venitque Moguntiacum ad Rhenum. Ex magiſtro ludi deinde, quod doctior quam alii & facundus eſſet inprimis, factus ſacerdos eſt concionumque in templis habendarum munus ei datum. Et his gradibus aſcendens ex illo quo diximus Vicariorum genere, ad principatum Merſpurgenſem proceſcit. Poſtulationi iſti Illuſtriſs. Princeps Georgius, cujus in eo collegio ſpacij temporis longi prærogativa eſſet, in quod ipſe ante cæteros

omnes cooptatus fuerat, aſſentiri magnis & gravibus de cauſſis noluit. Non quod ipſe ſibi aliquid commodi quæreret, ſed ne temerè committeretur ſumma rerum ignoto, & de cujus actionibus atque ſcriptis editis ſuſpicio eſſet, doctrinam Eccleſiaſticam perpurgatam & probatam ſibi, illum non amplecti. Nam quod ad terræ illius dominatum attineret, teſtabatur Imperatores Majeſtati ſe ſubjectiſsima voluntate parere, neque recuſare, ne quem huic præeſſe Imperator voluiſſet, poteſtas iſta contingeret. In qua ſententia optimus Princeps conſtantiſsimè perſeveravit. Sed neque de his rebus quæ opinio quique ſermones hominum fuerint, neq; omnino temporum illorū quaſi curſum enarrare, & eo unde digreſſa eſt expoſitio, revocare illam, libet. Princeps Georgius & ſapientia & animi magnitudine excellebat, ſed religioſæ pietatis & veritatis cœleſtis amor atque ſtudium erat in eo eximium & admirabile. Cum igitur ab ipſo peteretur hoc adjumentum, & ut in Eccleſia Merſpurgenſi antiſtitis loco præſideret, non prius potuit obtineri aſſenſio, quam conſultis iis, qui in Saxonicis regionibus præſtare cognitione & ſcientia veritatis cœleſtis; & viri optimi integerrimique videbantur. In quibus primas facilè tenebant Martinus Luterus & Philippus Melanchthon. Quorum non modo

modo cohortatione motus, ſed ſententia atque judicio impulſus, ferri ſibi illam curationem & honorem mandari paſſus eſt, ut rem Eccleſiaſticam Merſpurgi gerendam ſuſciperet, minimè tunc quidem conſtitutam atque ordinatam, ac potiùs admodum confuſam & diſtortam, Quam illius vigilans pietas & religioſa induſtria, in eam formam redegit & tali ratione compoſuit, quæ firmiſsimo fundamento nitens, non modo dum ipſe præfuit ſtetit, ſed neque poſtea labefactata eſt, vel non audentibus ullis convellere pulcerrimi quaſi ædificij ſtructuram, vel non reperientibus quid melius rectiusve elaboraretur. Norat Princeps Georgius non ſolùm ſacrarum literarum exquiſitam doctrinam, ſed conſuetudinem etiam & ritus Eccleſiæ, tam definitos & expreſſos in illis, quam ſecundùm has conſenſione fideli introductos. Nam à prima adoleſcentia in his ſtudiis verſatus fuerat. Eratque ei exploratum quatenus à ſincera & pura ſacrarum literarum intelligentia, doctrina Eccleſiaſtica alicubi receſſiſſet, & quibus in partibus antiquitatis religioſa obſervatio depravata, moſque majorum corruptus eſſet. At ille in omnibus bonam eſſe conſcientiam & ſe culpa vacare cupiebat, inque eo maximè ſolicita erat circumſpectio ipſius & diligens conſideratio. Itaque non, niſi ſuffragiis in vi-

cinia Eccleſiis præpoſitorum deſignatio illa approbaretur, & ſolenni conventu judicium hoc fieret, & ſententia ipſorum cum religioſis ad æternum Deum precibus publicè cognoſceretur, vel nominis honorem admittere, vel uſurpare dignitatem, vel omnino quicquam rei gerendæ capeſſere voluit. Fuerunt ea tum acta, quæ illa quidem, tunc ab iis, qui Romanæ horum temporum Eccleſiæ præſcriptionem ut mendoſam neque amplius ad veritatis normam quadrantem, ſequi ſe, ſcientes, & intelligentes vitia, ſine impietatis ſcelere poſſe non arbitrantur, mutata in vera & recta (ut ipſi affirmant atque demonſtrant) non eſſe legitima perhibentur ab omnia mordicus tenentibus, quibus Romani Pontificis nomen & autoritas prætenditur. Sed omnes profectò qui adeſſent aut ſpectarent non aut profani aut dementes, cùm reipſa actiones illas religioſiſſimas tum ſpecie eſſe præclariſſimas, ſi quod ſentirent vellent dicere, fateri cogerentur. Atqui putavi inſerendum hoc loco ſcriptum à Philippo Melanchthone de his compoſitum omnium in Eccleſiis vicinis præſidentium, qui accerſiti fuerant, nomine, cui & illi, ut fieri ſolet atque debet ſubſcripſere. *Gratias agimus Deo æterno patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod immenſa bonitate & inſtituit inde uſque à conditione & reſtitutione generis humani, &* *ſer-*

ſervat omnibus ſæculis uſque ad reſurrectionem mortuorum, miniſterium Evangelii, & excitat ſubinde idoneos Doctores, *ac mandata dedit Eccleſiæ ſuæ, ut vocet idoneos miniſtros, & promittit ſe per eorum vocem daturum Remiſſionem peccatorum, Spiritum ſanctum, vitam & juſticiam æternam, & oramus eum, ut lucem Evangelii ſui non ſinat extingui, ſed nunc quoque excitet puræ & ſalutaris doctrinæ Evangelii propugnatores & fideles cuſtodes, & colligat ſibi etiam nunc in his regionibus Eccleſiam, a qua iu omni æternitate celebretur. Cum autem ad hoc miniſterium Evangelii Reverendiſs. & Illuſtriſs. Princeps Dominus Georgius Princeps in Anhalt, Comes Aſcaniæ & Dominus in Bernburg, Præpoſitus* Eccleſiæ *Magdeburgenſis, rite & piè vocatus fuiſſet ad functionem muneris Eccleſiaſtici adjuvandam in Epiſcopatu Merſpurgenſi, accerſiti ſunt vetere primarum Eccleſiarum more, viri docti & graves, qui vicinas Eccleſias gubernant, quorum nomina infra aſcripta ſunt, ut in ipſa Eccleſia Merſpurgenſi, ad hanc vocationem adderetur publicum teſtimonium ordinationis. Nos igitur convocati, quia certò ſciebamus hunc Illuſtriſſimum Principem Georgium rectè intelligere & conſtanter amplecti puram Evangelii doctrinam, quam Eccleſiæ harum regionum una voce & uno ſpiritu cum catholica Eccleſia Dei profitentur, & eximiam ejus eſſe virtutem & ſanctitatem,*

teſtimonium noſtrum de eo, ritu Apoſtolico impoſitione manuum, declaravimus, & ei miniſterium docendi Evangelii & adminiſtrandi ſacramenta commendavimus. Cumque Paulus Tito *præceperit, ut Presbyteros ad docendas & gubernandas Eccleſias paſſim conſtitueret, ſciat hic ordinatus voce Apoſtolica ſibi præcipi in hac functione, ut ſacerdotes ad docendas & regendas Eccleſias ordinet, & eorum doctrinam & mores inſpiciat, & meminerit ſibi quoque præcipi à Filio Dei:* Et tu converſus confirma fratres tuos. *Et cum filius Dei ſedeat ad dextram æterni Patris, ut ſit efficax per hoc miniſterium, precamur ut in tota gubernatione regat & adjuvet hunc ordinatum, ſicut promiſit, inquiens:* Si quis diligit me ſermones meos ſervabit, & pater meus diliget eum, & veniemus ad eum & manſionem apud eum faciemus. *Et ut hac ſe conſolatione ſuſtentet ordinatus ipſe hortamur. Etſi enim multa & magna ſunt in gubernatione pericula, nec ulla eſt ſapientia humana par tanto oneri; tamen ſciat Deum verè adeſſe, & in Eccleſia habitare ubi vox Evangelii ſonat, eamque defendi & ſervari à Deo. Hac fiducia ſuſcipiendi & perferendi ſunt tanti miniſterii labores. Datæ die tertia Auguſti Anno M.D. XLV. in oppido Merſpurg.* His ſua quique nomina qui tum acciti præſentes erant, ſubſcripſere, & eſt res peracta religioſa cum pietate

tate & ſpecie præclara. Qua indicata, ea pergamus narrando perſequi quibus poſtea quoque Philippi Melanchthonis implicatas conſiderationes, curas, operas, ſtudium, induſtriam fuiſſe comperimus. Convenerat ut Ratibonæ aliqui de iis negotiis atque rebus colloquerentur, quæ ad religionis ſanctitatem inſtaurandam pertinerent: Huic actioni intereſſe, qui hujuſmodi alias prius moderatus fuiſſet, Philippum Melanchthonem initio placuerat, literæque ad ipſum ea de re miſſæ, paratum eſſe inſtructumque juſſerant, ut iter ſtatim ubi nuncium illius accepiſſet, ingrederetur. Scripſerant amici quoque alii aliud admonendo ſubjicientes. In quibus levia plæraque erant, de veſtibus, de commeatu, & ſimilia. Quæ cum illi curæ cordique non admodum eſſent, aliquantulum indignabatur, in tanto diſcrimine, ſolicitari animos reſpectu ad tam parva, cum præſertim majora minus attentè conſiderari viderentur. Itaque conſtat tunc reſponſiones ipſius ad quoſdam fuiſſe ſtomachoſiores. Sed conſilium iſtud de Philippo Melanchthone legando præter opinionem omnium ſubito mutatum fuit. Ipſo quidem haud ægrè ferente, multi tamen neque tunc probare, cum maximum periculum impenderet, removeri Philippum Melanchthonem, &

poſtea eventui infeliciori cauſſæ aliquid hoc dediſſe arbitrari. Itaque qui delecti fuerant cum Lipſiam tranſirent, officii gratia Philippus Melanchthon eo uſque proficiſcentes eſt ſecutus. Iam de Synodo indicta, cujus locus Tridentum deſignatus eſſet, varii rumores ſpargebantur, & nonnihil conſultabatur. Fridericus etiam Palatinus, qui Ludovico fratri ſucceſſerat, quod indies magis intelligeret, quò res Eccleſiaſticæ prolapſæ eſſent, neque poſt longam expectationem opem tam miſerè afflictis non modò errore, ſed ſcelere & improbitate dominationis injuſtæ, ferri cerneret, ceſſantibus iis, quorum officium erat morbis illis mederi, ipſe ſubvenire rebus laborantibus in ſuæ ditioni ſubjectis terris ſtatuit. De quo cum ad Philippum Melanchthonem inprimis referretur, cumque non modò abſentis conſilium peteretur, ſed literæ etiam mitterentur, ſcriptæ clementiſſima & benignitate & humanitate, fiebat ut ad cogitationes graves de Synodo, non leves iſtæ accederent. Atque Synodum illam magis ſpecie quam revera indictam & inceptam, aliudque ſimulatum aliud cogitatum fuiſſe, cum aliis ſignis deprehenſum, tum adminiſtratione negotii declaratum eſt. Reginaldus quidem Polus ſtirpis Regiæ Britanicus exul,

exul, in eorum numerum relatus, quos Cardinales vocant, magna cura conſilioque gravi & ex animo, ut videtur, perſcripſit, quid fieri ſervarique in talibus cœtibus oporteret, iſque liber nuper adeo eſt editus, ea quæ jamdudum non modo nutant, ſed plane ruunt ſubſternens atque ſtatuens perinde ac certa & firma. Conſultabatur tamen, ut dixi, ab iis, qui inſimulabantur ſeditionis in Eccleſia, tanquam Pontificia Majeſtate læſa & turbata Reipub. quid à ſe, ut tali in re agerent, officium videretur poſtulare. Verùm tunc quidem non admodum laborioſæ deliberationis iſtæ fuere, & aliis ad Danubium miſſis Philippus Melanchthon in ſua quaſi ſtatione remanere cogebatur, neque concedi illi peregrinatio nedum migratio. Quibuſcunque tamen modis potuit inſtitutum laudatiſſimum Illuſtriſs. Principis patriæ ſuæ adjuvit, cum quædam conſcribendo de forma doctrinæ, tum mittendo, qui illi, excercendo adminiſtrandoque conſentaneas actiones, præeſſent.

HOC loco interpoſita de ſequentibus præfatione quadam, dividere & quaſi interpolare continuatæ narrationis ſeriem viſum eſt. Vt, ſi quis forte hæc cognoſcenda putaſſet, & attentius legendo ſuperiora ſe ſenſiſſet defatigari, tanquam in longiore itinere ſiſteret hic gradum, & paulisper acquieſceret. Cum præſertim ea quæ reſtarent, magis quam priora, veluti in ſalebris alicubi hærendi neceſſitatem expoſitioni impoſitura eſſent. Vt mihi ipſi quoque occaſio quærenda fuerit, qua, ſicut comici ſervuli quaſi reſpirarem & reciperem anhelitum, quo expeditius reliqua enarrarentur. Pervenit enim jam expoſitionis contextus ad demonſtrationem rerum magnarum & mirabilium, itemque gravium & habentium multiplicem mœſticiam: quæ ſtatim, poſtquam Martinus Luterus ex hac vita exceſſit, motæ ſuſceptæque & geſtæ ſunt, turbasque eas dederunt & facinora ediderunt, quibus divina & humana, cum pernicie maxima, labefactata & conquaſſata eſſe conſtat. Atque audivi ego ante mortem Martini Luteri annis aliquot, cum ſermones haberentur de diſſidiis ob doctrinam & ritus eccleſiaſticos factis,

viros

viros prudentes & autoritate ſingulari præditos ſic loquentes, ut oſtenderent ſe, vivente Martino Lutero, nullam ſpem conſenſionis atque pacis concipere poſſe. Et comperi, nunciata morte ipſius, quendam Britanicæ gentis dignitate & honoribus præſtantem dixiſſe: Arbitrari ſeſe illo tempora maximè opportuno ad reconcinnandum divulſa & diſſipata componendum, propitii Dei benignitate, è medio abiiſſe eum, qui impedimento reconciliandæ inter alienatos gratiæ futurus fuiſſet. Quanta autem ſit humanarum mentium cæcitas cum contemplandis perſpiciendisque præſentibus, tum impendentibus & futuris prævidendis atque conſiderandis, hoc etiam caſu cognitum fuit. Quem enim non pauci primarii viri obſtare tranquillitati ac quieti ſolum opinati fuerant, eo ipſo remoto, maximæ demum tempeſtates, & eluvies tanquam aggeribus ruptis fœdæ extiterunt. Quanquam autem iſta tempeſtas Germaniæ potiſſimum oblata eſt, & hanc inprimis illa calamitas pervaſit, non diu tamen poſt incitata ingentium malorum vi alia quoque loca correpta fuiſſe ſcimus, & an non ad aliquos miſeriæ etiam deinde majores perti-

nere

nere poſſint, haud ſcio an exploratum ſit nemini. Vt non debeat pro nihilo duci eorum notatio atque conjectura, qui ſuſpicati fuere: Quod illo die, quo Martinus Luterus mortem obiit, in factis aſcriberetur concordiæ nomen, eo omen tendere, ut concordiam interiiſſe ſignificari videretur. De quo ſanè ſtatuat quiſque quod volet. Quæ quidem iis temporibus in quæ incidit Martini Luteri ex hac vita migratio, tractata & mox deſignata ſint, qui animo cogitationeque percurret ac comprehendet, is deprehendet atque comperiet, majores difficultates & inhumaniores inimicitias, & iras vehementiores, & acerbiora odia deinde cùm prodiiſſe, tum pergendo in ſacris profaniſque rebus ſtrages edidiſſe ejuſmodi, quarum & nunc detrimenta deplorentur, & quas ſecuture etiam infelicitates animis perturbatiſſimis metuantur. Cum ſint autem liberæ de dubiis exiſtimationes, ut alii aliud arbitrari conceſſum eſt, ſic liceat, niſi fallor, putare: quod ſuperſtite adhuc Martino Lutero, neque ſuſcepta ſuiſſent neque geſta ea, quorum cum ſenſu doloris nequaquam levis meminimus, & indicia magis quam enarrationes à nobis deinceps refe-

referentur. Hæcque ipſa, habeo perſuaſum, recordanti, Inclite Princeps Philippe, vel de meæ deſcriptionis ſubjectione, vel alia quacunque occaſione, illuſtriſ. virtuti ſapientiæque tuæ excitatura eſſe ſenſus cogitationesque & animi motus varios atque diverſos: Cui negotia actioneſque omnes notæ, & cujus in iiſdem opera occupata, & excercitatus labor, & pericula verſata ſunt. Etſi autem interea & iracundiæ indignatio, & doloris quoque morſus, repetendo & veluti refricando nonnulla, haud abeſſe poterit: ut tamen præſentibus duris atque aſperis rebus, ſecundum Euripidem,

Iucunda triſtium ac malorum oblivio,

Sic profectò eodem autore,

Suavis eſt laborum præteritorum memoria.

Atque abiere ſic pleraque, ut cum magnæ quidem jacturæ, tum naufragia miſera facta, ſed recollectæ tamen res atque receptæ, & rurſum Reipub. quaſi navigium inſtauratum ſit. Cum quidem neque vexatio interim prorſus intermiſſa ceſſaverit, neque procellæ ventorum vehementiorum penitus ſiluerint. Nunc verò id ſcilicet agendum eſt & illuſtriſſimæ tuæ excelſitati & cæteris non modò in cauſſa

conjun-

conjunctis, ſed quibus patriæ omnino & Reipub. univerſæ ſalus & incolumitas curæ eſt: ut recuperatæ tanquam ex deſperato penè morbo ſanitati & retenta vitæ tuendæ detur opera, & caveatur, ne denuo incidatur in eundem. Sunt autem ægrotationes magis & periculoſæ & moleſtæ, in quas levatus ſemel aliquis iterum delabitur. Me ſanè de ea ratione diſputare, qua quaſi bona valetudo Reipublicæ ſuſtentetur, non decet. Facere tamen quin moneam nequeo, quamvis audacter vel temerè etiam factum fortè videatur: Poſt cultum quidem religioſæ pietatis & venerationem Dei æterni & doctrinæ veritatiſque cœleſtis ſtudium, nihil magis neque certius non ſolum tentationem prohibiturum, ſed metum quoque malorum ademturum eſſe omnium, quam conſentientium animorum illuſtriſs. ordinis veſtri ſinceræque amicitiæ neceſſitudinem, & mutuæ voluntatis officia, in procuranda communi utilitate, & caritate patriæ præponenda conjunctioni, propinquitati ſocietatique humanæ univerſæ. Hæc affectio & iſtud propoſitum atque ſtudium non poterit non ſimul vera propriaque commoda ſingulorum complecti. Vnde

etiam

etiam optima ſpes excitabitur, futurum ut ſcelerata audaciæ violentæ aggreſſiones, & diſſolutæ vitæ turpitudo coherceatur, &c. ad gravitatem diſciplinæ veteris mores revocentur. Per quam diligentiam ingenus humanum clementia, ſicut per contrariam pravitatem ira Dei æterni ſolet proferri atque incitari. Atque hæc iterum quaſi prolocuti hactenus, ita deinceps reliquum in terris curriculum Philippi Melanchthonis veluti per vitæ ipſius ſpacium deducendo perſequamur.

HIs igitur temporibus quæ inchoarent annum Ieſu Chriſti M.D.XLVI. Philippus Melanchthon comes fuit Martini Luteri in ſuam patriam ad Dominos illius iter facientis. Vnde reverſis ipſis & proſpera fortuna uſis, cum iterum ſine Philippo Melanchthone profectus eodem eſſet Luterus, mortem illic XII. Cal. Martij obiit, ſibi quidem felicem, nam religioſa cum pietate & animo magno ac firmo placidè deceſsit, plurimis tamen & potiſsimum Philippo Melanchthoni perquam luctuoſam. Non potuit enim non mœrere eo amiſſo, cum quo annis XXVIII. conjunctiſſimè vixerat, & quem ob virtutes eximias colens dilexerat, cuique in perpurganda & illu-

illuſtranda doctrina Eccleſia fidelis ſocius & adjutor fuerat. Facta autem eſt ſupra mentio ſingularis & eximiæ amicitiæ inter hos duos. In qua uterque ſcilicet vitia alterius cum noſſet, ita toleravit, ut quamvis & tempora ad diſtractiones proclivia, & hominum levitas diſsidiorum cupida eſſet, caveretur tamen ne ſimultas exiſteret, ex qua alienatio animorum naſceretur, & divelleretur uſus conſuetudinis ac familiaritatis. Qui autem viros magnos & magna laude præſtantes, ſi quid in eis vicioſum notetur, culpari putat, is nimis ſplendidè de humana conditione ſentit. Solius enim Dei eſt proprium, ut careat culpa, hominum verò natura hoc non fert. Erat Martini Luteri ingenium acre & ſagax, erat animus ingens & excelſus. Nunquam enim in timiditate & ſocordia, vel etiam fortitudine & ſolertia mediocri, ea, quæ agit, ſuſciperentur. Excellentes autem homines ſicubi incurrunt, non fieri id ſine quaſi fragore quodam poteſt. Sanè lubricum eſſe hoc loco veluti iter expoſitionis video. Nam apud quoſdam Martini Luteri nomen adeo odioſum eſt, ut auditum execrentur, contra nonnulli in illius dictis aut factis aliquid argui omnino pati nequeunt, & ſi quis hoc facere audeat, eum ſtatim impietatis reum declamitando peragunt. Ego, quæ comperi & vera eſſe ſcio,

ea

ea commemoranda duxi, neque invidiam veritus neque gratiam aucupatus. Qui quidem Martini Luteri autoritatem & nomen ita celebrant, ut ſupra conditionem & modum generis humani non dubitent extollere, iis videndum, ne præſtantiſsimi atque ſummi viri bonam exiſtimationem tribuendo nimium diminuere, & ſuæ audaciæ ab illa excellentia præſidium quærere videantur. At iſti inſectatores, qui non modò omnia ſcripta illius damnant ut impia & turbulenta, ſed nomem etiam auditum tanquam omnis mali deteſtantur, nunc etiam ſi quid cordis haberent, poterant reminiſcendo conſiderare, quid acerbitate odij & contumacia pervicaciaque adverſandi & clamoribus veſanis effectum ſit. Quorum enim vulnera ſanandi cauſa attrectantur, eos clamando & obnitendo ſibi ij[illegible]s nocere conſtat. Poſsitque his narrari Æeſopica apud Ariſtophanem fabula:

Æeſopus à cœna redibat veſperi,
Hunc allatrabat improba & petulans canis,
At ille ad hanc converſus, o canis,
Hac ſi repreſſa, ait, lingua tua mala,
Panes coëmeres, cor tibi eſſe crederem.

Et iſti, ſi quanta inopia laborarent eorum, quibus religioſam pietatem abundare neceſſe eſt, revocarent ad animum ſuum, ſique eis curæ eſſet, ut ſibi ac alijs ea copia pararetur.

tur, quam requirit vitæ ſalutiſque conſervatio, ſaperent profectò & rebus communibus ac privatis conſulerent rectius. Sed (incidit enim ætas noſtra in fatalis cujuſdam converſionis quaſi articulum, cum neque admonitiones quicquam proficiant, & querelis inanibus dolor tantum augeatur) orationem noſtram ab inſtituta narratione recedentem non ſinemus excurrere longius. Et de his rebus ſilentes, una cum cæteris eventus & ipſos fatales, ut mulierculæ apud Æſchylum ſe facturas ajunt, perferemus. Martinus Luterus, quo tempore diximus, mortem obiit, præſente infractoque animo & conſtante in ſanctitate religioſæ pietatis, reliquitque & ſuis & alienis deſiderium ſui ingens, quamvis ætate gravi deceſsiſſet (Nam annum omnino LXIII. vivendo eum confeciſſe compertum pu[illegible]ur) Qui lugentes & ita tunc exequias funeris cohoneſtandas curaverunt, ut his memoria nominis ipſius quam ſtudioſiſsimè & officioſiſsimè celebraretur, & magnitudinem doloris ſui gemitibus & lacrimis teſtati ſunt. In quibus Philippi Melanchthonis ſtudia atque officia eximiæ caritatis facilè eminuerunt. Sunt autem eæ res ſtatim conſecutæ, quibus aliquid quaſi remedij ab illo inveniri potuiſſe credebatur, ut tam difficili tempore eum deceſsiſſe magis deplorandum eſſe exiſtima-

ſtimaretur. Cum enim conventus ad Danubium jam ageretur,& inchoatæ eſſent diſputationes de controverſiis Eccleſiaſticæ doctrinæ,inter eos qui de illis ſedatè & moderatè colloqui juſsi fuerant,præpoſitis etiam viris dignitate & ſapientia præſtantibus negotio illi,à quibus omnia audiendo cognoſcerentur, & adminiſtrando ordinarentur neſcio quibus certaminibus exortis, etiam perculſis vana,ut fereba ur, formidine quibuſdam,cum eſſent revocati Saxonici, cæteri quoque his adjuncti diſceſſerunt, & ita collocutiones illæ abruptæ ſunt, non ſine adverſariorum criminatione & indignatione præſidum. Imperator autem inprimis factum hoc graviter & iniquo animo tulit, & ad cætera putatur cogitando retuliſſe, quæ ad contemtum ſui & majeſtatem Imperatoris minuendam lædendamque pertinere arbitraretur. Inſtabant huic qui Ducem Brunſvicenſem conquerebantur bello injuſto petitum, & paternis aviſque terrarum poſſeſsionibus dejectum, interque conatus recuperandi ſua oppreſſum captumque in cuſtodia vel carcere potius detineri, nihil neque lenitate poſtulationis, neque juſſorum ſeveritate proficiente. Huc accedebat demolitio caſtelli munitiſſimi, quod vicinum urbi Brunoniſvici tum demum inter actiones liberandi ducem placuerat dirui: Et non parvus

vus cumulus, Iulij de Eccleſiaſtico ſolio Nauburgenſis Eccleſiæ depulſio. Ad indictum quoque conventum non venire ii Principes, quorum ſuſpicioſa erat voluntas in refragando ſententiæ Imperatoris. Quibus omnibus iritatus ille induxiſſe putatur tandem in animum & conſtituiſſe ſecum, bello decernere & autoritatem Imperii ſui armis defendere, ad quæ ſumenda nullius inſtigatio hactenus eum adducere potuiſſet. Qui autem, iſta occaſione arrepta, Imperatoris iracundiam auxiſſe credantur, & auxiliis ad bellum policendis incitaſſe voluntatem, & dubitantem confirmaſſe, & cunctantem impuliſſe (cum & occultius omnia facta ſint neque divulgari iſta conveniat, vel etiam multis de cauſſis oporteat) non proferetur expoſitione noſtra parcente hominum perſonis, & refugiente conſiliorum actionumq; illarum indignam & inamœnam mentionem, Res quoque illa tota quomodo commota, ſuſcepta, geſta ſit, à me non differetur, hoc præſertim loco ad enarrandum minus idoneo, atque adeo alieniore. Ad Philippum quidem Melanchthonem quæ durante adhuc colloquio agebantur relata fuiſſe certum eſt, de cæteris alii in conſilium adhibiti fuere. Afflixit tamen iſta clades hunc graviſsimè, cum dolore Reipublicæ, tum plurimorum miſericordia, quorum ſalutem & for-

& fortunas in periculum vocari iſta horribili rerum perturbatione cernebat. Iudicij quoque ille & ſententiæ contentione quadam mirificè angi. Neglectam enim eſſe veram & debitam communium malorum curationem non erat obſcurum. Quam multa fraudulentè & violentè tentata deſignataque eſſent recordabatur. Neque eos, quibus Imperator tantopere iraſcebatur, non habere cauſſas non tam adverſandi ipſi quam recuſandi quædam præ ſe ferentia majeſtatis ejus imperium, arbitrabatur. Tum animo volvere crudelitatem ſævitiæ in excruciandis necandiſque plurimis innocentiſſimis & optimis ex omni ætate ſexuque & conditione hominibus, qui partim condemnati ſuppliciis atrociſſimis affecti, partim odio immani adverſariorum paſſim interfecti eſſent, nullius delicti rei, niſi quod non omnia, quæ hujus ſæculi approbatione gererentur, uſurpare, quæque affirmarentur vulgo, iis aſſentiri ipſi vellent, ac quædam etiam reprehendere & culpare auderent. Recens etiam tunc facinus patratum, animos plærorumque exulceraverat, quod ſuperans immanitatem communium ſcelerum animadverſionem meritam effugiſſe intolerabile videbatur. Omnium enim una voce ferebatur, & Hiſpanum quendam familia Diaſſium nefario dolo ob diſſenſionem de

Religione fratrem germanum obtruncandum curaſſe,ſe aſtante oculoſque ſcelerato ſpectaculo ſatiante,& diligentia eorum,qui fugientem inſecuti fuerant, deprehenſum captumque, nihilominus evaſiſſe neque tam impiæ cædis pœnas dediſſe. Iam ſententia Romani Pontificis excludens Archiepiſcopum Colonienſem communione Eccleſiaſtica,& functione muneris privans, quò tenderet non erant conjecturæ dubiæ. Hæc & alia animo conſideratióneque Philippi quaſi luctantia & triſtitia eventus, quemcunque exitum res habuiſſet,nullam viro optimo & Reipub. amantiſsimo deque Eccleſia maximè ſolicito quietem concedebant. Bellum autem procedere videbat, neque apparere avertendi illius rationem ullam, præſertim, qui pacificando & ſeduli & fortunati ſæpe fuerant, è medio ſublatis duobus Illuſtriſs. Principibus Alberto Moguntino & Ludovico Palatino. Nam quicquid hic aut ille vociferetur,hi profectò tamquam aggeres,ne bellorum veluti amnes Germaniam inundarent,obſtiterunt. Ita undique conſilio opeque Rempub. ad tranquillitatem retinendam deſtitui, perſpicuè cernebatur. Etſi autem talibus temporibus & rebus magis quomodo ferantur quæ acciderint cogitandum eſt, quàm indulgendum mœrori, fieri tamen nequit, quin boni & prudentes cum cauſ-

fis

ſis tum triſticia eventorum magnopere perturbentur. Neque enim ferrei ſunt ut non moveantur privatis & publicis miſeriis, & quo attentius omnia intuentur & animadvertunt certius, eo perturbari illos vehementius neceſſe eſt. Non modò autem quanta pericula ab externa potentia imminerent prudentium conſideratione perpendebatur, ſed in ipſo apparatu belli maximi, quæ vel agebantur vel negligebantur, ea complures vereri cogebant, quid tandem futurum eſſet. In quibus non erat leviſſimum inter Saxonicos Principes gentiles gratia paulò ante ſic reconciliata, ut verbis quidem illi mutuam benevolentiam declararent, conſenſio autem animorum firma non eſſet, & offenſionum memoria cauſſæque ſuſpicionum relinquerentur. Eos tum initio ſtatim non quidem manifeſtè diſtrahi tanquam hoſtes, ſed neutiquam ut ſocios conjuncti apparebat. Nunciata autem ſunt hoc anno & alia, quorum tanta eſſet fœditas tantuſque horror, ut eis rerum omnium turpis atque terribilis confuſio ac perverſio portendi videretur. Ut Andreani in Scotia Cardinalis jugulati interitus. Vt Mechlinii miſerabilis, pulveribus tormentorum ictu fulminis incenſis vaſtatio. Nam quæ rumoribus vulgabantur oſtenta atque monſtra, ea hac narratione recenſenda non putavi. Edidit libellum

paulò

paulò ante hæc tempora Philippus Melanchthon, quo ſanè haud ſcio an nullius extet alius ipſius tam ſimplice libertate orationis compoſitus. In eo de Eccleſiæ diſputatur autoritate & libris, quos ſcripſiſſent doctores in Eccleſia quaſi cenſoriæ notæ apponi videntur. Id quod ab aliis aliter acceptum eſſe ſcio. Neque ego nunc de iis dicam, qui, quoties minus clementer attinguntur eorum ulcera, vociferantur atque clamant immoderatè: Cum quidem medicinæ leniori ipſi locum jam non eſſe intelligant, & ſecandi urendique tamen cruciatus reformident. Hos igitur talibus diſputatiouibus & iſto libello offenſos fuiſſe mirandum non eſt. Verum ego ex aliis quoque in quibus eſſent neque à cauſſa alieni, & erga Philippum Melanchthonem affecti haud malè, audivi, cum de eo libello ſic loquerentur, ut illum apertè reprehenderent, tanquam audacius facientem judicium & nimis fidenter pronunciantem de iis rebus, quarum hominis privati & unius, quamvis ſapientis atque docti, cognitio non eſſet. Ac memini ab uno præ cæteris notatum, tanquam propemodum temerè ibi poſitum: Veterum quoſdam aliqua minus diſertè expoſuiſſe, cum ſentirent commodius: Quaſi illi accuſarentur ut infantes atque indocti. Verum enimvero, neque Philippus Melanchthon magis

ſenten-

ſententiam ferre pronunciareque illa tanquam judex videtur, quam indicare potius quaſi monitor & hortator, vt in omnium libris legendis,quorum humana autoritas eſt, meminerit aliquis ſibi verſandum circumſpectè & attentè. Quod ad elocutionem verò attinet, id tale ſcilicet eſt, vt ſi ſtudium benè & propriè loquendi perpetuò tanquam caſtæ virginis pudicitia cuſtodiretur, nihil opus eſſet iſtiuſmodi admonitione. Nunc formam ſermonis toties mutatam, & diverſis locis temporibuſque tam diverſum uſum illius videmus, ut ſit omnino quid à legentibus quique ſcriptores intelligi voluerint, conſideratio neceſſaria. Vt autem vita moreſque alij aliam orationem exprimunt, ſic etiam orationis mutatio vitæ morumque affert converſionem. De quibus (eſſet enim cum longum tum alienum) res in præſentia explicanda non eſt. Eſt autem hoc expectandum planè univerſis, qui proponi ſui cuiuſcunque modi operis quippiam in publicum voluerint,ut non eadem omnium de illo ſententia feratur,cum ex convivis ad unas epulas invitatis, *tres ſaltem diſſentire* Poëta affirmet:

Poſcentes vario multum diverſa palato:

Vt qui fortunam hac in parte ſubire nolint, & nimis illius quaſi rotam pertimeſcant, eos optimum atque conſultiſsimum ſit, nihil proferre neque edere, ac, ſi quieſcere omni-

no nequeant, quin aliquod artis ſuæ, quam didicere, opus elaborent, continere domi iſtud, & ſecundùm præceptum veteris tibicinis: *ſibi canere & Muſis*. Id quod mihi quoque ſcribenti iſta ante oculos inque animo fuit, qui cernerem quanto cum periculo, ut communis omnium fieret lectio, hanc narrationem emiſſurus eſſem. Itaque ſæpius in hoc deſcriptionis labore manus ſublata eſt, & de opere tandem abſoluto conſilium edendi adhæſit. Venit autem mihi in mentem eius inprimis, quod graviſsimus autor Plato ſcripſit: Qui arcana naturæ, & ea quæ ſola animi intelligentia comprehendi poſſunt (ipſe νοητά vocat) nequaquam mandanda literis ſcriptiſque pervulganda cenſet, ſed memoria cogitationeque retinenda, & contemplando apud ſe ſemper & diſputando cum ijs qui ſtudio eodem teneantur, agitanda eſſe. Atque ego non ſemel & de his ſimiliter cogitavi, vel toto hoc ſcriptionis labore ſuperſedere rectiſsimum, vel certè nonnulla, quæ in noſtro ſcripto enarrantur, reticuiſſe me & preſsiſſe ſilentio, melius eſſe, ut & nullum in diſcrimen veniremus, & cum ijs tantum, quos conſtaret veritatem, religionem, pietatem, virtutem, doctrinam ſapientiæ, ingenuas artes, eruditionem literarum diligere & magnifacere, hæc diſſererentur, & recordando qua-

ſi

ſi ventilarentur. Sed vicit cupiditas mea proferendi in medium atque lucem omnia, cum præſertim indies, eorum familiarium numerus, qnibuſcum iſtiuſmodi ſermones haberi commodè poſſent, minueretur, & bona vel non mala ſaltem ſpes eſſet, compluribus non modò jucundam ſed vtilem quoque fore lectionem ſcripti iſtius. Et ideo propter aliorum vel levitatem vel etiam improbitatem, hos aut voluptate aut fructu cognitionis huius fraudandos eſſe non putavimus. Atque ut verum fatear, confirmato animo contra reprehenſores & malevolos, opinionem mihi valde arridentem libenter amplexus ſum, ut arbitrarer mihique perſuaderem: Bonis omnibus communicatione horum me rem gratam facturum eſſe, vtque ab illis bonæ exiſtimationis de me & ſtudijs meis quaſi præmium, videretur neutiquam eſſe deſperandum. Cum quidem tam hebes non eſſet acies mentis meæ, quin præviderem, pro ſua quenque affectione & ſententia, hæc aut illa probaturum improbaturumve eſſe, neque defore, qui de alijs aliquid criminis inferrent, de alijs ſuſpiciones concipiendo me accuſationibus occultis verberarent. Quæ cuncta permittens Deo æterno, diligenter & fideliter expoſitionem iſtam perſcriptam confidenter neque periculum pertimeſcens ullum edidi,

 profutu-

profuturam, vt exiſtimabam, vel poſteris, ſi ad hos, ita Deo æterno volente, perveniſſet.

His annis ex Franconicis ordinibus nobilitatis antiquæ valde celebris generoſus Comes Berthamenſis Michaelus Georgij F. Michaeli N. unà cum avunculo ſuo, familiæ Limpergicæ & ipſius perantiquæ & nobilis generoſo Barone Chriſtophoro, Wittenbergam venit, & inde huc ad nos ſeſe contulit. Quorum nomina vt huic narrationi insererem (cum & Illuſtriſs. Principum & eorum qui Generoſi Comites, &, neſcio unde, Barones appellantur, maximus numerus tum Wittenbergæ longiore aut breviore tempore degendum putarit) ea me moverunt quæ mox dicentur. Sanè Comitum Imperatoriorum eſſe eam dignitatem dubium non eſt. Nomenque iſtud Græci quoque retinuerunt. Barones autem ſuſpicari fortaſſe liceat, appellatos olim fuiſſe eos, qui apud Imperatores & Reges præ cæteris liberaliter & benè inſtituti pari quadam exiſtimatione & honore cenſerentur, ob virtutis ſtudia atque actiones. Cuiuſmodi in regno olim Perſico fuiſſe eos accepimus qui ὁμότιμοι & ὅμοιοι appellarentur. Niſi alterius fortè linguæ iſtud nomen eſt. Germanicus quidem hos ſermo ingenuos ſeu liberos Dominos, vocat. Sed de hoc unuſquiſque licet com-

comminiſcatur atque teneat quod libuerit, Comitis ſanè Michaeli & Baronis Chriſtophori in pueritia adhuc valde tenera & primis annis, ea indoles animadvertebatur, qua nulla eſſe poſſet melior. Modeſtia erat ſumma. Ad Deum & homines pietatis ſtudium,non ito ut ab inſtitutione in cæteris pueris interdum eminet, ſed ſuapte incitatione admirabile. Veneratio & charitas præſtantum ſapientia virtuteque & doctrina virorum ſingularis, inprimis ejus quo Magiſtro utebantur, cuius nutus etiam obſervabant, & quem immitiorem quoque ac duriorem non modò non averſari illi, id quod fieri plerumque ſcimus, neque ab eius uſu conſuetudineque refugere,ſed cum requirere abſentem,tum præſentem habere in oculis,atque colere non ſecus ac patrem. Quod certiſsimum ſignum notabatur naturæ in ipſis optimæ, & animi humani atque manſueti. Itaque omnes præclaram de eis ſpem concipere: Fore ut una cum ætate virtutis in illis eximia pulcritudo, & ſplendor ingens cnnſpiceretur & eluceret. Nemo non illos admirari atque laudare, ac de eis omnes uno ore omnia bona dicere, gaudere aſpectu ipſorum, convictu lætari. Ingenium autem in Berthamenſi Comite erat ſuavius & ad ſtudia literarum atque ingenuas artes videbatur eſſe aptius. Vtebatur apud nos hic

doctore Dialectices & excercitationum dicendi, inſtituto Magiſtri ſui, Iohanne Cratone Vratislavienſi, Iuvene & ingenioſo & docto atque erudito. Qui poſtea in Italiam profectus, cum Medicinæ arti perdiſcendæ operam daret, hoc conſecutus eſt, ut à præſtantibus ea facultate viris & Profeſſoribus artis præcipuis non modo favorem & caritatem, ſed admirationem quoque & laudem adipiſceretur. Inprimis Montani diligentem aſſiduumque auditorem atque diſcipulum ſe præbuit. Cujus celeberrimum nomen edendis dictatis præclaris illius, reddidit ipſe illuſtrius. Sed doctrina virtuteque ejus indies magis eminente, cum ab aliis multis expeteretur conjunctio & uſus hujus, primum ſuæ patriæ inſerviendum eſſe honeſtiſſima ſententia cenſuit. Unde poſtea abſtractus aliò, dignitate & honoribus auctus amplificatusque eſt. Habuit autem gloria, ut fit, comitem invidiam, quæ ſecundum Poëtam ſumma petit, perhiberturque cæca, quod obtrectando virtuti, & corrumpendo honores atque præmia ipſius, ſibi illa quidem aliquid commoditatis quærat, ſed plærumque pejus noceat quam aliis. Eſt enim ea hæc beſtia, quæ ſeipſam arrodendo conſumit, ſuppliciumque, ut ait Poëta, ſuum eſt. Verum de Cratone & multas alias ob cauſſas, & quod de noſtratibus hominibus,
qui

qui adhuc viverent, ſtatuerim meas prædicationes minus effuſas atque verboſas eſſe debere, plura modo dicenda non putavi, cum plurima commemorari potuiſſent, quibus merita laude celebrarentur, cum aliæ virtutes ipſius, tum experientia, ſtudium, induſtria, & eruditæ doctrina copia. Ut igitur paulisper ad Berthamenſis Comitis mentionem redeam. Hujus quoque gratia Philippus Melanchthon interdum huc ad nos veniebat: Erat enim ejus erga illum affectio amoris præcipua, & expectatio ſumma futuræ gubernationis, quæ in ipſum unicum hæredem illuſtris generis & nominis una cum poſſeſſione terræ Berthamenſis, incumbebat. Quapropter immatura mors ipſius (quam obiit conjunx quidem ille, ſed neque relicta ſobole quæ ipſi ſuccederet, & ætate adhuc admodum iuvenili) à nobis omnibus deplorata eſt, & ſunt ei juſta facta doloris acerbi, Reipublicæ potiſſimum reſpectu, cui illud præſidium vel certè ſubſidium tam difficilibus rebus & dubio ſtatu, de improviſo eſſet ereptum. Verum jam poſt hanc quoque digreſſionem, reducatur tandem ad inſtitutum argumentum oratio, & prioribus reliqua adjungantur. Bellum igitur illud, de quo verba facere cœperamus calamitoſum & infelix, inſtar tempeſtatis maximo impetu coortum incitari, & ſcrip-

tis quibuſdam editis odia alienationesque fieri maiores. Qui mos nequaquam bonus iam uſu erat confirmatus. Nam ubi aliqui ſe iniuria laceſsitos arbitrabantur, mox prodibant libelli & inceptum cauſſamque defenſitantes, & aliorum audaciam atque vim accuſantes, quibus non modò probra contumelioſè, ſed inſectationes quoque minaciter ingerebantur. Idque quod exemplo fieret, iure iam fieri putabatur, & hoc modo caveri ſuæ quiſque exiſtimationi bonæ & honeſtati nominis cenſebat. Ego verò ex viro noſtræ ætatis prudente & verſato in graviſsimarum rerum tractatibus, id audivi commemorante patris ſui ſermones, quod ſcriptum eſt eadem prorſus ſententia in Plutarchi Timoleonte, hoc fermè modo: Plærique eo ſunt ingenio ut maledictis gravius quam malefactis offendantur. Iniquiore enim animo contumeliam ferunt quam damna. Seque manu defendere in bello conceditur, ut neceſſarium, conviciorum autem petulantia de ſupervacanea & nimia improbitate & odio exiſtere putatur. Sed, quod pace dicatur patriæ, haud ſcio an non cum hac in parte tum alijs plurimis, externi mores invecti conſtantiam & gravitatem veterem gentis diſſoluta vita & corruptis moribus, quaſi enervarint. Nam cum ſuas virtutes minus iam admirarentur, propriaque bona tue-

rentur

rentur noſtri homines negligentius, placereſque eis fucata magis quam naturalis ſpecies, non dubitarunt ſeſe alieno nitore quaſi oblinere, vitiaque ſua tanquam morbum, indulgendo cupiditatibus, fovere; donec ſanitatem penè perdiderunt, & ab integritate præſtantiaque majorum ſuorum prorſus receſſerunt. Non modo cladibus ſanè ingentibus, ſed impetus ſævitia quadam, & triſtitia adminiſtrationis, denique rebus modiſque omnibus bellum hoc horribile fuit. De quo poſtea cogitantibus nonnullis ſcio in mentem veniſſe & fuiſſe in ore verſum oraculi, cuius ſententia eſt: *Plorare victos, perire victores.* Diſsipatis copijs quæ contra Carolum Imperatorem Rom. fuerant contractæ & eductæ in expeditionem, quædam illarum pars in has regiones retracta novum bellum inchoavit, quam veluti incendij flammam inopinatam, qui reſtinguere noluerunt cum poſſent, aut furorem illius aluerunt etiam, ijs quæ gratia debeatur à nobis dici non eſt opus. Non defuere ſanè Principes aliquot, inque ijs Princ. Elect. Ioachimus Marchio Brandepurgicus, qui pacificationi ſtudioſè operam darent. Hanc etſi primum odio & iracundia flagrantibus animis ſimpliciter reſpuerunt, poſtea tamen eo perventum aſsiduitate eſt, ut non multum abeſſet, quin reconciliata gratia inter

diſsidentes, efficeretur, ne tam lacrimabiles caſus & eventus indigni ſequerentur, neve eò res evaderet, ut nullus iam locus eſſet vel conſilio vel auxilio. Heſsiaci quoque legati ſtatim initio tentarunt poſſetne intercedendo belli impetus averti, & cum laborantibus rebus ſuccurri tum malis, quæ impendere non eſſet dubium, miſerijsque futuris occurri. Memini communicatis his cum Philippo Melanchthone & quibuſdam ſcriptis, quibus conditiones quædam pacificationis quaſi informarentur, ei oſtenſis, petitum eſſe, ut ſuam ſententiam & ipſe indicaret: Eumque reſpondiſſe: Caput ſibi videri omnium, vt Imperator placetur. Ad quam ſpem ante cuncta neceſſarium eſſe ſe arbitrari, ut Principes adverſarij Cæſari fiant ſupplices. Tunc, inquit, petetur ſcilicet, ut fœdus inter ipſos & civitates ictum diſſolvatur. Hoc aliqui donec poterunt fortaſſe impedient. Sperare qnidem ſe aiebat, deprecatione aliquorum Principum à Cæſare pacem impetrari poſſe, ſi debita reverentia omnium res agatur. Erat in conditionibus quarum paulo ante mentionem fecimus: Ne doctrina contraria & exploſa deinceps damnaretur aut exagitaretur, ante cognitionem legitimam. Ad hoc obligari neque debere neque omnino poſſe cenſebat ullos. At ſi expreſſè poneretur: Nullos Princi-

pes

pes aut ordines turbare velle ditiones Epiſcoporum, aut aliquid eis adimere, aut novo onere onerare, credo inquit, ita Cæſarem placatum iri. Erat & hoc in illis conditionibus: Diſcerni cauſas profanas & doctrinæ veritatem oportere: Id ſapienter & rectè cogitatum poſitumque eſſe dicebat. Nam inconcinnè quædam permiſta eſſe multos perhibere, &, ſi profana explicarentur atque componerentur, ut verbi cauſſa cum Duce Brunſvicenſi controverſia, ſperare ſe hoc plurimum momenti ad mitigandum Cæſaris animum habiturum. Sed hæc tunc fruſtra ſuſcepta & tentata ſunt. Oppugnata eſt Lipſia & defenſa adverſus vim tormentorum, cuius neminem audivi qui ſimilem ad urbem ullam adhibitam cognoviſſe ſe diceret. Præſidio autem VVittenbergæ impoſito, iam plærique ordinis ſcholaſtici, tanquam parum opportuni incolæ illo tempore, abſceſſerant, errabantque paſsim in Saxonicis fere regionibus, aliquibus perbenignè eos recipientibus, cum nonnullis parum gratus eſſet adventus illorum. Paulo poſt, nam proximo anno Chriſti M.D.XLVII. hæc ſunt geſta, & Rochlicij deiecto præſidio, cui Albertus Caſimiri F. Marchio Brandepurgicus præerat, ipſoque capto, Imperator invitus, ut perhibebatur, acceſsit cum exercitu altero, & Iohannes Fridericus vel

minus cautus nimiſque ſecurus in tam arduis negotiis atque rebus, vel aliorum conſiliis rationibusque inductus, vel quocunque tandem pacto, celeritate & vigilantia & fervore quodam adverſariorum, Mulbergi, quod eſt oppidum ad Albim fluvium, ultra quem traductis ſuis illic caſtra locaverat, oppreſſus victuſque, & ipſe fuſo, profligato, cæſo exercitu, fortiſſimè dimicans, neque à ſuis recedens, vulnereque adverſo graviter ſaucius, ita captus in poteſtatem Caroli Imperatoris venit. Auditum eſt poſtea Imperatoris Ferdinandi, qui tunc in exercitu, & deinde fratris Caroli V. ſucceſſor fuit, honeſtiſſimum teſtimonium virtutis & conſtantiæ Principis hujus, interque alia & hoc: Si omnes, quos ſecum ille tunc habuit tam fortiter atque ipſe dimicare, & ſuſtinere animo præſente hoſtilem impreſſionem, & vim repellere voluiſſent, vix futurum fuiſſe, ut eo ille die ſuperaretur atque caperetur. Fuit eo die quo prælium iſtud commiſſum eſt, & ante illum penè tribus, ſolis terra facies, impediente lumen & eminentiam radiorum denſo rubore, qui & in tectis ædificiorum & parietibus cum omnium intuentium ſtuporequodam relucebat. Ego qui tum & ipſe ut mei gregis plærique cum familia vagabar, illo tempore VVurcepurgi eram, quo me poſt peregrinationem longam & injucundam contuleram

leram ad Præſtantiſs. dignitate, virtute & ſapientia Danielum Stibarum, mei amantiſſimum, cujus & tunc & aliis temporibus meis nobili viro dignam fidem, & erga me benignitatem ſum expertus, & rebus cæteris, & in hoſpitio domeſticoque uſu ipſius, cujus tum fructum cepi quamdiu mihi, non illi libuit. Nam mirificè me retinere diſcedentem nitebatur. In hac mentione fui longior, (cum & D. Stibari meritas laudes alibi extollere & conjunctionem amicitiæ noſtræ non ignorari ſtuduerim) quod noſtrum ordinem & genus ſcholaſticum à quibuſdam, qui ſtantes coluiſſent, jacens & projectum non admodum fuiſſe ſublevatum compererim. Sed ita fieri ſolere ſcimus, ut diligantur felices, miſeri deſerantur. Ego igitur tum non optima valetudine utente D. Stibaro in cubiculo ipſius prima nocte eandem ſpeciem quaſi tinctam ſanguine conſpecti lunæ, iiſque qui aderant demonſtravi, una mecum admirantibus colorem illum in luna, quæ quadrati in circulo lateris ſpacio penè à ſole abeſſet, globo propemodum dimidiato, quando illa inſigniter colorari non conſuevit. Hæc minus apta huic argumento videri, ut opinor non debent. Cum enim inſtituta ſit de Philippo Melanchthone narratio, quid temporibus ipſius acciderit, quod & ab illo conſideraretur notareturque inpri-

inprimis, & eum afficeret atque excercerer, indicandum eſſe ſum arbitratus. Quibus narrationibus ſi inſerüiſſem interdum aliquid de me, neque hoc alienum aut abſurdum viſum iri ſperavi. Cum haud ſcio an nihil aliud ei curæ cordique unquam, ex quo inter nos amicitiæ uſus cepit, diſcedenti illi quidem à domeſtica neceſſitudine, æquè fuerit, atque ego & res meæ. In quo tamen eum ſervaſſe nos modum intelligi confido, ut attingendo omnia hæc perſtringerentur, non differerentur explanando. Philippus Melanchthon in hac quaſi tempeſtate tectum ſubiit oppidi Zerbeſtani, quod eſt ditionis Aſcaniæ. Cujus illuſtriſſimæ domus clementiſſimam benignitatem, quæ & ipſa tum in diſcrimen non mediocre veniebat, perpetuò ille ſenſit. Atque ſcimus non minori curæ fuiſſe Principibus illis ſalutem incolumitatemque Philippi, quam ſuæ dignitatis fortunarumque conſervationem. Cum in Saxonia debellatum, & res illæ ex Imperatoris Caroli ſententia atque voluntate, itemque Bohemica negotia pro Regis Ferdinandi arbitrio compoſita perfectaque eſſent, Philippus Land-gravius in Haſſia, ſumma cupiditate ubique ſtabilis & certæ pacis, autoribus potiſſimum Princ. Elect. Brandepurgenſi & Duce Mauricio genero ſuo, ſeſe & ipſum deditione facta Imperatoris fidei permiſit &

ad

ad Imperatorem acceрſitus, in urbem Saxonicarum Salinarum, ibidem, (quod neque ipſe tum metuebat, neque quiſquam fuerat ſuſpicatus ex iis, qui pro illo deprecati perſuaſerant ipſi, ut clementiam potius Imperatoris ſemel, quam iterum vim & arma experiri vellet, quique ſanè cunctantem eum in tales anguſtias deduxerant) in cuſtodiam datus & duriter habitus parumque liberaliter humaniterque tractatus eſt. Quæ ſic inſtituta, conformata, acta eſſe, credibile eſt poſtea aliquos pœnituiſſe, qui vel ſuaſere, vel adminiſtrarunt, vel etiam geſſerunt. Verum de his & aliis, quæ tunc bello confecto conſulta factaque fuerunt, ne vel indicii cauſſa, ſicut de aliis, verba faciendo eſſem longior, per mihi multa obſtiterunt, ſed omnium maxime dolor & mœſticia animi in recordatione eorum, quæ cum non poſſem in veritatis commemoratione, ordine & rectè eſſe facta perhibere, ne criminando tamen exagitarem, aut quamvis leniter reprehenderem, pudoris mei eſſe cenſui, &, quid adeo vel jucundi vel fructuoſi habituræ eſſent narrationes iſtæ non ſanè videbam. In hoc motu ferebatur tanquam navis procellis ventorum optimus vir Philippus Melanchthon, & ea audiebat, cognoſcebat, cernebat habebatque etiam in manibus, quibus graviſſimæ curæ maximæque anxietatis & dolores ſum-

mi

mi cum ingentibus laboribus ipſi imponebantur, adeunti interea & vitæ pericula, & facultates conſumenti, quod ſine ulla parſimonia & penè ratione tribueret & largiretur, quicquid habebat ac corradere potuiſſet, egentibus aliis. Ita ille & in naufragiis rei familiaris & difficultatibus comitatus,& vario multipliceque metu non tam de ſe & ſuis quam alienis, qui ſe ad eum applicuerant, tanquam fluctibus maris jactabatur. Confecto bello in Miſnia Imperator Carolus per Salinas Saxonicas & Pabepergam iter faciens cum omnibus copiis Norimbergam pervenit. Atque illac cum traduceretur victor exercitus,tota urbs, aræque & foci, utque dicitur, divina ac humana in poteſtate Caroli fuere. Quoſdam ſanè ex ordine Eccleſiaſtico metu tum valde debilitatos fuiſſe conſtat,qui belli tempore liberius ſe locutos, & ſcribendo literaſque mittendo fuiſſe incautiores non ignorarent. Ii etiam ſermonibus quorundam magis exterrebantur, à quibus & pericula augeri verbis,& admonitionis ſolicitudine animis perculſis trepidatio formidoque major incuti. Erat tum illa in urbe habendis ad populum concionibus celebris Vitus Theodoricus, civis ibidem. Hic à primis adoleſcentiæ annis magnam partem ætatis Wittenbergæ in ſtudiis piis ac liberalibus abſumſerat, perfeceratque diligen-

tia,

tia,obſervantia atque induſtria ſua, ut præcipui in illa Academia, & Eccleſiaſticæ ſcholaſticæque rei capita, cum expeterent uſum familiaritatis ipſius, tum valde eum diligerent. In patriam autem reverſus & uxorem duxit, & concionum mandato munere ſic functus eſt, ut ad ipſum audiendum concurſus fierent multitudinis tantæ, quantam omnino templum, ubi verba facere ſolebat, caperet. Affligere eum morbus celeriter cepit, in quo acerrimos cruciatus artuum perpeſſus eſt. Cumque recuperandæ ſanitatis cupiditate variam opem à medicina peteret, & tandem aquas natura ſua calidas placuiſſet experiri, ita paulo poſt mortem obiit. Sed illo tempore æger, pedibus adeo enervatis ut ingredi non poſſet, ſibi quoque ne quid accideret gravius, magnopere timebat. Confirmatus tamen & ipſe à ſe, & amicorum oratione, quamdiu in illa urbe Imperator manſit, neque conſpectum deinde vitavit ullius, neque aditu quenquam prohibuit, & fuit animo præſente atque magno. Sed ab Imperatore Carolo erga neminem ullius ordinis, loci, generis mortalem, conſultum factumve eſt quicquam, quod non modò manifeſtæ acerbitatis dolorem, ſed querelæ etiam occultæ deplorationem haberet. Quamvis, ut ferebatur, non deeſſent, qui Imperatorem, vehementer inſtigando cona-

conarentur eò impellere, ut illa occaſione utens exemplum ederet in civitate præcipua iuſtæ iræ & congruentis tempori ſeveritatis. In quo quidem compertum eſt, non tam exiſtimationi & rationibus Imperatoris proſpectum conſultumque aliquos voluiſſe, quam ſuum emolumentum commoditatesque privatas quæſiviſſe. Verum Imperator, quemadmodum diximus, neque ipſe quicquam egit aut ſtatuit triſtius in quenquam, neque à ſuorum aliquo lædi, aut damno, injuria, moleſtia affici ullum paſſus eſt; & ita tranſijt, vt nemo ne ſuſpicari quidem poſſet, voluntatem eſſe ipſius ab illa civitate alieniorem. Ego tunc, cum à Stibaro diſceſsiſſem, conſederam Norimbergæ. Quæ civitas & erga me perquam benignam liberalemque ſe præbuit, & obtulit hoſpitij copiam Philippo Melanch. munificè. Sed hic tandem & ipſe redeundum ſibi VVittenbergam ſtatuit, & ut eodem ſe reciperen, alijs quoque non levibus cauſsis motus ſuaſor hortatorque fuit. Etſi enim Illuſtriſ. Principes Duces Saxoniæ mandato patris, qui Imperatorem ſequi cogebatur, in Duringia congregabant diſsipatas & vagas Muſas, & ſedem his Ienam ad Salam amnem oppidum deſignaverant, & Philippus Melanchthon lamentabilem caſum Principis pietate eximia erga Deum & patriam præditi,

diti, utque generis ſplendore ſic omnis virtutis claritate Illuſtriſsimi largis lacrimis deplorabat, neque venerari ceſſabat animo ſuo profligatum, cui florenti ſerviendo ſumma diligentia ac fide præſto fuiſſet: Quid tamen non ſibi ſed alijs compluribus eſſet profuturum, & res atque tempora, ipſorumque adeo Principum rationes ferrent, omnibus momentis ſuis ponderans quaſique examinans, ſuo ſibi loco tanquam in turbine tempeſtatis, ſecundum vetus noſtræ gentis verbum, permanendum conſiſtendumque eſſe duxit. Verum illuc & tunc & poſtea eruditione doctrinæ & ingenio optimarumque diſciplinarum & artium ſcientia præſtantes viri ſe contulerunt. In quibus celebritate nominis excellens fuit Iohannes Stigelius liberali cognitione & virtute atque ſapientia & facultate carminum non facilè alteri ulli ſuæ ætatis cedens, Vir animo excelſo præditus, & patriæ ſuorumq; in ea Principum ita amans atque ſtudioſus, ut illuſtre exemplum ipſius in hac parte pietatis eximiæ proponi poſſe videatur. Confluxerunt tamen eodem & alij, qui ut temporibus illis admiſsi, ſic aliquanto poſt multo libentius dimiſsi fuerunt. Quorum inſolentia atq; perverſitas bonis & probis & utilem operam dantibus multum negotij fecit, & malitia nonnihil creavit periculi, & cum animos

quorun-

quorundam mœſtitia & angoribus, tum fortunas ac corpora damnis & cruciatibus afflixit. Neque abhorret à vero indignationis doloriſque perturbationem quem aliquot annis ceperat Iohannes Stigelius ex neceſſaria magis quam expetita conjunctione nonnullorum, perculſo ei debilitatoque celerioris mortis cauſſam dediſſe, quêm cum adhuc in his conſcribendis occuparemur lugebamus, virum & amicum ſummum, & plurimorum ſcriptis epitaphiis aliisque mentionibus lugubribus dolenter deploratum. Eodem tempore excluſus dudum Eccleſiæ communione decreto Pontificis Romani Reverendiſſima canicie innumerabilibuſque laudum nominibus Illuſtriſſimus Princeps Hermannus Archiepiſcopus Colonienſis, etiam gubernatione terrarum privabatur mandato Imperatoris Caroli. Qui ne belli aut cladis alicujus repugnando novam tempeſtatem excitaret, ceſſit volens, & eorum, quibus æternæ ſalutis & vitæ copiam ſtuduiſſet conciliari, corpora fortunasque cruentis gladiis & ſævitiæ immani hoſtium obiici noluit. Quam moderationem atque pietatem etſi laude digniſſimam ipſique adeo ad reliquæ vitæ optandam quietem opportuniſſimam eſſe Philippus Melanchthon videbat, non poterat tamen diſſolutione eorum, quorum inſtituendorum ipſe ſocius atque par-

ticeps

ticeps fuiſſet, non vehementer perturbari. Augebatur ægritudo triſtitia nuntiorum de amicis, quorum aliqui ejecti ſedibus ſuis & dignitate fortuniſque ſpoliati exulabant, aliqui capti in cuſtodia tormentiſque detinebantur. Quorum præcipui indicabantur Iohannes Brentius, qui concionibus ſacris præfuerat in Salinis Suevicis, quique Tubingæ Erhardus Schneppius, & Vlmæ Frechthus, & Chembergi, oppidum hoc eſt vicinum Wittenbergæ, præpoſitus Eccleſiæ venerabilis ſenex, Philippoque ſingulari neceſſitudinis & familiaritatis uſu devinctus. Iam Mauricius Dux Saxon. periculo liberatus, atque modò dignitate ſeptemviratus auctus, de reſtituendis Academiis ambabus, & recolligendis iis qui diſceſſerant, & reparando ocio ſtudiis, ſedulò diligenterque cogitarat & egerat, fueratque Lipſiam accerſitus Philippus Melanchthon, ubi ad neceſſarias deliberationes ordines terræ ſubjectæ Ducis Mauricii poteſtati convenerant. Neque ille Wittenbergam ſibi deceſſione ſua relinquendam, ac multorum potius rationibus atque utilitatibus conſulendum, quam ſibi peculiari reſpectu videndum eſſe duxit. Cujus conſilii atque ſententiæ à plurimis improbatæ atque reprehenſæ nunquam eum pœnituit. Neque illa prudenter cogitata caſus ullus, quod interdum fieri ſolet, deinde

deinde quaſi infuſcando contaminavit. Fieri autem aliter non potuit, quam ut ſciſſa ſtudia hominum rebus ita, quemadmodum ſtrictim indicavimus, geſtis dividerentur, & voluntates eſſent diverſæ. Atque invidioſæ omnino actiones quædam erant, eæque ab æmulis, ut fit, acerbis criminationibus infamabantur, iis potiſſimum quibus neque exploratæ illæ eſſent, & qui in eam partem unum vituperando, laudando alterum cupidè prolaberentur, in quam propendens affectio impellebat. Iamque Imperatore Carolo diſceptationes de Religione eò deducere contendente, quò multis annis & magno labore conatus eſſet, & Auguſtæ Vindelicorum juſſis adeſſe Principibus & ordinibus Imperii, cum ante conventum ſe Vlmæ acturum edixiſſet: Auguſtæ igitur Imperatore Carolo poſtulante, ut univerſi Synodi decretis ſe obtemperaturos eſſe promitterent, malevolorum ſermonibus ſpargebatur, à Duce Mauricio hanc promiſſionem commoditate orationis obtinuiſſe Imperatorem, cujus favorem, vel maximè liberandi ſoceri ille cauſſa, retinere vellet. Idque actum eſſe in privatis collocutionibus. Eſt autem genus quoddam hominum ſanè leve, qui de maximè occultis atque abſtruſis audaciſſimè pronunciare & affirmare non dubitant.

Hi

Hi ſimulant ſe ſcire omnia, nec quicquam ſciunt,
Quod quiſq; in animo habet aut habiturus eſt ſci-
Id quod in aurem rex reginæ dixerit (unt.
Sciunt, ut ait Senex Plautinus:
Quæ neq; futura neq; facta ſunt tamen ii ſciunt.
Falſon' an verò laudent, culpent, quem velint,
Non floccifaciunt, dum illud quod lubeat, ſciant.

Atque iiſdem, ibidem dicitur, Nihil eſſe ſtultius neque ſtolidius, neque mendaciloquius neque argutum magis. Atque neque tunc neque ullis in tractationibus aliis compertum eſt, neq; planum fieri poteſt: Ducem Mauricium vel policendo vel approbando vel aſſentiendo integritatem ſinceræ Religionis labefactaſſe. Hinc tamen cum ad Philippum tum alios, qui ab illo non diſcedebant, aut ei non maledicebant, invidia manare, iique quaſi cauſſam proderent ſeq; retexerent, & à veritatis aſſertione deficerent, planè impietatis accuſari. Id quod illo quidem tempore & recentibus belli ſtragibus timidius occultiuſque, aliquanto autem poſt audacius magiſque impudenter eſſe factum ſcimus. Atque primùm quidem hæc diſceptationum de Religione, cujus paulo ante meminimus, difficultas expedita fuit ab iis, qui in Synodo congregati decreta facere ceperant. Nam tanto bello occupato Imperatore Carolo, quod ad defendendam & tuendam Synodum geri prædicabatur, Tridento

Bono-

Bononiam ſubito eſt diſceſſum. Quam migrationem Imperator iniquiſſimo animo tulit, & interpretans Synodi diſſolutionem, autoribus adjutoribuſque hujus vehementiſſimè ſuccenſuit. Miſitque ea de re Legatos ad Pontificem Paulum, & ad eos qui Bononiam ſe contulerant, Nam Tridenti reſtiterant aliqui inprimis Germani. Sed ea reſponſa data ſunt, quæ & Imperatoris expectationem fruſtrarentur, & unde liquidò perſpiceretur, pontificiis qualeſcunque Synodi actiones procedere, atque confirmari, in animo fuiſſe nunquam. Cum Philippus Melanch. ſe Wittenbergenſem Academiam non deſerturum eſſe ſtatuiſſet, rurſum cœpta eſt ibi doctrina publica inſtaurari & frequentari. Lipſiæ autem etſi reſtitutio omnium magis in proclivi erat, deſiderabatur tamen opera diligentiæ abſentium adhuc quorundam, mortuo præſertim, cujus antea quoque à me mentio facta eſt, Caſpare Bornero Theologo. Qui cum præſentiſſimo fortiſſimoque animo toto oppugnationis tempore in urbe remanens ſcholaſticas ædes pro virili ſua tueri, & publicam privatamque aliquorum ſuppellectilem conſervare anniteretur, defatigatus nocturnis diurniſque laboribus, & contagione læſus (nam lues invaſerat promiſcuum vulgus quod ſub urbe tuguriis exuſtis adventante exercitu oppugnaturo

gnaturo

gnaturo urbem, in ſpacioſis locis & fere vacuis ædium illarum raptim conſederat) & vigilijs, & victus cultuſque negligentia, atque potiſsimum mœrore & indignatione debilitatus in morbum acquieſcente iam aliquantulum animo, & metu periculi depulſo, incidit, quo confectus obijt mortem cum bonorum omnium deploratione & ingente mœrore, Anno Chriſti M. D. XLVII. III. Non. Maij annis nondum gravis neque affœctus ætate. Neque ego hoc viro cognovi neque extitiſſe uſpiam alterum exiſtimo, dignitatis utilitatumque ſuarum minus ſtudioſum, dum rem ſcholaſticam publicè ſtabiliret, augeret, amplificaret, ornaret. Itaque illius memoriam nulla dies delebit, quamdiu literæ eruditæ loquentur, quibus non modo huius viri doctrina, quæ fuit eximia in omni genere diſciplinarum, ſed integritas, amor veritatis, fides, virtus, ſapientia celebrabitur. Vetus & ſingularis cum hoc neceſsitudo fuerat Philippi Melanchtonis, qui tunc non modo lugebat amici præcipui mortem, ſed requirens rebus dubijs & negotijs impeditis vel ducem peritiſs. vel comitem gratiſs. conſiliorum actionumque omnium. ſocietatem coniunctionemque ſibi talis illo tempore viri ereptam eſſe in maximæ triſtitiæ ſenſu querebatur. Interea Carolo Imperatore omnibus viribus annitente ut Synodus

inchoata Tridenti ibidem perficeretur, & Pontifice atque ijs qui Bononiam tranſierant refragantibus, proque ſua autoritate & jure, reſpondendo poſtulatis Imperatorijs acriter propugnantibus: Imperaror reputans neque ſe dignum, intermitti illarum rerum tractationem, quarum maximè cauſſa tam periculoſum & grave bellum ſuſcepiſſe ipſum geſsiſſeque aſſerebatur, neque ſuis multiplicibus promiſsis de controverſiarum Eccleſiaſticarum cognitione conſentaneum eſſe, relinqui tunc quoque, cum nemo voluntati ipſius adverſari poſſet, incerta, dubia, litigioſa omnia, pontificijs tam manifeſtè tergiverſantibus, cum quibuſdam deliberata re, conſilium cepit, excerpendi quædam ex ijs ſcriptis, quæ ſuperioribus annis ad concordiam diſſentientium de religione fuerant non tam abſoluta atque comprobata quam inſtituta & propoſita. Atque ita rurſum liber paucorum quorundam clandeſtina & tenebricoſa opera congeſtus, &, ut vetere verbo utar, conſutus fuit, quo præſcribebatur, quid interim, dum decreta Synodi prodirent, fieri ſervarique oporteret, ab ijs quidem, qui in doctrina Eccleſiæ & ritibus uſitatis aliquid innovaſſent. Vnde liber ille quaſi tituli nomine eſt vocatus *Interim*. Et dedit facetis multa ſalſè dicendi occaſionem. Cum quidem neutri parti placeret, & vtrique

etſi

etſi non eodem modo atque propoſito, eum repudiarent. Suntque poſtea multo majores & deformiores diſsipationes atque etiam ruinæ conſecutæ. Convenerat autem & eo conſilio prolatus fuerat iſte liber, uti ne à Pontificias quidem partes ſequentibus improbaretur, utque adeo Pontifex ipſe vel concedendo indulgendoque, vel diſsimulando & connivendo illum admitteret. Atque mirabantur plærique, à quibus vera conſideratione res perpendebatur, Carolo Imperatori perſuaderi potuiſſe, ut in eam ſententiam rationemque incumbendum putaret, Quam pro ſagaciſsimi animi prudentia, & diuturna experientia, quod ſimilia negotia quò evaſiſſent non ignorare poſſet, videre intelligereque deberet, neque re ipſa conſiſtere ac valere, neque temporibus congruere, magisque ac citius novas contentiones atque pugnas commoturam, quam certamina atque rixas priores ſedaturam eſſe. Sed occæcantur nimirum animi maximorum quoque & ſapientiſs. virorum, quando infringi ſuam vim fata non volunt. Sanè conſtat urgendo minimè clementur, ac admodum potius imperioſè, juſſa de recipiendo libro illo & præſcripta in eo exequendo ad omnes ordines delata, & tanquam de his conſenſiſſent univerſi, neque recuſationem neque preces, denique nihil quod contradiceretur, admiſſum eſſe. Neque

deſuere qui inſidiosè etiam quædam tentata factaque fuiſſe perhibere non dubitarent. Tum quidam & ii potiſſimum quos ſupra nominavi & cæteri, qui iis nollent aſſentiri, quæ eſſe contraria veritati haberent perſuaſum, afflicti atque vexati fuere, cum & adverſus Philippum Melanchthonem Caroli Imperatoris ira jam eſſet ſuſcitata, cui tunc ſuccenſendi vehementius, ille etiam ſtimulus fuiſſe credebatur, quod tales compoſitiones ipſi diſplicere, ad Imperatorem odiosè deferri, cum inimica tam de præteritis quam præſentibus oratione, animadverteretur. Atque tunc eorum, qui Philippum Melanchthonem oderant, machinationibus vita ejus eſt petita, eademque protecta ab amantibus illum, & quibus viri innocentia atque probitas nota erat. Neque deſuere qui ſuſpicarentur talia divulgari perterrendi Philippum Melanchthonem cauſſa, ne conſiliis actionibuſque recentis conciliationis reclamando officeret. Sed incolumitas ipſius rebus communibus tunc conſervata fuit. Hoc anno ad graviſs. Philippi Melanchthonis curas de rebus communibus & rei domeſticæ labes, & ingentem triſtitiam propter Eccleſiæ vulnera, novus dolor acceſſit nunciata morte filiæ Annæ, quam & cariſſimam patri & à marito Georgio Sabino in Pruſſiam abductam fuiſſe accer-

ſito

ſito à Principe Alberto, ſupra diximus. Eum tamen caſum tulit ille moderatè, ut antea quoque indicavimus, & magis toleranter quam amici laturum eſſe ſperare potuerant, qui ſcirent quanta amoris paterni erga illam fuiſſet affectio. Sed meditatione eventus & quodam prioribus ægritudinibus veluti concoquendis uſu, hebetiorem tunc ſenſum habuiſſe eum credibile eſt, cum quaſi occalluiſſet animus dolendo, metuendo, perpetiendo. Veri quoque ſimile eſt, publica mala immenſa & multiplicia & varia, quibuſque tunc laborabatur, & quorum timebatur acceſſio, morſus privatorum retudiſſe. Quemadmodum in morbis, qui intenſi magis ſunt, ii non patiuntur planè ſentiri remiſſiores, & hos quaſi obſcurant. Non facile autem poſſunt ſcribendo explicari illa quæ bonorum tunc neque levium & patriæ inprimis amantum animos & dolore præſente & metu in poſterum excruciarint ac ſolicitaverint, non ſolum illa numero infinita & magnitudine immenſa & pondere intolerabilia, ſed varietate quoque & diſſimilitudine & mutabilitate formidanda atque terribilia. Edebantur externorum hominum ſcripta, & picturæ divulgabantur quibus Germanicæ nationi in calamitate inſultabatur, &, tanquam ex dolore victæ triumphus ageretur, captivæ illius vincula

catenæque oſtentabantur. Quæ ſanè multorum animos acriter pungebant. Alij de dignitate fortuniſque ſuis minus anxij, hoc orabant obſecrabantque tantum, ne imperio humano obedire & terrenam laudem quærere cogerentur ſaucia conſcientia ſua, & æterni Dei iuſsis edictiſque adverſando, & cœleſtis gloriæ ſpem labefactando. Sed qui induxerant Carolum in eam rationem, quam ille ſecuturum ſe eſſe iam demonſtraverat, iidem annitebantur, ne inde recedendo, aut aliquibus indulgendo, non tam inconſtans quam timidus haberetur, id quod iſto tempore rerumque ſtatu minimè conduceret, vel maximè potius nocere poſſet. Quæ neque temporibus opportunè, neque rebus ipſis aptè, neque omnino vera ratione geri, & intelligebant ij, quorum judicia amore odiove erga aliquos non depravabantur, & juſtiſsimis querelis Philippus Melanchthon deplorabat, cuius ſermones in triſtitia atque indignatione vehementiores delati ad Cæſarianos, & ab inimicis invidioſè & obtrectatoriè expoſiti, nonnihil crearunt, quemadmodum paulo ante ſignificatum eſt, periculi ipſi, non modò alienato ſed etiam irritato Imperatore, & planè infeſto, ut cu inculcaretur conſilijs actionibusque ipſius impedimento eſſe Philippum Melanchthonem præ cæteris, quod plurimi illius autori-

tate

tate moti & exemplo confirmati, reſiſtere iam atque repugnare auderent. Etſi autem hic, cum, quid inſtitueretur, cerneret, non diſsimulabat metum ſuum, quod exitum talium inceptorum nullum videret, ac ne progreſsiones quidem faciles, vel non potius admodum difficiles & ubique incurſuras proſpiceret, atque eos à quibus talia naſci proferrique credebat, non dubitabat apertè reprehendere & accuſare: In eo tamen conſtantiſsimè perſeveravit, ut puram ſinceramque doctrinam retinens, in parum neceſſarijs & externis quibuſdam ritibus non impiarum obſervationum moderationem, nequaquam, id quod quidam faciebant, damnaret. Sed de his paulo poſt plura dicenda erunt. Iſtud modò breviter indicandum putavi, contra Imperatoris Caroli inhumanis quorundam & iniquis ſermonibus inſtigati mandata non modo ſevera ſed planè ſæva, ut Philip. Melanch. ſibi traderetur, defenſum, protectum, conſervatum tum fuiſſe eum ſtudij diligentiæque patrocinio atque præſidio illuſtriſſimi cum alijs laudibus tum pietate & virtute Principis Mauricij, rebus omnibus dubijs & admodum difficilibus. Quod quale ſit nequaquàm intelligi perſpiciq; poteſt ab ijs qui quaſi fluctuantes alienos in mari de terra ſpectant ocioſi, ſine ſenſu periculi & proprij exitij metu. Quin tamen

iſta in Philippo Melanchthone tuendo D. Mauricii conſtantia gloriam cumulet illuſtriſſimi nominis ipſius, nemo profectò niſi furiosè in odio & invidia improbus inficiari poterit. De his igitur hactenus. Non autem omittendum putavi, id quod in Italia tunc accidit. Nam in oppido quodam ditionis Venetæ, quidam, quod contra conſcientiam ad negandum quædam prius aſſerta, & retractandum confitendo diſputata de dogmatibus Eccleſiaſticis, cogi ſe paſſus eſſet, adeo perturbatus fuit, ut ex dolore animi corporis morbo contracto, ita per extremam deſperationem, nullius conſolationem admittens, interiret. Hujus caſus narrationes divulgabantur, & qua oratione, qui affuiſſent, conati eſſent mederi afflicto, & prolapſum erigere, explicabatur. Quam quidem commodiorem magiſque appoſitam haberi potuiſſe Philippus Melanchthon cenſebat, demonſtrantem & urgentem inprimis hanc ſententiam: veniſſe filiumDei in hunc mundum, ut peccatoribus ſalutis autor largitorque exiſteret, & eas, quæ cum hac congruere viderentur. Sed ille tunc ita deceſſit, ſanè miſerabiliter, ut traditur. Anno M. D. XLVIII. inter alia turbulentè & audacter tentata atque geſta, urbs Conſtantia (quam habuiſſe priſcis temporibus nomen quidam putant Nantuatum, quidam Harudum, quidam

etiam

etiam Vitoduræ perhibent) ſita ad lacum per quem fluvius Rhenus amœno tractu quaſi ſpatiando manans deinde ſuo alveo defertur, aggreſſione occulta Hiſpanicarum copiarum penè capta fuit, ſecuriore tunc civitate inter tractatus pacis, de qua legatum tunc ad Imperatorem abfuiſſe accepimus, una cum aliis quibuſdam primariis viris, Thomam Blarerum. Hunc habuit Philippus Melanchthon inprimis familiarem eo tempore, quo ego Wittenbergam veni. Erat autem ille in ſua civitate præcipuo loco natus, & generis ſplendorem auxerat bonitas ingenii virtutiſque ac ſapientiæ & inprimis religioſæ pietatis ſtudium. Ea vero gravitas & conſtantia eminebat in adoleſcente quoque, ut à plæriſque tum adeo ille obſervaretur, cum humanitas quidem ipſius & amabiles mores incredibilem commendationem haberent ad omnes. Hic, etſi non ſucceſſerant inſidiæ factæ patriæ, & oppugnationis etiam vi propulſata à civibus fortiſſimè dimicantibus, reverſus domum, quod fieri tamen ſtatus prioris mutationem animadverteret, neq; poſſent pauci reſiſtere multorum vel formidini vel etiam cupiditati, ita ipſe in agros ſuos conceſſit, & aliis adminiſtrationem publicorum deinceps munerum in patria ſua reliquit, quod veritatis æternæ ac cœleſtis profeſſionem liberam retineri

pluris faceret, quam ampliſſimorum honorum functiones, paratas volenti ſeſe & rationes ſuas temporibus acommodare, quibus ſervire prudentia humana inprimis conſuevit. Eodem hoc anno in compluribus conventibus, qui indicebantur de capitibus libri Cæſariani, Philippus Melanch. vehementer eſt jactatus. Quæ res tractationeſque ab aliis ſunt verè & accuratè expoſitæ. Interque tales collocutiones, diſputationes, conſultationes annus hic effluxit. Venit ea tempeſtate in Belgicum Imperator Carolus, ad quem ex Hiſpania Rex Philippus filius illius acceſſit ad ſolennem illarum regionum poſſeſſionem tradente patre accitus. Eumque tunc & locutum quædam præclarè, & in conſpectu omnium amantiſſimè filium eſſe complexum accepimus, cum quidem filius exquiſitè eſſet humili geſtu veneratus patrem. Decretum autem Auguſtanum in Germania turbas dabat, Quod ut Imperator ratum eſſe volebat, ita indies magis connivere eum animadvertebatur in quibuſdam non prorſus illud exequentibus, modò non detraheretur aliquid de ipſius majeſtate, neque contemni imperium videretur. Verſabantur etiam in Germania Legati Pontificii tres, cum mandatis concedendi autoritate Pontificis quædam, de quibuſdam tranſigendi, quæ cum jamdudum uſurparentur

rentur & rectè fieri ſtatuerentur, non multum curare plærique quid ab his permitteretur prohibereturve. Sed cum metus Imperatoris, tum cupiditas publicæ tranquillitatis, tum verò officii cura, in morem gerendo aut recuſando aliquid multum habere momenti. In Gallia tunc nominatim Philippi Melanchthonis nomen pronunciari auditum, inter eorum quibus nota inurebatur graviſſimi criminis, quod rem Eccleſiaſticam turbarent. Et ſunt ſupplicia atrocia ſumta de compluribus, tanquam deſertoribus Religionis publicæ, qui Luterani ad vulgus execranda appellatione nominabantur. Fuiſſeque magis probroſum & turpe, atque adeo pernicioſum alicui ac capitale, ſic vocari, compertum eſt, quam parricidam aut prædonem. Cum neque res neque cauſſa exploraretur aut cognoſceretur, ſed ſufficeret ad condemnationem nominis infamia. Neque minoris ſævitiæ animadverſiones in Belgio hujus generis animadvertebantur. In Germania autem fieri diſcordiæ indies majores, cum audacius reclamantibus, ſi qua diſplicerent, plurimis ſuis cupiditatibus indulgendo effrenatis, tum diffidentia & alienatione augeſcente Principum quidem maximè, ſed & aliorum, ut quique huc aut illuc animis inclinabantur. Magdeburgum urbs eſt ad fluvium Albim ſi-

pra Oceanum, quæ aliquot annorum operibus munita, quantumvis magnam vim oppugnationis facile ſuſtinere poſſe credebatur. Eius cives Caroli Imperatoris edicto hoſtes appellati fuere, ut eſſet civitas in extremo diſcrimine. Sed ea tum & defenſionem edere, & de implacabili Imperatoris ira conqueri, & quoſdam ſibi propter conſtantiam in ſanctitate Religionis infenſos accuſare. Et nullum eſſe peccatum delictumque ſuum, neque aliam oppugnationis cauſſam affirmare, quam quod puram doctrinam veritatis cœleſtis retineri, neque eam corruptelis ullis deformari, aut calliditate inflecti ſtuderent. Equidem quanquam de controverſijs Eccleſiaſticis quid ſentirem, nunquam vel diſcimulando texi, vel negando inficiatus ſum, & cum quibus me coniunctum intelligi vellem, apertè tuli ſemper: Non tamen etiam mihi neceſſe eſſe exiſtimavi, neque nunc exiſtimo, vel aliqua ſingulatim diſputare ſubtilius atque limatius, vel in hos accuſatoriè invehi, illorum quaſi patrocinium ſuſcipere, ſed quæ judicarem vera, ea profeſſus à certaminibus & rixis, quæ commoveri partium ſtudijs ſolent, abſtinere, & meæ perſonæ convenientius, & ad futuros caſus providentius eſſe ſemper credidi, Meque hæc oſtentatio prudentiæ & quaſi ſagacitatis exiſtimanda eſt, qua neque præditum me

eſſe

eſſe fateor, & cuius calliditatem in divinis negocijs cum futilem tum pernicioſam quoque eſſe ſcimus, ſed tenuitatis noſtræ confeſſio, & veræ atque ſimplicis expoſitionis confirmatio haberi debet. Migraverat ſecedendo Magdepurgum Illyricæ gentis homo, qui ſibi Flacij nomen impoſuerat. Fuiſſe enim familiare aliud ferebatur. Hic adoleſcens ad optimum & doctiſsimum virum Matthiam Garbicium aliquando ſe contulerat, quem ab integritate & memoria beneficiorum in ſe externum collatorum, inprimis laudare poſſum. Neque ego hanc laudem parvam, ac potius in maximis duco hoc præſertim tam ingrato ſeculo. Erat idem honeſtatis vitæ ſtudioſiſs. & ad hanc docendo aſſuefaciendoque adoleſcentiam non majore cura atque ſeveritate inſtitui & adduci ægre ferebat, cum intelligeret, quam diſciplinæ cuſtodia & Deo grata res & in hac vita utilis eſſet. Hæc ſententia veriſsima atque præclariſsima non caruit obtrectatione quorundam, quaſi ſuperſtitione implicaretur. Quid enim diſputando probaretur, magis iam ſpectabatur, quam qualis degeretur vita, & libertatis obliterata doctrina ſic revocabatur, ut ad licentiæ infinitæ uſurpationem efferretur. Eſt autem profecto diſputatio omnis tum demum egregia atque illuſtris, ea præſertim quæ de Religione, pietate, officio,

virtute

virtute habetur, cum non modo verbis aliquid ſcitè concluditur, ſed actionibus conſentaneis etiam exprimitur. Quis enim non habeat pro nugatore & ſui ipſius deriſore eum, qui, quæ oratione conſtituat, ea evertat vivendo? Sed redeat ad Garbicium narratio. Ad hunc igitur profitentem doctrinam Græcarum literarum in Academia Tubingenſi, popularem ſuum ſe tunc Flacius contulit, cum eodem ante biennium & ego veniſſem. Vſusque eſt hoſpitio Garbicij pro facultatibus ipſius non illiberali, & expertus meam quoque & aliorum benevolentiam ac ſtudium. Inde diſcedens Wittenbergam eſt profectus. Eumque humanitate aliquanto majore complexus eſt Philippus Melanchthon quod à nobis adveniſſet. Itaque omnibus rebus eum adjuvit augens & ornans hominem, ſuis etiam facultatibus ſuſtentans. Id quod ab ipſo in promtu erat cunctis. Non ſolum enim docebat diſcere volentes univerſos, ſed paſcebat etiam eſurientes, & nudos veſtiebat, bonitate quadam naturæ benefaciendi cupida ſine diſcrimine omnibus. Flacius qui mediocrem ſermonis Græci ſcientiam teneret, in cognoſcendam linguam Hebraicam tunc totus incubuit. Magiſtri ibi bonarum artium titulum atque inſignia aſſecutus eſt, & data ei uxor, & publicæ doctrinæ munus aſſignatum. Hic

ſive

ſive ingenii turbulenti ferocia & ambitione, ſeu malitia inſerviente voluntati alienæ: nam de homine ſimulatore mirifico, in quo nihil ſimplex & apertum cognoſceretur, variæ ſuſpiciones fuere: Sed quacunque ſanè re aut ſpe impellente, tunc Flacius ſciſcitari curioſè quid ageretur & eſſet in manibus, & clanculum ſcripta fictis nominibus ſpargere, notantia omnia quæ carerent audacia adverſandi quietis conſiliis. Hanc enim aiebant eſſe & veritatis deſertionem & corroborationem falſitatis. Quæ erat illis temporibus & iſto rerum ſtatu admodum plauſibilis & grata vulgo oratio. Sed initio aſtutè tegere Flacius ea quæ animo agitabat, & alienationem atque odium diſſimulare. Relicta eodem tempore ſtatione ſua ad Danubium, venit Wittenbergam Nicolaus Gallus, fugiens periculum imminens in illarum regionum civitatibus iis, qui reclamarent Auguſtæ decretis. Cum quo Flacius ſtatim familiariſſimè ſe conjunxit, & diſcedentem ſic, ut nihil præ ſe ferret inimicitiarum aut ſimultatum, paulo poſt clandeſtino abitu ſecutus eſt. Et conſederunt ambo Magdeburgi, exitioſæ pervicaciæ adjutores & incitatores ſtrenui & vehementes. De hujus urbis conſiliis actionibuſque etiam fortuna, nihil modò dicam. Quæ obſidionem excitato bello tamdiu tulit, quamdiu illa in penu-

ria

ria ad extremum rerum neceſſariarum penè omnium & ſummis difficultatibus ſuſtineri potuit. Sed qui bello huic gerendo fuerant præfecti, iis ſi Magdepurgici maturius fidem habere voluiſſent, futurum fuiſſe exiſtimatur, ut citius iis malis liberarentur, quibus tandem fracti, deditionem facere ſunt coacti. In regionibus Miſnicis res erant per ſe illæ quidem tolerabiles, vel ſatis etiam bonæ, ſi non calumniarum inſectatione vexarentur. Ipſe quidem Philippus ex illis perturbationibus & quaſi tempeſtatibus tantum doloris cœpit quantum alius nemo. Sed cum aliorum vel improbitate vel levitate cauſſam occaſionemque eis datam eſſe, & culpa ſe vacare ſciret, faciundum ſibi ſtatuit idem, quod medici fideles ſolent, qui & miſericordia ægrotantum afficiuntur, & morbum, ſi poſſint, ſanant, ſi nequeant, non tamen augent, & neque ope ſua deſtituunt depoſitos, neque non neceſſaria acerbitate affligunt. Nam qui temerè remedia adhibent, quibus vita interemta tollitur morbus, illis ea gratia debetur ſcilicet quæ ſiccariis. Conſiderabat Philippus Melanchthon converſionem una cum rebus mutatis animorum. Videbat quam multa contra opinionem omnium accidiſſent, & poſſe alia accidere ſimiliter intelligebat. Erat hoc igitur rectiſſimum & tutiſſimum: Salvâ & integra & incorrupta

pta

pta doctrina cœleſtis veritatis, cui labem inuri aut aſpergi maculam ferendum non eſſet, de cæteris quæ temporibus & loci diverſa ſemper fuiſſe conſtaret, ita conveniri, ut vel mutatis vel novatis aliquibus tranquillitati conſuleretur. Etſi in eo ipſo falli aliquos eum non fugiebat providentem una parte pacatis rebus, nihilominus aliis turbas excitatum iri. In his igitur quaſi procellis & iſta tempeſtate, non currendum huc illuc putavit; neque excedendum iis locis, in quibus ſine impietate ad Deum & culpa ad homines non improbos neque iniquos, conſiſtere liceret, & tranſeundum eò, ubi neque extra periculum & maximis itidem in curis moleſtiiſque atque angoribus futurus eſſet. Hominum autem præſidia vel urbium munimenta, quibus protegeretur quærere, clamoribuſque importunis tumultuari, & quaſi tribunitio furore maledictiſque veſanis in quoſlibet debaccari omnino noluit. Quodque ſemper fecerat, ut frena laxari cupiditatibus hominum & auram popularem atque plauſus captari oportere non cenſeret, id multo magis tunc præſtandum eſſe ſtatuit, neque ut de aliquo veluti editiore loco ad arma infeliciter paulo ante ſumta aliquos denuo vocaret, vel ſe decere, vel placere Deo, vel ad ullam ſpem bonam conducere eſt arbitratus. Itaque in hoc immotus perſtitit,

quic-

quicquid Flaciana factio diceret ac moliretur. In Flacio perfecta cognitio linguæ Germanicæ nunquam fuit, ſic, loquendi ſcribendique diſertè ut facultatem adipiſceretur. Sed libelli ipſius nomen præferentes paſſim prodibant, quos pro ſuis ille agnoſcebat. Erat autem eadem cantilena omnium, de iis qui apud Principem Mauricium illis temporibus remanerent & Eccleſiis ſcholiſque conſervandis navarent operam, in quibuſdam etiam conniventes dum disjecta recolligerentur & ordinarentur confuſa, & res eſſent in regionibus illis mediocri in ſtatu tranquillæ. Cum autem quæreretur de iis, quæ quaſi indifferentia ſervari aut omitti impium eſſe non videretur, Philippus Melanchthon edito ſcripto luculenta hoc brevitate explicavit, & definiendo ſolerter & exemplis illuſtrando. Sed nihil proficiebatur ad eos, qui neque audire quæ dicebantur, neque ad ea quæ demonſtrabantur, aſpicere volebant. Qui & verboſitate indiſerta, & nominum mirabili ignotaque ſpecie fucum faciebant & imponebant multitudini imperitæ, Interemiſtas & Adiaphoriſtas eos per ignominiam appellantes, à quibus ſeceſſerant. Quorum omnia dicta & facta in deteriorem partem interpretando rapiebant, pronunciantes etiam audaciſſimè de cogitatis. Petebatur tunc conviciis impudentibus non Phi-

Philippus modò & alii, ſed Reverendiſs. etiam & Illuſtriſs. Princeps Georgius Pr. Anhaldinus, cui ne mortuo quidem ſcelerata petulantia pepercit. Nec non improbiſſimorum partim mendacia, partim ſimulatio cujuſdam ardoris in veritate aſſerenda, partim etiam alia, quæ talium temporum miſeriis comprehenduntur, tantum efficere potuerunt, ut docti & pii nonnulli inque his nobiles atque Principes viri, aliquid ab eis dici initio crederent & ipſorum faverent conatibus. Sed tum capita hujus factionis Flacius & Gallus Magdepurgi declamitabant & libellos atque picturas divulgabant contumelioſas in perſonas & rationes eorum, qui ipſorum temerariam vel certè præpoſteram vehementiam improbabant, & abhorrebant à turbulenta perverſitate. Inde cum urbs defendi amplius non poſſet, digreſſi, in aliis deinde locis tanquam turbo vaſtitatem & ſtrages dederunt, admiſſo Flacio Ienæ qui Theologiam doceret, & reverſo Gallo in priorem nidum ad Danubium. Cum his quaſi conſpiraverant & alii contra Philippum Melanchthonem & eos, qui in Academiis & Eccleſiis Miſnicis docebant. Aliquoties autem jubente & volente Principe Mauricio conventus diverſis locis acti ſunt. In quibus illi clamatores corrumpi doctrinam puram atque ſinceram odio-

odioſiſſimis criminationibus diſſeminabant, adeo ut non paucis ubique ſuſpecta redderentur omnia, quæ tum in Miſnicis regionibus ſuſcipiebantur & fiebant. In quibus tantis tempeſtatibus periculosè jactari Philippus Melanchthon & ad duriſſimos offenſionum ſcopulos allidi, cum nihilominus curſum directum ad veritatem æternam teneret, neque immutaret velificationem quantumvis reflantibus ventis, in divinæ gubernationis certa fiducia. Verſutè autem cavillari iſti novi Magiſtri penè ſyllabas in omnibus quæ à Miſnicis proferebantur. Neque pudebat falſa & ficta ingerere & ſecundum hæc perfricta fronte pronunciare, & optima ſcripta vituperare, & homines innocentiſſimos condemnare. Cum ipſi nihil utilitatis in commune docendo afferrent, omne ſtudium in maledicendo, obtrectando, inſectando, criminando ponentes. Dicat enim, qui poteſt, quid nam obſcuri ab his illuſtratum, quid ambigui definitum, quod dubium amotum, denique quod lumen doctrinæ Eccleſiaſticæ illatum ſit? At liquet turbas ab his pernicioſas eſſe datas, datas cauſſas occaſioneſque diſſenſionum & alienationum, data damna inimicitiarum, affectos triſtitia bonos, conciliata gaudia malis, ereptum uſum fructumque ſuavitatis & caritatis mutuæ, impeditos congreſſus ſalutares, quibus veri-

veritatis cœleſtis doctrina & confirmaretur & illuſtraretur. Hæc facere ſe illi tanquam ardore quodam mentis religioſæ ajebant. Cum interea diſtraherent & violarent nefariè ſocietatem fraternæ conjunctionis, & à civibus recederent, non fugerent hoſtes. Viſique mihi hi idem facere ſunt, ac ſi quis exquiſitè confectas ſubductaſque ab aliquo rationes rejicere & confundere audeat, ut ipſe edat & ſubjiciat novas. Nam quid egere aliud? quam quod diſpoſita & collocata aptè & ſplendidè, diligentia atque ſtudio inprimis Philippi Melanchthonis convellere diſſipareque ſunt aggreſſi. Sed cartæ iſtorum volaticæ ac ſcurriles & evanuere magna jam ex parte, & penitus aliquando evaneſcent, manentibus ac manſuris gravibus atque ſolidæ doctrinæ refertis ſcriptis Philippi Melanchthonis, dum ſtudium non intercidet cognoſcendi & ſequendi incorruptam veritatem. Proponebantur in Miſnia capita libri Auguſtani, deque illis jubebantur Theologi ſententias dicere. Non enim Princ. Mauricius ſine exceptione aſſenſus fuerat decreto, quo liber ille quaſi omnium ordinum judicio approbabatur, ſed promiſſa Imperatoris de Religione urgens, & quid ipſe ſuis eſſet policitus commemorans, oſtenderat ſibi neceſſitatem imponi, ut ad ſuos ea de re referret. Id non

negligi

negligi vt conſtaret, divulgata capita quædam fuerunt, de quibus quæſitum Lipſiæ fuerat, perſcripta illa quidem moderatione ea, ut à conſtantia in veritatis cœleſtis ſincera doctrina ne tranſverſum quidem, ut dicitur, unguem recederetur, ſed quibus tamen tempus rerumque mutatio obtrectandi daret occaſionem. Quam improbitas malevolorum & turbulentorum tunc cupidè arripuit, & ea prolixè uſa eſt. Anno autem Chriſti M. D. XLV. prius omnino quam ſomniare aliquis poſſet Auguſtani libri compoſitionem & editionem, volente Principe Mauricio R. & Illuſtriſſimus Princeps Georgius Princeps Anhaldinus convocaverat Lipſiam præcipuos Theologos & Miſnicarum Eccleſiarum præſides, eos fere, quibus cura illarum commiſſa eſſet vivente adhuc Princ. Henricho Princ. Mauricij patre, ætate plærofque ſenes, ſpectatæ dignitatis & vitæ honeſtate celebres omnes, ubi de communi concordanteque omnium ſententia, adminiſtrationis ordo deſcriptus, & ratio tam doctrinæ quam rituum informata fuit. In quo libro omnia ea ad eundem modum continebantur, quo tunc capita illa, de quibus diximus, promulgarunt. Atque licet ex his etiam perſpicere quantum ſit ſitum in temporibus. Tunc enim certè cum iſta tractata & conſcripta ſunt,

ſi ede-

ſi ederentur, nemo reprehenderet, ac laudarent potius omnes. Iam vero prolata eadem tam contumelioſè reſpuerunt iſti, qui ipſi ſoli fulcire Eccleſiam & huius ruinas prohibere ſe, credi poſtulabant. Etſi tragœdiæ iſtæ quas excitarunt, commenta tantum ſuſpicionum, & falſæ coniecturæ argumenta, & ſuæ acerbitatis odijque interpretationem & temporis occaſionem continebant. Quæ ad vulgus imperitum momenti habebant plurimum. Diligentiores autem celeriter, quonam tenderent, deprehenderunt. Philippus Melanchthon quo iſta ſuadente non inſtituebantur, quique præ ſe ferret potius ab omnibus talibus illo tempore conſilijs actionibuſque voluntatem alienam, non tamen ſtudium operæ ſuæ rebus communibus voluit denegare. Atque veritatem doctrinæ religioniſque ſinceram integritatem retinere conſtantiſsimè perſeveravit, de cæteris non exiſtimavit vel opus eſſe, vel omnino expedire ut dimicaretur. Neque ego ab illis diſſentio, qui de iſto libro decretum maximorum malorum cauſſam fuiſſe cenſent. Et hinc enim quæ incommoda diſtractionum extiterint, patet, & quid denique futurum ſit magnopere metuendum eſt. At enim quorum hæc culpa ſit, reperiendum, & eos inſectandos arbitror, non furioſo latratu & indignis conviciis appetendos quoslibet.

Sed

Sed cum amantibus rixas & qui paſcuntur contentionibus, fruſtra diſputatur, præſertim ad omnia tanquam clipeum Religionis ſanctiſsimum nomen objicientibus. Horum itaque tanquam rabioſi canis impetum, quoad conceditur, declinando vitantes, conficere curriculum illos ſuum ſinamus, & attexamus reliqua. Eadem tempeſtate cum neſcio quo pacto de laudabilium piarumque actionum, quæ operum bonorum nomen habent in Eccleſiaſtico ſermone, neceſſitate, renovatæ eſſent diſputationes, quidam tumultuoſiſsimè refellere non dubitarunt & veras neque ambiguas aut incommodas de illa ſententias, cum plurimorum graviſs. offenſione. Idque crimen ſtatim in Philippum Melanchthonem quoque tanquam telum intendi, & iam illius alijs quoque in partibus ſcripta lacerari atque carpi, inque primis refutari tradita de hominis voluntate, de converſione ad Deum mentis humanæ, de Evangelij proprietate & natura, eoque res progredi, ut conſultatum ſit in iſtorum conventiculis de prohibenda lectione certorum librorum Philippi Melanchthonis. Sed huic conatui prudentia pietatis obſtitit & eum repreſsit. Vt autem apud Homerum Ageleos monens procos, ne temerè quaſi effundant ſimul jacula omnia, ſed conjiciant aliquot certo numero

mero ac ordine petentes Vlyſſem,

Iuppiter aſpiret nobis (inquit) ſi forte favorem
Vt noſtris manibus cadat interfectus Vlyſſes,
Et noſtrũ victrix hæc Martem fama ſequatur,
Namque alios,uno hoc occiſo, nil moror omnes:

Sic variis diverſiſque calumniarum obtrectationumque quaſi venenatis ſagittis nomen & exiſtimatio bona Philippi Melanchthonis propoſita erat una ad configendum, quod ipſius autoritate veluti confoſſa atque extincta, cæteros omnes non admodum formidandos eſſe ducerent. Sed haud ſcio ab aliquanto patientius tulerit injurias iſtas Philippus Melanchthon, quam oportuerit, atque tolerando quam repugnando fuerit fortior. Verum de hoc ipſo fortaſſe poſtea plura dicemus ſuo loco. Venerat Norimbergam ex Bavaris ante multos ſanè annos Andreas qui familiæ ſuæ nomen penè ridiculum mutaverat in Oſiandri, unde ſonus non longiſſimè recederet. Is, quod Hebraicarum literarum cognitionem profiteretur, in Auguſtiniano cenobio doctrinæ ſuæ primum mercedes quaſdam accipiebat, carus ob ingenii acrimoniam & ſtudium induſtriamque eruditis, præcipuè Bilibaldo Pircamero dignitate honoribuſque & ſapientia doctrinaque præſtanti viro, quos tamen deinde ruſticitate morum & præfracta animi elatione ab ſe plæroſque alienavit. Com-

N menda-

mendatus autem primoribus civitatis facundia ſua potiſsimum, concionibus in æde Laurentiana habendis eſt præfectus. Conſecutus fuerat autoritatem primis contentionibus de religione, cum monachis jam corruentes ſuperſtitiones retinere cupientibus vehementer reſtitiſſet, & coram Antiſtite Pabepergenſi de illis controverſijs copioſè cum plurimorum admiratione & applauſu diſputaſſet. Iam autem promulgatione libri Auguſtani vel rogatione potius illa in Germania paſsim motus periculoſos miſcente, arripuit occaſionem relinquendi eam urbem, in qua dignitatem & aliquid facultatum fuerat adeptus, contulitque ſeſe in Pruſsiam, ubi & ipſius audacia & quorundam adverſantum illi importunitate, eæ contentiones ſunt excitatæ; quæ totam ferè Germaniam pervaſerunt, ingentiumque odiorum, turbarum, jurgiorum fuerunt cauſſæ. Cum & novitate diſputationum Oſiandricarum animadverſiones atque notationes planè cenſoriæ aliorum excitarentur, & in refragando quiſque maximè fortis atque acer videri cuperet. Oſiandrum ſanè, qui ingenio naturaque eſſet excellente, & doctrina varia ac multiplice, & facultate præclara in pronunciando quæ cogitaſſet præditus atque inſtructus, non caviſſe apparet ne oppugnando alios, & ſuſpectam

formam

formam doctrinæ callidè introducendo, novas quaſi ſecures impingeret Rei Eccleſiaſticæ. Eſtque ab hoc Philippus Melanchthon & ipſe ſpurciſsimi ſcripti atrocibus contumelijs appetitus. Neque poſſum in animum inducere ut credam ipſum autorem tam vecordem fuiſſe, quin illius eum quoque aecognoſcentem fortè puduerit. Tulit etiam hoc æquiſsimo animo Philippus Melanchthon, & in ſimplice, vera, puraque doctrina excercenda perrexit, quæ ipſa eſſet reſponſio graviſsima & firmiſsima defenſio ad omnia. Atque ego ſcio Philippum Melanchthonem tam inhnmaniter acceptum ab Oſiandro, poſtea tamen ſæpe honorificè ejus meminiſſe, recordantem veteris conſuetudinis neceſsitudinem, eamque illi laudem tribuiſſe quam deberi fatebatur, ſcientiæ multarum cognitione dignarum rerum præclaræ. Atque nos in hac narratione ſtuduimus, id quod ante oculos verſaretur, neque dubium aut controverſum eſſet, de quocunque nominatim aliquid recenſuimus, commemorando exponi: Quæ ſunt nimirum vel dicta alicujus vel facta, vel his, ut ita loquar cognata atque inhærentia. Non enim is ego ſum qui de aliorum conſilijs & propoſito atque ſententia pronuntiare ſoleam. Hæc enim occulta ſunt, quæ ſuſpicando detorqueri malevolentiæ eſt & odij,

extollere verò altius ab integritate alienum. In quo utroque, priore tamen magis, ſibi licentia ſeculi hujus nimium indulget. Enimvero ubi dictum factumve & manifeſtum neque ambiguum extat, licet, vel oportet, ut opinor, id de eo commemorari, quod congruit veritati. Sed alia ſunt aliorum cum ingenia tum voluntates, tum ſtudia quoque. Pravitatem ſanè vel procreatione inſitam vel uſu contractam tolli emendando, non corroborari excercendo convenit, cui quid prætendi poſſit quærere, extrema eſt perverſitas. Scripſitque hoc præclare Iuſtinus Martyr, Naturam vivendo ſequi eſſe ejus, qui nondum pervenerit ad Fidem, at æmulationem Invidiæ, longè adhuc à veritate abhorrentis ac remoti. Quapropter ne quis ſeipſum decipiat, neque ſpecie ſimulationeque fallatur. Nam reperiuntur qui iracundiæ in reprehendendo & inſectando quoslibet audaciam, atque etiam conviciorum acerbitatem ſcriptutæ ſacræ & ſanctorum hominum autoritate exemplisque defendant. Quorum ſi vires cupiditati reſponderent, jamdudum jacerent demiſſi orco adverſarii. Quantum tamen in ipſis eſt & damnando ſupplicia decernendo, & maledictis inſuper ingerendis ſatisfaciunt acerbitati ſuæ. Quantum enim vidit ætas noſtra ſcriptorum, quantum dictorum audivit

de

de ſuſpicionibus & opinionum conjecturis? Quoties concurrentes aliqui clandeſtinis operis, modò doctrinæ neque neceſſarios neque opportunos tractatus, modò diſputationes ſupervacaneas & verborum magis ſtrepitu quam rerum pondere nitentes atque fultas, modò etiam ſævas & contumelioſas in alios accuſationes inſtituerunt, compoſuerunt, ediderunt? Quibus nihil niſi præliorum & belli cauſſæ darentur. Cum autores inter quaſdam veluti ſcenicas exultationes perſonis prodirent alienis tanquam veteres heroes cum cothurnis atque ſceptro, vehementiam & libertatem orationis jactantes, & volentes eſſe ſuperiores ubique, idque valere tantum quod ipſi ſtatuiſſent, & affectando oris liberi copiam fucum facientes imperitis, ſpecieque iſta libertatis graviſſimè ſauciantes bonam aliorum exiſtimationem, & quietis divinum donum perturbantes. Hujuſmodi autem hominum profectò animi contentio & propoſitum ſententiæ periculi plenum eſt, dumque cedere nunquam volunt, ſed victores eſſe aliorum omnium, fit fere, ut ea victoria potiantur, quæ eſt triſtiſs. & proverbio Græcorum Cadmea perhibetur. Atque iſta in hac narratione reticenda, & talia vitia ſilentio, quin notarentur, prætereunda non fuerunt. Ut autem ad rem redeamus, multas amaras tunc

quaſi poriones ut dicitur, hauſit Philippus Melanchthon & concoxit tacendo atque tolerando. De quibus omnia ſunt in medio, neq; ſuſpiciendo à nobis fingitur, aut argumentando exquiritur ferè quicquam. Iam verò ne mortuo quidem parcitur, ſed diſſentientum quoque, ut diximus, protervitas in illo infamando inſolentiaque concordat. Si invidia impellente, quanta ſit generis iſtius improbitas ex eo apparet, quod novam ac inuſitatam illud viam ingreditur, cum Invidia tanquam ignis materia deficiente, extingui & delabi in cineres oblivionis poſt alicuius mortem ſoleat. Sin odio incitante: cum oderint eum quem boni omnes amarunt vivum, & mortuum ſingularis benevolentiæ memoria cohoneſtent, quales ipſi perhiberi poſsint, ſi ſaperent, poterant cogitare. Sed nominis ſcilicet aliqui celebritate offenduntur, & ea oppreſſa fore ut ipſi emineant, confidunt. Ita ſanè ſe res habet, ut omnibus temporibus vera atque ſolida virtus rara, nunc rariſsima ſit, cumque perpauci ſua virtute excellere & quaſi in altiorem locum pervenire valeant, plærique alterum criminando & contumeliarum inſidijs appetendo, aut etiam impudenter inſectando, ut conſpiciantur, aſcendere nituntur. Hoc quale ſit patet. Non certè præſtantiam & amplitudinem promittens, ſed

afferens

afferens ſceleris amentiæque ignominiam, ut illud agentes & ſtultitiæ & pravitatis coargui poſſe videantur. Sed quod aggreſſo hoc expoſitionis opus invito neceſſitas impoſuit ut non omitterem, in eo neque longior neque diligentior ſum futurus. Vt igitur ad Oſiandri mentionem reducatur oratio, fuit is & ingenio acri præditus & haud vulgari doctrina inſtructus, ſed animo & elato & admodum confidenre & moribus nequaquam moderatis atque ſuavibus. Hæc naturæ interdum vitia educatione liberali & diſciplinæ diligentia corriguntur, quæ Oſiandro defuiſſe conſtat. Sed confecto ille curriculo vitæ ſuæ in Pruſsia mortuus, & ſplendido funere elatus atque honorificè eſt ſepultus, Anno Chriſti M.D. LII. XVI. Cal. Sept. apud Regiummontem. Redeundum autem eſt ad ſuperiora tempora, ut narratio ordine procedat, Quæ quidem perquam turbulenta fuerunt & non modo curis & anxietatibus animi, ſed corporis quoque laboribus atque defatigatione Philippum Melanchthonem graviter afflixerunt. Anno Ieſu Chriſti M. D. XLIX. incipiente mortuus eſt cum ingente Philippi Melanchthonis dolore & triſtiſsimo deſiderio amici cariſsimi, Caſpar Cruciger diuturno languore conflictatus & graviſsimis, ob ea quæ tum gerebantur, perturbationibus debilitatus.

Ita autem obiit mortem, ut ardentiſs. precibus opem divinam ſibi & propter religioſæ pietatis ſtudium periclitantibus cunctis imploraret, & vitam ſuam traderet in manus Ieſu Chriſti autoris ſalutis unici, cui ſervierant fideliter ſtudia ipſius, & quem ſanctiſſimè coluerat. Hunc condiſcipulum non multum ætate inferiorem habui in puerili inſtitutione Lipſiæ, cum uno & Præceptore atque Magiſtro Georgio Helto, & Doctore literarum Græcarum familiariter uteremur Ricardo Croco Britanno. Erat autem in eo puero tanta ſtatim ingenii vis, ut quæ cæteri nos magno labore vix perdiſcebamus, ea ille ſic celeriter comprehenderet animo, ut ludere & jocari videretur, nobis admodum ſeriò omnes, ut ajunt, nervos contendentibus. Perpetuam autem conſuetudinem hanc ſervabat, ut in diſſimulando ſcientiam, quæ erat in eo multiplex variarum rerum, perſeveraret. Nihil in eo oſtentationum habebat, nulla gloriæ aut nominis præſtantiæve cupiditas animadvertebatur. Studii labores ſuſcipiebantur perferebanturque incredibiles, ſed tam occultè & quaſi furtim, ut familiariſſimi etiam de iis celarentur. Morum vitæque maxima erat in illo honeſtas atque probitas, & in quotidiano quidem convictu ſuavitas perquam amabilis, ergaque omnes ſumma humanitas, in nego-

xiis

tiis autem gerendis & fides & gravitas ſpectata. In loquendo admodum parcus. Ad omnes verò juvandum conſilio opeq; promtiſſimus. Cogitationes ipſius ſapientes, oratio circumſpecta, inſignis taciturnitas, Fides certa. Quibus eximiam autoritatem, illè conſequebatur, & dignitate excellebat. Neque inveniebat facilè apud ſe alium Philippus Melanchthon cui ſua conſilia confidentius crederet, aut cum quo liberius communicaret ſententiam rationeſque ſuas, aut cujus judicio plus tribueret, quam Caſparem Crucigerum. Quem cum tanti feciſſet & tam vehementer dilexiſſet, morte ipſius non potuit non in luctu mœroreque ingente verſari, ea præſertim quæ ante tempus illi accidiſſe videri poſſet. Exceſſit enim è vita hac confecto anno ætatis ſuæ quadrageſimo quinto. Jam & obſidio urbis Magdepurgenſis multarum variarumque difficultatum cauſas dabat, Et Imperatoris Caroli in exequendis iis quæ ordinando edicendoque inſtituerat, ſtudium paulo ante remiſſius viſum, rurſum intendi, neque de ſeveritate demonſtrata multum remitti. Non paucis igitur in locis religionis cauſſa aut tumultus excitabantur, aut mutationes fiebant non periculoſæ modò, ſed pernicioſæ etiam. Et publicatæ jam erant hoc tempore Anni M. D. LI. literæ quibus Synodus Oecu-

menica à Pontifice Romano Iulio III. qui ante legatus præſederat in Tridentina & Bononienſi, rurſum indicebatur, & Tridentum denuo omnes qui adeſſe deberent & à Pontifice Paulo III. vocati prius fuiſſent, ſe conferre jubebantur. Hoc Imperator Carolus, ægre & vehementer urgendo Pontificem, tandem obtinuerat. Præfiniebatur autem dies Calend. Maij conventui, & exordio actionum, quibus Paulina illa Synodus continuaretur. Carolum Imperatorem magnopere ſtudere rem ad legitimam cognitionem deduci apparebat, quam ſciret Synodi Oecumenicæ eſſe propriam, Sed ita & fuerant ante Synodi indictæ, & eæ literæ de hac ſcribebantur, ut non deeſſent qui ſuſpicarentur, â Pontificijs nihil pejus metui, quam ne procederent inſtituta negotia. Ipſum etiam Imperatorem tales literas non probaſſe exiſtimabatur. Sed ſunt illæ recitatæ in conſeſſu Principum Auguſtæ, ubi tum conventus ordinum Imperij agebatur, qui ita ſolutus eſt, ut Imperator, ad Synodum celebrandam & frequentandam, cunctos accuratè & vehementer hortaretur & admoneret, ſeque propius acceſſurum & propugnatorem omnium defenſoremque actionum fore polliceretur. Non etiam intermittebat urgere univerſos, ut ea de quibus Interim ſervandis, dum Synodus

Ocume-

Oecumenica aliud decerneret, liber editus fuerat, exequerentur perficiendo. Et ideo cum alijs locis magnopere trepidatum fuit, tum Argentoratum variè & multipliciter vexatum. Eſtque mortuus in Britania Martinus Bucerus, cum quo Philippo Melanchthoni magnus fuerat familiaritatis uſus, itaque morte ejus non parvum dolorem eum accepiſſe intelligebatur. Non putavi alienum hoc loco de Bucero pauca ultra ſuperiorem mentionem commemorare, cujus nomen apud quoſdam mirificè invidioſum fuiſſe conſtat, cum illius neque ſtudium pravum neque operæ perverſæ, multo minus improbitas aut malitia deprehenſa ſit. Patriam hic habuit VVeiſſenpurgum oppidum ad Rhenum ſitum. In pueritia autem id quod multis accidit, literis & alia doctrina ſic fuit inſtitutus, ut finis proponeretur in re Eccleſiaſtica muneris alicujus functio. Vnde poltea factum eſt, ut ſe daret in familiam ſeu ſodalitatem Dominicanam, ſpe, ut videtur, vitæ melioris atque ſanctioris. Verum offenſus, vt alij quoque, ſuperſtitionum impietate (quæ jam ne ſpecie quidem aliqua religioſæ pietatis occultarentur, ſed cum doctrinæ falſitate, tum rituum penè jocularium uſurpatione manifeſtò deprehenderentur, quos vulgò etiam deridere plærique inciperent, accedente præſertim

vitæ atque morum diſſolutione (deſeruit illam congregationem, & evolvit ſe erroribus quibus temerè fuerat implicatus. Verſatus deinde fuit aliquantiſper apud Franciſcum Siccingenſem, qui in gravi motu ſuſcepti belli difficilis, quod periculoſam ſeditionem excitaturum eſſe nobilitatis concurſu multi metuebant, in ſua arce Landeſtallo oppreſſus mortem obiit Anno Chriſti M.D.XXIII. Poſtea Argentoratum Bucerus ſe contulit. Ubi ſtudio & diligentia magna concionando populum docuit, & multa opera ſcribendo edidit, quæ comperio doctis & veritatem amantibus præclara & utilia videri. Inprimis operam dedit ut controverſiæ, quæ tunc quædam Eccleſiarum conſentientum pacem tranquillitatemque turbabant, dirimerentur & reſtitueretur concordia. In quo nihil laboris aut defatigationis recuſavit, vel non potius cupidiſſimè ſuſcepit atque pertulit. Quod crederetur autem eſſe ingenio placido ac miti, adhibitus deinde quoque fuit ad conſilia actioneſque conſenſionum, & tollendorum diſſidiorum. In quibus tractatibus moderatione ſua cavit, ne nimis offenderentur adverſarii, neve omnem concordiæ ſpem abjicerent. Itaque opinione de eo ſatis bona accerſitus fuit Auguſtam, cum liber ille concinnaretur ſententiam Imperatoris pronun-

ciians,

cians , de iis quæ , Interim dum Synodus cogeretur, fieri ſervarique oporteret, de quo ſupra dictum eſt. Sed fruſtratus eſt expectationem plærorumque & conceptam opinionem fefellit, improbando apertè ſcriptum illud, & demonſtrando inſidias atque corruptelas. Quod igitur tum Imperatoris poteſtate tam latè patente, ut aliorum quorumvis ditioni ſubjecta loca complecteretur , neque Argentorati neque uſpiam in Germania tutus videretur fore , ita accerſitus perquam honorificè in Britaniam ſe contulit, ubi, ut diximus, obiit hoc anno mortem. Orto autem bello Parmenſi , Synodo , quam Imperator Carolus non modò procedere ſed maturari maximopere cupiebat, impedimenti nonnihil & moræ illatum fuit. Quo tempore obſidione Parmam & Mirandulam Cæſareanæ Pontificiæque copiæ cinxerunt. Sed Imperator nihilominus rem apud omnes urgere , miſsiſque literis inſtare ut ad Synodum undique conveniretur, & metum periculi, ne qui illum prætendere jure poſſent modis omnibus adimere, ac tutò cunctos & venturos ad Synodum, & ibi futuros indeque deceſſuros eſſe policeri, denique ſecuritatem quocunque pacto poſſet addere. Magnopere fuerant omnes conturbati rebus atque negotijs poſt victoriam Imperatoris Saxonicam ſuſceptis atque geſtis. Et quoniam

quoniam conventus aliquando de religione conſtituenda actos ab iis, qui defectionis ab Eccleſia Romana inſimulabantur, Imperator in eam partem interpretatus fuerat, ut ad Reipub. ſtatum convellendum pertinere ſuſpicaretur: Non pauci abhorrebant illo tempore à neceſſariis etiam congreſſibus, In quibus communi eandem doctrinam religionemque profitentium ac colentium ſententia ſtatueretur, de Imperatoris poſtulatis, & Synodicis actionibus. Princeps autem Mauricius mandata tunc dedit Philippo Melanch. ut ſcriptum componeret, quod ea, quæ Synodo exponerentur, ſi quos illuc mitti placuiſſet, comprehenderet. Hoc cum ille abſolviſſet, convocati Lipſiæ Theologi & præcipui undique Eccleſiarum præſides, jubentur audire recitationem ſcripti, & de eo dicere quid ſentirent. Univerſis id approbantibus, neque ullo ferè quicquam requirente aut reprehendente, unus tamen aut aliter aliquid notare in actionibus ſuperioris temporis, & culpare quædam ut ſuſcepta geſtaque timidius. Sed neque horum ſermones conſenſionem turbarunt, & ipſi etiam commoditate & manſuetudine aliorum, veritatiſque inprimis demonſtratione, quod falſis temerè fidem habuiſſent, facilè ſunt placati. Quanquam autem & ſimplex erat iſtius ſcripti expoſitio, neque ullius nominatim

minatim criminationem complectebatur, eorum tantum de quibus controverſiæ jamdudum erant explicationem continens, non viſum tamen eſt cum aliis ipſum communicare, nonnullis Principibus viris & civitatibus hoc magnopere expetentibus. Et advenere ea de re Legati quidam Theologi Wirtenbergenſes & Argentoratenſes, & attulerunt librum ad eundem uſum conſcriptum à Iohanne Brentio, Qui apud Wirtenbergenſem Ducem IlluſtriſſimumPrincipem Chriſtophorum Vlrichi F. poſtquam exSuevicis Salinis diſceſſerat,erat in ſingulari precio & exiſtimatione, in maximo hŏnore, quamvis occultius aliquanto habitus, cum Hiſpanica præſidia adhuc detinerent præcipua in illis terris loca, quæ hoc anno tandem fuerunt educta,reſtituta libera Principi ſuorum poſſeſſione, poſt ingentia damna data regioni Wirtenbergenſi, non modo direptione facultatum & detrimentis fortunarum, ſed morum ſimplicis & probæ gentis corruptela, & integrioris vitæ diſſolutione. Quam cladem vaſtitate agrorum & pecuniarum rapinis boni omnes graviorem fœdioremque duxerunt. Cum Iohanne Brentio antiqua neceſſitudo intercedebat Philippo Melanchthoni, & hunc Princeps Wirtenbergenſis paulo poſt eximio favore complexus & dignitate & opibus auxit.

Sed

Sed id ſcriptum quod à Philippo Melanchthone compoſitum fuiſſe diximus, congregatis in Synodo offerendum, cum ijs, qui illarum rerum cauſſa iu Miſniam venerant, tandem communicatum; & poſtea conventu Wittenbergæ acto ab alijs compluribus coram quibus recitatum fuerat, approbatum, & tandem editione quoque repetitæ Confeſsionis Auguſtanæ titulo, divulgatum eſt. Interea autem dum hæc cura atque ſolicitudo excercet Philippum Melanchthonem, oritur aliud malum, & excitatur tempeſtas, quæ mirificè perculit omnium bonorum animos, & eripuit ſpem felicis eventus, quod ad tractatus quidem de Religione pertineret, univerſum. Cunctis enim ſperantibus fore, ut congregatis jam iis, qui de controverſiis Eccleſiaſticis cognoſcerent, res eſſent ubique interea quietiores, cum præſertim exiſtimarentur in illa Synodo affuturi cauſſamque dicturi, ii qui defectionis inſimulabantur: Et, hi quò tutius venire ad Synodum ibique liberius verſari, & omni metu ademto negotium gerere poſſent, D. Mauricius perfecerat, ut non modò Imperatorio diplomate ea fidès daretur, ſed autoritate etiam Synodica confirmaretur: Hac igitur in ſpe atque expectatione hominum, novi terroris & magnarum perturbationum occaſio data eſt. Nam de improviſo Auguſtæ decem

decem curantes docenteſque in Eccleſia, cum quibuſdam in ludis literarum Magiſtris, coram Antonio Granvelano Præſule Atrebatenſi maximæ apud Carolum autoritatis, juſſi fuerunt apparere. Is ſibi adjunctis præcipuis Imperatoris conſiliariis, in ipſorum doctrinam inquirere, & vehemente oratione eos increpare, & ne à contumeliis quidem abſtinere, denique inhumaniſſimè & duriſſimè acceptos ita dimiſit, ut tyrannico edicto urbe ejiceret. Eandem acerbitatem & aliæ civitates Sueviæ tunc expertæ fuerunt. Quod factum tam ſævum ſermones querelaſque varias commovit, & animos bonorum mœſticia complevit. In quibus Philippi Melanchthonis cogitationes erant inprimis triſtes, & oratio audiebatur cum ſevera, tum miſeriam infelicitatemque noſtræ ætatis deplorans. Commemorabantur autem tum à nonnullis ea incommoda atque mala, quæ alios præſtantes ingenio & uſu maximarum rerum conſiderare oportuiſſe exiſtimabatur: Eos præſertim qui potuiſſent avertere, cum ipſis nihil niſi in mœrore & anxietate lacrimæ concederentur. Hæc erant iſtiuſmodi fere: Diſſenſiones de Religione non eſſe ſimiles aliarum, ac tales potius, quibus potentia moderari, quasve cohercere ac reprimere vis ulla nequeat, Sed eſſe de his cognitione & judicio opus,

opus, propterea quod animi impediantur metu, ne quid impietatis concipiant. Quod ſi ita affectos cogere velis, apud fortiores nihil ſis profecturus. Vitam enim hi amittent potius, quam mutent ſententiam. Immo hanc aliqui laudem affectabunt, ut in confeſſione veritatis afflicti eſſe dicantur. Alios reddideris improbos ac malos, qui jam dicere facereque non dubitent quidvis, quique commutare dominos per occaſionem libenter velint, denique infidi hi erunt & leves. Si enim in rebus humanis, cum id proditur, quod verum rectumque eſſe aliquis decrevit, ex eo vitio proditiones amicitiarum & Rerumpublicarum naſci comperitur: Qui à perſuaſione veritatis divinæ metu aut ſpe depellitur, & de illis rebus contra animi ſententiam jam loqui ſuſtinet, eumne quis ulli mortalium fidelem fore putabit? Dicet aliquis, redire hos in viam, neque eam eſſe veritatis deſertionem, ſed erroris. Id tum demum fortaſſe dici poſſet, ſi rebus diſputatis & explicatis, ſublataq; dubitatione, abeſſent minæ, terrores, violentia, illecebræ obſequii, & ſpes emolumentorum. Itaque de quodam Arianæ ſectæ legimus, quod, cum intellexiſſet unum orthodoxum ex amicis præcipuis, amplecti illam doctrinam, ſibi gratificantem, indignatus animo juſſerit caput ipſius cervicibus abſcindi, cum quidem incre-

increpans eum dixiſſet: Tene ego poſt hac mihi fidelem fore confidam; qui hominis cauſſa fidem fregiſti, datam Deo. Sed contra Imperatoris decreta hoc aut illud commiſſum omiſſumve eſſe aiunt. Iis ſcilicet in rebus, de quibus ſemper hoc in promtu eſt: Magis Deo quam hominibus. Conſtantinus Magnus cum de religione orta controverſia ſtatuæ ipſius à concitata multitudine everſæ fuiſſent, quæſtionem ea de re haberi noluit, ne religionis negotia cum profanis permiſcuiſſe perhiberetur. Quæ vota quam longo tempore fuerunt bonorum etiam ſic ſatis bonorum, ut de religione ſuſcipi fierique cognitionem potius priuſque ſtuderent, ij qui deberent ac poſſent, quam aliquid edicendo conſtitueretur, quod neque duraturum, & in aliorum dicta, in aliorum manifeſtas reprehenſiones reclamationesque incurſurum eſſet. Quam multi ſunt anni, quibus expetitur, ut neceſſaria maximè omnium, legitima cognitio de controverſijs Eccleſiaſticis? Hæc res cum tandem magno labore perfecta putaretur, & cognitio illa eſſet inchoata, talibus actionibus eam interturbari non oportuiſſe plærique cenſebant. Non hi quidem diſputantes quomodo negotium illud cognitionis inſtitutum eſſet, aut quid eo quæri videretur, ſed hoc perpendentes: ſi illi, qui nollent & negarent poſſe ea probare

&

& admittere, quæ diſſerendo notaſſent & eſſent inſectati, Illi igitur, ſi cogerentur dubia & incerta jam amplecti, aut ſi renitentes exterminarentur, quænam Synodus illa futura eſſet, ad quam vel non integrum venire iam quaſi dejectis de jure diſceptandi, aut venire eſſet neceſſe debilitatos atque fractos, cum liberæ tantarum rerum tractationes promitterentur, & plurimi eſſe tales judicarent foreque ſperaviſſent. Dolebat quibuſdam, non ſaltem reſpectum fuiſſe quendam habitum malevolorum. Non enim poſſunt certè omnium voces & ora interminando occludi. Quid igitur malevoli tum dicere poſſent non cogitatum, neque circumſpectius res iſtas fuiſſe geſtas, moleſtè ferebant aliqui. Quod negari non poſſet, diſſentaneum eſſe, in ipſo articulo oſtenſæ cognitionis talia facta fieri, quibus judicij omnis libertas adimi videretur. Cum tamdiu aliquos tulerint, quædam diſsimularint, &, ut pater adoleſcentis, quemadmodum ex neſcio qua fabula vetere adducitur, Comici, quamvis ille oleret unguenta, tamen odorari ſe negat: Sic iſti quanquam eſſet in conſpectu, quæ improbarent, tamen oculos averterint, nuncubi, dies venit, quo decernatur de ijs ipſis & rebus & hominibus, iſti jubentur præjudicare id damnando, quod dijudicari debeat, aut ſi nolint extorres profugere coguntur.

guntur. Quid hoc ſit aliud? quam quod apud Poëtam de ſimili perverſitate dicitur:

Pacem orare manu, prætendere puppibus arma.

Id eſt oſtendere liberam cognitionem, & interim alligare animos atque devincire velle, ut facere neceſſe ſit, quicquid imperetur, ſive probent aliqui ſeu improbent, nullis argumentis adducti, aut in refragando perſeverantes exulent, vel graviores etiam pœnas perſolvant. Atque ſcio fuiſſe quoſdam ſuſpicatos de ſententia Caroli iſto pacto rem adminiſtratam non eſſe. Et demiratos unde extitiſſent hæc conſilia. Optaſſeque ut vulneri iſti remedium inveniretur, ne mala malis exaggerarentur. Videbant enim fore, ut tunc multi terrerentur, afficerentur variè, graviter perturbarentur, denique ingentem iſta paritura eſſe confuſionem. Atque comperi ſuaſiſſe quoſdam, qui non modò juſtciæ ſed utilitatis quoque reſpectu moverentur, mutandum decretum illud & revocandos expulſos, & inſtitutæ cognitioni curſum liberum relinquendum eſſe. Sed vicerunt ſcilicet fata ſæculi noſtri, & ſecuta mala cum initia atque cauſſas, tum incrementa impulſioneſq; habere oportuit. Et in pertinacia tunc obtemperatum eſt iracundiæ, quæ cum nihil conſiderando proſpiciat, exitus habere ſolet ejuſmodi, ut ſi quem facti ſui aliquando pœniteat, non mirum eſſe

videatur

videatur. Atque exponantur à me ea adhuc, quæ mediocriter prudentis hominis ac ſani rationibus comprehendi colligique poſſunt, cum in iſtiuſmodi negotiis nihil prius neque antiquius ſibi eſſe pati debeat quiſquam, veritatis cœleſtis, cujus doctor & explicator eſt Spiritus ſanctus, perſpicientia, qua relicta aut negligentius exquiſita, cultum & venerationem Dei æterni, & pietatem religioſam labare & concidere neceſſe eſt. Sed longè ſanè digreſſi, redeamus ad noſtræ narrationis ſeriem. Et hæc ad iſtum modum Auguſtæ acta ſolicitum habebant Philippum Melanchthonem & crebræ multiplicium quarundam etiam mirificarum literarum eo maximè tempore ei interpellationes obſtrepebant, Et qui ejiciebantur conſilium ab ipſo opemque inprimis petebant, & ad ejus fidem miſericordiamque confugiebant, & conſultationes de Synodo, quæ inter Reipublicæ graves motus renovabantur, curas maximas afferebant. Et ea cernebantur quaſi conſeri vel ad herbam etiam perduci, quorum qui fructus futuri eſſent, nemo bonus ſine anxietate ſingulari cogitare poſſet. Nam quod & Gallici regis qui Imperatoris hoſtis vel certè inimicus eſſet, animus ita alienaretur à Pontifice Romano, ut in Synodo contra rationem illam & inſtitutas actiones teſtatam eſſe vellet ſententiam ſuam, nec

nec non mutuæ inter Carolum & hunc regem criminationes, quæ divulgabantur, & recepta occupataque urbs Magdepurgica à Duce Mauricio, &, Imperatorem, qui ad Oenipontem deſideret, fruſtra interpellari de Land gravii liberatione, cujus promiſſæ ſponſor appellaretur gener D. Mauricius: Hæc omnia inquam attentos, formidine futurorum carere non patiebantur. Et Philippus Melanchthon jam tertius ad Synodum Legatus cum literis Principis Mauricii in viam ſe dederat. Earum literarum talis erat ſententia, quæ ſubjiciebatur præſcriptæ ſaluti & compellationi honorificæ, qua Reverendiſs. Domini & Reverendi patres ille conventus nominabatur: Cum Cæſarea Majeſtas clementiſſimè voluiſſet, ut ex Eccleſiis ſubjectis ditioni ſuæ, aliqui ad Synodum mitterentur, noluiſſe D. Mauricium deeſſe voluntati illius, cum præſertim optaret & ipſe veritatem illuſtrari ad gloriam Dei æterni, & conſtitui piam ac perpetuam in Eccleſiis totius orbis terrarum concordiam, Quæ duæ res maximè eſſent expetendæ omnibus mortalibus, præcipuè verò iis, quibus gubernatio aliorum divinitus ſit commendata. Tum deinde indicabatur, qui mitterentur ad Synodum, ii quidem illi, quorum honeſtatem vitæ & pacis publicæque concordiæ ſtudium, Princeps ipſe

præ-

prædicari intelligeret. Addebatur petitio: ut hi exponentes publicè, quid de omnibus controverſiis docerent communi ſententia Eccleſiæ in regione ſua, audirentur. Et ſignificabatur: Eſſe ipſis mandata data, ut piè placidèque & ſine privatis affectibus recitarent & declararent doctrinam, quam eſſe exiſtimarent univerſæ Eccleſiæ neceſſariam. Concluſio literarum complectebatur & admonitionem humaniſs. & vota pleniſs. pietatis; Scire eos, qui conveniſſent, pro ſua excellente ſapientia, ipſorum confeſſus Deum judicem intueri, & Eccleſiam univerſam tam cœleſtem quam terrenam, ab his poſtulare & expetere, primùm ut gloria filii Dei verè illuſtretur; & ſanentur conſcientiæ ſauciæ, & vera his invocatio monſtretur, deinde ut talis concordia conſtituatur, qua non ſtabiliantur veteres abuſus. Neque enim Deo gratam, neque diuturnam tranquillitatem ſine veritate eſſe poſſe. Negandum autem non eſſe omnino, manifeſtos errores quoſdam & non levia vitia in Eccleſiam irrepſiſſe, quæ diſſidiis horum temporum dederint occaſionem. De quibus tantis rebus, & audire eos Eccleſiarum querelas, & remedia ſalutaria quærere, ſapientiæ eſſe ipſorum. Atque orare ſe Filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ut vulneribus Eccleſiæ veteribus & recentibus medeatur

deatur ipſe, ſicut Samaritanum illum ajunt ſaucio viatori opem tuliſſe. Qua imagine cum ſeſe exprimeret, oſtendit ſcilicet affici ſe calamitatibus noſtris,& velle nobis opitulari. His literis in urbe Illuſtrisſ.aulæ Dreſda datis, dies aſcriptus erat Iduum Ianuarij, anni Ieſu Chriſti M.D.LII.Et nomen Mauricij cum præcipuis titulis ſubſcriptum. Hac Epiſtola accepta Philippus Melanchthon cum comitibus iter eſt ingreſſus. Dictum autem eis fuerat ut Auguſtæ Vindelicorum ſubſiſterent, donec vel ab ipſo Principe vel Legatis ab hoc ad Synodum literas accepiſſent, quibus ſignificaretur, quid facere deberent. Tota res erat magis comparata ad aliorum arbitrium, quam de conſilio & ſententia Philippi Melanchthonis inſtituta. Sed nihilo tamen minus ille, ſine recuſatione, ut conſueverat ſemper obtemperare juſsis eorum quibus ſerviebat opera ipſius, quoad quidem bonæ mentis conſcientia pateretur, ſic tunc paruit & muneri legationis illius ut præeſſet facilè paſſus obtineri & cum comitibus iter ingreſſus fuit. Venerunt igitur illi Norimbergam ubi pro ſingulari erga Philip. Melanch. amore, & ſtudio purioris doctrinæ, accepti habitique fuerunt humaniſsimè & benigniſſimè. Publicè eis ædes aſsignatæ, procuratæ res neceſſariæ, & omnia ſummæ benevolentiæ

O præſtita

præſtita officia. Dum in urbe illa commorantur, & ocioſè expectant, quidnam porro deinde agere jubeantur, interea rumores diſſipantur de expeditione belli adverſus Imperatorem, & D. Mauricii Gallicis conſultationibus. De quibus maximis & admirabilibus cum inceptis tum effectionibus, neque argumentum hoc fert ut enarratio inſtituatur, neq; mihi libet has res exponendo inculcare. D. Mauricius & conſtantiæ diuturnitate, & excelſi animi robore, & conſiliorum prudentia, & rerum geſtarum amplitudine, tum declaravit non eſſe prorſus oppreſſam neque captam Germaniam, ex qua ſcriptis picturiſque editis externi quidam triumphos jamdudū agerent. Neq; vicit ille quidem tum Imperatorem invictum, ſed hoc tamen armatus obtinuit, quod inermi ſupplicando diu multumq; hactenus fuerat denegatum. Memini in harum rerum motu quid alii ſperarint, alii metuerint. Atq; audivi quendam feſtivum, cum jam bellum fieret, quodam in cœtu ſolicitis admodum iis ex Mauricianis, quibus tota res erat exploratior, & qui omnia perpendebant diligentius cogitando, per jocum jubere eos eſſe bono animo, nam a Carolo vinci Mauricium non poſſe. Quærente uno, quid eſſet cur tam audacter hoc ipſe affirmaret, reſpondit iſte, veteris divinationis eſſe eam fiduciam,

duciam, qua prædicta fuiſſe perhiberetur Achilli victoria ſuperaturo Hectorem. Nam ut Achillis nomen numeris, qui literarum notis indicarentur, plenius eſſet quam Hectoris, ſic Mauricii ſtatim initio nomen Caroli nomine eſſe numeroſius. Sed hæc tum joco dicta familiariter, cum eo exitu qui notus eſt omnibus congruerunt. Philippus autem Melanchthon qui Auguſtam pergere certis de cauſſis noluiſſet, & ſatis, ut putabat, diu expectaſſet Norimbergæ literas, quibus quid deinceps agendum eſſet, oſtenderetur, neque tali tempore, & à diſputatione verborum negotiis ad armorum vim traductis, apud externos deſidendum diutius exiſtimaret, dimiſſus ab illa civitate perquam amanter & publico munere vecturæ equeſtris inſtructus, in has regiones & ad ſuos tandem eſt reverſus. Non defuerunt qui deplorarent eventus iſtius infelicitatem, qua impeditæ eſſent de maximis & maximè neceſſariis rebus, non fortuitæ quædam neque extraordinariæ, quales ſæpe habitæ fuerant, ſed legitimæ atque exquiſitæ cognitiones. Animadvertebatur enim & exiſtere indies majores voluntatum alienationes, & diſſidia creſcere, & perturbari mentes pias, denique præparari in diſtractione extrema Reipub. interitum. Etſi autem ferebatur, adventum eorum, qui jamdudum,

quaſi hoſtes judicati eſſent, ad Synodum ideo tantum expectari, ut, vel ſimpliciter parerent atque ſubjicerentur autoritati Synodicæ, neque ad illius decreta omnino hiſcere, ut dicitur, nedum reſpondere quicquam auderent, vel audirent ultimæ condemnationis triſtiſſimam pronunciari ſententiam, omnium tamen rerum negotiorumque exitu incerto, erant, qui non malam ſpem conciperent ac foverent: Si Philippus Melanchthon Tridentum acceſſiſſet, futurum fuiſſe, ut, audita enarratione, doctrinæ quidem inprimis, ſed præterea quoque cauſſarum ex quibus tantæ tamque inſanabilium malorum difficultates ortæ eſſent, multorum animi ad conſiderationem ſalutarem & vera judicia converterentur, qui in ignoratione rerum omnium præoccupati inſtitutione puerili & ſermonibus malevolorum, non poſſent vel de doctrina vel de profeſſoribus illius benè commodèque ſentire. Et erat Philippus Melanchthon ita animatus, ut neq; itineris longi eum tæderet, neque laborem ullum aut periculum ipſe vitandum fugiendumque cenſeret, dummodò operæ ſtudiique aliquid navaretur Rei Eccleſiaſticæ tam conturbatæ & afflictæ. Sed iſta ſcilicet ad hunc modum geri oportuit, neque ſæculi noſtri improbitas remedia tam gravis & mortiferi morbi admiſit. De qua miſeria quamvis multa dici poſſent, cum

fruſtra

fruſtra tamen à nobis dicerentur, tum incul-canda non fuerunt. Perſequamur igitur reliqua. D. Mauricius iis rebus confectis & ea conſecutus, propter quæ expedita arma fuiſſent, pacem fieri facilè libenterque eſt paſ-ſus. Atque fuere qui inter tractatum com-poſitionis & pacis tentarent & molirentur diſturbationem benè præclarèque inſtituto-rum, & actionum ſalutarium everſionem, ſolicitando animum D. Mauricii ad co-piarum ipſius, dum illæ interea ocioſæ eſſent, turbulentum uſum. Sed cum D. Mauricii virtus rectique & honeſti propoſiti firmitas, tum eorum, quos eo tempore ſecum habuit fidele ſtudium liberè adverſando reſtitit poſtulationibus injuſtis atque perniciofis. Impoſuit autem D. Mauricius toti negotio eum finem, quo fama ipſius non modò mo-derationis ſed pietatis quoque celebraretur, abductis copiis ſuis in Pannoniam & ſuo adventu territis repreſſiſque hoſtibus, qui & occuparant jam quædam opportuna loca & progreſſuri ulterius ingentemque cla-dem videbantur toti Pannoniæ allaturi. Et autem in iſtis conſultationibus D. Mauri-cius cum aliorum prudentia ac fide præ-ſtantium virorum uſus opera, tum, ut antea ſæpe, Chriſtophori inprimis Carolovicii ex nobilitate Miſnica equeſtris ordinis præ-cipui, & à puerò optimis diſciplinis ac

artibus præclarè inſtituti & egregiè exculti, & in Reipub. maximis graviſſimiſque negotijs cum ſumma laude verſati. Cujus ipſius quoque retinentis atque urgentis ſtudium bonarum literarum ac humanitatis inter Reipub. curas conſtantiſſimè, prædicari poſſet copioſè in protegendo caput Philippi Melanchthonis, & ab hoc pericula, quæ ei, ut ſupra indicatum eſt, creabantur, propulſando, incredibilis non modò diligentia, ſed ſolertia quoque & neceſſaria tunc calliditas, præſtantis tempore difficili amicitiæ veræ officium, & perſolventis benevolentiæ meritæ memoria animi grati debitum. Sed tunc pax eſt facta. Id quod gratum acceptumque cunctis, quorum auxilio in eo bello D. Mauricius erat uſus, non fuit. Itaque ipſo ſuas copias in Pannoniam abducente adverſus Turcicos exercitus, receſſit ab illo Albertus Marchio Brandepurgenſis, & per vaſtitatem eorum locorum, qua iter erat, tranſijt in caſtra Gallica, quæ adverſus Imperatorem Carolum oppugnationem Metenſem in manibus habentem movebantur. Annus agebatur tunc Ieſu Chriſti M. D. LII. Cujus primo die Calend. Ianuarii mortuus eſt Lipſiæ Bernhardus Ziglerus, de quo ſupra quoque mentionem fecimus, Theologus, ex nobilitate Miſnica ingenio doctrinaq; excellens, Hebraicarumque literarum ſcientia

ea

ea inſtructus, ut in iſtius linguæ cognitione facilè cuncti in his regionibus primas ei concederent. Quanquam autem vitam tempeſtiva hilaritate conditam, more gentis noſtræ cum læticia colere non dubitabat, erat in eo tamen cum in vultu triſtis quædam ſeveritas, tum in verbis libertas, tum etiam vocis aſperitas, ut durus & acerbus aliquibus videretur. Ficta, immulata, commenticia, oſtentationem vanitatemque omnem mirificè oderat, & levitatem atque mobilitatem vehementer averſabatur. Idem ſupra modum officii memor inque eo exequendo diligens. Uſque adeo autem cupidus benefaciendi aliis & ſublevandi egeſtatem tenuium, ut & ſuas nequaquam copioſas facultates in aliorum commoda impenderet, neque puderet eum undique, quod pauperibus tribueretur corrogare etiam mendicando. A Philippo hic Melanchthone non rarò impetrabat, ut operas ille doctrinæ ſuæ inſtrueret, & eam ob rem nonnunquam ſe Wittenbergam conferebat. Neque non facere interdum, ut fores conclavis obſideret, in quo ſedentem aliquid eum conſcribere ſciebat, quod ſibi traderetur, neque admittere adventantum quenquam, ne inſtituta opera interpellando impedirentur. Obſtabat autem effectionibus doctrinæ, quod nullum manuum uſum haberet, quarum dextram caſu

 de

de ædificio extrui cœpto in terram puer adhuc delatus fregerat,& geſtabat de curatione mala enervatam atque inutilem. Itaque cogitandi quoque incitatio minus erat ad elaborandum opus aliquod doctrinæ acris atque vehemens,& mentis vis quaſi langueſcebat. Sæpe poſtea & jucundam conſuetudinem ipſius Philippus Melanchthon & accuratam conſiderationem atque ſolertiam in multis ſacræ ſcripturæ locis interpretandis requiſivit,& mortuum crebris gemitibus deſiderare ſe teſtatus eſt. Sed de hoc & ſupra ,quemadmodum diximus, eſt mentio facta,neque plura nunc commemoranda duximus. Pergat igitur inſtituta narratio,& ea quæ reſtant exequatur. Hujus anni bellicas clades in alijs locis, excepit in Saxonicis & Miſnicis terris peſtilentiæ malum, quo & Wittenbergenſes & Lipſenſes congregationes ſcholaſticæ diſſolutæ fuerunt, alijs aliò ſe conferentibus, quamvis initio Dorgam Wittenbergenſes complures, cumque eis Philippus Melanchthon conceſſiſſent. Ego cum familia mea primum Neoſtadium ad Orilam me contuleram,ubi cum hiematurum me eſſe conſtituiſſem, res ita tulit,ut in patriam pergens proficiſcerer.Interea improviſa ac potius incredibilis plæriſque,tametſi quidam & præſenſiſſent & prædixiſſent, reconciliatio inter Imperatorem Carolum

Carolum & Marchionem Albertum accidit, cujus fuit quaſi fœtus bellum Franconicum. Nam cum ſuperiore anno Marchio Albertus civitate Norimbergenſi graviter afflicta, & ipſa urbe oppugnata, Præſules duos vicinos in ſuas conditiones perduxiſſet rationibus non admodum æquis, quod Pabepergenſibus agri ſui eripeteтur, à Wurcepurgenſi ingens pecuniæ ſumma extorqueretur, cumque Imperator edicto ſuo omnia ea eſſe irrita iuſſiſſet tanquam cum hoſte Imperij contracta negotia, rurſum ferebantur eadem illa pacta conventa autoritate ejuſdem Imperatoris confirmata; & ſoluta obſidione Metenſi, Marchio Albertus parare ſe ad occupandum denuo recuperata ab Epiſcopo Pabepergenſi, & auferendum è Wurcepurgenſi ſummam pecuniæ quam poſtulaverat, & præ ſe ferre ſuum ſe jus armis perſecuturum eſſe, quibus cum inſtructior eſſet, nimirum cauſſa quoque ſe potiorem fore exiſtimabat. Vnde ſequens annus M. D. LIII. bellum attulit ſævum atque crudele. Quo & patria mea Pabeperga in poteſtatem Marchionis Alberti tradita & atrociter vexata fuit, arcis caſtello vicino Aldepurgo dedito, & ipſo ſtatim & à Marchione inflammato, inexpugnabili aliquando credito, & capto olim tandem cum Dominus ejus, qui & ipſe nomen habuit Alberti, à Præſule Moguntino

tino proditus fuiſſet fraudulentè, & traditus in poteſtatem Ludovici Imperatoris. Sed iſtis nunc & his ſimilibus narrationibus inſtituta expoſitio non eſt interrumpenda. Et alios tunc amicos & inter hos me non parvas curas attuliſſe Philippo Melanchthoni cognitum eſt. Cum ad metum periculaque peſtilentiæ bellorum quoque calamitas adjungeretur. Ipſe quidem ad mentionem luis morborum tunc paſſim vagantis dicere fere ſolebat: Se non eam peſtem pertimeſcere, ſed alias, quæ & infeſtæ eſſent Reipub. & perniciem interitumque communem minari viderentur. Significabat autem cum dictorum tum factorum audaciam impudentem, quam augeri & convaleſcere ubique in maxima omnium rerum licentia cerneret, atq; ſimul alienationes Principum potentumque & occulta odia, & facinorum nefariorum defenſionem approbationemque & erga hos aut illos ſtudia commota non rei negotiorumque æſtimatione, ſed inclinatione & proclivitate voluntatum ad perſonas. In quibus quamvis toleranda aliqua aut negligenda viderentur, exempli tamen & imitationis periculum magnopere eſſet pertimeſcendum. Commiſſis autem duobus acerrimis bellatoribus D. Saxon. Mauricio & Alberto Marchione Brandepurgenſi, & Mauricio victore, dum ipſe ingentis animi nimia

ala-

alacritate invehitur in hoſtes, fortuito ictu machinæ vulnerato, & poſt dies tres in caſtris mortuo, procul etiam tunc abſente fratre Auguſto in Dania apud Regem ſocerum, rurſum ſuſpenſi omnes expectatione futurorum & anxii fuere. Atque eſt intellectum, veriſſimum eſſe quod veterum quidam ſcripſit: Qui in exercitu dux ſit, ejus conſilia animique contentionem longè potiorem eſſe viribus effectionibuſque corporis. Neque tantum boni ab ullo copiarum ductore fortiſſimè dimicando & profligando hoſtes manu propria conciliari, quantum damni maliqne detur morte ipſis. Sed ad hunc caſum magnitudine animi & generoſi impetus vehementia, & non vivendi ſed vincendi cupiditate ardentis Principis Mauricii, fata ſcilicet abuſa ſunt. Atque erat in Duce Mauricio animoſa virtus inprimis, neque ille viſo hoſte moveri periculo quod metum incuteret aut haberet cautionem, ſed cogitatione cupiditateque invehendi & gerendi rem quaſi calcaribus inſtigari, ut tanquam generoſus catulus temerè etiam aliquando excurreret, & peteret adverſarios cum ferocius tum inconſideratius. Et ideo in Pannonia quodam tempore in maximum capitis diſcrimen venit. Et militans quondam in Imperatoris Caroli caſtris bello Gallico, cum urbs quædam oppugnante Carolo ſtrenuè

tormentis globos illos ferreos ejicientibus defenderetur, neque D. Mauricius tamen proveheretur circumſpectius aut timidius, conſpectus eſt Imperator Carolus accedens & eum ſeducens, quod diceret: Non ſcire omnes, quo pacto inter volitantes illos globos decurrendum verſandumque ſit. Ego ante duos fere menſes quam prœlium iſtud committeretur, Lipſiam redieram, cum Aegram tranſiiſſem, ubi tunc Legati Cæſaris Ferdinandi & multorum Principum, nonnullarumque civitatum conſultabant de motibus bellorum, quibus tota ferè Germania flagrabat. Non abſtinebant autem urbani in illis tantis ærumnis joco, cum dicerent: Non boni ominis locum ad deliberationes eas fuiſſe delectum. Sanè ita ægrè res proceſſit, ut inter non diuturnas tractationes evaneſcerent omnia: Cum Marchio Albertus interea in Franconia ſuo ſe ludo oblectaret, & excitaret majora indies bellorum incendia, quæ tandem in Saxonicas regiones pervaſerunt, cum eo inprimis exitioſo eventu quo D. Mauricius exceſſit è vita, & quo multis præſtantiſſimis viris interfectis, ita Marchionis Alberti fractæ vires fuerunt, ut nunquam poſtea quantumvis ſublevatus erigere ſeſe & denuo confirmare potuerit. Hoc anno perquam carus Philippo Melanchthoni mathematicus doctiſſimus Eraſmus Reinol-

Reinoldus eſt mortuus. Et in Britania deceſſit Rex Eduardus adoleſcentulus optimæ & præclariſſimæ, ut ferebatur, indolis atque ſpei. Deque ejus interitu varii, & quorundam non admodum clementes ſermones auditi. Deſſaviæ autem migravit ex hac vita terrena Illuſtriſſimus Princeps Anhaldinus Georgius, cum ego menſe Iulio in Franconiam me recepiſſem. Principis iſtius monumentum verſibus ornavit Philippus Melanchthon, quem vivus ille & ſuorum conſiliorum autorem & actionum adjutorem fideliſſimum atq; diligentiſſimum habuerat. Fuit autem Georgius Princeps is, in quo excelſitas generis atq; conditionis cum ſingulari humanitate conjungeretur, cumque ſapientia atque doctrina excelleret, tanta tamen erat in eo modeſtia, ut parvas etiam res non facilè exequeretur ullas, niſi prius diligenter deliberatas, & ad aliquos, de quorum ſapientia atq; fide benè exiſtimabat, relatas. Quem talem Principem, qui Saxonicarum rerum ſtatum temporis illius novit, cogetur fateri propitii Dei clementiſſimo conceſſu atque munere his regionibus impertitum fuiſſe, cujus diligentia, virtute, pietate, fide, ſanctitate niteretur ſalus ipſarum. Sed de hujus Principis Illuſtriſſima excelſitate, deque maximis in Rempublicam & inprimis Eccleſiaſticum ſtatum atque ordinem meritis atque bene-

beneficijs, quaſi prætereundo verba ſupra quoque fecimus, cum accuratiorem copioſioremque expoſitionem illa deſiderent, deque eo & noſtræ & aliorum extent narrationes pleniores atque copioſiores. Mortuus eſt cum omnium ingente mœrore XV. Calend. Novembris. Et dolores Philippi Melanchthonis quos iſto caſu acerbiſſimo acceperat, mox cumulati fuere allato nuntio mortis Iacobi Sturmii Argentoratenſis. Cum hoc viro ex nobilitate civitatis illius, principe Senatus, & præſtante ſapientia, virtute, doctrina, experientia & uſu rerum, facultate quoque diſerti ſermonis ac copioſi præclara prædito, ſingularis neceſſitudo interceſſerat multis annis Philippo Melanchthoni & plæriſque in conſultationibus de negotiis Religionis rationes ſententiaſque ſuas illi contulerant. Antecedebat autem Sturmius Melanchthonem ætate, fermè annis ſeptem, qui ſolebat admirari in hoc ſummam prudentiæ conſiderationem, cum admirabili robore excelſi animi conjunctam, quæ diverſis temporibus laus in ipſo eminens, vel nullo vel raro certè exemplo, conſpecta eſt. Mutatæ etiam res in Britania & ſignificatione moleſtiam exhibebant, & curas afferebant cogitatione Philippo. Nam conſobrina Imperatoris Caroli Maria (quam ſolam inter abortiones crebras vivam pepererat Catarina

tarina mater dimiſſa ab Henricho Rege; cum mox aliam poſt aliam ille duxiſſet) Regina facta, quæ deinde nupſit Philippo Caroli Imperatoris F. Hiſpaniarum Regi, Eccleſiarum ſtatum, quem frater conſanguineus ipſius paulò ante confirmatum reliquerat, prorſus convertit, non etiam nullis antiquatis à patre Henricho ſancitis. In quibus præcipua fuit ſubtracta obedientia Pontifici Romano & vendicata Regi. Quæ omnia tum reſciſſa, & ſub poteſtatem ditionemque Pontificiam denuò ſubjectum regnum illud fuit, & horribili ſevitia crudelitateque vexati ſunt adverſarij & diſſentientes, exilijſque & direptionibus bonorum afflicti,& igne ac ferro necati, neque pepercit tum ulli ſexui, ætati, generi, conditioni immanitas arripientum pro ſeditioſis atque impijs quacunque de re non aſſentientes rerum ſumma potientibus in cunctis quæ eis fortè placuiſſent. Cum autem in Pruſſia res eſſent admodum perturbatæ, & contentiones indies creſcerent, & diffidia augerentur, illique veluti igni materia ab externorum quoque perverſo ſtudio præberetur, in reſtinguendo eo incendio diligentia atque labor Philippi Melanchthonis parum proficere potuit. Atque corripuit ea flamma generum quoque ipſius Sabinum, qui impatiens quarundam,ut ipſe putabat, injuriarum, eo

eo tempore ex Pruſſia diſceſſit. Etſi autem erat ea hominis virtus & doctrina & experientia rerum, variæ denique & ſingulares ingenij dotes, ut à compluribus expeteretur opera ipſius, inque his ab Auguſto Principe Elect. Saxonum Duce, ad ſuæ tamen ille Patriæ Dominum clementiſſima benignitate accerſentem & luculentam conditionem ferentem ſeſe contulit. Inter quæ & curarum nonnihil & plurimum negotij exhibitum fuit Philippo, non tam reſpectu ſuorum, quàm ſolicitudine de Sabino, quem diligebat & quàm ornatiſsimum eſſe cupiebat, quamvis ab eo non leviter, id quod ſupra perſtrinxi, aliquando offenſus. Atque Pruſſiaca negotia jam implicabant alios complures, apud quos eædem controverſiæ diſceptabantur non modò vehementer, ſed alicubi tumultuosè etiam. Accuſabanturque à nonnullis Theologi Wirtebergenſes, quaſi neque ſatis attentè & cautè ad quædam interrogata initio reſpondiſſent, & plus conceſſiſſent autori illarum turbarum, quam viderentur debuiſſe. Edebanturque ſcripta à diverſis ejuſmodi, quæ non tam ad rem explicandum, de qua litigabatur, quam alienationes animorem majores faciendum momenti aliquid haberent, In Miſnicis etiam regionibus deliberationes de Eccleſijs ſcholiſque conſtituendis excercebant Philippum Melanch-

Melanchthonem, quem & conſiliorum omnium Illuſtriſſima aula ſocium, & conſultorum adminiſtratorem volebat eſſe. Proponebantur autem capita de inſpectione Eccleſiarum, de judicijs Eccleſiaſticis ordinandis, & quibuſdam ad rem ſcholaſticam pertinentibus. In quibus ſi non omnibus undique, aliquid tamen alicubi operæ navatum, & nonnulla utiliter conformata aut correctaſq; quædam utilibus inſtitutis rationibuſque ſuſtentata eſſe conſtat. Placuit anno Chriſti Ieſu M. D. LIIII. ut quidam, maximè propter Pruſſiacas rixas, convenirent Naopurgi in Duringia. Eò acceſſit cum Philippo Melanchthone optimus vir & doctiſſimus Theologus Iohannes Forſterus Hebraicarum literarum inprimis peritus, qui varia & duriore aliquando fortuna conflictatus, tandem Wittenbergæ conſederat, doctrina ſua Academicam illam communitatem augens atque ornans. Vbi & mortem placidè obijt anno Chriſti Ieſu poſt Milleſimum quingenteſimum quinquageſimo ſexto. Acceſſerunt & alij & ex Academia Lipſenſi Alexander Aleſius patria Scotus, valde carus Philippo Melanchthoni rei Theologicæ intelligentiſſimus & artifex excellens congruentium diſputationum, & vir dignitate atque doctrina exquiſita præſtans. Ex Heſſiacis affuere cum alij tum Adamus

Cr.ftus, de quo alibi mentio à me facta eſt, magis ut à me fieri potuit honorifica, quam pietas, ſapientia, virtus ipſius mereretur. Argentorato autem Iohannes Sleidanus advenerat, autor libri hiſtoriarum paulò poſt editi, & ab aliis in aliam partem accepti, quod ipſum poſtea cura ſolicitudineque varia affeciſſe, compertum eſt. Wirtenbergenſes qui in viam ſe dediſſent, & non abeſſent longiſſimè, (Gotham enim, quod oppidum Duringiæ eſt, veniſſe eos nunciabatur) neſcio quam ob rem aut famam, non perrexerunt, neque in illo conventu affuerunt. Perſcripta ſunt quædam tunc de communi ſententia omnium, breviter illa quidem, ſed id, de quo quærebatur, planè & luculentè explicantia, & quæ non paucorum dubitationes ſuſtulerunt. Atque ita ferè annus iſte abiit, inter diſputationes de doctrina & bellorum cauſſis, atque tractatæ conventibus actis rationes fuere componendi res & ſedandi commota. Sed fruſtra plæraque omnia ſuſcepta atque tentata. Itaque ſolennis Imperii Romani conventus indictus, & frequentes convenire juſſi ſunt ordines Auguſtam Vindelicorum. Et in Germania turbulenti homines paſſim Eccleſiarum ſtatus turbare, & ruere Marchio Albertus, donec & ipſe prorſus concidit, & cauſſam dedit, ut in Franconia urbs Imperii ad Mœnum

num vetus, quam occupatam præſidio copiarum ſuarum tenuerat, miſerabiliter inflammaretur. Multa prodigia nuntiata tunc fuere. Viſum in Sileſia ardere cœlum, alicubi conſpecta ſpecies excercituum quaſi qui commiſſuri prælium eſſent. Teterrimum autem, quo multis in locis ſanguine pluiſſe conſtaret. In Franconia apparuiſſe narrabatur viri ſpecies cruorem effundentis in ſolem, & prope hunc conſpectam eſſe aquilam conantem altius evolare, itemque virum aſtantem equo. Non longè autem à Wittenberga ſol cruentus dividi víſus eſt, & partes dilabi, & excercitus confligentes, & quaſi in excelſo monte cervus. Quibus animadvertebatur valde commoveri Philippum Melanchthonem, ſed ex omnibus uno maximè, cujus ſimile neque audiiſſe ſe neque legiſſe ajebat, cum pro certo & explorato haberetur, in oppido Duringiæ cui Nebræ nomen, ſobolem muliebris ſexus modò natam interiiſſe flamma necatam, quæ erupiſſet ex utero materno. Multa quoque templa de cœlo tacta paſſim eſſe affirmabatur. Non putavi omittendam mentionem externorum quoq; hominum, cum quibus ſingularis uſus aliquis & eximia familiaritas Philippo Melanchthoni interceſſiſſet. Voco autem externos eos, qui Germaniam noſtram patriam non habent. Fuit igitur perquam carus illi

illi gentis Pannonicæ adoleſcens nobili admodum genere natus è familia Iaxitia, quem mortuum Wittenbergæ ita luxit Philippus Melanchthon, ut quantopere eum dilexiſſet, & quam triſti deſiderio afficeretur amiſſi, planè liquidòque perſpiceretur. Multum etiam & perquam familiariter uſus eſt Sigemundo Geloo, qui poſtea in ſua patria admodum hoonoratus præcipuis muneribus functus eſt. Ex Italia adveniens Lælius Mariani Socini celeberrimi Iuriſconſulti F. ſe, & patriam, & florentem opibus & dignitate domum, & ſpem ampliſſimæ fortunæ ſolius Philippi Melanchthonis videndi gratia reliquiſſe, præ ſe ferebat. Animadvertebatur hunc ardore ſtudio cognoſcendi iis de rebus, quæ tunc diſceptabantur, certi firmique aliquid. Eumque nunciabatur poſtea adhuc juvenem ingenio ſummo & doctrina præclara excellentem mortem obiiſſe in Helvetiis. Ex Hiſpania habuit Philippns Melanchthon ſecum virum gravem admodum conſtantemque & fortem in iis aſſerendis defendendiſque, quæ vera atque recta eſſe diſcendo comperiſſet. Eum nominabant Franciſcum Dryandrum. Sed familiæ, ut ferebant, apud ſuos inprimis nobilis appellatio alia erat voce gentili, quam Græcum illud nomen quodammodo interpretaretur. De Anglis ſupra aliquid dictum eſt. Gal-

licæ autem nationis Hubertus Languetus Heduus, (Burgundi nunc nominantur) multis annis vixit verſatuſque eſt apud Philippum Melanchthonem cum Wittenbergam veniſſet anno Chriſti M. D. XLIX. Neque ab ipſo diſceſſit niſi interdum per intervalla quædam peregrinationum, quibus mirificè delectabatur, donec Philippi Melanchthonis vita in terris duravit. Vt horum conſuetudo annum attingat XII. Erat autem Philippo grata atque jucunda multarum magnarumque rerum, quas ille tenebat, commemoratio, & oratio de Regibus Principibuſque gubernationum, & aliis ſapientia, virtute, doctrina præſtantibus viris horum temporum. Neque ego audivi ullum alterum, qui tam prudenter & certò, & planè, dilucidè, diſertè exponeret, quicquid narrare inſtituiſſet. Non ille in hominum nominibus falli, non indiciis temporum errare, non confundere rerum negotiorumque ſeriem. Erat autem in eo ſingularis ſagacitas in notandis naturis hominum, & conjiciendo, quo quiſque ſuopte ingenio deferretur, & quæ eſſet voluntatis inclinatio. Conſiliorum etiam ſolertiſſimus æſtimator, & eventuum futurorum proviſione admirabilis. Hunc lectio libri cujuſdam in Italia, ubi tunc ipſe degeret, à Philippo Melanchthone compoſiti cupiditate incenderat videndi autorem illius,

illius, & ea ſtimulos perpetuò admovens perpulerat tandem, ut in Germaniam veniret & Wittenbergam ſe conferret. Vbi more conſuetudineque ſua accepit eum Philippus Melanchthon humaniſſimè, & perſpecta virtute integritateque ejus, ſecum eſſe libenter paſſus quoad vixit, Et obſervantiam fidemque ipſius eſt expertus, ſummam benevolentiam erga illum perpetuo retinens. Suntque ſæpe auditi ſermones Philippi Melanchthonis prædicantes accuratè Huberti probitatem & ſtudium veritatis, & prudentiam, & explicatam cognitionem atque ſciam, entiam earum rerum, quarum periti & ſibi laudem & alijs utilitatem acquirere concialiareque conſueverunt. Hubertus verò eam grati animi ſignificationem honoremque Philippo vivo, & mortuo meritorum recordationem, pietatemque præſtari ſemper ſtuduit, ut perſpicuè declararetur animi ipſius ſingularis erga illum affectio, quem omnibus officijs præſentem coluiſſet, & cujus erepti nomen honore venerationeque perpetua, & memoriam deſiderio ac lacrimis proſequeretur, Sed hactenus in iſto indicio conſuetudinis cum externis hominibus Philippi Melanchthonis moratam eſſe narrationem noſtram habeatur ſatis, cum alios innumerabiles undique locorum ac gentium ad ipſum videndum, compellandum, audiendum ad-
veniſſe

veniſſe non ſit obſcurum neque ignoretur. Adjungantur ergo jam expoſitis reliqua. Hoc Chriſti anno M. D. LIIII. Illuſtriſſimo atque laudatiſſimo Principi Iohanni Friderícho Saxoniæ Duci, poſt obitum Illuſtriſſimæ cōjugis rebus omnibus pacatis placidè mortuo, Philippus Melanchthon cum bonis univerſis memoria animi grati & veri doloris luctu juſta fecit, cujus fortunam & caſum ſæpe deploraverat, qui exceſſit è vita v. Non. Martij. Hujus Principis virtutem, conſtantiam, animi excelſi magnitudinem, & perferendis, quæ neceſſe eſſet, patientiam, fidemque ad Deum & homines ſuſpicientes admirati fuerunt & prædicarunt hoſtes quoque. Quod ſi iſte laudum tantus ſplendor levi fortè macula aliqua aſperſus putetur, ita ſcilicet intellectum eſt, hominem eum fuiſſe, quorum hæc eſt conditio, ut nemo omnium penitus labis expers ſit. Atque ut aliud alijs vitij eſt ſecundum Comicum, ſic accidit magnis & fortibus animis, vt interdum altius extollantur quàm æquum eſſe videatur. Vnde fit vt ea ſuſcipiantur moveanturque, quæ, niſi proceſſus habeant fortunatos & exitus felices, omnem omnium reprehenſionem effugere nequeant. Quidam autem ita perverſi ſunt, ut neminem ſatis laudatum putent, niſi ſermonibus ſuis aliquem in cœlum ferant, & quemadmodum veteres

locuti

locuti fuerunt, cum Deorum immortalium laude conjungant. Neque vident hoc pacto non ornari ſed deformari eum, quem celebrare inſtituerunt, cum de homine verba facientes non hominis effigiem exprimi ſtudeant & perpoliri oratione ſua. Sed & de his ſatis vel nimium potius. Anno Ieſu Chriſti M. D. LV. Non. Febr. præſente Auguſtæ Vindelicorum Ferdinando Rege & Principibus non multis, propoſita fuere capita deliberationum. Cumque in mentione de re Eccleſiaſtica, quod Religionis negotium appellabatur, tres rationes indicarentur, quibus laboranti illi & dilapſæ conſuli ſubvenirique poſſe exiſtimaretur, fuit una ex his congreſſus doctorum hominum, qui rurſum de Religiodis negotio colloquerentur. Itaque & Philippus Melanchthon juſſus fuit parare ſe, & expectare literas, quibus quid agendum & iter illud quando ingrediendum eſſet, ei ſignificaretur. Sed tum quidem moleſtia hac affectus non eſt, & reperta alia via ad incommoda ac mala illa non tam ſananda quam mitiganda, & procurandum ne latius ſaltem ſerperent. Hoc quale ſit, conjicere licet ex præcepto & ſententia Peligni Poëtæ de eo, quod ipſe vocat Immedicabile vulnus. Permiſſa tamen tunc, non paucis admirantibus, conceſſaque fuit uſurpatio aliqua ejus doctrinæ, cujus

jus aſſenſioni prius ultima ſupplicia & graviſſimæ pœnæ conſtitutæ fuiſſent, & adhuc alicubi eſſent. Sanè quid ſuſcipi tentarique fortè potuiſſet, incertum eſt, & erat expectatio omnium ferè ſolicita atque anxia. Nam Rom. Pontifex Iulius III. Auguſtam ablegarat Iohannem Hieronymi F. Moronum Cardinalem, quem ajebant & prudentia & eloquentia eſſe inſtructum, & vias noſſe quibus ſe in animos quorumcunque inſinuans, illorum voluntates gratiamq; ſibi facilè conciliaret, eoſq; perduceret in ſententiam ſuam, & iis artibus præditum præ cæteris, iſtoque nomine in præcipua eſſe eum exiſtimatione. Idem, cum Epiſcopus *Mutinenſis* illo tempore nominaretur legatus ad eum quoque conventum quem Ratibonæ egit Carolus Imperator anno Chriſti M.D.XLI. antequam ad bellum proficiſceretur Africanum, exiſtimatioque de ejus ſapientia virtuteque & facundia inprimis, perquam præclara fuit. Habuit hic patrem ſuperiore ætate ſapientiæ laude celebrem, cujus conſiliis gubernatam rem *Mediolanenſem* eſſe ferunt. Deque eo, quod accepimus huic narrationi ſi inſeruiſſem, neq; prorſus hoc alienum viſum iri, neque ingratum lectori futurum eſſe ſperavi. Quibus temporibus inter arma Cæſariana atque Gallica Franciſcus Dux Mediolani tanquam in maris commoti ſæviſſi-

mis undis jactabatur, aliquando poſtulatum ab ipſo fuit, ut in caſtra vicina Cæſariana ſe conferret. De qua re cum accuratè deliberaretur, non putarunt conſiliarij faciendum eſſe, ut ipſe Dux illò accederet, manifeſtum ac præſens periculum, quemadmodum conjiciebatur, aditurus. Atque principem conſilij ſui mitti illuc placuit Hieronymum Moronum. Credebatur hic de ijs, quæ fieri aut non fieri deberent, admoneri voce quadam, quæ, nemine niſi ipſo exaudiente, emitteretur ex annuli cujuſdam converſa ad aurem pala. Conſueviſſe igitur ferebatur, quoties de eventu aliquo certior fieri cuperet, quaſi de propoſita re cogitaret, cubito nitentem manum & ita annuli palam auri admovere, ut de quibus quærebat aliquid cognoſceret, cumque id ipſum tunc quoque feciſſet, ſermone Italico pronunciata audijſſe hæc verba: *Ibis redibis non eris captivus.* Quæ cum ipſius intelligentia ſic diſtinguerentur, vt ſignificaretur id quod optabat, profectus fuit in caſtra, atque ibi captus & duriter crudeliterque tractatus, illorum verborum aliam ſententiam fuiſſe, & ſe diſjungenda copulaſſe demum perſpexit. Hunc Cardinalem in non parvum diſcrimem paulò poſt veniſſe dicebatur potiente rerum Iulio IIII. Sed tunc ille, nuntiata morte Pontificis Rom. Iulij III. cum feſti-

natione

natione ſumma Romam, relictis omnibus, recurrit. Atque eo tempore, quemadmodum narrari cœptum eſt, liberatus fuit Philippus Melanchthon ſolicitudine & labore ſcriptionum diſputationumque de Religionis negotio. Amiſimus hoc anno nos ambo uſum ſummi amici Danielis gente Stiberi, ordine equitis Franci, dignitate Canonici in collegio primarij templi Wurcepurg. Amicos enim non dubitabat ille nos appellare, & eſſe ſe amicum reipſa declarare non deſiſtebat. Cum me quidem propter ſocietatem honeſtorum ſtudiorum,qua conjuncti à prima ætate fuiſſemus, fratris nomine dignaret. De hujus viri virtute, animò conſtante & magno,ingenua orationis libertate, beneficentia in ſuos,amore patriæ, liberalitate & humanitate erga omnes, tota denique vita digna generis ſui nobilitate, & alibi vera narravimus, & nunc in his exponendis morari minus opportunum videri poſſit. Quare proſequamur commemorando propoſita, & id agamus, quod eſt in manibus. His igitur temporibus in Anglia ea patrabantur, quibus & Philippi Melanchthonis & aliorum animos ingente dolore affici neceſſe erat. Crudeliſſimè enim interficiebantur ferro ignique innocentiſſimi & ſanctiſſimi viri, in quibus venerandus Senex Latimerus nominabatur, & Can-

tuarienſis Epiſcopus Thomas Crammerus Sed hic quod eſſet dignitate ac loco ſummo. atque primario, ſupplicium aliquanto ſumtum eſt de eo poſterius. In Latimero ſingulari olim Eraſmi Roterodami amico, & religioſæ pietatis cœleſtiſque veritatis ardentiſſimum ſtudium, & idem exquiſita cognitione optimarum literarum atque artium,& facultate eruditæ doctrinæ celebris fuit. Qui ubi cum ſocio criminis pulcherrimi atque glorioſiſſimi, quod Evangelium Ieſu Chriſti Filii Dei profiterentur, Epiſcopo tunc Londinienſi, ad rogum conſtitiſſet, productum eodem de carcere, ferebatur, etiam Crammerum fuiſſe,ut mortis atrocitate & horrore ſpectaculi illius deterritus ſententiam mutaret. In qua cum nihilominus hic permaneret,atque ſupplice etiam geſtu oraret,cum ſanctiſſimis illis viris ut mortem ſibi communiter afferri decerneretur, falſi autores conſilii hujus ſua opinione, iſtos quidem vivos comburendos, hunc autem in carcerem reducendum curarunt. Ubi primum in ſqualore & mox ſpe quadam bona & commodis quorundam ſermonibus inductus, traditur aliquantulum vacillaſſe,& nomen ſuum ſubſcripſiſſe, neſcio quibus, aberrantibus à ſimplice veritate cœleſtis doctrinæ, quam ipſe eſſet profeſſus: Sed mox illuſtri confeſſione ſententiam priſtinam declaraſſe, & manum

manum etiam deteſtatum,quæ ſe neſario operi miniſtram præbuiſſet, atque ita crematus fuiſſe. Similis ſævitiæ in alios complures tam in Anglia quam Gallia incitatum odium rabioſè eſt debaccatum illo tempore, tanta importunitate, ut prior calamitas jam fuiſſe tolerabilis videretur, quæ fuiſſet maxima atque acerbiſſima. Verum hæc noſtra commemoratione enarranda hoc loco non ſunt, & hactenus producta mentio ſufficere poterit inſtituto noſtro. Indicatum autem ſupra eſt, quid turbarum fuerit commotum importuna quadam novitatis uſurpatione in doctrina Eccleſiaſtica ab Andrea Oſiandro. Hujus mortui etiam factio non quieſcebat, &, ut verum fatear, exulcerari negotium videbatur importunitate quorumdam ambitiosè magis quàm neceſſariò quaſi ventilantum diſſidium illud, & non patientum flammas contentionum extingui. Exarſeruntque paſſim certamina de illis rebus planè gladiatoria. Quæ tanta extiterunt Norimbergæ, ut ferri in civitate pacata diutius non poſſent. Eò igitur ventum eſt, ut peteretur â Philippo Melanchthone jam non conſilium, quod ante dederat, ſed auxilium quod perturbatæ Eccleſiæ ferret. Ita, impetrata hac venia ab Illuſtriſs. Principe Elect. Auguſto, Norimbergam ille eſt profectus, adjuncto ſibi hinc Alexandro Aleſio, &

tum fortè hoſpite Iacobo Rungo Pomerano, quibus & ego me eo itinere comitem præbui. Atque fuit præſentibus Norimbergæ præcipuis in Eccleſia docentibus ea controverſia ita diſputata & ſedata, ut ab hac deinde quieta fuerit omnino civitas illa, complexuſque eſt dogma ſcripto Philippus Melanchthon brevi illo quidem ſed diſerto & illuſtri, ſine ullius reprehenſione aut inſectatione veritatis ſimplice oratione expoſita, qua aſſererentur probata, & refutarentur ea quæ damnabantur. Id quod optimi & ſanctiſſimi veteres quoque feciſſe animadvertuntur in Nicena Synodo, declarata ſententia vera atque recta Eccleſiæ Catholicæ, & refutata contraria, inculcato nullius adverſantium nomine. Spes fuerat adventurum eſſe eodem Iohannem Brentium, ſed literis hic miſſis oſtendit cur accedere eo tempore non licuiſſet, & diſſeruit quædam de rebus illis quæ tractabantur. Duo qui quærere diſceptareque amplius vellent, neque explicatione prolata contenti eſſent, tunc diſceſſerunt dimiſſi benignè. Cæteri inter ſe concordantes tranquillitate in iſta parte ſtudioſè operam dederunt. Reverſum autem mox domum Philippum Melanchthonem exceperunt rurſum aggreſſiones quorundam de diſputationibus & turbis Flacianis. Sibi enim Flacius jam non modò vulgi

ſtudia,

ſtudia, ſed nonnullorum magnorum & Principum virorum voluntates aſtutè circumventas adiunxerat. Ferebanturque leges Philippo, quibus inter ipſos gratia reconciliari videretur poſſe, & tantus furor erat hominis, ut leniſſimè dicam, improbi, ut accedere tandem propius non dubitaret, & evocare ad colloquium Philippum. Hic verò cum de ea re ſcribebat reſpondens literis quorundam; graviter & planè, tum illa talium congreſſuum poſtulata præcidebat. Et quia prohibere quaſi illuviem illam inſaniæ non poterat, intra ſuam ſtationem reſiſtens, & faciens, ut prius, officium, neque ab hoc ſinens abduci ſeſe, iracundia, odio, cupiditate, ſpe, iniuriaſque omnes perferens & contemnens incitationes ſtolidæ vehementiæ, ita permittebat Deo æterno cætera. At hi illo ipſo irritabantur, & libellos ſcriptorum turbulentorum emittebant in vulgus, & arripiebant ad lacerandum plurimos optimos & doctrina atque pietate præſtantes viros, quibus maledicendo acerbitati indulgebant animorum ſuorum & odijs conceptis obſequebantur. Vera falſa, certa dubia, conſentanea diſſentanea, propria aliena, convenientia abſurda proferrentur in medium, non curabatur. Et ſatis erat crimen aliquod illatum eſſe. Nam adhæreſcebat in hac parte, quam Philippus Melanchthon

thon deſerendam ſibi non putarat, ſtatim quicquid eſſet tanquam telum accuſationis & culpæ conjectum. Vt autem Magi ignotis & barbaris nominibus ſimplices infatuant, ſic iſti appellationibus mirificis & obſcuris vulgi animos percellebant, & quaſi inhiantes ſibi circumducebant, Adiaphoriſtas, Synergiſtas, Majoriſtas, & neſcio quæ alia vocabula nuncupando comminiſcendoque offundentes. Fiebat autem ut confuſa negotia publica ac privata, & Eccleſiaſticæ civileſque res, materiam darent inſimulandi invidiaque gravandi eos, à quibus aliquis alienior fortè eſſet. Et Flaciana factio jactans ardorem quendam & flagrans ſtudium rerum divinarum, ſi qui illam vehementiam improbarent & moderationem lenitatemq; aliquam adhiberent, ſtatim deſertores & proditores cauſſæ eos eſſe vociferari, & ingerere convicia, & diſputationum conflictus poſcere, & veluti in arena exultare atque provocare adverſarios ad luctandum. Quæ omnia ad vulgus & imperitos & rerum negotiorumque ignaros erant ſpecioſa, & celebritatem nominis Flaciani augebant. Atque inveniebantur quidam qui paria facerent, & veris contumeliis iſtos appeterent neque ſciente, & ſi reſciviſſet perquam graviter & moleſtè ferente Philippo Melanchthone. Sed ii tantum proficiebant, quantum

tum ad reſtinguendam flammam infuſum oleum. Ad unum enim probrum in promtu ſtatim erant quæ objicerentur decem. Diceret quiſpiam falſa de inanibus rumuſculis collecta aut conficta ab ipſis ſpargi: Aliquam illi fabulam contra narrare & eludere crimen, & ſcurrarum more impudenter inde novi vitii infamiam detexere. Quæ autem dicebantur ac docebantur verè & utiliter,ea pervertendo & cavillando detorquere, & conquirere atque venari undique omnia, quibus de quietis & pacis cupidorum, & paulò modeſtiorum exiſtimatione aliquid detraheretur & his inurerentur maculæ. Vetera ac nova, dictaque & facta, atque ſyllabæ penè calumniarum malitiâ ad ignominiam arripiebantur eorum, à quibus iſta caterva diſceſſerat, cum docendo magiſtros, benefaciendo penè parentes haberent plæroſque, & propter ætatem certè & dignitatem atque excellentiam plurimi ex his eos obſervare & colere deberent. Quemadmodum autem olim cum hiſtrionum ars cognita atque probata fuit, pluris fieri cepiſſe actores fabularum quàm ſcriptores traditur, ſic accidit tunc pravitate hominum & vulgi levitate,ut iſti ſimul atque alii,eorum,quibus præceptoribus uſi fuerant, dicta ac ſcripta diverſis geſtibus iiſque partim ineptis, partim turpibus agerent,& cum malitioſè inter-

dum corrumperent, ita applaudentes ſibi invenirent complures. Quæ autem differebantur res arduæ & magnæ, ideo iſta cohors tumultuari & vehementia declamitandi perturbare audientum animos, & aſſentari hominum cupiditatibus, & hoc pacto facilè reperire aſſentientes ſeque eis adjungentes. Grata erat plurimis reprehenſio atque notatio eorum, quibus licentia vitæ coherceretur, & major prohiberetur diſſolutio. Libenter igitur admittebatur, & fortes iſti perhibebantur tanquam libertatis defenſores, erantque in precio. Quid verò melius, rectius, ſalutarius omnium iſti protulerunt, docuerunt, enarrarunt? quam ii quos tam hoſtiliter oppugnabant. Sed erant illa ſcilicet jam uſitata, ac novitate delectabantur homines, quorum voluntati iſtud genus ſpecioſè inſerviit. Quemadmodum autem erga cives plærumque propter uſum conſuetudinis affectio eſt remiſſior, ita vulgus, quantumvis bona & utilia, jam familiaria atque conſueta, minus curare ſolet, & aucupatur externa ac nova. Atque iſto quaſi turbine multa honeſta conſilia, non paucæ præclaræ actiones perverſæ ſunt, ſpes tranquillæ cujuſdam quaſi ſerenitatis debilitata atque erepta, pietas & religio labefactata, cum interea fulcirentur ſuperſtitionum & errorum vitia. Quod nunc cœptum eſt ab iis

quoque

quoque intelligi, qui iſtos aliquando vel fo-verunt vel non certè excluſerunt. Cum enim iſta factio audaciſſimè vel potius impudentiſſimè, ſine omni rerum, perſonarum, temporum conſideratione effutiret & diſſiparet, quicquid non in mentem, quam haberet nullam, ſed in buccam, ut dicitur, veniſſet, in hoc malo id ineſſet boni, quod fiebat, quemadmodum Tragicus Poëta ait improbis & vanis uſu venire: ut cogitationum voluntatumque

Certum atque verax indicium lingua faceret, declarans illa ac profitens, nihil ſe eſſe petulantius neque magis leve atque futile, & proferens cum ſceleratè & nefariè conficta de optimis & innocentiſſimis ac publicè privatimque bene meritis viris, & ſeſe anteſignanam ducemque præbens ad Reipublicæ reliquam quietem exturbandum, ad vaſtitatem inferendam Eccleſiis, ad laxandam multitudinis promiſcuæ licentiam, ad totius denique adhuc conſiſtentis honeſtate quadam nonnulloque pudore vitæ diſſolutionem. Haud ſanè neſcimus huic importunitati prætendiſſe iſtos exempla ſanctæ antiquitatis, quo quidem non minima ex parte eminebat vel furor vel certè ſtulticia ipſorum, qui nullis conſiliis aut actionibus ſimilibus & conferendis tanquam latrones aut hoſtes ſub illorum exemplorum quaſi tecta ſubirent;

ubi lateret impietatis iſtius deteſtanda pernicies. Etſi autem adhuc reperiunter hic aut illic nonnulli, qui pertinaciter defendant quamvis perſpicuam perverſitatem atque veſaniam, & fit tamen indies, etiam in ſatietate quadam, aſſenſio infirmior, & aperiuntur plurium oculi, & contracta damna intelliguntur, & diſſenſiones inde tum manifeſtæ tum occultæ exiſtunt. Eſt autem profectò non leviſſima cauſſa miſeriæ iſtius, ſæculi noſtri effrenata exultatio, & infinita licentia, & ſumma dictorum factorumque impunitas, non modò declamitandi & concionandi pro eo ut cuique libet, & fert impetus animi commoti, ſed proferendi quoque & edendi mandata literis ea, quæ unuſquiſque ſomniaſſet aut vigilans fingere comminiſcique potuiſſet. Sed imprimis liberæ & crebræ tunc erant diſputationum dimicationes & criminationes confutationesque mutuæ, & jurgiorum contumeliæ. Quique alterum inſectando vehementiſſimè exagitaret, & in eum inveheretur acerrimè, & pro ſuis qualibuſcunque audaciſſimè propugnaret, is fortiſſimus habebatur & laudabatur inprimis. Omnes itaque librorum officinas, accuſationibus, defenſionibus, purgationibus, inſimulationibus, & pugnacibus ſæviſque ſcriptis refertas cerneres. Hoc loco mihi venit in mentem, quod Legibus antiquis conſtitutum

ſtitutum fuiſſe traditur, ut alterum in judicio falſò & temerè accuſantes eam pœnam ſuſtinerent, quam luere oportuiſſet reum ſi convinceretur. Erat enim æquum valere idem in eos, qui contradicendo inſcitè & nugatoriè & perperàm refellere aliquem conarentur. Quia vero actio datur illa quidem in judicijs injuriarum; Ficta autem atque falſa crimina alicui inter altercandum inferri, & obtrectando maculas aſpergi, modò prætendatur ardor aſſerendæ & defendendæ veritatis, non modò animadverſione caret, ſed laudem etiam paſſim invenit, ita ſcilicet fit, vt optimos & graviſſimos viros leviſſimi deterrimique inſectentur & exagitent. Quanta autem nunc copia quodvis argumentum, ſed præcipuè aliquod ſanctæ Religionis caput explicantium & de hac dimicantium librorum evolat? In Aegypto olim, quemadmodum fertur, quòd quiſque in aliqua arte excogitaſſet, id in conventu peritorum conſideratum & dijudicatum ſic demum, ſi approbatum eſſet, curabatur tanquam verum, in columnis perſcribendum, quæ in ſacris quibuſdam locis ſervabantur. Tales conventus nunc quoque agi erat optandum & expediret, ut de ijs ſcriptis, quæ proferenda aliquis in lucem & edenda exiſtimaſſet, docti & ſapientes conſulerentur, deque eorum ſententia utilia ac bona publicè reponeren-

reponerentur, mala atque pernicioſa obliterarentur delendo. In quo melius eſſet, ne nomen quidem ſcriptoris conſervari, id quod in Aegypto quondam factum fuiſſe accepimus. Hoc ſanè pacto obviam iretur cupiditati immodicè ambitioſorum & gloriæ appetitio reprimeretur, & non complerentur animi hominum opinionum mirabilium abſurdarumque varietate. At nunc quoniam & ſcribendi facultas conceditur cunctis, & judicandi poteſtas datur cuilibet, qui ſunt audaciſſimi, ij vulgò in precio honoreque habentur, & omnia ubique pernicioſis & turbulentis contentionibus perſonant. Verum apponantur & iſta ad miſeriarum noſtri temporis acervum, & fatalium pœnarum gravitatem. Inter hæc diſſidia & iſtas ſeceſſiones, qui adhuc ſupererant pauci illi ſanè ex vetere ſodalitate & quaſi grege eorum, qui initio ad veritatis cœleſtis & optimarum diſciplinarum doctrinam colendam ſeſe conjunxerant, cum maximo dolore recordabantur præteritorum temporum, & tantam mutationem vitæ atque morum deplorabant. Meminerant ſua ætate inimicitias etiam inter aliquos manifeſtas non fuiſſe expertes humanitatis & moderationis, contendentibus illis non hoſtiliter ſed civiliter: In ſuſcipiendis autem gerendiſque rebus quibuſcunque communicata conſilia & collatas

collatas ſententias rationeſque magno ſtudio & opinione mutuæ benevolentiæ ſingulari. Quæ tradere docendo aliis, quæ compoſita ſcribendo edere aliquis volebat, quæ negotia conficere agendo, ea tunc non temerè ſed deliberata & recognita cum amicis ita aggredi, ſi videretur, & proferre, aut, ſi non videretur, relinquere & premere. Hanc igitur ſuavitatem illi ſuperioris temporis participes adhuc reliqui in tantam acerbitatem, & vitam ex congregabili atque manſueta, tam feram ac ſolivagam evaſiſſe, dolebant & miſerabantur prolapſionem ætatis ſuæ, & nihil læti de futuris poterant ominari, accedente etiam ſenectutis diffidentia atque difficultate. Sed his temporibus in quibus verſatur iſta pars narrationis noſtræ, & dum ea, quæ expoſuimus ad hunc modum geruntur, multi interea ea Bohemia fuere edictorum ſævitia ejecti, qui aliquid dicere aut facere auſi fuiſſent prioribus & antiquis obſervationibus & ritibus contrarium. Exulabantque complures conjuges præſertim ſacerdotes perquam miſerabili ſpecie. Et amiſit Philippus Melanchthon amicum præcipuum Iuſtum Ionam. Hic celeberrimus Iuriſconſ. Henningo Gœdæ præpoſito rei Eccleſiaſticæ Wittenbergæ ſucceſſerat & hoc anno Chriſti Ieſu M.D.LV. migravit ex hac vita, vir dignitate excellens & præ-

præſtans doctrina, cum Wittenbergam prorſus reliquiſſet, in ſuperiorum annorum bellicis tumultibus, & mutatione gubernationis. Etſi illinc abeſſe ceperat & conciones habere antea quoque in Salinis Saxonicis. Sed tunc his regionibus exceſſit, & aliquantiſper in aula Ducum Saxoniæ D. Iohannis Friderichi FF. commoratus, præfectus deinde Eccleſiæ in oppido Eyſſefeldo, ibi mortem obiit habens annos LXIII. Ad Danubium autem conventus agebatur anno Ieſu Chriſti M. D. XVI. Et de Religionis negotio jam convenerat: ut delecti aliquot utriuſque partis congregarentur in Vangionibus Berbetomagi, deque controverſiis ortis inter ſe placidè colloquerentur. Nominabantur autem jam alteri non magis proteſtantes, ut olim, ſed addicti confeſſioni Auguſtanæ, alteri catholicorum & antiquæ Religionis nomen obtinebant. Acceſſerunt illuc cum alii tum Philippus Melanchthon ſerius hic quidem, quod eo anno profectus in Cimbricam Cherſoneſum ad Regem Daniæ affinem ſuum Dux Auguſtus, juſſiſſet operiri illum mandata ſua. Tandem verò æſtate Anni M. D. LVII. eſt tamen iter & ipſe ingreſſus deducente eum, qui ab Auguſto Principe legabatur, generoſo & nobili Comite Ludovico Neogardienſi. Ibidem affuerunt & à Saxoniæ Ducibus D. Iohannis Fride-

Friderichi FF. miſſi Theologi & earum rerum de quibus diſſerendum eſſet periti, & ſpectati homines cum bonarum artium tum cæterarum doctrinarum, & viri non vulgari autoritate præditi. Sed à Flaciana, quæ tunc apud illos Principes in exiſtimatione præclara erat & regnabat, factione, eas leges habebant latas præſcriptaſque & conſtitutas conditiones, ut alienæ ſententiæ actores non autores ſuæ advenirent. De quibus rebus hoc primum optarim, famam omnem perpetui ſilentii latebris occultari & æterna oblivione potuiſſe obrui. Sed quoniam illæ multorum ſermonibus & quorundam ſcriptis quoque celebratæ ſunt, pauca hoc loco à me dici, ad inſtituti operis rationem & meam diligentiam fidemque pertinere duxi. Erant ad decretum colloquium de controverſis in doctrina Eccleſiaſtica capitibus, deſignati præſides, primum Spirenſis Præſul, ſed hic obire munus iſtud morbo impeditus non potuit. Suffectus igitur fuit in locum ejus Iulius Præſul Naopurgenſis. At Merſepurgenſis, princeps erat ſui gregis. Hunc Sidonium nominabant, quod in eorum numero, qui ſuffraganei vocantur, Moguntiæ aliquando titulum habuiſſet Epiſcopi Sidonis. Ita enim ludere in maximis rebus non eſt veritas, poſteaquam os perfricuit & omnem pudorem abjecit ſuperſtitio, ut

ut præeſſe juberetur aliquis provinciæ, quæ vel nulla extaret omnino, vel nullo pacto certè obtineri gerique poſſet. Adoleſcens ipſe humili loco natus ex vicinis alpibus Tubingam ſtudiorum cauſa venerat, ibi in contubernio pauperum (Martinianum vocant ab autore inſtitutionis) educatus dum bonarum artium Magiſter renunciaretur, literas deinde docere cœpit, & Moguntiæ ludum aperuit, & poſtea etiam ad Eccleſiaſticas conciones habendas animum appulit. Ad quas maxima frequentia cum concurreretur, ita eſt ei iſta curatio lata, ut ſententia atque voluntas arctius devinciretur, & ipſe ſtatum illum fulciret ſtudioſius, & magis enixè ſuſtentaret. Atque hinc eſt ad illud honorum faſtigium evectus, rebus bello conturbatis, & diſcrepantibus judiciis, diverſiſque ſtudiis collegii, producente eum Imperatoria Majeſtate, cui ita commendatus fuerat, ut illius opera nihil non effici poſſe crederetur. Quæ eadem fermè eodem modo ſupra à me commemorata cum, his perſcriptis, recordarer, non volui tamen delere, neque iterum hoc loco legi, alienum duxi. Sanè erat ingenium in homine acutum, induſtria haud vulgaris, facundia etiam & copia orationis egregia. Is igitur tunc quaſi primum ordinem duxit eorum, cum quibus congredi deberent defenſores ejus doctrinæ,

quæ

quæ nomine confeſſionis Auguſtanæ ſignificabatur, eratque veluti caput horum Philippus Melanchthon. Cognitioni autem præeſſe loco D. Auguſti Prin. Elect. legatus ipſius debebat, magnitudine animi, conſtantia, virtute, ſapientia, humanitate etiam excellens, quod in adoleſcentia optimis literis præclarè eſſet inſtitutus, is quem ſupra nominavimus, Ludovicus Comes Neogardienſis. Hubuerat hic aliquando Præceptorem Friderichum Staphylum, quem jamdudum vel ambitionis impetus, vel neſcio quæ cupiditatum quaſi procella ablatum inter adverſarios conſtituerat, cujus ante quoque facta mentio eſt, hominis, ut nihil dicam amplius, deſpicati & levis, cum non eſſet ab eruditionis doctrina prorſus imparatus. Omnino ex ipſis jam illis, qui antiquæ religionis patroni perhibebantur, non planè dementes, fateri cogebantur, ſuas partes & doctrinæ & rituum & vitæ vitiis aliquibus laborare, & non immeritò notatos eſſe errores quoſdam. Atque hi initio ſtatim petierunt, ut diſputationes non colloquendo ſed ſcribendo haberentur. Id quod facilè impetrarunt, quod non minus ſcribendo quam loquendo ſe valere confiderent defenſores confeſſionis Auguſtanæ. Qui cum præclarè ſtarent, inter ipſos optatiſſimum adverſariis diſſidium extitit.

Nam

Nam ab iis qui acceſſerant cum Flaciano conſulto, de illius ſententia ante omnia poſtulare: ut damnati pronunciarentur quidam, qui illis, quorum paulò ante meminimus, nominibus mirificis & fictis infamabantur. Niſi enim hoc fieret, non fore inter ipſos firmam conſenſionem. Nihil ferè erat inter hos atque cæteros iſtarum partium, controverſiæ aut litis de dogmate. Petebatur itaque ab ipſis amanter, ne ſine cauſſa autores eſſe vellent pernicioſi diſſidii. Quin etiam damnationes promittebantur, ſed ſuo loco & rebus explicatis. Dicebatur ideo eſſe conventum, ut cauſſa non controverſa ageretur, eam par eſſe ut ipſi concorditer tuerentur. Alia quoque commemorabantur, quibus poſſe eos à propoſito illo abduci ſpes eſſet. Sed nihil horum ipſi admittere, & urgere poſtulatas damnationes ſecundùm præſcriptam formulam. Ibi tandem eis dictum fuit, licere initio, & eſſe melius, diſcedere, quam impedire actiones bonas & ſalutares. Tum demum illi & aſſenſi ſunt, & promiſere ſeſe uno ore & animo defenſuros doctrinam confeſſionis Auguſtanæ. Sanè Philippus Melanchthon cupidus congreſſus, quique nihil impedimenti aut moræ inferri vellet ſuſceptis actionibus, non repugnaverat contra poſtulata damnationum, atque has adeo cœperat agitare. Sed ſociis

atque

atque collegis magnopere reclamantibus, ab hoc conſilio deſtitit. Iam verò procedentibus diſputationibus, cum res ageretur ſcriptis mutuis, rurſum neſcio qua nova cauſſa aut cogitatione impellente, requiri flagitarique damnationes, vociferationeſque exiſtere, & perhiberi *illis* neglectis non poſſe conjunctionem eſſe ſtabilem atque certam, idque apud omnes, etiam adverſarios, teſtantum clamores audiri, & ita turbari inchoatæ diſputationes. De quo alii tum aliter. Atque ita mirabiliter omnia miſcebantur, ut nulli non ſuſpicioni locus eſſet. Plærique tamen ad impotentiam animi & vetera partium odia illum diſceſſum referebant, quem placuerat teſtatum eſſe forenſi etiam quadam cautione. Erat autem additus Theologis iſtis quidam ex ſcriba Ludimagiſter, ex Ludimagiſtro factus Iuriſconſ. tanquam vel cuſtos vel emiſſarius, quem animadverſum eſt, & loquendo & ſcribendo quaſi flabello ſeditionis Flacianas conſpirationes ventilare atque inſuper conflare, & furiæ inſtar volitantem ubique odia atque diſcordias excitare:

cui triſtia bella
Iræ inſidiæque & crimina noxia cordi,
Mille nocendi artes: ſecundum Poëtam. Atque rumuſculi de tota re ſparſi fuerunt varii, non etiam nulli inanes & falſi. Verùm hoc

hoc cum aliis diſſidentibus delectationi fuit, & doctrinæ, quæ Evangelica perhiberetur, obtrectavit, quod iſta daretur occaſio tam execrationibus, quam ridiculis quibuſdam dictis, tum accidit contrariarum tunc partium defenſoribus peropportunum, qui jamdudum animadverterent, certamen illud iniquius eſſe comparatum. Nam ſe neque doctrina atque uſu excercitationeque iis, quibus opponerentur, pares eſſe ſentiebant. Bonis autem pietatiſque religioſæ ex animo ſtudioſis illa tam intempeſtiva defectio ingentem attulit dolorem, quod penè parte victoria pro veritate ſe pugnare affirmantibus è manibus eripi videretur. Sed urgebatur ſic quoque progreſſio inceptæ diſputationis, ab iis qui remanſerant. At præſes Iulius vir prudens atque doctus, quod pro altero præſideret, oſtendit, neceſſe ſe habere, rem perſcribere Regiæ Majeſtati. Dum mittuntur autem literæ & reſponſum expectatur, omnia fuere interim quieta, & profundum Berbetomagi ocium. Inque hac actionum dilatione, accerſitus Philippus Melanchthon ab Illuſtriſſimo Principe Palatino Princ. Elect. Othone Henricho Eytelpergam, ut de Academiæ conſtitutione, eo præſente deliberaretur, eſt profectus. Erat ibi Iacobus Micyllus, cultor & Antiſtes, ut ait Poëta, rectorum & liberalium ſtudiorum. Quo ad-

adjuncto, itemque aliis quoque doctrinæ & prudentia ſingulari præditis viris adminiſtratio tota illa ordinata, rationeſque conveniente ac laudabili, Philippi Melanchthonis conſilio & autoritate, conſtituta eſt. Neque poſt hæc Micyllus integrum annum deinde vixit, qui natus Argentorati cum ingenio & bono & acri eſſet, Muſis id eſt optimis diſciplinis atque artibus ſe totum addixit, & cum veterum ſcripta explicando, tum componendo nova, & navavit operam inprimis & nomen celebre eſt conſecutus. Commilitonem primum hunc habui Erphordiæ in Duringia, ubi de quadam actione ſcenica dialogi Lucianici, in quo perſonæ unius hoc nomen eſſet, ita appellare eſt cœptus, neque nomen poſtea ei mutare viſum. Maximum damnum literæ & erudita doctrina hujus viri morte fecit. Et Philippus Melanchthon noſque cæteri quibus notus ille fuerat, quique tum apud ipſum accepti amantiſſimè & ſupra modum hilareter cum maxima jucunditate fueramus, ſummo dolore ſumus affecti. Nam ego quoque illuc veneram, exoratus ab amicis communibus, ut relictis rebus, quas tunc planè neceſſarias in manibus habebam, & poſthabitis negotiis, quæ ſanè erant ejuſmodi, ut celeriter expediri mea referret plurimum, ad Philippum Melanchthonem me quamprimum conferrem,

rem, ut nuntio accepto domeſtici luctus, ex mea præſentia, cujus conſuetudinem & uſum ei jucundiſſimum eſſe ſcirent, aliquid illi contingeret allenationis. Nam cum diſcedens filium unicum Philippi ipſum quoque nomen habentem reliquiſſet periculoſè ægrotantem, convaluit hic quidem paulò poſt, ſed uxorem Philippi Melanchthonis mox ſuſtulit improviſa tunc quidem mors, inter ſævos cruciatus commotarum in toto corpore fluxionum mirificarum. Laboraverat autem & illa graviter eo quo vir ipſius morbo, cujus nomen Græcum diximus eſſe λιθιάζειν, Latini, quoniam tunc concreſcunt in corpore quaſi calculi, ita etiam illum morbum appellarunt. Sed concurrerunt tunc aliæ etiam difficultates, fortaſſè minus animadverſæ. Atque obiit illa quidem diem ſupremum ſuum non aliena ætate, quod annum ſexageſimum omnino tunc habuerit, verùm quæ & potuiſſet tamen per illam, ſi ita Deo æterno videretur, vivere diutius, & fuiſſet hoc marito opportunum atque utile. Cum autem Eytelpergam ad ipſum veniſſem, reperi ibidem & fratrem ejus Georgium. Gener vero Caſpar Peucerus ſecutus illum fuerat domo abeuntem, neque ab ipſius latere uſpiam diſcedebat. Meo adventu mirificè eum gaudere eſt intellectum. Nam ita acquievit in complexu colloquio:

loquioque meo, ut nulla de re publica aut privata quicquam percunctaretur,ſed tempus omne conſumeret conſuetis nobis ſermonibus. Indicium igitur caſus domeſtici placuit pauliſper differre. Sed veriti ne ex alijs ille hunc cognoſceret, & ſuccenſeret nobis,qui celaſſemus, ita poſtero die, quid eveniſſet, ei oſtendimus. Non dedit ſignificationem ullam vehementis perturbationis, cum ingente dolore affici ipſum nemo dubitaret. Atque nominatim vxori mortuæ valedicens,hoc modo addidit, ſeſe eam brevi ſecuturum eſſe. Et mecum ſeducto ad cameras vitium, nam in Principis hortos tunc fortè conceſſeramus, multa locutus eſt graviter & pietatis atque prudentiæ plena conſideratione, de Republica & aſperitatibus ac confuſione rerum penè ubique omnium,& deploravit de ijs, quæ fierent, veriſſimas querelas, & multorum triſtiſſimorum eventuum cauſſas commemorando, quæ etiam deinceps conſecuta ſunt,nimis verè nonnulla prædixit. Atque doloribus ob Rempub. omnino opprimi,inque eo minus ſentiri ipſius proprium quamvis recentem atque acerbum apparebat. Quibus tamen implicatis triſticiam augeri neceſſe fuit, qua corpore etiam langueſcente graviſſimè tunc laboravit ſuo illo malo morbi ſupra indicati, & maximis cruciatibus non ſine pericu-

culis grandiuſculis in urinæ vijs hærentibus diutius, quod fractis debilitatisque viribus minus ſtrenuè ea præſertim ætate ejicerentur. Sed ad Berbetomagenſes actiones narratio revocanda eſt. Regis Ferdinandi illuc reſponſo tandem allato, quo jubebatur, ante omnia, ſi fieri poſſet, inſtaurari ita diſputatio, ut tolleretur omne undique impedimentum illius, utque in eorum, ſi neceſſe eſſet, qui diſceſſiſſent, locum ſurrogarentur alij, & ita negotium continuaretur: Id quod cum decreto Ratisbonenſi congruere videbatur: Tunc igitur ij, qui antiquæ Religionis cauſſam defendere ſe gloriabantur, ſanè perculſi, negare hoc ſibi faciendum, neque adverſarijs diſſidentibus, diſputationem producendam. Quid enim hoc profecturum? aut quæ ratio omnino iucunda eſſe videatur? cum ignoretur ad quas ſententias reſpicere debeant. Concordarent igitur prius adverſarij, ut ſciri poſſet, quid ab ipſis conſtanter retineretur & aſſereretur. Atque etiam hi tunc de damnationibus quibuſdam, imitantes eos qui diſceſſerant, poſtulationes inculcarunt. Sed fuit diſertè reſponſum: Totam rem decreto Ratibonæ facto, & regijs literis eſſe explicatam, & Auguſtanæ confeſſionis defenſores præſto eſſe, neque defugere aut recuſare ullos legitimos congreſſus, & teſtari, ſi abrumperetur

tur diſputatio, ſua id culpa nequaquam fieri. Nonnihil moleſtiæ ſolicitudiniſque tunc Præſidi oblatum, ſed altera illa parte nullo modo proſequi volente inſtitutas diſputationes, ita tandem iſte conventus diſſolutus fuit. Quique ibi remanſerant ex defenſoribus Auguſtanæ confeſſionis, Præſidis quoque teſtimonio laudati ſunt. Et ipſi inter ſe cum priore neceſſitudine confirmata, tum nova ſocietate inita, domum ſuam quiſque reverſi fuerunt. Fridericus deinde Staphylus, qui ſe in aulam Regis Ferdinandi inſinuaſſet, & augeret numerum eorum qui refellere deberent defenſores Confeſſionis Auguſtanæ, ſcriptum edidit, tam futile ut contemni, tam verò improbum & malum, ut animadverſionem non effugere debuiſſe videatur. Cujuſmodi & alia illius fuere univerſa, quæ poſtquam prodita cauſſa deſcivit ab amplectentibus doctrinam expoſitam capitibus Auguſtanæ confeſſionis, divulgavit. Atque mirabantur prudentiores tantum licentiæ concedi levitatis furori, neque intelligi, quæ ſtabiliri iſti vellent, ea vehementius eoſdem labefactare, præſertim cum ſimilis veſaniæ & ab hac infelicium eventuum exempla eſſent in medio. Quidam Avius etiam neſcio quid tunc effutivit ſcribendo. Philippus autem *Melanchthon* breviter ille quidem & ſtrictim ambobus, ſed

graviter atque luculentè reſpondit. Atque hæc ferè ſunt tunc geſta, quibus Philippus Melanch. & interfuit & præfuit. Hoc eodem anno poſt quaſdam coram principibus diſputationes ceſſit malevolentiæ & odio Flacianæ factionis, Iuſtus Menius, & Lipſiam ſe contulit, ubi humaniter & benignè acceptus diutius anno integro uno, Eccleſiaſticas conciones habuit, cum audientium fructu & admiratione, mortuus placidè III. Id. ſextil. Anno Chriſti M. D. LVIII. Commendatus fuerat Senatui illius urbis à Philippo Melanchthone, neque alibi defuturus ipſi locus fuiſſet, ſed Lipſiæ contigit opportunus atque commodus. Varia atque multiplex fuit hujus viri fortuna. Quicunque noſtra ætate eruditionis & doctrinæ fama celebres fuere, cum ijs univerſis ipſi noticia neceſſitudoque & uſus interceſſit, & hi illum carum habuerunt & magnifecerunt. Multis annis fidelem & utilem operam dedit in regionibus Duringicis, & tandem ingraveſcente ætate inſolentiæ & clamoribus acerbitatis turbulentæ exagitatus, quietiorem ſedem quæſivit, & invenit reliquæ ætati ſuæ non longæ, ut diximus. Mortuus fuerat ante hunc Wittenbergæ Iohannes Bugenhagius Pomeranus paſtor Eccleſiæ illius, vir dignitate præſtans & in rebus maximis cum ſumma laude verſatus, contentus quidem

ea

ea conditione & illo loco in quo primum fuiſſet conſtitutus, cum ad ampliſſimos honores potentiamque & opes eximias perveniendi præclaræ occaſiones ipſi darentur. Ad quas non ille quidem contenderet, ſed invitaretur penèque attraheretur. Spectatiſſima hic cum fide & aſſiduitate mirabili officio ſuo annis XXXIIII. functus eſt, & curationi latæ præfuit ſtudioſè ac ſolicitè, & patiens & nequaquam fugiens laborum. Exceſſit ex hac vita annos natus LXXIII. cum quidem aliquot annis fuiſſet perquam imbecillis, ſuperiore ferè tempore integris & firmis viribus uſus. Quamvis autem immatura ea mors videri non poſſet, neque ætati ipſius aliena, neque decedenti gravis accidiſſet, diuturnæ tamen vitæ communiter in rerum præcipuarum ſocietate peractæ memoria, & uſus illius deſiderium magno dolore affecit Philippum Melanchthonem & alios, mœrentes ob veterem & ſingularem amicum laborumque omnium & curarum participem amiſſum. Hic cum ſenſim viribus tam animi quam corporis deficeretur, & non morbi gravitate ſed diuturnæ debilitatis langore velut evaneſceret, animadvertebatur quaſi ſimulacrum prioris viri in omnibus rebus agendis alacris & promti intuentem Philippum non leviter perturbari. Auditæque ſunt voces ipſius de-

 precantis,

precantis, ne ſibi talis ſenectus contingeret. Id quod ſecundùm optatum ipſius accidit. Nam ne morbus quidem quo confectus obiit, vel impedivit præclariſſimas cogitationes pietatis & ſapientiæ ipſius, vel obſtitit memorabilibus & eruditis ſermonibus, vel reprimere potuit laborum, quibus conſueverat, defatigationes, ut deceſſerit non admodum de ſtatu vitæ traductæ recedens. His temporibus neque Reſpub. quieta fuit, & in Eccleſia variè turbatum. Atque rurſum de conflanda Synodo verba fieri, & quibuſdam tumultuantibus ſine fine, & modò hoc modò illud arripientibus ad exagitandum, jamque inter ſe, iis qui aſſertores defenſoreſque veræ & ſanæ atque ſalutaris doctrinæ videri volebant, fœdè dimicantibus, & contumelioſa ſcripta edentibus, multorum animi graviter perturbari. Sed hoc magna pars nihil curare. Quaſi Religionis caput eſſet, acerbitas diſſenſionum ac contentionum. Etſi, ut ingenia atque naturæ & inſtitutio, ſic conſilia, voluntateſque & actiones diſſimiles animadvertebantur. Neque probabantur adeo omnibus omnia, quæ à ſuis quoque fiebant. Sed Berbetomagi acta valde reprehendi à Flacianis: Et dari opera ut iis, qui ſuarum partium eſſent, congregatis decreta de illis fierent. Alii quoque cupidi tranquillitatis atque concordiæ, judicare

con-

conventu acto partis utriuſque laborantibus rebus conſuli poſſe. Sed prudentiores ſtatuebant contrarium de exemplis antiquis & recentibus. Itaque non nihil quidem negotii factum laboriſque & moleſtiæ inter tales conſultationes exhibitum fuit Philippo Melanchthoni. Sed ultra deliberationes & conatus atque ſtudia tunc non eſt proceſſum. Incidentibus præſertim & aliis gravioribus negotiis. Nam & Imperator Carolus omne gubernationis Ius & Imperii majeſtatem tradidit in manus Principum ſeptemvirum creandis Imperatoribus Rom. Et eſt idem paulò poſt mortuus in Hiſpania. Conſilium hoc cepiſſe eum etiam ante annos XXX. affirmabatur, ſed tunc & exhauſtis viribus & adverſis eventis fractus, deſperatione quadam rerum omnium & amiſſione nonnullarum opportunitatum, id executus eſt, quod ratione quadam olim ſe facturum eſſe conſtituiſſet. Audivi, cum aliqui ab ea ſententia abducere ipſum vellent, Carolum dixiſſe: Impendiſſe ſe quæ habuiſſet omnia & quidem in fulciendum tuendumque maximè Eccleſiaſticum ſtatum: Pecuniam, quæ quidem reparari idque damnum ſarciri fortè poſſet, ſed amiſſam quoque eſſe exiſtimationem nominis, & valetudinem bonam, & ſtudia hominum, quæ recuperaturus eſſet nunquam. Annis duobus ante-

cedentibus mortem Philippi Melanchthonis hoſpitem hinc ad ipſum miſimus ſenem Cappadocem Cæſarienſem, qui habebat literas Patriarchæ Conſtantinopolis, Græcè ſcriptas, quibus itineris ipſius cauſſa indicabatur & commendabatur nomini Chriſtiano. Pro filiis hic ſuis numerare certam ſummam pecuniæ debebat, qui interea in poteſtate Turcarum haberentur. Non deprehendebatur fraus ulla, eò magis animi omnium miſericordia ipſius commovebantur, & renovabantur memoria Philippo Melanchthoni Baſilii Epiſcopi, quem civem hujus ſolebat appellare. Venit poſtea ad illum Demetrius quidam gente Myſus, qui in Græcorum Eccleſia Conſtantinopoli Diaconus fuerat, ſermonis Græci peritus, Iſque ſatis diu in his regionibus commoratus eſt. Et Sabini duas filias elocavit Philippus, & nobiſcum luxit obitum filiæ atque neptis meæ, & aliis domeſticis incommodis communiter dolore eſt affectus. Sed neq; curarũ quies erat, quas afferebant & conventus ordinum Imperii qui Auguſtæ habebatur, & ſcripta quædam de Eccleſiaſtica doctrina ſingularia atque mirifica, nec non edicta ſevera, Et alii item caſus, conatus, molitiones, quæ multiplices & mirabiles hæc tempora quaſi inundarunt. Anno Chriſti Ieſu M. D. LX. menſe Ianuario obiit mortem valde ſenex & jam-

jamdudum decrepitus Argentorati Nicolaus Gerbelius vir optimus atque integerrimus, & humanitate, ſuavitate morum, doctrina, omni genere ſolidæ laudis excellens. Hic Iuriſconſultus diu dederat operam collegio in illa urbe ſacerdotum primario, & aliquando Viennæ Auſtriacæ cum Iohanne Cuſpiniano & illius ætatis optimarum diſciplinarum atque artium fama celebribus vixerat familiariter. De quo accidit quod nullo modo reticendum putavi. Cum enim is eſſet vir ille, quem diximus, & probitate innocentiaque ac ſtudio religioſæ pietatis commendaretur inprimis, quæ erant laudes in ipſo decoræ & illuſtres, & prædicabantur ab omnibus: Quidam in libello Rhetoricorum præceptorum ſuo exponens exemplum actionis capitalis, hunc tanquam Sacrilegii reum nominatim introduxit, & ab accuſatore peragi fecit. Quod factum, ut autor affirmabat, inconſideratè & temerè (etſi non eſt iſta in profeſſore Rhetorices bella defenſio) & optimus atque innocentiſſimus vir Gerbelius, & amici ipſius graviter, quemadmodum par erat, & perquam iniquè tulerunt. Deque ea injuria tam atroce querelas ſuas ad Philippum Melanchthonem detulerunt, cui illius libelli ſcriptor notus eſſet, & ſignificarunt, ſe conſtituiſſe, quibus modis poſſent pro fama & di-

gnitate nominis Gerbeliani propugnaturos, & eam contumeliam ab ipſo propulſaturos vindicaturoſque eſſe. Ea res cum & Philippo Melanchthoni & nobis omnibus magnum dolorem afferret, videreturque magnopere vel exempli cauſſa animadvertenda, & eſſet tamen autor libri is, in cujus perſona etiam aliorum reſpectus verteretur, Philippi autem Melanchthonis animus, ut ſemper, ſic tunc quoque ad pacem atque concordiam inclinaretur, ita ab hoc eſt negotium illud his ferè conditionibus tranſactum: ut criminis infamia ante omnia removeretur, & nomina temeraria, ut affirmabatur, incuria falſò inculcata ſtatim inducerentur, & ipſe autor peculiari ſcripto fateretur injuriam, eamque à læſo deprecaretur. Eſt autem omnibus nobis facinus illud viſum perquam indignum & malum, ſive cogitatum ſeu per imprudentiam commiſſum. Quæ enim, ſi propoſito & conſilio factum eſſet pœna autori irrogari deberet, conſtabat. Quis autem à tali culpa fraudem malam abeſſe poſſit dicere? Sed in ſcribendi edendique ſcripta infinita licentia, & levitate ambitionis, & famam doctrina affectantium inſanis cupiditatibus, & hæc & hujuſmodi alia prava atque perverſa accidere neceſſe eſt, quibus profectò plus damni datur moribus & vitæ, quam ullarum rerum demonſtratione

aut

aut explicatione bonæ utilitatis conferatur. Atque tum & majora quoque & cætera omnia ferè ſic gerebantur,ut & in præſentia admodum turbulentæ res eſſent,& in poſterum nihil ſpei bonæ ſeſe oſtenderet. Sed Philippus Melanchthon abducente eum propitio Deo & eripiente flammæ invidiæ odiique majoris, & liberante gravioribus malis miſeriiſque vel ærumvis potius, eventus iſtos vitavit,& ex periculis laboribuſque & angoribus, denique triſticia adverſiſque omnibus evaſit ea morte,quam illum obiiſſe jam diximus, & de qua extant narrationes copioſæ aliorum. Cujus dici anniverſariam memoriam celebrat nunc quoque perquam ſtudioſè Academia Wittenbergenſis XIII. Calend. Martii. Cum vixiſſet annos LXIII. & totidem penè dies. Elatus eſt cum funere ſpecioſo totius civitatis frequentia, ordinis ſcholaſtici inprimis, & proſequentibus exequias illius externis quoque in quibus & ego fui. Monumentum poſitum eſt ad ſepulcrum in templo ad arcem,opere præclarum cum verſibus epitaphiis & effigie ipſius. Feſtinaveram autem ego, ut viventem adhuc reperirem, ſignificatum enim fuerat rem eſſe in præſente diſcrimine, cum ante dies paucos ab eo diſceſſiſſem, non mala in ſpe, illo ipſum morbo non interiturum. Nam & tunc quinta tentatio (λήψεις Græcis ſunt

& *παροξυσμοὶ*) ſperabatur vel nulla vel mitior acceſſura, & ipſe cupidum me remanendi diutius reverti domum ad meos juſſerat vultu hilari & lætis verbis, quod diceret, proximo mercatu, qui jam appropinquabat, ſe ad nos venturum. Addens quidem hoc: vel unà perpetuò futuros aliquando eſſe in æterna vitæ. Sed ſeptima incurſio morbi finem fecit vitæ in terris ipſius, idque ego in itinere cognoveram. Cætera ab aliis ſtudioſè commemorata à me omitti rectè potuiſſe exiſtimavi. Febri illum deſcedentem à nobis Lipſia, tempore parum opportuno, cepiſſe laborare animadverſum eſt. Quæ neglecta ab ipſo, etiam ingraveſcens, in periculoſum inprimis genus putabatur evaſiſſe, quod Medici *ἡμιτριταῖον* vocant. Sed, ut aiebam, hæc accuratè & copioſè enarrata ab aliis me repetere non eſt neceſſe, vel non etiam oportet. Ut luxerunt autem hunc mortuum boni univerſi, ſic nonnulli petulantes & improbi inſectati fuerunt, controverſiæq; Eccleſiaſticæ cæpere fieri atrociores. Renovantibus quibuſdam quicquid poſſent contentionum acerbiſſimarum & planè capitalium, & commoventibus maxima & exitioſa mala, quædam non peſſimè etiam ſita, denique molientibus omnibus viribus diſtractionem, qua quod adhuc utcunque cohæreret & eſſet conjunctum, id penitus diſcerptum dilace-

dilaceraretur. Erupit autem tunc odium & inimica atque planè hoſtilis alienatio, eo diverticulo quod jamdudum quæſiverat,cum aggreſſiones apertæ minus fuiſſent efficaces, vel ita futiles & infirmæ, ut primo conatu ſtatim langueſcerent & frangerentur. Arripueruntque nomini PhilippiMelanchthonis infeſti diſputationes quaſdam, quæ erant ad vulgus commovendum inprimis idoneæ, de ſacratiſſima actione in Eccleſia, qua inſtituto Ieſu Chriſti convenitur ad communionem corporis & ſanguinis ipſius, participantibus iis, qui ſine controverſia ſunt in cœtu Eccleſiaſtico, ut ritu religioſo celebretur convivium Dominicum, quemadmodum veterum quidam appellavit. Quæ res cum ſit eximia & inter illa quæ arcana habet & peculiaria congregatio Chriſtianorum, caſta etiam oratione de ea utendum eſſe ſemper Philippus Melanch. ſtatuit, & non potuit diſſimulare interdum dolorem, quem caperet ex quorundam temerariis & abſurdis declamationibus, cum præſertim in certamen ventum eſſet, & acerrimè pugnaretur tanquam prælio commiſſo, non de veritate doctrinæ, ſed ſua cujuſque opinione & verborum locutioniſque præſcripto uſu. Prodierat quoddam de ea quæſtione ſcriptum Philippi Melanchthonis quo conſilio quave occaſione aut omnino cauſſa, non habeo

habeo dicere, ſed prodierat, tale quidem, ut hoc, qui ex animo religioſæ pietatis ſtudioſus & vir bonus eſſet, offenderetur nemo, diligenter etiam & attentè conſiderantes multa utiliter ſubjici admonerique animadverterent: Non ita tamen quaſi limatum neque perpolitum, quemadmodum in iſto genere ſunt ea quæ edi divulgarique ipſe voluit, & continens mentiones de quibuſdam liberiores. Quibus iritatum iſtud genus hominum ferox atque intractatum, excurrit immoderatè, & eò eſt provectum, ut neque pietatis ad Deum, neque officii ad homines, neque exiſtimationis propriæ reſpectus ullus curave eos attingeret. Equidem non dubito quin apud aliquos ea vel ſuſpicionem vel crimen ſubitura ſint, quæ de his negotiis atque hominibus ad talem modum à me exponuntur, tam affectionis cujuſdam privatæ atque ſingularis, quàm judicii & ſententiæ peculiaris ac fortaſſe parum prudentis. Verùm enimverò ob hujus illiuſve exiſtimationem de me & hac narratione ſermones, cum & initio & inter ſcribendum cogitarim atque præviderim eventus fortunam, non putavi quicquam omnium omittendum, quæ & vera eſſe ſcirem, & prodita arbitrarer à bonis libenter lectum iri, & nonnihil quoque momenti allatura eſſe, ad curam diligentiamque excitandam tractationis & conſide-

rationis

rationis earum rerum, quarum adhuc reliquas tanquam morbi a'flictiones & tabem metuiſſe ſemper magna animi perturbatione Philippum Melanchthonem ſcimus, & ſæpe audivimus dicentem: In hoc extremum periculum & ſummum diſcrimen cauſſam eſſe venturam. Cum autem iſtas res & hæc negotia poſt mortem Philippi Melanchthonis tres inprimis exagitare & illis inſolentia verborum ciendis, quaſi camerinam, ut dicitur, commovere ceperint, ad inſtitutum fortaſſe argumentum de his & contra illorum impudentem perverſitatem aliquid à me diſſeri, pertinere videatur. Sed mihi ne nomina quidem iſtorum exprimere ſcribendo libet, & ſupra pravitas malitiaque eorum eſt à me notata. Etſi autem dolendum eſt occaſionem eam tandem nactos eſſe, quam diu quæſiverunt, improbos ac malos, ut poſtquam è medio abiit Philippus Melanchthon & in hunc cæteroſque declamitare eis audacius liceat, & liberior ſit poteſtas quaſi curriculum furoris ſui conficiendi, in dolore tamen propter miſerias noſtras & augeſcentes diſſipationes, erupiſſe tandem omnem acerbitatem odii & malevolentiæ impetus, gaudio videtur eſſe dignum. Nam neque quid amplius iſti tanquam de penu turbulentæ malitiæ proferant, reſtat, neque jam præterea habent quicquam, quod ad

Philippi Melanchthonis autoritatem diminuendam & nomen infamandum inculcari poſſit. Petebatur ante annos ille aliquot primùm obſcurius, mox deinde apertè accuſationibus & reprehenſionibus quorundam quieti & ocio inimicorum. Aſſentari potentibus inſimulabatur, & errores ſtabilire, & fulcire manifeſtæ impietatis ruinas. Quòd rebus perturbatis non eſſet autor deſertionis & fugæ, quòdque veluti de naufragio tabulas colligi ſtuderet, & perferenda arbitraretur omnia, quæ bona conſcientia & ſine ſcelere tolerari poſſent, neque nova vulnera infligenda eſſe cenſeret rebus communibus. De his quas telas graviſſimorum criminum, & quam ſævas accuſationes detexuerit ingrata quorundam improbitas, non eſt fere cuiquam ignotum. Quibus jam in vehementia & inſolentia evaneſcere incipientibus, ecce altera ad vulgus, cujus fere arbitrium ſpectatur, plauſibilior cauſſa offertur, & hujus actores jam exultant, & urgent reum, mortuum illum quidem & fruentem requiete ſempiterna, quemque tales clamores & inſectationes non amplius attingunt: Cum conculcare tamen immanitas odii jacentem geſtiat, & hujus nomen cupidiſſimè arripiat, ad ipſius quidem, ut putant ignominiam inprimis, cui infenſi ſunt, & pro maximis beneficiis eam referunt gratiam, ut me-

moriam

moriam ejus omnibus probris aſpergere conentur: ſed hoc tamen interea agitur, ne uſpiam ad Reipublicæ ſalutem & dignitatem conſentiatur, utque nova quædam impedimenta objiciantur concordiæ ſperatæ. Veritatem autem perveſtigari, & futiles atque nugatorias fabulas, & declamationes populares cohiberi, non eſſet utile omnibus. Quod multi, qui in iſta confuſione opinionum & licentia vitæ & hominum levitate magni ſunt ac conſpiciuntur, rebus negotiiſque explicatis & conſtitutis, contemnerentur & laterent. Quinetiam non paucis tunc pericula impenderent & cauſſa dicenda eſſet cum factorum tum dictorum. Turbulenta igitur eſſe tempora eis prodeſt, ut captantibus anguillas, ſecundum Græcum Comicum, aquam turbidam. Atque unus ex iſta cohorte, id quod antea quoque indignantes attigimus, procurrens non modo vivos, ſed mortuum etiam Philippum Melanchthonem provocat, & optat ſupereſſe eum in hac vita, ut ſuas vires congrediendo cum ipſo oſtendere poſſit. Nos verò multò magis & verius, adhuc vivere in terris, ſi ita Deo æterno videretur, vellemus Philippum Melanchthonem non tam explorata ſpe facilè iſtam temerariam audaciam ab ipſo refutatum iri, quam certa ſententia, non ſolùm multorum vociferationes reprimi, ſed tranquil-

quillitatem & pacem Reipub. & doctrinæ celeſtis puram integritatem optimarumque diſciplinarum & artium honeſta ſtudia hujus viri reſpectu, cura, diligentia, induſtria, pietate, fide, potuiſſe conſervari. In quibus quæ labes fieri cœptæ ſint, nimis eſt evidens, & quid calamitatis immineat, audaciſſima vel potius impudentiſſima iſtorum ſcripta indicio eſſe poſſunt. Nam ſi hoc concedatur & liceat veſaniæ, in quoſvis arbitrio ſuo invehi & quodcunque libuerit ex ore inverecundo, conceptum animo protervo emittere, & cartis temerè illitum ita in vulgus ſpargere, ut aniculæ etiam legere & cognoſcere poſſint, neque doctrina veritatis cœleſtis ſincera retinebitur, & hic furor ſtatum adhuc qualemcunque rerum, & ſtudiorum piorum fortunam convellet, contemtumque pariet horum, & reddet inviſa plæriſque tribuentibus hanc culpam hominum ipſis ſtudijs. Ac oſtentare ſanè videntur iſti & provocator ille glorioſiſſimè, eruditionis literatæ copiam, quam cur aliquis eis invideat cauſſa non eſt. Inſerant ſanè græca aliquot verba, & excerpta de commentariolis & libellis Grammaticis quædam agglutinent, & affectent nitorem orationis. Nemo ut admirabitur, ita fortaſſe hoc reprehendet. Sed id penè eſt horribile, quod Dialecticam ſubtilitatẽ & complexionum ſolertiam eam adhibent

hibent, qua ſua quidem opinione, vincunt atque proſternunt univerſos. Ejus tamen profectò facultatis niſi viam rationemque demonſtraſſet Philippus Melanchthon quæ illa eſſet, genus omnino iſtud ignoraret. Etſi malè didicerunt hi, ſi quid tamen didicerunt, & tanquam Simij id, quod illum facere viderunt, perverſè imitantes, doctis ſunt ridiculi, cum graviores admodum ipſis etiam iraſcantur, quos maximis in rebus non pudeat ineptire & prodere inſcitiam ſuam, vel ludere etiam ſcientes. Quod tamen haud ſcio an non faciant, cum tanto ſupercilio rationes futiles atque diſſentaneas colligant ac concludant. Quemadmodum autem Simiarum (nam hujus animantis ſimilitudo iſti nationi inprimis convenit) conantium geſtus humanos exprimere, pravitas eminet, ſi una cum hominibus illæ moveantur aut ſaltent: ita iſtorum futilitas fit manifeſtior, quando ſuas nugas doctrinæ applicant, & contra ea, quæ ſunt ab alijs utiliter & præclarè ſcripta, ſuas ineptias proferunt. Atque videri poſſit alicui non aliena etiam his Platonica fabri calvi & puſilli imago. Vt hic enim pecuniam nactus, jam lautus & ornatus filiam Domini ducit conjugio abhorrente, ſic ipſi temerè irruentes in profeſſionem omnium præſtantiſſimam, populari applauſu quaſi ditati, & præceptoris ſui rapientes

erudition-

eruditionis atque doctrinæ opinionem, infelice & præpoſtero uſu veluti progignunt commenta vanitatis atque dementiæ ad fallendum & turbas dandum apta atque nata, & accommodata ad accelerandam ruinam Reipub. quaſi mœreant, nimis tardè eam concidere. Itaque omnem moram ægrè ferunt. Nihil placet exquiri aut conſiderari. Sed tanquam equi habenis ruptis inſano curſu efferuntur, quæ ipſi arripuerunt ea retinentes, & impetum temerarium facientes in omnes. Interea quid cui congruat atque conſonet, non curant. Tanta ſcilicet acrimonia tamque excellente vi ingenij præditi, ut, quamvis cuncta miſceant, confundant, involvant, perturbent, ipſi tamen placere ſibi & cæteros præ ſe contemnere valeant. Quod ſi adverſantes ſibi nullo alio argumento refellere poteſtas detur, tum in promtu eſt aut interrogatio mirabilis & infeſta, nullam attentionis & diligentiæ reſponſionem admittens, aut petulans irriſio, qua eludantur ſi qua contradicuntur, aut convicium maledicum adverſarios proterens. Poſtremò omnibus alijs artibus & viribus conſumtis ad Zeli iactationem & oſtentationem Fidei deferuntur. Non cogitantes perverſum aliquem ſolere & improbum Zelum expertem neceſſariæ cognitionis, & omnem Fidei ſanctæ doctrinam eſſe conſentaneam oportere, ne analogia.

illius

illius conturbetur. Hanc ſilentio prætereundam non putavimus vel malitiæ improbitatem vel dementiam ſuperbiæ, vel odij etiam cæcitatem. Quæ cuncta modò non magis inſidiantur neque fraudem parant nomini Philippi Melanchthonis, ſed manifeſtam faciunt impreſſionem, & quaſi machinis admotis illud oppugnant. Vt Homerica ſcilicet de eo fama ad poſteritatem relinquatur Zoylorum & Daphidarum. Qui non ſtatuam pietate & doctrina præſtantiſſimi viri ſed multò illuſtriora monumenta ſcriptorum ipſius, flagellis nefariorum conviciorum verberaſſe perhibeantur. Si quid autem eſt profectò unquam editum, neque argumento concinnum, neque verbis elegans, neque aptum ſententijs, neque oratione compoſitum, ſed diſſolutum, inane, vulgare, arreptum, vt dicitur, è trivijs, id prorſus eſt, quod rabies iſtorum effutit. Tollat enim aliquis importunitatem arrogantiæ, levitatem ſcurrilem inſectationum, petulantiæ exultationem, in ſumma, inducantur inepta, frivola, proterva, nugatoria, falſa, futilia, partium quoque judicio indecora & mala, perparum relinquetur atque ſupererit in iſtis infelicibus cartis, ut admodum pauca aliena, & qui interdum, ſecundum Poëtam,

Purpureus latè qui ſplendeat vnus & alter
Aſſuitur pannus.

Cur

Cur verò, pugnaces iſti inquiunt, non refutantur noſtra? Cur nemo reſpondere nobis audet? Quia enim ſunt illa talia qualia diximus, & qui ſapiunt cum inſanis inſanire nolunt, neque exiſtimant ea tractanda eſſe, quorum qualicunque contactu, inquinari ipſos neceſſe eſſet. Maluntque expectare tempus, quo illa, quaſi araneolarum telæ, ſua ſponte evaneſcant, quam committere, vt ſua veluti propagatione diutius durare poſſint. Maximè autem omnium demiror, quid in animo uni ex iſtis fuerit, cum Philippum Melanchthonem veteratorem nominandum putavit. Si tamen quid inſanis in animo ſit, aut quid hi putent, aut omnino quid ab ipſis ſiat, mirandum eſt. Hoc quidem nomine qui rectè ſunt uſi. ij ſignificare vòluerunt malitioſam improbitatem & fraudes calliditatis & perplexas aſtutias. At enim conſtat omnibus, neque iſti qui crimen hoc infert, ignotnm eſt, fuiſſe Philippum Melanchthonem alieniſſimum in tota vita ſua ab omnibus fraudulentis conſilijs & ſubdolis actionibus fugientem ambigua, & perſpicua ſequentem, Inimicum fucatis & tectis & confuſis rationibus, & ei quam Sophiſticen ille ſolebat vocare. Quæ tamem minus jam uſurpatur, cum plærique non verſutè rem involvere conentur, ſed apertè falſa atque ficta aſſerere non dubitent. Quemadmodum ſervus

Comicus

Comicus ſe non tam furacem eſſe ait, quam antea fuiſſet, quod rapiat propalam. Dat autem hanc eis licentiam cum vitæ diſſolutio, tum migratio Philippi Melanchthonis. Non faciem enim, quemadmodum de ſe ait apud Homerum Achilles:

Caßidis ipſius contrariaque ora tuentur,

Neque eſt verò tanta acrimonia ingenij in iſto manipulo, neque patientia laboris in diſcendo, ut fallaciæ concluſionum (quæ ſunt Sophiſmata) callidæ ſaltem & ſpeciem aliquam habentes ab ipſis vel expectandæ, vel magnopere pertimeſcendæ eſſe videantur. Cur verò hi defatigarentur cogitando, comminiſcendo, fingendo, quid vel ſententijs implicaretur, vel exornaretur verbis, cum admittat levitas hujus ætatis mendacia manifeſta, & impunè dicatur atque fiat, quicquid audet verecundiæ expers animus. Sed redeo ad veteratoris crimen vanitatis iocularis. Arreptum hoc eſt de illa quæſtione, quam commovit non Philippi profectò Melanchthonis attenta atque religioſa pietas, ſed importuna quorundam vehementia, & ſuperba confidentia, & audacia turbulenta cum perniciepublica & mœſticia bonorum omnium incredibili. De qua quidem nos diſputare nunc non volumus, neque hoc ulcus intempeſtiva manu tangere, neque adeo rixandi,

rixandi, quæ à multis quæritur, occaſionem ſuppeditare. Ex his autem unus, quem neſcio quo pacto ut ſupra nominaremus rei indignitas expreſſit, cum turpiter deſciviſſet à cauſſa eſſetque jam adverſarius manifeſtus, qui ſe cum infauſta deteſtandaque nuper terra exorta tanquam Gigantea, & ſanctiſſimum ſolumque ſalutare Ieſu nomen infamante familia conjunxerat, quamvis ut in agris conſitis ſues, multos ſcrobes foderet, & paſſim huc atque illuc rueret, ſeque in compluribus veluti herbis ſalutaris & puræ doctrinæ evellendis defatigaret, in unam tamen maximè partem incubuit vehementia iracundiæ ſuæ, ut obtrectando Philippi Melanchthonis nomini cæterorum omnium cupiditatem atque conatus vinceret, cum iis à quibus aliis in partibus diſſentiebat, oppugnando Philippi Melanchthonis dignitatem pietatemque & doctrinam concurrens atque conſpirans (odii invidiæque & communium ſimultatum acerbitate eos alieniſſimos tanquam aſpides Ichneumoneſque & Crocodilos contra naturam ipſorum conciliante) ut ſanctiſſimi manes ſimul inſectentur, & religioſiſſimum ſepulcrum Philippi Melanchthonis perfodiendo violare conentur. Atque iſti cum inter ſe inimicitias aliis de rebus ingentes gerere & vehementer diſſidere videantur, ſpecie quidem differunt, ſed genere

pra-

pravitatis extremæ ſimiles ſunt atque germani. Vtrique enim ii ſunt, quos ipſorum de ſe præconia non minus quam aliorum delectent, vel qui illa quoque verboſè facere conſueverint, cum ab alijs aut non omnino, aut admodum parcè fiant. Videri igitur aliquid eſſe apud certos homines, quibus ſeſe venditant, & eminere exiſtimatione cupiunt: Verum neque res eædem ſunt, neque ijdem homines utriſque contingunt. Ita jam forma tantùm diverſa eſt, genus improbitatis unum. Et congruit nunc iſtud maximè, quòd eandem materiam artifices iſti ſumſerunt, de qua criminationes & probra in Philippum Melanchthonem mortuum exculperent, illud inquam ſcriptum, cujus paulò ante facta eſt mentio. Primùm autem quis non videt de illo litigare cum Philippo Melanchthone, neque integri ſenſus ſanæ mentis eſſe, cum ille vivus non ediderit. Tota enim res hæc ad eos jam pertinet, qui iſtud divulgandum curaverunt, magnis & gravibus de cauſſis, conſilioque prudente, & ratione, quemadmodum nos credere par eſt, vera. Hi igitur accuſantur cum alijs quibuſdam hoc in negotio ſocijs, inque hos iſte improvidus impetus ſeſe infert. Sed quid eſt tandem in quo ſcriptum illud tam malè de iſtis mirificis hominibus meritum videri poſſit? Niſi quod cupidiſſimè arrepta occaſio eſt,

non tam inſectandi Philippum Melanchthonem quam præſtigijs quibuſdam illudendum legentibus & ad cæcandas imperitorum mentes iſtam offundendam caliginem. Quæſita eſt invidia Philippo Melanchthoni non ab eorum, quæ ſcripſit vitio, verùm ab alienæ calumniæ interpretatione, vel, verius ut dicam, cavillatione. Etiam de alijs viri illius monumentis idem fieri comperitur. Et cernimus penè indies aliquid tanquam perſonæ novæ in ſcena prodire hujus non librorum modò ſed epiſtolarum & dictorum. Quæ fiunt nunc impunè omnia & audacter, ſublato eo, cujus graviſſimis verbis & verorum ſcriptorum autoritate facilè refutarentur, quæ eum læderent univerſa. Non quod ipſe pro ſe adverſus aliquos dicturus ſcripturuſve fuerit quicquam, qui nunquam ſuæ famæ aut dignitatis tam ſtudioſus fuit, ut ſe defendendo & à ſe impetum atque vim aliorum propulſando, vehementer aut turbulentè diceret aliquid aut ſcriberet, quemadmodum in contentionibus fieri ſolere ſcimus: Sed rem evolvendo & diſſerendo, ambigua removendo, propria atque certa ſtabiliendo, falſa confutando, vera aſſerendo, futilia ac nugatoria rejiciendo, id perficeret profectò, ut ſtolidæ aut perverſæ levitatis & impudentiæ furioſa temeritas conſideret atque reprimeretur, una Philippi Melanchtho-

lanchthonis plana & ſimplice vel explicatione vel aſſertione. Eſt autem in his attendentibus inprimis moleſtum atque odioſum, quod mentio fit earum rerum, quas culpantes vel ijs non interfuerunt, vel non curarunt admodum cognoſcere, vel demonſtratas malitioſè involvendo obſcurant. Inculcantur odioſè nomina quædam, & dogmata exponuntur verbis illa quidem aſperius & ſententijs iniquius, & his adverſatus Philippus Melanchthon aliquando fuiſſe & reſtitiſſe fortiter, & cauſſam poſtea prodidiſſe inſimulatur. Sic autem iſta agitur Tragœdia, ut quælibet diſſenſiones ſtatim mirifico quodam zelo capitales fiant, quique aliquibus non applaudunt, ij ſtatim hoſtes ab ipſis judicantur. Non libenter verba his de rebus facio, non quod ullorum criminationes pertimeſcam, qui omnes paulò moderatiores, & non ſimiliter petulantes atque ipſi ſunt, per contumeliam neutrales aut transfugas etiam appellant, ſed ad alia reſpiciens, quæ nunc referri neceſſe non eſt, timidius iſta attingo. Cum autem inſultantes mortuo Philippo Melanchthoni cum alijs colligendis declamatores, ut ſibi videntur, ſint acres & vehementes, tum in ſcripti iſtius, cujus mentio ſupra facta eſt, crimine equitant ferociter, omnibus contumelijs apperentes famam & nomen optimi & ſanctiſſimi viri. Impro-

baſſe ajunt aliquando eum quædam. Ille verò ſemper improbavit neque neceſſarias & mirificas quæſtiones, & multò maximè diſceptationes pernicioſas, & rixarum cauſſas. Cum autem cerneret à quibus, quæ res, quàm alieno tempore proferrentur, neque ita, quemadmodum oporteret, eas tractari exiſtimaret, nunquam diſſimulavit ſibi inexplicatam novitatem magnopere diſplicere. Itaque aliquorum promulgatores & diſſeminatores, quæ vel de induſtria elatè vel ingeniorum aſperitate dici horridè videbantur, nequaquam collaudavit. Oppoſuitque adeo ſuas etiam tum admonitiones quorundam proclivitati ad inaudita atque nova, ut inconſiderata levitas cohercceretur, quod omnia ubique periculis cerneret eſſe pleniſſima. Hæc circumſpectio & ſolicitudines iſtæ, non modò hac in parte ſed multis aliis notatæ & reprehenſæ fuerunt. Aliis timorem, aliis prudentiæ humanæ rationes criminantibus, non etiam nullis Philoſophiæ eruditionem hac occaſione exprobantibus. De quo plura dici nihil attinet, cum præſertim antea quoque non nihil ſit commemoratum. Ut autem fortitudo & robur animi, & fiducia virium, & promta libertas orationis, ſuam laudem habet, ſic, quemadmodum opinor, non eſt vituperanda in magnis gravibuſque rebus attentio & cura & prudentia. Quod ſi (nam

(nam humanum eſt errare) dictum vel minus cogitanter, vel nimis vehementer corrigendum putaſſet Philippus Melanchthon, ideone tam atrociter fuit ille inſectandus? O miſeram conditionem omnium, qui ſcribendo operam quacunque in doctrina navant, ſi ſunt errata ſtatim ſcelera exiſtimanda, & mutatio ſententiæ habenda perfidia, ubi igitur hoc? Diſcipulus eſt prioris poſterior dies. Quam multa ſæpe nuntiantur negligenter, malè, falſò? Quoties ſibi perſuadet aliquis id, in quo decipitur? Quantum etiam momenti in temporibus eſt ſitum? Quibus qui movetur, is ſtatim ſapientibus iſtis levis eſt atque inconſtans, vel etiam veterator & verſutus. Immo cothurnus eſt, quicquid ad ipſorum pedis diſtortiſſimum praviſſimumq; exemplum non quadrat, ſecundum quod ea calceamenta ſuta videmus, in quibus jamdudum turpiſſimè, qui illa induerunt, gradientes claudicant, aut certè miſerè & deformiter oberrant. Iam ſublato ſtudio enarrandi aliquid planius, diſertius, rectius, illuſtrius, non parum fructus deceſſerit de doctrinæ tractatione univerſa. Horum iſtud genus nihil intelligit neque conſiderat. Quod acceptum eſt, id ſicut claudus pilam, quomodo ajunt, retinere, & in ſententia perſeverare, neque ſi quid in ea abſurdi reperiatur putare corrigendum, neque eniten-

 dum,

dum, ut commodius aliquid dicatur: Quaſi hoc ſit diſcedere à veritate & prodere cauſſam. Cum quibus de his ne diſputandum quidem eſt ab omnis humanitatis ſenſu nedum prudentiæ conſideratione alienis. Eſt autem illis ad hujuſmodi omnia ad imperitam multitudinem perquam plauſibile in promtu hoc: Rationis iſta eſſe commenta & argumenta ſapientiæ humanæ. Cum ipſi quidem de præcipuis & maximis rebus argumentari & ratiocinari inprimis conentur. Minimè illi quidem ratione & via atque ordine, ad explicandum tamen id quod volunt & ſuas maximè cogitationes quæque comminiſci & extruere & conglutinare non dubitantes, modò dividentes diſſipando, modò definiendo magis ambiguum reddentes id de quo agitur, modò complectendo diſtrahentes & ſolventes. Neque enim diſtinguere hos diſſimilia, neque diverſa ſeparare, neque notiones rerum certa deſcriptione demonſtrare videas, & ſumere vel falſa, vel dubia atque diſſentanea, & inferre inducereque abhorrentia, ut ſolum hoc eos moliri putes: diſturbare bene collocata, & firma convellere, & ordinata confundere, denique cum ratione quadam inſanire. Hoc verò vitant atque cavent, ne in ipſorum ſcriptis notari reprehendique ferè quicquam poſſit, quod nullus in his tanquam formoſo cor-

pore

pore nævus conſpiciatur, ſed tota illa futilia atque diſtorta ac fœda ſint. Verum reducatur oratio ad propoſitum. Non modò jam moleſta eſt iſtorum hac in parte hoſtilis oppugnatio, ſed cum alia proferuntur, tum, ut vereor, proferentur deinceps illi ex ore fortè elapſa, prolata ſine cogitatione accurata, etiam ſurrepta, ſuppoſititia, commentitiaq;, de quibus & diſputari in utramque partem, & crimina facilè confingi in Philippum Melanchthonem poterunt, rebus, temporibus, hominum etiam voluntatibus atque ſtudiis diverſis. Philippus Mel. nunquam favit vel autori vel actori negotii neque neceſſarii & impediti atque turbulenti: Nunquam probavit aut adjuvit, vel potius, quantum potuit, repreſſit adverſando intempeſtivas vel etiam temerarias excurſiones. Fuitque ei curæ ſemper, ut & ipſe conſiderando inquirendoque verum comprehenderet, & veterum ſententias proferendo, aliorum quoque cogitationes incitatas decertando & excurrentes longius converteret, & ad rei ipſius contemplationem diligentiorem revocaret, ne fugerent, ut dicitur, præter caſam. Quantum profecerit modò non dicam; cum palàm ſit, non paucorum vagas & temerè effuſas cogitationes, quaſi in girum reductas fuiſſe moderatione Philippi Melanchthonis, & hoc perfectum, ut judicia

eſſent attentiora & ſeveriora, certè nemo præter inſanos iſtos, nocuiſſe hoc facto ipſum perhibebit. Ea profectò de quibus vociferatur iſta in caput Philippi Melanchthonis conjurata cohors, talibus clamoribus non explicabuntur. Quorum ſunt tam ineptaatque ridicula ſcripta, ut contemni ab omnibus ſanis credibile ſit, ſed eadem etiam adeo ſunt rabioſa ac venenata, ut animadverſionem perquam diligentem commovere debeant, quam quidem ijs, quibus convenit, curæ eſſe æquum eſt. Quantum ſanè credendum his ſit, ſi nondum vel ijs conſtitutum eſt, in quorum illi favorem ſe inſinuant, at hinc par fuerit æſtimare: Quod nunc tam exquiſitis convicijs furenter invehantur in eos, à quibus & benignè admiſſi & amanter tractati, & multiplicibus beneficijs aucti & ornati fuere, quoſque laudibus aliquando maximis extulerunt; & quorum actiones ſingulari ſtudio defenderunt, cum eis ſeſe per omnia aſſentiri profiterentur. Poteſtne autem ab his conſtantem ſibi voluntatem policeri, aut eis fretus eſſe aliquis, qui vel exiſtimationis honorumque ſpe, vel emolumenti mercede, à priore ſententia & animi inclinatione illos deſciviſſe, & amicos cum inimicis commutâſſe ſciet atque perpendet. Nam commune iſtud: Dei reſpectum & veritatis eſſe præferendum univerſis,

quantum

quantum valere in levium & infidelium ſermone debeat, quis non perſpicit? Ad Iudæos, ad Sarracenos, ad quamcunque ſectam tranſirent iſti, idem dicerent. Spectetur igitur hoc potius, quæ cauſſæ iſtius tantæ mutationis fuerint, quid hi ſecuti ſint, in quæ jam unde deſiliant. Quam nihil gravitatis, honeſtatis, religionis, nihil humanitatis ac moderationis conſpiciatur in conſilijs, dictis, ſcriptis, actionibus ipſorum, atque hinc fiat judicium, quantum eis tribuendum, quid habendum fidei, quo dignitatis gradu collocandi eſſe videantur. Quid autem commiſit aut deliquit obſecro his in rebus Philippus Melanchthon? Nam hoc ad veritatem narrationis iſtius ut exquiratur, pertinet. De quorundam audacia eſt locutus minus clementer. Inſanas extructiones damnavit, quibus non ceſſarent aliqui hyperbolis alias hyperbolas imponere, id eſt mirabilia dicta mirabilibus exaggerate, & ſecundùm proverbium, arcem ædificare ex arena. Vidit illum acervum & hanc molem non poſſe conſiſtere. Vidit ita declinari fumum, vt incideretur in flammam. Monuit, hortatus eſt quos potuit. Increpando etiam quoſdam corripuit ſanè molli, ut ajunt, brachio objurgans. Quod ſicubi hic erraſſet, ſi lapſus eſſet ſi deliquiſſet, erat profectò iſtorum tueri illum mortuum præſertim, pecca-

tum culpamque quæ in eum conferretur removere & tegere, defendere, quantum concederetur, amicum, fautorem, beneficum, Magiſtrum, Præceptorem, quod nomen iſtis morte triſtius eſt. At ipſi quid faciunt? rimantur quod nuſquam eſt, eruunt omnia, ficta atque falſa oſtentant. Tanquam obſcenæ aves ad ſepulcrum ejus advolant, aut ut canes cadavera, ſic famam nomenque lacerant. Nam quod ad errores, quos confutare iſti ſe profitentur, attinet, ita ſeſe res profectò habet, ut iſtæ confutationes multò quam ea, quæ ad confutandum ſumuntur, plures dent errandi occaſiones, præterquam quod ſunt vaniſſimæ, & ſi quis convicia, probra, maledicta, criminationes eximat, nihil futurum illis ſit inanius. Quinetiam ſi quid fortè eſſet in iis, quod dici putaretur rectè, aut cognitionem haberet cum utilitate conjunctam, non ab iſtis tamen talibus oporteret audiri. Ac potius, quemadmodum quondam Spartiatis viſum eſſe accepimus, ut utilia atque bona dicerentur, non ab ignavo, futili, impuro, quamvis eſſet audax & loquax, ita ſi quid notari in Philippi Melanchthonis ſcriptis oportere exiſtimaretur, æquum fuerat, non hoc ab iſtis fieri, ſed à conſtantibus, doctis, piis, religioſis, amantibus patriæ. Quæcunque Philippo Melanch. explicare placuit, & ad quæ ediſſe-

renda

renda tempus ociumque ei conceſſum fuit, ea haud ſcio an melius, dilucidius, verius, fidelius, religioſius expoſitum iri à nullo noſtræ ætatis atque gentis exiſtimandum ſit. Quæ reliquit inchoata, aut noluit, aut non potuit impeditus negotiis, tandemque morte ereptus perficere: De iis catervam iſtam ſilere melius erat, neque hoc ſibi ſumere, ut illa deſtruere & alia neſcio quæ exædificare auderent. Verùm de hominum iſtorum improbitate & ſcriptorum impudente vanitate, ad id quod propoſitum eſt ſatis, pro negotii magnitudine parum diximus. De cauſſa atque re ipſa ut neque inſtitutum fuit, neque mihi fortaſſe congruat diſputare, ita liceat, niſi fallor, monere hortarique omnes veritatis cœleſtis patefactæ interprete Filio Dei æterni Deo æterno amatores, & fideles Ieſu Chriſto autori ſalutis atque vitæ, honeſtos denique & bonos: ne temerè hac in parte prolabantur atque ruant. Tam amplum, arduum, impeditum negotium non conficietur veſanis clamoribus, neque tam intempeſtivo ſtridore, neque iſtis conviciorum plauſtris. In Chriſtiana religione cum univerſæ virtutis cultus neceſſarius ſit, decus quoddam certè illius atque pulcritudo eminens temperantiæ modeſtiæque, non poterit neque debebit omitti atque negligi. Hippocratis veteris Medici hoc eſt: Reme-

dium eſſe interdum bonum, ſi nullum adhibeatur remedium, tam ad aures quam alia multa, quod idem elegantibus verſibus his Naſo expreſſit:

Curando fieri quædam majora videmus
Vulnera, quæ melius non tetigiſſe fuit.

Et vetus verbum ſtrepitus nocturnos ventorum non durare diu affirmat, ſecundum hanc Græci verſus ſententiam:

Nunquam aquilonem lux nocturnum tertia vidit.

Patiatur pietatis moderatio dicere iſtos quæ volunt, neque ægrè ferat lenitatem ab eis levitatis,& cautionem timoris nomine infamari. Non curetur ignominiæ falſæ macula, quæ iſtorum petulantia aſpergitur quietis & ſanis. Non obſtet mentio legum veterum (nam, ut acuti videantur, aliqui eas tanquam in judicio quo reus peragatur Philippus Melanchthon recitant) facta ab iis, qui ſi ſcirent aut cogitarent quid omnino lex eſſet, non tam ſecurè omnes divinas atque humanas leges contemnerent, & adeo inſolenter perrumperent. Cum ipſorum talia ſcripta ſint, ut, ſi quod unquam capitale prodiit, & quod in plurimarum legum quaſi plagas incideret, iſtiuſmodi centones hos videri, nonnullis eorum quoque qui cauſſæ, quæ oppugnatur,non favent, arbitrer. Legibus unus ex iſto grege, qui ſe eſſe in quadam ſcholaſtica congregatione

ne νομοφύλακα gloriatur, Imperatoriis teneri Philippum Melanchthonem ſcripſit: De Mathematicis & maleficis, quod ſtudia ille Mathematum magnifecerit & commendarit. Huicne reſpondendum quicquam aliquis putet? Alter Solonis etiam antiquam legem recitat: ut orta ſeditione neutri ſe parti adjungere, capitale ſit. O hominem bellum, applicantem & interpretantem Atticam ſapientiam, ſapientiæ humanæ inimicum! Quod ſi Atticis legibus nugator iſte delectatur, cur optimam atque præclariſſimam legem ſcelerate violat? Qua maledicta in mortuos omnia capite ſanciuntur. Talibus igitur ſcriptis an opponere ſuorum aliquid jam quiſquam volet? qui quidem ſapiet, neque pariter atque illi delirabit. At clamant iſti, & refellat nos aliquis, inquiunt. Nam ſicut præſidentes pugiles aut irritatæ mulierculæ hoc poſtulant, jocantes etiam inſultando ridiculis, & ſalſa dicta inculcantes ab omni urbanitate atque adeo humanitate natio aliena. Decedatur potius eis tanquam lutulento porcorum gregi ſemita. Et concedatur eis iſta gloria quod invicti ſint. Sunt enim profecto iis armis, quibus ipſi decertant, impudentiæ, dementiæ, clamorum, cœci impetus ruentis in omnia agitatæ feræ inſtar. Hoc igitur reſtat, abire pauliſper & abſcondere ſe, dum tranſ-
eat

eat furoris incitatio. Non eſt pietatis religioſæ cumulare rixas rixis, neque Deo æterno grata ac ceptaque vel veritatis talis tractatio. Non adjuvant aut ſublevant talia, aut augent, multò minus ornant Eccleſiam Chriſti. Itaque alia medicina quærenda, vel ad hanc faciendam, præparatione opus eſt: Nimirum, ut quaſi cavis quibuſdam includatur & ſepiatur immanis hominum feritas. Nam ita, quorum hæ partes ſunt, ij tutò & ſua proponere, & vim aliorum ſuſtinere, & ordine atque ratione quærere de dubijs, explicare obſcura, manifeſta efferere, falſa refutare poterunt. Quibus omnibus jamdudum obſtat & adverſatur vulgaris iſta importunitas & turbulenta ambitio, & impiæ seceſſiones, & ſpecies præſtigiarum, quibus non modò multitudinis animi, ſed quorundam etiam præcipuorum decepti fuere. Ne liceat igitur neque poteſtas ſit ulli, ſuam opinionem ſuo arbitrio divulgare, & condemnare ſententiam alterius. Non declamitare ad populum temerè concionando, non ſcriptis impuris diſſentientum nomen atque famam contumelioſè inſectari, ante cognitionem controverſiæ, & ſuæ cujuſque ſponte ac libidine. Cui ignota autem eſt hujus ſæculi licentia dicendi ſcribendique & imperita plurimorum audacia, & indocta doctrina & incredibilis cum arrogantia tum pertinacia?

tinacia?

tinacia? Hoc quam breviter nunc dicitur, tam neceſſarium illud quidem exiſtimandum eſt ad ſpem veritatem & inveniendi & retinendi. Sed ſi iſtud obtineri nequeat, & niſi ita adminiſtretur negotium idque perficiatur, ut & ſumma diligentiæ cura adhibeatur, neque labori ulli atque ſumtibus parcatur, neque reſpectus admittatur ad commoda ſua cujuſque, ac ſolius Dei æterni gloriæ ſerviatur, melius fuerit ſcilicet, rerum iſtarum quaſi habenas relinqui, ut ferantur omnia ſicut hactenus, regente hominum nemine. Studium omnino religioſæ pietatis facilè docebit unumquemque, quod ſit officium & munus ipſius. Hoc autem deſerentes prætermittendo, aut violantes ſerviendo cupiditatibus pravis, quicunque tandem ij ſint, horum pervicacem impietatem, breve longumve fiat, non patietur Deus æternus eſſe impunitam, cujus miſericordiæ & benignitati atque clementiæ immenſæ permittantur cætera. Quorum quidem acerbitas odij in mortuum Philippum Melanchthonem nunc incitatur, quàm nihil non exquirunt atque ſcrutantur quo lædi fama nomenque ipſius poſſe videatur? Si illum ſe cæde, ſi ſacrilegio, ſi perfidia contaminaſſe vel mentiri auderent, quanta alacritate & lætitia facerent? Sed non habent ſcelerati diſcipuli, quod optimi innocentiſſimique & inte-

gerrimi

gerrimi Præceptoris vitæ ac moribus probroſum crimen inferant, & doctrina Philippi Melanchthonis non modò contra iſtorum malevolentiæ impreſſionem, ſed adverſus omnem omnium oppugnationem ſatis eſt munita, ſeque tuetur ipſa atque defendit. Boni quidem certè & pij venerantesque Deum æternum, & honeſta ſtudia amantes, quibus inviſa eſt non modò ſuperſtitio ſed etiam barbaria, qui amant veritatem & mendacia oderunt: Hi igitur nihilominus vel ſtudioſius quoque colent memoriam & celebrabunt laudibus Philippi Melanchthonis nomen: Deteſtantes, tanquam furiarum inſtinctus, latratus iſtorum, de quibus nunc potiſſimum loquimur, & his ſimiles aliorum. Neque ſanè illius cauſſa graviter moleſtèque ferent maledicta, quæ in ipſum conjicere iſti non ceſſant, ſed hoc dolebit: tantum licere improbitati invidiæ & odij acerbitati, vt prætexens hic aut ille veritatis cœleſtis patrocinium, tam gravia vulnera prohibente nemine infligat Eccleſiæ Chriſti, adeo hoſtiliter in nomen Philippi Melanchthonis invehendo. Quem profectò quorum furor ad inſectandum arripit, in eo vt arietes cornua ſtatuæ æreæ inferentes, ſic ipſi ſeſe incurrendo comminuunt atque frangunt. Neque ab his jam mali quippiam Philippo Melanchthoni accidit, ſed ipſi planè ſtimulum,

quod

quod dici ſolet, calcibus feriunt. Cum illo verò & eſt actum & agitur optimè. Omnia quæ ad præclariſſimam exiſtimationem & ſummam laudem pertinentia optari ab homine fas eſt, ei contigerunt. Puer infantiæ opinionem atque ſpem, pueritiæ adoleſcens, adoleſcentiæ vir ſuperavit admiratione omnium, quam ipſam vicit ſeneſcentis ætatis quaſi viriditas mirabiliter operoſa, neque induſtriæ expers neque fugiens laboris, & nullo in munere exequendo languida, & in occupationibus conſuetis perſeverans. Nunquam ille affectavit titulos neque ambijt honores, & ſummos atque ampliſſimos judicio conſentiente, & uno omnium ore eſt adeptus. Qui confuſa atque diſjecta in doctrina tam cætera quam Eccleſiæ collocando atque diſponendo, & implicata quaſi enucleando, & expediendo hærentia, & confirmando dubia, & indiſerta explanando, non modò plurima, in quibus priores erraverant, correxit, & perfecit vt noſtra ætate eſſet doctrina ſpectata atque illuſtris, ſed ea reliquit elaborata opera ſtudij & induſtriæ ſuæ, ut ſi non averti prorſus ruina ſinceræ atque puræ doctrinæ, urgentibus nobis fata noſtra, certè differri poſſe videatur. Fuerit in ipſo vitij aliquid. Quædam neſcierit. Lapſus deceptusque alicubi ſit. Fuit enim homo, & ſolius Dei eſſe ſcimus, ut omni labe

be ignorantiæ & macula turpitudinis careat: confirmare tamen hoc ut opinor liceat, inter noſtros homines ſanctitate religionis, ingenij excellentia, ſapientiæ virtutiſque ſplendore, pietate, humanitate, beneficentia, omnis officij munere, ea quidem conditione qua ille fuit & tali loco, parem ei hac ætate fuiſſe neminem, Futurus ne aliquis ſit poſthac, incertum eſt. Cui verò non eſt perſpecta atque adeo experiendo cognita Philippi Melanchthonis facilitas in moribus, bonitas erga ſuos, comitas liberalitaſque in omnes? Si quid autem fecit perperam, eo feciſſe profecto perhibere liceat, quòd auxit ornavitque indigniſſimos, quoſque etiam Reipub. nocituros eſſe interdum ſuſpicaretur. Tanta autem erat in ipſo conſulendi rationibus & provehendis commodis aliorum & benefaciendi quamplurimis cupiditas, ut neque petentibus denegare ſciret quicquam, & ultrò deferre quibusvis operam, conſilium, facultates ſuas impertireque ſoleret. Iſtud igitur ſit peccatum ipſius, quod aluit & fovit improbos, & ſerpentes, ſecundum proverbium, in ſinu. Accidit hoc ſemper optimis atque probatiſſimis. Quorum tanta ſcilicet eſt & tam abſoluta atque ſimplex bonitas, ut nihil in animum ſuum penetrare patiantur, quod benignitatem impediat aut obſtet humanitati. Atque ijs quæ dicta

ſunt,

ſunt, hoc ſaltem effici confido, ut omnium judicio ſtatuatur: Melius honeſtiuſque ſentiendum eſſe, de Philippo Melanchthone mortuo, quam inter vivos nunc quoque obverſantibus invidis malevoliſque & obtrectatoribus ipſius. Qui quid hominum ſint, non dicam, neque eam injuriam viro optimo & ſanctiſſimo faciam, vt cum iſtis illum comparare voluiſſe videar. Quid igitur eſt? ut tandem noſtra narratio concludatur. Optimus & ſanctiſſimus vir Philippus Melanchthon cum ita vixiſſet, quemadmodum verè commemoraſſe me, etiam inimici fateri coguntur, piè & religioſè morte obita, tot commoditatum autor, tot bonorum conciliator, cujus omnibus pietatis virtutiſque amatoribus memoria veneranda, & ad poſteritatem etiam glorioſior futura eſt: Hic igitur talis & tantus vir mortuus convicijs laceratur & ignominijs impiorum probrorum appetitur. Quem doctiores quoque & saniores ex adverſarijs, cum vix diligere poſſent, propter conſtantiam tamen & fidem & admirabiles virtutes plurimas odiſſe non vellent. Quo quidem ille animo, conſilio, propoſito, ſtudio ad cognitionem profeſſionemque ac doctrinam ſacrarum literarum acceſſerit, ſcit Deus æternus, & eſt ingenio hoc ipſum laboribuſque ejus & operum bonitare, omnibus mortalibus non malevolentia atque

odio

odio cæcis, declaratum. Atque idem Deus iſtorum quoque arrodentium nomen & probrum ſanctitati, labemque integritati Philippi Melanchthonis inferre conantium, ſive in calcaria ſeu carbonaria, ut dicitur, obſcurorum opificum, pectora voluntatemque perſpicit. Quæ quidem ab eis prodita inque lucem prolata ſunt, ejuſmodi ſpecimen dant, vt quid cogitent velintqne agendo demonſtretur. Ex quibus hoc non eſt poſtremum: Quod, cum inter vivos invidia ſoleat vigere, mortuos autem inimici quoque odiſſe deſinant, tanta iſtorum non inhumanitas eſt, ſed immanitas, vt in Philippum Melanchthonem mortuum ſuos demum ſtringant gladios & tela intendant. Qui, quoad vixit, & negotijs maximis graviſſimiſque Reipub. & Eccleſiæ Chriſti eſt adhibitus, propoſita cunctis in medio, qnaſi palma, ſtudio ſalutis & incolumitatis publicæ cum conſervata veritate conjunctæ, vicit omnes & religione pietatis, & induſtria atque ſtudio ac laborum defatigatione, & conſtantia atque fide, & tempeſtiva moderatione. quamvis hanc culpare aliqui audeant, non modò uomini Philippi Melanchthonis ſed paci & quieti inimici. Neque quiſquam eſt repertus, qui ſe ei præponere non dubitaret. Atque hæc ſunt ignota nemini. Vt autem luctus funeris Philippi Melanchtho-

nis caritatem bonorum, ita quorundam lætícia odium etiam malorum indicavit. Quorum utrumque famam exiſtimationemque hominum meliorem reddere conſuevit. Vitam autem talem, qualis expoſitione noſtra indicata eſt, poſt graviſſimos & maximè utiles labores, poſt operam publicè privatimque navatam, poſt ſtabilitam illuſtratamque doctrinam veritatis cœleſtis & bonarum artium, poſt ſublevatos, adjutos, auctos, ornatoſque innumeros ſine diſcrimine, omnis ocij quietiſque expertem ille placidiſſimo & optatiſſimo fine clauſit, ea ætate ſua, & eo tempore Reip. ut quemadmodum utens verbis Pauli Apoſtoli aiebat, decedere hinc & migrare ad Chriſtum cupientem permulta impellerent. Cum eo igitur, ut diximus, optimè præclariſſimèque eſt actum. Noſtra cauſſa vivere ei licuiſſe diutius, optandum, & ſtare quaſi in acie, non modò adverſus manifeſtos hoſtes, ſed qualeſcunque tranquillitatis turbatores, qui glorioſa temeritate optantes hunc vivere, conſpectum omnino & faciem illius ferre ſuſtinereque non poſſent, fugienteſque eo viſo & arma objicerent, & alas demitterent, quantumvis modò ferociter ac ſuperbè procurrant atque evolent. Non ſanè læditur omnino Philippus Melanchthon ab iſtis tanquam viperarum ſibilis, aut hyænarum bubonumue di-

ris funeſtiſque cantibus ac ſonis. Quo iſta licentia pertinere evadereque poſſit, quorum maximè intereſt, ii ſcilicet conſiderabunt, & cum ſibi tum aliis in hoc periculo proſpicient. Quoties exiſtet, quod alicujus ambitioni impedimento ſit, quod cupiditati obſtet, quod opinioni refragetur, toties arripietur occaſio vel conſtituta disjiciendi, vel exulcerata amplius lacerandi, vel excitato incendio vires addendi ſuggerendo materiam. Quando igitur concordabitur? quando de ulla controverſia decidetur? quod negotium aut quæ res tranſigetur unquam? Nos, ut qui è longinquo prælium ſpectant, moventur illi quidem alterius utrius partis fortuna, & optant, ſperant, metuunt, opitulari neutris valent: Sic quid facere poſſumus aliud? quam perturbari iſta cernentes animo, & precari veluti in Tragœdia chorus:

Vt redeat miſeris, abeat fortuna ſuperbis.

Id eſt ut iſta elata atque contumax & inſolens petulantia in vivos atque mortuos, & turbatrix in præſentia quietis, & ſpem tranquillitatis, in poſterum præcidens, & incutiens metum ſeviſſimarum procellarum & horribilium tempeſtatum, reprimatur ac coherceatur ab iis, à quibus & poteſt & debet. Non autem neceſſe eſt exempla veſtigare eventuum, qui iſtiuſmodi conceſ-

ſos

ſos diſſimulatoſve conatus ſunt conſecuti.
Ante oculos interq; manus ſunt omnia noſtras, ſecundum Poëtam. Vigilent igitur & attendant ii quorum maximè res agitur, quorumque eſt proprium ac peculiare munus, & præſtandi officium patriæ, & ſibi quoque ac ſuis providendi. Nos cæteri, animæ viles, ut idem Poëta ait, poterimus ſilere confirmati utcunque ad ea ferenda, quæ acciderint. Abſolvimus id opus quod ſuſcepimus ad elaborandum, id eſt veram de Philippo Melanchthone narrationem, & officium perſolvimus debitum non ſolùm amicitiæ noſtræ, ſed omnino meritis ipſius. Neque me fugit legentibus hæc eorundem repetitionem injucundam eſſe & inde faſtidium poſſe exiſtere. Tota enim, ut ita vocem, farrago hujus libri, quid aliud complectitur? quàm curas, labores, ſolicitudines, dolores, denique miſerias Philippi Melanchthonis. In quorum expoſitione eædem ſententiæ iiſdem ſæpe verbis iterum atque iterum recenſentur. Sed dabitur venia mihi, ut ſpero, à non iniquis lectoribus, qui ea ſum perſecutus, quæ in re ipſa ineſſe animadvertiſſem, ut & verum judicium noſtrum, & ſimplex narratio teſtimonii loco haberi debeat. In aliis ſive quis minus quàm oportuerit omittendo, ſeu inculcando plus quam decuerit, eſſe dictum, ſeu notandum in verbis

com-

compoſitioneve aliquid fortè putaverit, etiam eum ignoſcere velim non tam feſtinationi meæ (non parum enim temporis in his conſcribendis abſumſimus) quam lapſibus, qui ſunt etiam acutiſſimorum, ſapientiſſimorumque & doctiſſimorum. Narrationes ſanè has verboſiores & totam expoſitionem pleniorem efficere, adjiciendo commemorata ab aliis, atque adeo noſtra ediſſerendo prolixius, & quaſi dilatando, fuiſſet in proclivi. Ego verò & in meis ſervandum mihi modum putavi, ne evagarentur illa longius, quam viderentur debere, & quæ aliunde peti facilè poſſent, ea noſtris inſerere nolui, quod eſſe rectius arbitrarer, unumquemque illa per ſe cognoſcere, aut recordari ipſum. Sunt autem plurima & ab ipſo Philippo Melanchthone & ab aliis conſcripta de plæriſque negotiis tractatibuſque & diſputationibus religionis cauſſa habitis, agitatis, ſuſceptis, quorum neque intercidit memoria, & quæ ſunt articulatè edita in vulgus, ut, ſi quis fortè requirat, in promtu ſit aſſumere, & eis hæc noſtra quaſi accumulare. Fortaſſe autem non brevitatem aliqui in his accuſabunt, ſed mentione de quibuſdam nimis verboſa offendentur. At mihi, ſi præterire ſilentio quædam voluiſſem, quæ notari aut reprehendi quoque poſſent tanquam alieniora, aut minus aliquibus jucunda, aut

da, aut non etiam nullis odioſa: ne vel diligentia ſtudii, vel cura veritatis deſideraretur, verendum fuit. Expoſui igitur hæc ſimplice narratione & quaſi juratus verbis conceptis, & ex animi ſententia, ſic, bonorum ut his gravatum iri confidam neminem. De aliis neque magnopere ſolicitus ſum, & diſplicere noſtra illis quàm grata acceptaque eſſe malim. Ut iſta autem proferrem atque ederem, id quod verè cum Poëta affirmare poſſum:

non gloria nobis
Cauſſa, ſed utilitas officiumque fuit.

Ut enim de Philippo Melanchthone, qui vix alio familiarius quàm me eſſet uſus, commemorare comperta mihi atque explorata, ad officium meum pertinere, ſic cognitionem iſtorum aliquam legentibus utilitatem allaturam eſſe duxi. De quo tamen ſtatuat quiſque quod volet, (& eſſe enim diverſa judicia diverſorum ſcimus, neque poſtulamus, ut contra ſententiam animi ſui de his aliquis decernat) & eventus, qui Deo viſus fuerit, & hic noſtræ expoſitionis finis eſto.

EPITAPHIUM PHILIPPI MELANCHTHONIS INITIO CONSCRIPTUM, LAMINÆ ENIM ÆREÆ SPACIUM QUÆDAM NON ADMISIT.

PHILIPPO MELANCHTHONI SACRARUM LITERARUM SOLERTISS. ET FIDELISS. EXPLICATORI, VERITATIS COELESTIS PATRONO ET PROPUGNATORI INPRIMIS STRENUO, OPT. DISCIPLINARUM ET ARTIUM CUM INSTAURATORI TUM CONSERVATORI: QUI OMNEM DOCTRINAM QUASI VAGAM AC DISSIPATAM COLLEGIT ET AD CERTAM RATIONEM REVOCAVIT: VIRO PIETATE, STUDIO PURÆ CASTÆQUE RELIGIONIS, SAPIENTIA, VIRTVTE, HVMANITATE, BENIGNITATE ERGA OMNES PRÆSTANTI, FELICITER ET SANCTE IN TERRIS MORTUO XIII. CAL. MAII. C. V. AN. LXIII. M. II. D. II. H. I. ACADEM. WITTEBERG. CUI ILLE TOTIS ANN. XLII. OPERAM NAVASSET H. M. P. C.

Vitam

Vitam fortunasque ſuas ſtudiumque laboris
Quique operæ ſanctam conſilijque fidem
Impendit divina tuis, Eccleſia, rebus,
Teque pius varia juvit & auxit ope:
Hac in parte ſibi poſt mortem ſtructa Melanchthon
Communi in luctu buſta Philippus habet,
Quæ templi foribus magni vicina Luteri
E regione ſolum quod tegit oſſa, videt.
Bretta hunc vitales natum perduxit in oras,
Bretta Palatini limes amœnus agri.
Unde propinqua petens adijt bonitate ſuorum
Diverſo Aonidum templa ſacrata loco.
Ludus enim puerum accepit Phorcenidos urbis,
Eytelpergiaci mox ſchola gymnaſij.
Doctrinæ hinc fecit juvenem alma Tubinga Magiſtrum
Eximium laudis geſſit ubi ille decus.
Inde triumphator Monachorum Capnio iuſſit
Albidos hunc ripam viſere Saxonici.
Tunc nova Dux Fridericbus ubi collegia Muſis
Romani fundans enſifer imperij
Undique conductis præſtanti laude parabat
Artis & ingenij reddere clara viris.
Hic & coniugium gentis ſortitus honeſtæ,
Factus & eſt ſexus mox utriuſque pater:
Et ſocio ipſo annis viginti octoque Luteri
Wittenbergiacæ Res fuit ampla ſcholæ.
Quam ſeptem bis adhuc provexit deinde gubernans
Fluctivagam ut vaſtum per mare nauta ratem.
Heu tempeſtates quas hic perpeſſus, & ad quam
Sævos hæc ſcopulos acta carina fuit?

Quantum externi odij, quantum invidiæq; ſuorum,
Ingratorum hominum quæ maledicta tulit?
Ipſe tamen quamvis reſtantibus undique ventis,
Directum eſt, retinens vera, ſecutus iter.
Fortia nec clamor latrantis pectora turbæ,
Nec vulgus ſtrepitu movit inane ſuo.
Summa petit livor. nemo hunc ſuperare niſi ipſe
Poſſet, ſi ſtudijs ocia ſuppeterent.
Iſta ſub obliquo norunt quoque ſole locati,
Quique ſub oppoſito forſitan axe jacent.
Scripta ſed illius memorabilia inter & acta
Plurima, quæ ſolidæ nomina laudis habent,
Vnum opus eximium eſt: Fidei confeſſio ſanctæ,
Ante tuos Cæſar Carole lecta pedes.
Extat enim illius aſſiduo hæc deſcripta labore
Vera reconcinnans dogmata ſparſa prius.
Languida qua Chriſti iamdudum Eccleſia nitens
Rurſum oculos audet tollere læta ſuos.
Concurrant inimici omnes licet undique, hic unus
Confutare poteſt improba dicta liber.
Ac tua nunc terris floret bona fama Philippe,
Vivit & æternum ſpiritus ante Deum.
Corpus at exanimum tumulo hoc requieſcit humatū
Condecorant gratæ quem monumenta ſcholæ:
Quod tandem expletis, ſenio curisque gravatum
Sexaginta annis, exuis atque tribus.
Sic morbo ut paucis niſi debilitante diebus
Muneris officium feceris omne tui.
Atque olim æthereas venies revocatus in auras
Integer, & mortis liber abinde metu,

Sanƈte vir & ſalve pater optime. Nos tua ſemper
Te ſoboles merita relligione colet.
Doƈtrinæ nobis veræ tu doƈtor & autor,
Hæc, tua, claræ ætas munera laudis habet.
Salve iternm atq; iterum. Tua nos immota manebit
Semper apud memores gloria, nomen, bonos.

Joachimus Camerarius Pabe-
perg. Am. S. S. F.

PLacuit ſubjicere exempla Epiſtolarum duarum, de quibus ſit mentio in hoc libello, vbi ſententia illarum ſummatim exponitur. Quibus alias quaſdam Philippi Melanchthonis adjunximus, compleƈtentes negotia non indigna cögnitu, & perſcriptas verbis ſententijſque bonis atque præclaris. Quam ipſam quoque operam noſtram non improbatum iri confidimus.

EPISTOLA FRANCISCI FRANCORUM REGIS ad Philippum Melanchthonem.

Singulare tuum ad ſedandas eas, quæ in doctrinam Eccleſiaſticam invectæ ſunt, altercationes ſtudium intellexeram antea quidem ex Gulielmo Bellaio Langæo cubiculario atque conſiliario noſtro, quo ego præcipuè ſum uſus ad eam rem adminiſtro & interprete. Nunc verò ex literis ad eum tuis, & ſermone redeuntis à te Barnabæ Vorei Foſſæ intellexi etiam, te hoc laboris perlubenti animo ſuſcepturum, uti ad nos primo quoque tempore te conferas, deque unione doctrinarum cum ſelectis aliquot noſtratibus Doctoribus hic apud nos coram diſſeras, atque rationes ineas, quo reſarciri poſſit pulcerrima illa Eccleſiaſticæ politiæ harmonia, qua una etiam quum ego mihi nihil uſquam unquam majore cura, ſtudio, ſolicitudine animi amplexandum eſſe duxerim, committere nolui: quin hunc ſtatim Voreum Foſſam ad te dimitterem, cum his veluti publicæ fidei obſidibus literis, obteſtarer etiam,

abduci

abduci te ullius perſuaſione ut ne ſinas ab hoc pio, ſanctoque inſtituto. Venies omnino mihi gratiſſimus, ſeu privato tuo, ſeu publico veſtratium nomine adveneris, meque reipſa experieris & privatim Germaniæ veſtræ dignitatis & publicæ in univerſum quietis ante omnia eſſe (atque adhuc ſemper fui) ſtudioſiſſimum. Vale, ex oppido Guyſe die 28. menſis Iunii, Anno Domini Milleſimo, quingenteſimo, triceſimoquinto.

François

Bavard ſſr.

EPISTOLA PH. MELANCHTHONIS AD IOHANNEM BELLAIUM LANGÆUM Epiſcopum Pariſienſem, ſcripta anno Chriſti M. D. XXXV.

S. D.

Etſi multorum literis & prædicatione cognovi te & rectis ſtudiis magnopere favere & cupere Eccleſiæ tranquillitati vera ratione conſulere, tamen certo conſilio nihil ad te literarum dedi hactenus. Nunc autem in tanto com-

BIBLIOTH. ...

communi periculo non ſolius Galliæ, ſed univerſæ Eccleſiæ totius orbis terrarum non potui me continere diutius quin apud te, ſi nihil aliud, tamen deplorarem Eccleſiæ calamitates. Nam cum regnum Gallicum longè florentiſſimum ſit, & ſi licet dicere, caput Chriſtiani orbis magnam vim habet exemplum præſtantiſſimæ nationis. Si igitur ſemel apud vos decretum fuerit, non ſolum fanaticos ſpiritus aut ſeditioſos cohercere, ſed prorſus nullam admittere emendationem doctrinæ Eccleſiaſticæ, & præſentia vitia Eccleſiæ ſumma vi defendere, magna de ſpe boni viri ubique gentium dejicientur, qui quanta ſit autoritas Galliæ non ignorant. Sequentur enim exemplum Galliæ cæteræ nationes. Quæ ex re quantum periculum Eccleſiæ, quæ cædes ſecuturæ ſint, quæ doctrinæ diſſipatio, quæ confuſio rerum, nihil opus eſt apud te virum ſapientiſſimum diſputare. Itaque te propter gloriam Chriſti rogo, ut, quod facis, mitigare animos Principum ſtudeas, & hortator ſis, ut rationem ineant, qua ſanari Eccleſia poſſit, non magis magiſque lacerari. Iudico & ipſe cohercendos eſſe & fanaticos ſpiritus, qui pernicioſas opiniones habent, & homines ſeditioſos, ſed quoniam ab-

am abuſus quidam reprehenſi ſunt, multi pii & docti viri quærunt purum doctrinæ genus, non cupiditate ulla, ſed ſtudio veræ pietatis. Ac præſertim Gallica natio eximium habet pietatis ſtudium. Scio fatum eſſe Eccleſiæ, ut in tales ſæviant indocti & impii, ſed tamen prudentes viri mitigare hos impetus debent. Vides de maximis rebus exortas eſſe controverſias, quæ vix poterunt armis opprimi. Ac mihi neque ad tranquillitatem Eccleſiæ, neque ad autoritatem eorum qui præſunt, utilis videtur injuſta ſævitia. Cumque maximè ſit optandum, ut Epiſcoporum autoritas magna ſit, non alia ratione id effici poſſe videtur, quam ſi dent operam, ut genus doctrinæ extet certum, quod ſanet ambigentes animos. Ita poterunt obſiſtere fanaticis ſpiritibus, ſi ſtudia bonorum & doctorum retineant ipſi. In quam ſententiam plura dicerem, niſi ſcirem te hæc omnia, pro tua ſapientia, longè melius perſpicere, quam à me dici queant. Tantum orandum te duxi, ut complectare animo Eccleſiam, quandoquidem in ea urbe gubernas Eccleſiam, quæ principem ſcholam habet totius Chriſtianæ Reipub. Nec dubito quin in tanto doctiſſimorum hominum

cœtu permulti ſint, qui & optimè conſultum velint Eccleſiæ Chriſti, & intelligant quibus rationibus concordia rectè conſtitui poſſit. Horum omnium oculi atque animi in te non ſolum tacitis votis intuentur, ſed etiam lacrimis petunt, ut autoritate tua horteris principes viros, ne injuſta crudelitate laceretur Eccleſia, ne opprimantur vera ſtudia, ne obruatur gloria Chriſti, ne diſſipentur Reſpublicæ. Nec verò tantum Gallia hoc te orat, ſed etiam omnes boni & docti in univerſa Germania, qui & autoritatem tui muneris intelligunt, & norunt te propter excellentem doctrinam & pietatem maximè dignum eſſe, cui in illa celeberr. urbe Eccleſiæ gubernatio commendata ſit. Ego quidem & mollire controverſias ſemper conatus ſum, idemque adhuc ago, meamque ſententiam ſemper cum Eccleſiæ, hoc eſt doctorum & bonorum ac tui ſimilium, judicio conjungam. Vale.

EPI-

EPISTOLA PH. MELANCHTHONIS AD IOHANNEM STURMIUM miſſa Lutetiam Anno Chriſti M. D. XXXV. Menſ. April. S.D.

CUm de Gallicis rebus undique ad me literæ mitterentur, multis de cauſſis ingentem animo dolorem accepi. Videbam enim quantum vulnus acciperet cauſſa noſtra, quæ certè ad Eccleſiam pertinet, præjudicio tanti Regis. Dolebam eum temeritate hominum imprudentum iritatum eſſe, cogitabam ſine modo graſſaturam eſſe iracundiam, poſtquam indoctis ſemel oblata eſſet occaſio, quam cupidiſſimè expectarunt. In his curis mihi crede, mi Sturmi, valde de tua ſalute etiam ſolicitus fui. Quem etſi ſcio maximè abhorrere ab omnibus abſurdis opinionibus & ſeditioſis conſiliis, tamen in communi odio noſtrarum literarum, tibi quoque nonnihil periculi eſſe verebar. Itaque cum Bucero egi, daret operam ut Auguſtam aut Tubingam accerſereris. Nunc autem hoc nomine mirabiliter me recrearunt literæ tuæ, quod & declarant te ſalvum eſſe, & ſpem quandam oſtendunt fore mitiorem Regis animum. Quod verò me graviſſima oratione

hortaris ad iter, de quo ſcribis, ſuſcipiendum, nulla mihi unquam in vita incidit difficilior deliberatio. Ac nolim exiſtimes me retineri domeſticis vinculis, aut pericula defugere. Nulla mihi res humana proponi tanta poteſt, cui non anteferam gloriam Chriſti, ſalutem tot piorum, tranquillitatem Eccleſiæ. Sed una cura me non tantum excercet, ſed planè excruciat. Dubito enim an aliquid proficere poſſim. Hæc me vel dubitatio vel deſperatio deterret, quam ſi mihi eximere poteſtis, libenter iſtuc ſtatim advolabo, nec me terrores ulli, nec ulla vincula remorabuntur. Et quoniam ſcribo ad amicum & de re maxima, agam apertè ut decet & cauſa poſtulat, teque rogo ut cum amicis ipſe etiam deliberes, non quid mihi expediat, ſed quid Galliæ, quid Eccleſiæ proſit. Hoc caput eſt deliberationis: Exiſtimo magnam paſſim varietatem opinionum, & multos eſſe fanaticos ſpiritus, qui ferunt abſurdas & pernicioſas opiniones. Nam hinc quoque nuper expulimus advenam iſtinc quendam, qui de divinitate Chriſti ſceleratè diſputabat. Sunt & alii ſeditioſi, qui ſtolidè tumultuantur, ubi nihil opus eſt, utroſque & ipſe judico ſeverè coercendos eſſe, & facilè eſt de his dare conſilium. Sed ſunt alii quidam, qui neque impias opiniones habent, neque ſeditioſi

ſunt,

ſunt,ſed,dicam enim planè,qui modeſtè probant ea, quæ à noſtris piè patefacta ſunt. Iam ſi id agatur,ut etiamſi leviores quidam articuli nobis donentur, tamen reliqui graviores obruantur & deleantur, ego neque cauſſæ publicæ neque Eccleſiæ profuero. Quid quod ea conſilia non reddent tranquillam Galliam? fac me impetraſſe, ut nemo afficiatur ſupplicio, qui exuit cucullum. Quid fiet in cæteris durioribus articulis? Num jubebo interfici eos, quinon probant manifeſtos abuſus τῶν λειτουργιῶν, aut cultus Divorum? & hæ res quantas excitent tragœdias non ignoras. Iam in his ubi nihil impetravero,tamen plectentur boni, & ego videbor ſuffragator & approbator talium ſuppliciorum, dicent me commodius ſentire, fuiſſe me contentum illo leviorum articulorum quaſi munuſculo,in reliquis omnibus cum ipſis eſſe ὁμόψηφοι.Quod ſi quædam hic pro tempore largiar, id præjudicium afferent in ſynodum. Nam hujuſmodi multa ſæpe jam mihi acciderunt. Habes argumentum meæ deliberationis,quod præcipuè me deterret ab itinere. Iam cogita illas Phalangas monachorum & ſcis quam ſint ὑπερήφανοι,& quibus artificiis teneant faſcinatos nobilium animos, ſed hæc me non valde movent. Illud unum, quod dixi, deterret me, quod vereor, ut impetrari ea poſſint

poſſint quæ ad gloriam Chriſti, ad tranquillitatem Eccleſiæ, & Galliæ neceſſaria eſſe duco. Ac planè venio in eam ſententiam: Regem ſi quidem velit conſulere & gloriæ Chriſti & tranquillitati Eccleſiæ, ſummo ſtudio adhortandum eſſe, ut curet maturari ſynodum, ubi communiter poterit iniri ratio conſtituendæ Eccleſiæ. Cætera conſilia vel inutilia, vel etiam periculoſa mihi videntur. Hæc ita ſimplici animo ad te ſcribo, non tergiverſandi cauſſa, ſed ut vos, quibus Gallia nota eſt, cogitetis: an expediat me ſuſcipere iter. Quod ſi ita exiſtimabitis, libenter parebo conſilio & voluntati veſtræ. Neceſſe tamen erit rem me ad Principem meum referre, quem in re tanta non defuturum eſſe ſpero publicæ utilitati. Diſputabitis hoc quoque, an etiamſi non poſſint obtineri ea quæ volumus, proſit jam meo congreſſu quaſi præmolliri animum ad cognitionem in ſynodo. Tantum eſt enim odium nominis noſtri apud adverſarios, ut niſi aliqua Regum ſtudia habuerimus, ne cognitio quidem ſperanda ſit. Sed totam rem tuæ fidei & prudentiæ commendo.

EPI-

EPISTOLA SCRIPTA PRO QVIBVSDAM VERSANTIbus in periculo Metenſibus civibus, quam compoſuit Philippus Melanchthon.

S. D.

ILluſtriſſime Princeps conſanguinee dilecte. Etſi non ignoramus, apud exteras nationes interdum de nobis judicari durius, propterea quod ijs, qui Eccleſiaſticos abuſus, pio ſtudio & veris rationibus taxarunt, non adverſati ſumus: Tamen cum ſciamus Caritatem veſtram ſingulari prudentia & gravitate præditam eſſe, arbitramur eam de nobis quidem judicium adhuc ſuſpendere, donec hæ controverſiæ, aliquando legitima ratione audiantur & cognoſcantur, præſertim cum manifeſtum ſit, multos eſſe veteres morbos Eccleſiæ, de quibus neceſſe eſt tandem pios gubernatores populi Chriſtiani deliberare. Verè enim hoc affirmare poſſumus, nos ex animo ſemper optaſſe, ut piè cognitis rebus, gloria Dei illuſtraretur, ſaluti homenum conſuleretur, & communis concordia & Eccleſiæ pax conſervaretur. Nam cum hæc profeſſio nobis ingentia pericula, labores, ſumtus afferat, non eſt exiſtimandum nos privata cupiditate, huic negotio favere. Non enim ob alias cauſas abuſus corrigi permiſimus, niſi propter gloriam Dei & Eccleſiæ ſalutem. Quare cum cognitionem Eccleſiæ

ſemper

ſemper flagitaverimus, nequaquam accuſari poſſumus tanquam ſejuncti ab Eccleſia. Et omnes ſapientes Principes ubique oramus, ne quid de nobis ſecus ſtatuant, ſine cognitione, quæ decet Eccleſiam Dei. Hæc petitio cum ſit æquiſſima, impetret à Carit. V. ne gravatim has noſtras literas accipiat, quas de tranquillitate civitatis Metenſis ſcribendas eſſe duximus. Cum enim nuper eò legatos noſtros miſiſſemus nullius privatæ utilitatis cauſa, ſed tantum ut cives ad concordiam hortaremur, & viam oſtenderemus piam & ſalutarem, intelleximus quoſdam inimicos ijs, qui doctrinam puriorem expetunt, moliri, ut ad ſua odia adjungant Carit. V. & auxilio Car. V. perterreſaciant aut opprimant honeſtos homines nobiles & plebeios, qui & ſunt tranquilli & fideles, in omnibus civilibus officijs præſtandis, nec aliud petunt, niſi ut habeant in aliquibus Eccleſijs doctrinam puram & uſum ſacramentorum ſincerum. Scimus autem Car. V. naturæ bonitate & voluntate ab injuſta aſperitate abhorrere. Sed tamen calumnioſis delationibus, interdum optimi ac mitiſſimi gubernatores incenduntur, ut non ſuæ moderationi, ſed alienis affectibus morem gerant. Promittunt cives Metenſes pro quibus ſcribimus, ſe in omnibus civilibus officijs omnia obedienter facturos eſſe, ſe nulla in re paci communi defuturos. Tantum Eccleſias ſuas rectè conſtitui volunt. Id ſi impedietur, primùm gloria Dei leditur, deinde multa animarum & civitatis pericula ſequuntur. Poſtquam

ſparſa

ſparſa eſt lux aliqua Evangelij, multos abuſus jam intelligit populus, Hos ſi cogitur obſervare contra conſcientiam, excutitur eis vera invocatio Dei. *Nam cum hæret metus in conſcientia qui deponi non poteſt, fugit mens, non invocat Deum, Quid eſt autem triſtius & deteſtabilius quam impedire veram invocationem Dei? Accidit etiam interdum ut in tali perturbatione animorum concipiantur, vel ab erronibus audiantur falſæ opiniones, ubi deſunt boni concionatores qui publicè doceant. Nocent autem pravæ opiniones & animabus & paci publicæ. Eccontra verò pia & ſalutaris doctrina etiam pacem civitatum munit. Conſtat enim doctrinam de omnibus civilibus officijs, in hac ipſa luce Evangelij magis illuſtratam eſſe, quam antea unquam. Et quanquam optandum eſt, omnes vera invocatione & pijs moribus Deum colere, tamen hi qui doctrinam puriorem expetunt, non ſunt impedeturi ceremonias cæterorum qui ſecus ſentiunt. Viciſſim æquum eſt non labefactari conſcientias horum, qui abuſus intelligunt & vitare cupiunt.* Rogamus igitur Carit. *V. & amanter & diligenter, ne ſe incitari ſinat contra partem civitatis, quæ* Eccleſias *rectè conſtitui cupit, nec adjuvet eorum iracundiam, qui civilem ſanguinem haurire cupiunt.* Nam *hæc cauſſa qualiſcunque videtur, certè nec poteſt nec debet promiſcuis & multis civium cædibus dijudicari.* Nec *verò dubitamus quin Carit. V. pro ſua virtute digna bono Principe, maximè deteſtetur civilem crude-*

crudelitatem, & velit vicinam civitatem tranquillam eſſe. Sic autem retineri tranquillitas poteſt, Si neutra pars alteram vi impediat. Hæc mutua moderatio, maximèque civilis multis Germaniæ civitatibus ſalutaris fuit. In quibus paulatim veritate clarius illuceſcente, & diſſenſio mitigata eſt, & ſanatæ ſunt voluntates. In his locis ſi violenta conſilia initio tentata eſſent, omnia funditus perijſſent. Semper in civium diſſenſionibus, magis ſalutaria fuerunt mitia conſilia, quam violenta. Quare Car. *V. pro ſua bonitate & ſapientia annitatur, ut tali moderatione conſulatur ſaluti civitatis Metenſis. Hæc ut ſcriberemus ad* Car. *V. non privato affectu, ſed honeſtiſſimis & publicis cauſis adducti ſumus, ut honeſti & innocentes homines quorum multi propter virtutem & facultates, patriæ magno præſidio atque ornamento ſunt, & vero timore Dei monentur ad quærendam de Chriſto ſalvatore puram doctrinam, ſint in tuto. Tales Principum benevolentia tuendi ſunt. Ideo rogamus ut has noſtras literas* Car. *V. in optimam partem accipiat. Noſque noſtra officia Caritati veſtræ ſumma cum benevolentia deferimus. Bene & fœliciter valeat* Car. *V. Datum* 7. Novemb. 1542.

EPI-

EPISTOLA MAURICII DUCIS SAXONIÆ &c. Ad Reverendiſſimos Dominos, & Reverendos Patres, Cardinales & Epiſcopos in Synodo Tridentina congregatos.

Reverendiſſimi Domini, & Reverendi Patres. Cum Cæſarea Majeſtas, Dominus noſter Clementiſsimus, voluerit, vt ex Eccleſijs noſtræ ditionis aliqui ad ſynodum mitterentur, noluimus ejus voluntati deeſſe, præſertim cum & nos optemus veritatem illuſtrari propter gloriam Dei, & piam ac perpetuam in Eccleſijs totius orbis terrarum concordiam conſtitui, quæ duæ res omnibus hominibus maximè expetendæ ſunt, præcipuè verò ijs, quibus Deus gubernationem commendavit. Miſimus igitur ad ſynodum hos tres viros, Eraſmum Sarcerium, Valentinum Pacæum, & Philippum Melanchthonem, quorum & mores honeſtos eſſe, & ſtudium pacis & publicæ concordiæ prædicari intelligimus. Hos vt benignè audiatis publicè exponentes, quid de omnibus controverſijs communi conſenſu Eccleſiæ noſtræ doceant, petimus. Ipſis etiam

etiam mandata dedimus, vt piè, placidè, & ſine privatis affectibus recitent & declarent doctrinam, quam exiſtimant univerſæ Eccleſiæ neceſſariam. Scitis autem pro veſtra excellente ſapientia, hos veſtros conſeſſus intueri Deum judicem, & vniverſam Eccleſiam in cœlo & in terra expetere: primum ut gloria filij Dei verè illuſtretur, & ſauciæ conſcientiæ ſanentur, & vera eis invocatio monſtretur: Deinde, ut talis concordia conſtituatur, in quà non ſtabiliantur veteres abuſus. Neque enim grata Deo, neque durabilis eſſe tranquillitas ſine veritate poteſt. Negari autem non poteſt, manifeſtos quoſdam errores & non levia vicia in Eccleſiam irrepſiſſe, quæ diſsidijs hujus temporis occaſionem præbuerunt. De his tantis rebus & audire vos Eccleſiarum querelas, & remedia ſalutaria quærere, ſapientia veſtra dignum eſt. Oramus autem filium Dei dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, vt vulneribus Eccleſiæ veteribus & recentibus medeatur ipſe, ſicut Samaritanum illum ait ſaucio viatori opem tuliſſe, qua imagine cum ſeſe exprimeret, oſtendit ſe affici noſtris calamitatibus, & velle ſe nobis opitulari. Bene valete. Datæ Dreſdæ Idib. Ian. Anno M. D. LII.

FINIS.

INDEX
RERUM MAXIME MEMORABILIUM.

A

ACademia Lipſica, 181. 182. Peſtilentia ibi exoritur, 182.
Academiæ Eytelpergenſis ſtudium erga Philippum, 93.
Academiæ inſtitutio res magnifacienda, 13.
Adamus Craphthus *Crato* nominatus, 34. vir doctus, 329.
Adamus Crato, 90.
Albertus Caſimiri F. Marcho Brandepurgicus, captus. 251. recedit à Principe Mauritio, & tranſit in caſtra Gallica, 318. Papebergenſibus bellum infert, 321. In eo virtus animoſa, 323. ſtatum Eccleſiarum turbat, 330.
Albertus Mansfeldenſis legatus ad Carolum V. 104.
Albis fluvius, 23.
Aldepurgum Caſtellum, 321.
Alexander Aleſius Theologus Illuſtr. Principis Joachimi Marchionis, 185. Scotus, vir eruditus 329. cum Melanchthone Norimbergam proficiſcitur, 341.
Anabaptiſtarum ſecta, unde. 44. eorum opiniones variæ *ibid.* leges, 45.
Andreanus Cardinalis jugulatus, 239.

T An-

Andreas Caroloſtadius turbas movet, 98.
Andreas Oſiander Norimbergæ venit, 289. Hebraicam linguam profitetur. *ibid.* fit concionator, 290. in Pruſſiam ſe confert. *ibid.* excellenti fuit ingenio. *ibid.* & 295. moritur, 295. conturbat doctrinam Eccleſiaſticam, 341.
Andreas Francus Camicianus juvenis eruditione celebris pervenit in amicitiam Melanchthonis, 25.
Annus M. D. XXXI. Peſtilens urbi Norimbergæ, 138.
Antonins Granvelanus, 184. 305.
Argentoratenſis civitas quoſdam ritus abrogat. 114. 115. huic refragantur Principes quidam, 115.
de Arianæ ſectæ quodam mirum quid, 306.
Auguſtani libri capita in Miſnia propoſita, 285. huic Princ. Mauricius non ſine exceptione aſſenſus eſt. *ibid.* 286. ſuper ejus editione multi Theologi Lipſiam convocati. 286. quænam eo libro contenta. *ibid.* & 287.
Auguſtæ decem in Eccleſia docentes coram Antonio Granvelano apparere jubentur, 305.
Avius contra Melanchthonem ſcribit, 363. illi ſtrictim & breviter reſpondet Melanchthon 364.

B.

BArbara, Mater Philippi Melancht. 2. ejus indoles, 5.
Barnabas Voræus cum Melanchthone loquitur Regis nomine de profectione in Galliam, 146.
Barones qui olim dicti, 244.
Berbetomagenſia acta reprehenduntur à Flacianis, 366.
Bernhardus Ziglerus, aliàs Laterenſis, 69. Lipſiæ moritur, 318. ejus ingenium, 319. 320.
Bilibaldus Pircamerus vir eruditus, 25. 289.
Bretta oppidum, & ejus deſcriptio, 1. 2. ejus incolarum mores, 2.
Britanniæ Rex uxorem ſuam, Caroli Imperatoris Materteram repudiat, 138. Jugum Romani Pontificis excutit, 139.
Brunſvicenſis Dux bello injuſto petitus, 235.
Buchononia regio, 90.

C.

CAmpegius Cardinalis, 93.
Cappadox Cæſarienſis cum litteris Patriarchæ Conſtantinopolis ad Melanchthonem miſſus, 368.
Caroloſtadius, 33.
Carolus Imperator Martinum Lutherum cauſam dicere jubet, 42. ejus animus propenſus ad pacem in Germania, 134. cauſa, *ibid.* & 133. de Synodo congreganda agit

cum Pontifice Clemente, 136. cum Franciſco Rege in gratiam redit, 175. eum inter & Regem Galliæ Franciſcum bellum periculoſum, 209. victor belli in Miſnia confecti, 256. ejus Clementia, 257, 258. mittit Legatos ad Paulum Pontificem, & cur, 264. Synodum decernit Tridenti, 263. quo Tridento Bononiam tranſlato, ſuccenſuit ejus conſilii autoribus, 264. ſummis viribus annititur ut Synodus inchoata ibidem perficiatur, 266. Philippo Melanchthoni ſuccenſet, 268. in Belgium venit, 274. ad eum ex Hiſpania Rex Philippus filius illius accedit, & cur, 274. eum inter & Marchionem Albertum reconciliatio, 320. 321. generoſitas, 324. jus & imperii majeſtatem tradit in manus Principum ſeptemvirûm creandis Imperatoribus Rom. 367. in Hiſpania mortuus, *ibid.* omnia ſua impendit ad Statum Eccleſiaſticum fulciendum. *ibid.*

Caſpar Bornerus Aſtronomus doctiſſimus Melanchthonis amicus, 71. Theologus etiam fuit, 264. obit, 265. ejus encomium, *ibid*

Caſpar Cruciger, 42. Melanchthonis amicus, moritur, 295, 296, 297. ejus ingenium, 296, 297

Caſpar Nucelius Senator Norimbergenſis, 101

Caſpar Peucerus gener Melanꝺthonis, 360.
Catarina Regina ab Henrico Rege dimiſſa, 326. 327.
Chriſtophorus Cardovicius Equeſtris Ordinis & Miſniæ, Principi Mauritio familiaris. 317.
Ciconia, autor furioſæ ſectæ Anabaptiſtarum, 43. ſibi dormienti Gabrielem Angelum advolare populo perſuadet, 46.
Cochea, vicus. 126.
Cochlæus accuſat Philippum Melanꝺthonem apud Carolem Imperatorem. 126. ejus Philippicæ actiones contra Melanchthonem, *ibid. & ſequ.*
Cometæ tribus annis continuis conſpecti, 137, 138. unus etiam (anno M. D. XXXI.) ex eorum genere qui *Pogonſæ* vocantur conſpectus, 138.
Cometes viſus, 174.
Comes Berthamenſis Michaëlis, & Baro Chriſtophorus Wittenbergam veniunt, 244. eorum indoles in ætate tenera. 245.
Conſtantia urbs occultâ Hiſpanorum aggreſſione penè capta, 272, 273.
Conſtantini Magni moderatio, 307.
Conventus indictus Auguſtæ Vindelicorum, 120. 336. Francofurtenſis, 179. Hagenoam indictus, 182. 184. in Vangionibus, 212. poſt Ratiſbonam deductus. *ibid.*

Ibid. ad Danubium actus, 235. ibi turbæ exortæ, *ibid.* & 236. & bellum inſecutum, 247, 248. conditiones Pacificationis, 250. 251. ad Danubium actus anno M. D. XVI. 352. utriuſque partis delecti aliquot congregantur Berbetomagi in Vangionibus, 352.
Conventus Principum in urbe Brunoſviga, 175.
Cornelius Sittardus Romæ ægrotat, 211. Norimbergæ moritur, *ibid.*
Crotus Rubianus, 90. ejus fortitudo & eruditio. *ibid.* & 91.
Crudelitas exercita in innocentiſſimos, 237. 238.
Cultus univerſæ virtutis in Chriſtiana religione neceſſarius. 395.

D.

DAniel Stibarus, 253. ordine Equeſtri natus, laudatur, 339.
Demetrius Myſus Græcæ Eccleſiæ Diaconus, 368.
Deſperatione quidam extremâ moritur, 272.
Diſſidium Helveticarum & Saxonicarum Eccleſiarum, 140.

E.

ECcius Glorioſus, 33. diſputat cum Caroloſtadio, *ibid.*
Eccleſiaſtica adminiſtratio ut ruinoſum ædificium labaſcit, 28. & *ſeqq.*
Eduardus Britanniæ Rex moritur, 325.

Eoba-

Eobanus Heſſus, 103.
Eraſmus Reinoldus Mathematicus doctiſſimus moritur, 324.
Eraſmus Roterodamus moritur, 159.
Erneſto Principi Nauburgenſis Eccleſiæ gubernatio commiſſa, 196.
Erphordiana Schola metu peſtilentiæ diſſita, 35.
Errata non ſunt ſcelera nominanda, 389.
Euricius Cordus, 118.
Eytelberga, Academia celebris, 10.

F

Faber Conſtantienſis reſiſtit puriori Eccleſiaſticæ doctrinæ, 112.
Fabula de quodam in manifeſto facinore deprehenſo, 32.
Familiarum nomina immutare, à doctis reprehenditur, 10.
Farneſius Cardinalis, 212.
Flacius, adoleſcens. 277. Uxorem ducit. 278. Simulator mirificus, & homo factioſus, 279, 282, 283. Contra Melanchthonem conſpirat. 280, 281, 282, 283, 284, 285. Magnorum & Principum virorum voluntates circũventas ſibi adjungit, 343. Melanchthonem ad colloquium evocat. *ibid.* mirificis & obſcuris appellationibus vulgi animos circumducit, 344.
Flamma de Cœlo miſſa ante ædes Melanchthonis, 155.
Franciſci Francorum Regis Epiſtola ad Melanch-

Ibid. ad Danubium actus, 235. ibi turbæ exortæ, *ibid.* & 236. & bellum inſecutum, 247, 248. conditiones Pacificationis, 250. 251. ad Danubium actus anno M. D. XVI. 352. utriuſque partis delecti aliquot congregantur Berbetomagi in Vangionibus. 352.
Conventus Principum in urbe Brunoſviga, 175.
Cornelius Sittardus Romæ ægrotat, 211 Norimbergæ moritur, *ibid*
Crotus Rubianus, 90. ejus fortitudo & eruditio. *ibid.* & 91
Crudelitas exercita in innocentiſſimos, 237 238.
Cultus univerſæ virtutis in Chriſtiana religione neceſſarius. 395

D.

DAniel Stibarus, 253. ordine Equeſtri natus, laudatur, 339
Demetrius Myſus Græcæ Eccleſiæ Diaconus, 368
Deſperatione quidam extremâ moritur, 27[illegible]
Diſſidium Helveticarum & Saxonicarum Eccleſiarum, 14[illegible]

E.

ECcius Glorioſus, 33. diſputat cum Caroloſtadio, *ibid.*
Eccleſiaſtica adminiſtratio ut ruinoſum ædificium labaſcit, 28. & *ſeq.*
Eduardus Britanniæ Rex moritur, 32[illegible]

Eob[illegible]

Eobanus Heſſus, 103.
Eraſmus Reinoldus Mathematicus doctiſſimus moritur, 324.
Eraſmus Roterodamus moritur, 159.
Erneſto Principi Nauburgenſis Eccleſiæ gubernatio commiſſa, 196.
Erphordiana Schola metu peſtilentiæ diſſita, 35.
Errata non ſunt ſcelera nominanda, 389.
Euricius Cordus, 118.
Eytelberga, Academia celebris, 10.

F

FAber Conſtantienſis reſiſtit puriori Eccleſiaſticæ doctrinæ, 112.
Fabula de quodam in manifeſto facinore deprehenſo, 32.
Familiarnm nomina immutare, à doctis reprehenditur, 10.
Farneſius Cardinalis, 212.
Flacius, adoleſcens. 277. Uxorem ducit. 278. Simulator mirificus, & homo factioſus, 279, 282, 283. Contra Melanchthonem conſpirat. 280, 281, 282, 283, 284, 285. Magnorum & Principum virorum voluntates circũventas ſibi adjungit, 343. Melanchthonem ad colloquium evocat. *ibid.* mirificis & obſcuris appellationibus vulgi animos circumducit, 344.
Flamma de Cœlo miſſa ante ædes Melanchthonis, 155.
Franciſci Francorum Regis Epiſtola ad Melanch-

lanchthonem, 414.
Franciſcus Burcardus Vinarienſis, 89.
Franciſcus Dryander nobilis Hiſpanus, Melanchthoni familiaris, 332.
Franciſcus Siccingeſis, in arce ſua Landeſtallo oppreſſus, 300.
Fredericus Dux Saxoniæ Witebergæ Academiam conſtituit, 23. 24. Melanchthonem per Capnionem in Academiam invitat. 24.
Frederichus Staphylus Præceptor Ludovici Comitis Neogardienſis, 355. Homo levis, *ibid.* futile & improbum ſcriptum edidit. 363.

G

GEorgius Dux Saxoniæ moritur, 180.
Geogius Heltus, vir eruditus, obit. 212. Eo familiariter uſus eſt Illuſtr. Princeps Georgius Anhaldinus, 213. Ejus Bibliotheca, 214. De ejus matrimonio memorabile quippiam, *ibid.* Magiſter, 296.
Georgius, Pater Philippi Melancht. uxorem ducit Barbaram Joannis Reuteri filiam, 2. Ejus ingenium, *ibid.* & 3. 4. Principibus charus, 3. in morbum incidit, 4. moritur, *ibid.*
Georgius, patriâ Brandeburgenſi, Annam, Philippi Melanchthonis filiam, uxorem ducit, 205. 206. Eum inter & Melanchthonem diſſenſio, & cur, 207. 208. quæ poſteà

poſteà compoſita, 208.
Georgius Philippi frater, 8.
Georgius Pætus Vorchemius Wittenbergenſem Academiam viſit, 35.
Georgius Princeps Anhaldinus conviciis impetitur, 283. Moritur, 325. Ejus ingenium, *ibid.*
Georgius Princeps Merſpurgenſis, 217, 218, 219.
Georgius Similerus Grammaticus Phorcenſis primarius, & ICtus eximius, 7. Melanchthonem teſtimonio ſplendido ornaſſe perhibetur, 24.
Georgius Sturciades, 98. 166.
Gotha, Duringiæ oppidum, 330.
Gropperus Sacerdos perfidus, 200.

H

Hedui, nunc Burgundi dicti, 333.
Helvetici motus, 133.
Henrichus Dux Saxoniæ Lutherum & Melanchthonem de Academia & conſtituendis Eccleſiis conſulit, 180.
Henricus Supphanienſis interfectus, 97. 98.
Henrichus Theologus Illuſtr. Principis Friderichi Palatini, 185.
Hermannus Archiepiſcopus Colonienſis, Septemvir creandis Impp. Rom. 200. Ad eum Melanchthon proficiſcitur, 200, 201. in eum Pontifex Maximus fulmen execrationis vibrat, 201, 238. Mandato Imp. Caroli privatur gubernatione terra-

terrarum, 260. Ejus moderatio, *ibid.*
Hermannus Buſchius, 93.
Hieronymus Ebnerus Senator Norimbergenſis. 101.
Hieronymns Moronus, 338.
Hieronymus Pamgretnerus vir eruditus, 203. Ejus infortunium, *ibid.*
Hippocratis ſententia in adhibendo remedio, 395. 396.
Hiſpani cujuſdam in fratrem germanum crudelitas, 238.
Hubertus Languetus, Medicus, Melanchthonis familiaris, 333. 334.

I.

IAcobus Fuxius eques in Franconia, 100.
Iacobus Micyllus Epicedium ſcripſit de morte Neſeni, 97.
Iacobus Milichius Philoſophiæ & Medicinæ Profeſſor, 157. Melanchthoni unicè charus, *ibid.* Ejus Patria, *ibid.* Moritur *ibid.* & 157.
Iacobus Kungus cum Melanchthone Norimbergam proficiſcitur, 342.
Iacobi Sadoleti Cardinalis Carpentoractenſis Epiſtola ad Melanchthonem, 169. ad 172. Quando mortuus, 172.
Iacobus Sturmins Argentoratenſis moritur, 326.
Iena oppidum, 258. Illùc ſe viri eruditi contulêre, 259.

Impe-

Imperii Romani conventus ſolemnis indi-ctus, 330.
Indiciæ factæ in urbe Norimberga, 133.
Indulgentiæ, 23.
Infans muliebris ſexus, modò nata, flammâ quæ ex utero materno erupit, necata, 331.
Interemiſtæ & Adiaphoriſtæ, qui dicti, 282.
Interim, liber ſic dictus, 266. cur in lucem editus, 267.
Invidia, 246.
Ioachimi Camerarii Epitaphium in Melanchthonem, 410.
Ioachimus Marchio Brandepurgicus, 249.
Iohannes, avunculus, Philippi, præfectus Collegii Spirenſis, 8.
Iohannes Bellajus Epiſcopus Pariſienſis, 144.
Iohannes Brennus, 157.
Iohannes Brentius Concionator captus, 261. Apud Ill. Princ. Chriſtophorum in maximo honore, 303. Melanchthoni familiaris, *ibid.*
Iohannes Bugenhagius Paſtor Eccleſiæ Pomeranæ, 364. 365.
Iohannes Capnion cùm Monachis quibuſdam luctatur, & cur, 16. Judicium fit Romæ, 17. à Philippo Melanchthone omnibus modis adjutus, 18. 19.
Iohannes Crato Uratiſlavienſis magiſter Comitis Berthamenſis, 246.

Iohannes Cuſpinianus, 369.
Iohannes Dux Saxoniæ moritur, 133.
Iohannes Ernesti filius, Iohannis Frederichi Pater imminens Germaniæ bellum reſtinguit, 106. Statum Eccleſiarum ſuæ ditionis à Melanchthone inſpici jubet, 107.
Iohannes Forſterus Hebraicarum literarum peritiſſimus, Theologus eximius, Wittenbergæ obit, 329.
Iohannes Fredericus Saxoniæ Dux fortiſſimè dimicans, captus, in poteſtatem Caroli Imp. venit. 252. Laudatur à Ferdinando Imp. *ibid.* Ejus obitus, 335. Ejus encomium, *ibid.*
Iohannes Hieronymi F. Moronus Cardinalis, à Iulio III. Rom. Pontif. Auguſtam ablegatus, 337. Legatus ad conventum Ratisbonæ actum anno M.XLI. 337. Ejus Pater, *ibid.* & 338.
Iohannes Hungarus magiſter Philippi Melancht. 5.
Iohannes Oecolampadius, 114.
Iohannes Reuchlinus Philippi Melanchthonis indolem amat. 9.
Iohannes Reuteri præfectus oppidi Brettæ, 2.
Iohannes Schonerus Mathematicus, 103.
Iohannes Silberbornerus Iuriſconſultus, 89.
Iohannes Sleydanus, Hiſtoricus, 330.
Iohannes Sturmius vir integer & pius, 144.
Iohannes Suevus Melanchthonis Oecono-

mus 39. Ejus vigilantia, 40. quando mortuus, *ibid.*
Iulius, gente Pflugius, antiſtes electus Nauburgenſis Eccleſiæ, 196. Ioannes Fridericus Princeps Elector in cauſa eſt, quo minus dignitatem illam adipiſcatur, 196. 197. Poſteà adipiſcitur, *ibid.*
Iulius III. Pontif. Rom. Iohannem Hieronymi F. *Moronum* Cardinalem Auguſtam ablegat, 337.
Iuſtini *Martyris* ſententia præclara, 292.
Iuſtus Ionas amicus *Melanchthonis* moritur, 351. 352.
Iuſtus *Menius* moritur, 364. Ejus multiplex & varia fortuna, *ibid.*

L.

LÆlius, Mariani Socini JC^ti F. Melanchthonis ſolius videndi gratiâ ex Italia advenit, 332.
Langæa domus in Gallia laudatur, 143.
Laſſarus Spengelerus ſcriba Senatorius Norimbergenſis. 101.
Latimerus ſenex venerandus in Anglia crudeliſſimè interfectus, 339, 340.
Legati Pontificii in Germania. 274.
Libellus Epigrammatum Wittenbergæ editus, 177. Autor fuga ſalutem quærit. *ibid.*
Lipſia oppugnata. 251.
Ludovici Palatini mors Melanchthoni mœrorem affert, 202. Qui ejus præſagium habuit, 202, 203.

Ludovieus Carinus, 92.
Ludovicus Comes Neogardienſis, 352. 355.
Lues fœda [Hiſpanica] in Germania exoritur. 5.
Luna quaſi ſanguine tincta apparet. 253.

M.

MAgdeburgum urbs, 275, 276. ejus cives Caroli Imp. edicto hoſtes appellati fuere, 276. Obſeſſa, 279, 280. à Duce Mauritio occupata, 311. Pacem lubens poſtea facit. 317.
Marcus Anabaptiſta, 45. Se Chryſoſtomum in purgatorio vidiſſe Melanchthoni narrat, 49. Cum Luthero diſputat, 51.
Maria, Henrici Regis filia, ſtatum Eccleſiaſticum immutat. 327.
Martinus Bucerus ab Archiepiſcopo Colonienſi Argentorato accerſitus, 202. In Britannia moritur, 299. Ejus Patria, *ibid.* In familiam Dominicanam ſeſe tradit, 299. Quam deſerit. *ibid.* & 300. Argentoratum ſe confert, 300. Ejus ingenium, *ibid.* Auguſtam accerſitur, *ibid.* in Britanniam ſe confert, 301.
Martinus Cellarius Anabaptiſtis adhæret, 47. 50.
Martini Lutheri de *Indulgentiis* opinio, 23. Ejus fama mirabili incremento augeſcit, 28. Wittenbergæ publicè Theologiam docet, 30. Laudatur, *ibid.* Diſputaturus Lipſiam proficiſcitur, 33. Wittembergam

gam revertitur, 50. Anabaptiſtas monet, 51. Uxorem ducit, 99. Ægrot[illegible] 166. Melanchthonem decumbentem conſolatur, 182. Eo mortuo, graves turbæ exortæ, 226, 227, 228. Ejus mors, 231. 234. Ejus ingenium, 232. Ejus nomen quibuſdam odioſum valde, 232, 233.
Matthæus Friderichus (alias Irenæus) Comes, 178. Laudatur, *ibid.* & 179. Moritur, 179.
Matthias Garlicius vir doctiſſimus, 277.
Mauricius Dux Saxon. dignitate Septemviratus augetur, 261. Pace factâ, copias ſuas in Pannoniam adverſus Turcicos exercitus adducit, 318. Cum Alberto Marchione Brandepurgenſi commiſſus, fortuito ictu machinæ vulneratus, moritur, 323. Ejus Epiſtola ad Reverend. Dominos, Patres, Cardinales, Epiſcopos in Synodo Tridentina congregatos, 427.
Maximilianus Imp. cum Italo glorioſo certamine ſingulari congreditur, & victor evadit. 3. Conventum facit Augnſtæ Vindelicor. & quid ibi actum, 23.
Micaelus Rotingus, 103.
Mechlinium pulvere tormentario incenſo vaſtatum, 239.
Melchior Fronſpergius, 103.
Merſepurgenſis Eccleſiæ adminiſtratio quibus commiſſa, 216.
Mulbergium oppidum, 252.

N. Nao-

N.

NAopurgi in Duringia conventus conſtitutus, 329. Quinam eò acceſſerint, *ibid.*

Nauclerus, vir in Acad. Tubing. celeberrimus, 16.

Nicolaus Gallus homo factioſus, 279. Contra Melanchthonem conſpirat, 283, 284, 285.

Nicolaus Gerbelius vir integerrimus moritur, 368, 369.

Nicolaus Hetus Britannus eruditus & humanus, 156.

Nicolaus, Parens Georgii Melancht. 2.

Νοητὰ Platoni quæ, 242.

Norimbergenſis Academiæ inſtitutio, 103.

O.

ODium & hoſtilis alienatio poſt mortem Melanchthonis, 373. *& ſeqq.*

Ὀψόπηροι & ὄψιοι qui, 244.

P.

D. PAllas, vir celeb. in Acad. Eytelbergæ, 11.

Parmenſe bellum, 301.

Peſtis in Saxonia & Miſnia exoritur, 320.

Petrus Medmanus, vir eruditus, 201.

Petrus Moſellanus Croci ſucceſſor in Literis Græcis docendis, 25. Moritur, 89.

Philippus Land-gravius Heſſorum, 93. 212. Convocat primarios Eccleſiarum Saxonicarum & Helveticarum, 118. Diſſidium

Helve-

Helveticarum & Saxonicarum Eccleſiarum componere ſtudet, 140. Seſe Imperatoris fidei permittens, captus, & parum liberaliter & humaniter tractatus, 255.

Philippi Melanchthonis ortus, 1. Ejus parentes, 2. Indoles & ingenium, 5, 6, 7, 8. Progreſſio in Græcis litteris, 8. Coram Reuchlino cum æqualibus ſuis fabulam agit, 9. Unde Melanchthon dictus, 9, 10. Phorcæ duobus annis manſit, & poſt Eytelbergam miſſus, aliis ſe docendis accommodat, 10, 11. Comitiis Leonſtenii ibidem duos filios inſtituit, 11. Annos natus XIV. ibidem tyrocinium ſcholaſticum inſtituit, 12. Tubingam ſe confert, 14. Ut rerum omnium cognitioni, ita Theologiæ ſtudio apprime deditus fuit, *ibid.* Bonarum artium Magiſter creatur, & primus, 15. Malevoli de eo ſparguntur rumuſculi, *ibid.* Naucleri, viri celeberrimi hiſtorias corrigit & edit, 16. Capnio illi autor ut Tubingâ diſcedens, Saxoniam petat, 24, 25. Ejus opera & ſtudium in docendis literis Græcis, 26, 27. Cum Luthero amicitia, 30, 31. Ducit uxorem, 36. Ejus filii duo & totidem filiæ, 36. Ejus uxor, 36. Ejus domus diſciplina, 38. Ejus liberalitas, 40, 41. Studet Ciconiam convertere, 47. Ejus ſtatura & corporis deſcriptio, 53, 54, 55. Valetudo, 56. Fuit beneficus & liberalis,

lis, 57. Scripta ſua omnium oculis expoſita ſolebat relinquere, 57, 58. Pueros parvulos ſummopere amavit, 58. Ejus memoria tenaciſſima, 60. Σοφίσμα odit, *ibid.* & 61. Verecundia, 65. Calculis veſicæ laboravit, *ibid.* Ab epulis abhorruit, 66, 67. Ejus veſtitus, 67, 68. Studia, 69. Mathematicas & Aſtronomicas diſciplinas docet, 70, 71. Ejus ſcripta egregia, 72. & *ſeqq.* Viſa ſomniorum evidentia illi per quietem oblata, 75. Ejus patientia, 78. & *ſeqq.* Superavit annum LXIII. 86. In Patriam proficiſcitur, 88. Ejus conſtantia adverſus Campegium Cardinalem, 93, 94. Norimbergam proficiſcitur, 103. Nullo labore retardatus, 105. Ejus mater moritur, 108. A Philippo Land-gravio Haſſiæ Marpurgium vocatur, 118. In eum calumniæ & criminationes falſæ, 124, 125. Apologiam ſcribit, 130. De Cometis viſis multa ad amicos ſcribit, 138. A Rege Britanniæ expetitur, 141. Literas ſcribit ad Ioh. Bellaium Epiſcopum Pariſienſem, 144. Conſtituit in Galliam proficiſci Regis precibus, 151. Deterretur à conſtituto itinere, *ibid.* Cauſa, *ibid.* Se literis apud Regem excuſat, 152. Hypochondriacis doloribus conflictatur, 156. Wittenbergâ in patriam revertitur, 157. Tubingenſem Academiam conſtituit, *ibid.* De ſcalis lapſus partem dorſi,

dorſi, quæ vocatur *Os ſacrum* graviter affligit, 159. Cum Principe ſuo Francofurtum ad Menum proficiſcitur, 179. In graviſſimum morbum incidit, 182. Eccio quædam jactanti reſpondet, 191. Ad Conventum Ratiſbonenſem proficiſcitur, 193. Ejus in eo itinere infortunium, *ibid.* Morte amicorum quorundam nunciata dolet, 194. 202. 203. ejus cum Julio Nauburgenſi antiſtite familiaritas, 198. Scribit de bello adverſus Turcas ab Henrico Brunſvicenſi Duce ſuſcepto, 198. Ejus filia Anna obit, quod ipſi in ſomnio ſignificatum, 208. Lutherus contra eum incitatus, 209. Ejus ſcriptum ad Eccleſiæ Merſpurgenſis præſidentes, 220, 221, 222. Ratiſbonam à quibuſdam proficiſci jubetur, 223. Quod quidem conſilium poſteà mutatum, *ibid.* Lutheri Comes in patriam ſuam iter facientis, 231. Triſtatur propter ejus obitum, *ibid.* Eorum amicitia mutua, 232. Comiti Berthamenſi carus, 247. Quaſi navis procellis fertur, 255, 256. Dolet propter infortunia amicorum, 261. Ejus dolor ob mortem filiæ ſuæ Annæ, 268. Quem tamen præter omnium opinionem moderatè fert, 269. A Mauritio Principe protectus ab ira Caroli Imper. 271. Ejus nomen in Gallia odioſum, 275. Quædam ejus ſcripta refutata, 288. Ab Oſiandro contumeliis appetitus, 292. Etiam poſt mortem ab aliis, 294. Juſſu Principis Mauricii ſcriptum edit, ea quæ in Synodo exponerentur continens, 302, 304. Legatus ad Synodum

nodum cum literis Mauritii Principis, 311, 313. Earum literarum ſententia, *ibid.* & 312. Ejus in itinere animoſitas, 316. Ejus ingenium, 333. Principi Iohanni Friderico, Saxoniæ Duci juſta facit, 335. Norimbergam proficiſcitur, 341. Ibidem controverſias Eccleſiaſticas ſedat, 342. Berbetomagum in Vangionibus proficiſcitur, 352. Ejus uxor moritur, 360. Langueſcit morte Iohannis Bugenhagii, 365. Sabini filias elocat, 368. Moritur annos natus LXIII. 371. Ab omni fraude & dolo fuit alieniſſimus, 382. Nunquam probavit intempeſtivas & temerarias ſuorum excurſiones, 391. Ejus Epiſtola ad Iohannem Bellajum Langæum, Epiſcopum Pariſienſem, 415. Ad Iohannem Sturmium, 419. Ejuſdem Epiſtola pro quibuſdam Metenſibus civibus verſantibus in periculo, 423.

Philippus Ruperti F. Philippi nepos, Palatinus, Turcicum exercitum ab oppugnatione Viennæ depellit, 119.

Philoſophiæ ſtudia in duas partes ſciſſa, unde jurgia non modo, ſed & pugnæ commiſſæ, 22.

Phorcæ, Latinis Porta Hercinia, celebris Academia, 10.

Præſul Spirenſis præſes conventus Berbetomagenſis, 353. Morbo impeditus munus id obire non poteſt, *ibid.* In eius locum ſuffectus Julius Præſul Naopurgenſis, 353.

Prodigia multa viſa, 331.

Profeſſores Academiæ Tubingenſis, 14.

Proteſtantes unde, 115. Hi Carolo librum ſummam doctrinæ Eccleſiaſticæ comprehendentem offerunt, 131. Huic adverſarii reſpondent, *ibid.* ex utraque parte eliguntur ſeptem viri, quibus conſultatio committitur, 132. numerus deliberantium minuitur, & pro VII. tres in conſilium adhibentur, 133. Infectâ re diſcedunt, *ibid.*

R

Ratisbonenſis conventus, 193. Dimittitur, 194.
Regenoburga urbs, 193.
Reginaldus Polus, Cardinalis, 224.
Regis Britanniæ crudelitas, 195.
Rex Galliæ Mediolanum occupare cupiens Societatem Principum Germanorum expetit. 141. Melanchthonem clementiſſimè ad congreſſum ſuum invitat, 142. Perturbatus indignatione & irâ nullum finem facit ſuppliciorum, *ibid.* & 143. Ad clementiam paululum flectitur, 144. & *ſeqq.* Italiæ bellum infert, 153. 154.
Richardi Croci in Græcis litteris eruditio, 26. 296.

S

Sabinus ex Pruſſia diſcedit, & cur, 327. 328.
Sævitia immanis in Gallia exorta anno M.D.XLV. 211.
Sala amnis, 258.

Saxo-

Saxonicorum & cum iis conjunctorum Epiſtola, 186. 187. 188. 189.
Sebaldus Munſtererus adoleſcens doctus, 42. Moritur, 181.
Sidonius, Merſpurgum accitus, ad faſtigium dignitatis Eccleſiaſticæ pervenit, 217. Ex humili familia, *ibid.* & 353. 354.
Sigemundus Gelenius, 103.
Sigemundus Geloüs Melanchthoni familiaris, 332.
Simon Grynæus vir doctiſſimus, 111. Eytelpergæ ducta uxore optimarum diſciplinarum & artium profitetur doctrinam, 112. Diſputat cum Fabro Conſtantienſi, *ibid.* Ubi natus, 113. mortuus, 114.
Solis facies terrea per triduum, 252.
Solis & Lunæ orbis obſcuratus, 159.
Solonis lex in orta ſeditione, 397.
Spirenſis conventus, 108. 115.
Staphylus à Melanchthone commendatus Principi Alberto, 127. à Frincipe & Melanthone deſciſcit, *ibid.*
Supplicia atrocia de Luteranis ſumpta, 275.
Synodus œcumenica Tridenti à Pont. Rom. Julio III. ſecundùm indicta, 297. 298.
Synodus indicta in oppidum Chalcidem ſive Vulcaniam, 165. 166.

T

THomas Anſelmus Typographus Tubingenſis, 16.
Thomas Blarerus ad Imperatorem legatus. 273.
Thomas Crammerus Epiſcopus Cantuarienſis crudeliſſimè interfectus, 340.
Thomas Morus ultimo ſupplicio affectus, 141. cur, *ibid.*
Træſa oppidum, 96.
Tubingenſis Academiæ fundator quis? 12. Ibi diſſenſio quam maxima exoritur *Morales* inter & *Nominales* Philoſophos, 21. 23.
Tubingenſis Academia, 157. Ei nonnihil difficultatis infertur, 160. Ibidem incendium celeriter LXXII. domos conflagrat, 183.

V

VAlerius Cordus Romæ moritur, 210. 211. Ejus Parens, 211.
Vitus Theodoricus concionator celebris, 256. 257. obit. 257.
Ulrichus, gente Huttenus Monachos cum Capnione litigantes variè exagitat. 18. Ejus doctrina, 19. Vir doctiſſimus, 90. Contra Eraſmum ſcribit. 91. Moritur annos XXXVI. natus. *ibid.*
Ulrichus Dux Wittepergenſis reſtituitur in ditionem ſuam, 139.

W

Wilhelmus Bellajus Gallus laudatur, 143. Moritur, *ibid.*
Wilhelmus Neſenus, 88. De improviſo in amne ſuffocatus, 96.
Witeberga unde dicta, 23. Ejus privilegium, 24. Ejus Academia celebris. 25. 26.
Wirtenbergenſes & Argentoratenſes legati Theologi, 303.
Wittenbergenſis ſchola metu peſtilentiæ diſſipatur, 142. Reſtituitur. 156.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA
VITTORIO BIBLIOTECA IN ROMA

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

0